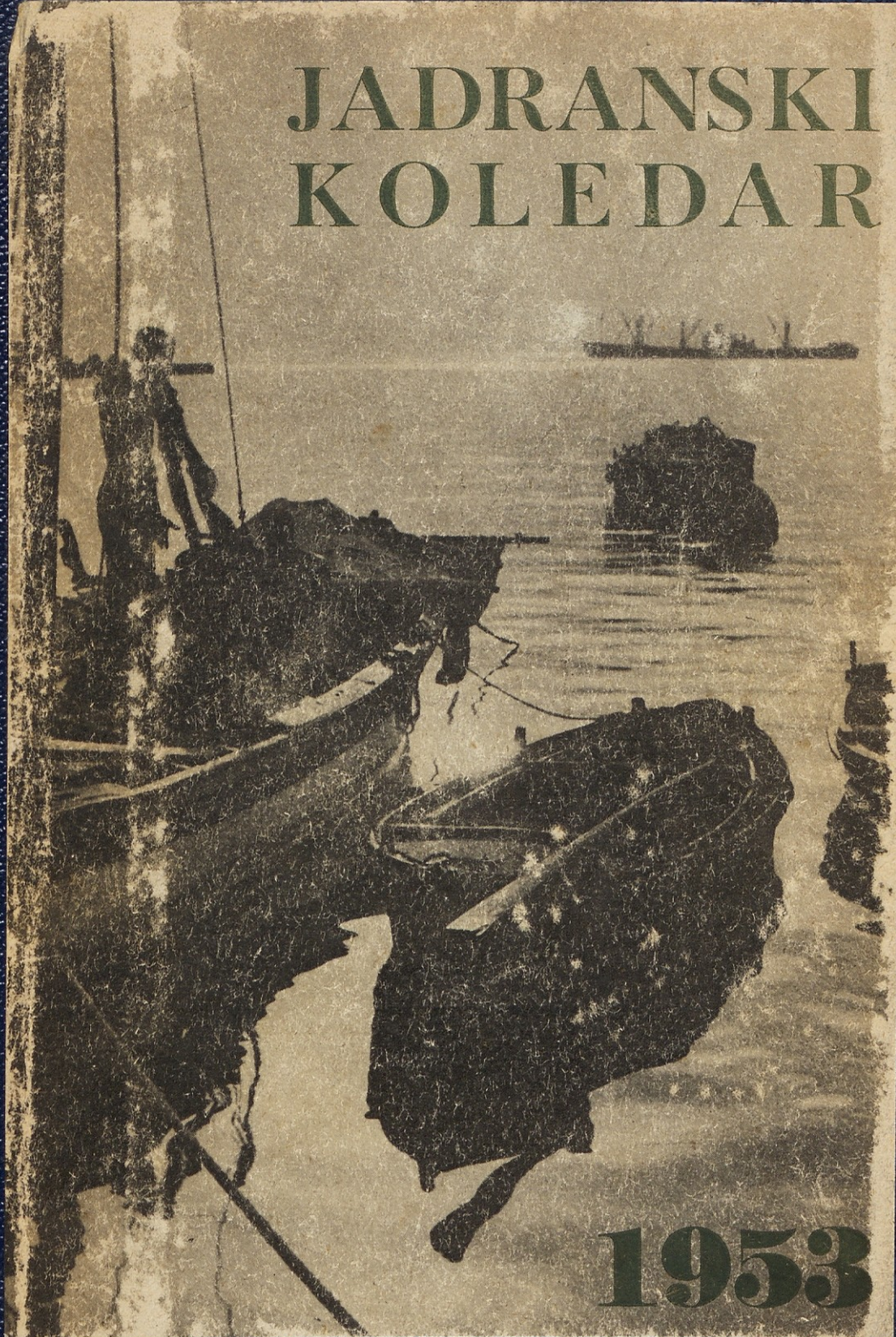

JADRANSKI KOLEDAR

1953

JADRANSKI KOLEDAR

1953

IZDALA GREGORČIČEVA ZALOŽBA V TRSTU

Trst K

JADRANSKI kol

1953

323.15(45-863)(059)

019580215

INSTITUCIJA
KUPNA IN
TRST

COBISS

D 25.3.58/215

ZA UREDITEV ODGOVARJA DRAGO PAHOR
TISKALA TISKARNA ZALOŽNIŠTVA TRŽAŠKEGA TISKA
Z DOVOLJENJEM AIS PRI VOJAŠKI UPRAVI V TRSTU

NAVADNO LETO 1953

Naše štetje je uvedel leta 1582 papež Gregor XIII. namesto julijanskega, po Juliju Cezarju leta 46 pred Kr. popravljenega rimskega koledarja.

Leto 1953 je navadno leto, ima 365 dni ali 52 tednov in en dan. Občno ali državno leto se začne z novim letom (1. januarja), cerkveno leto pa s prvo adventno nedeljo (29. novembra). Pravoslavna cerkev praznuje novo leto dne 14. januarja. Za mohamedance je to leto 1373, t. j. leto po begu preroka Mohameda iz Meke v Medino. Mohamedanci računajo namreč z luninim letom, ki šteje le 354 dni. Začenja se 21. septembra 1952. Zidom je to leto 5714 po ustvaritvi sveta. Začenja se 20. septembra 1952.

LETNI CASI

Pomlad se začne (pomladansko enakonočje) 20. marca ob 23. uri in ena min. Poletje se začne (najdaljši dan, najkrajša noč) 21. junija ob 18. uri 0 min. Jesen se začne (jesensko enakonočje) 23. sept. ob 9. uri 6 minut. Zima se začne (najdaljša noč, najkrajši dan) dne 22. decembra ob 4. uri 32 minut.

VSTOP SONCA V ZNAMENJE EKLIPTIKE

navidezne poti sonca med zvezdami kot posledice poti okoli sonca:

Januarja 20. ob 9.31 v znamenje **vodnarja**.
 Februarja 18. ob 23.14 v znamenje **rib**.
 Marca 20. ob 23.01 v znamenje **ovna**.
 Aprila 20. ob 10.26 v znamenje **bika**.
 Maja 21. ob 9.53 v znamenje **dvajčkova**.
 Junija 21. ob 18.00 v znamenje **raka**.
 Julija 23. ob 4.52 v znamenje **leva**.
 Avgusta 23. ob 11.45 v znamenje **device**.
 Septembra 23. ob 9.06 v znamenje **tehtnice**.
 Oktobra 23. ob 18.06 v znamenje **škorpijona**.
 Novembra 22. ob 15.22 v znamenje **strelca**.
 Decembra 22. ob 4.32 v znamenje **kozoroga**.

MRKI

Leta 1953 bo pet mrkov, trije sončni in dva lunina:

1. Lunin mrk 29.-30. januarja. Mrk bo vidljiv na skrajnem koncu severozapada v Avstraliji, na Indijskem oceanu, Aziji, **tudi v Evropi** in Afriki, na Atlantiku, na Severnem Ledenem morju, v Severni in Južni Ameriki in na južnovzhodnem delu Tihega oceana.

2. Delni sončni mrk 13.-14. februarja (pri nas neviden).

3. Delni sončni mrk 11. julija (pri nas neviden).

4. Popolni lunin mrk 16. julija (pri nas neviden).

5. Delni sončni mrk 9. avgusta (pri nas neviden).

LUNINE MENE

	Zadnji krajec			Mlaj			Prvi krajec			Sčip ali polna luna			Zadnji krajec		
	dan ura min.			dan ura min.			dan ura min.			dan ura min.			dan ura min.		
Januar	8	11	9	15	15	8	22	6	43	30	0	44			
Februar	7	5	9	14	2	10	20	18	44	28	19	58			
Marec	8	19	26	15	2	5	22	9	10	30	13	55			
April	7	5	58	13	21	9	21	1	40	29	5	20			
Maj	6	13	21	13	6	6	20	19	20	28	18	3			
Junij	4	18	35	11	15	55	19	13	1	27	4	29			
Julij	3	23	3	11	3	28	19	5	47	26	13	20			
Avgust	2	4	16	9	17	10	17	21	8	24	21	21	31	11	46
September				8	8	47	16	10	49	23	5	15	29	22	51
Oktober				8	1	40	15	22	44	22	13	56	29	14	9
November				6	18	58	14	8	52	21	0	12	28	9	16
December				6	11	48	13	17	30	20	12	45	28	6	43

31 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Četrtek	Novo leto	Dragovid
2	Petek	Makarij	Zlatan
3	Sobota	Genovefa	Slavomir
4	Nedelja	Izabela	Dobromir
5	Ponedeljek	Simeon	Grozdana
6	Torek	Trije kralji	Darin
7	Sreda	Valentin	Svetoslav
8	Četrtek	Ševerin	Bogoljub ☾
9	Petek	Julijan	Nikosava
10	Sobota	Pavel	Dobroslav
11	Nedelja	Higin	Božidar
12	Ponedeljek	Ernest	Bodigoj
13	Torek	Veronika	Bogomir
14	Sreda	Feliks	Neda
15	Četrtek	Maver	Radoslav ☽
16	Petek	Marcel	Tomislav
17	Sobota	Anton	Zvonimir
18	Nedelja	Peter	Vera
19	Ponedeljek	Kanūt	Hranimir
20	Torek	Fabijan in Boštjan	Živojin
21	Sreda	Neža	Janja
22	Četrtek	Vincencij	Sviloj ☾
23	Petek	Emerencijana	Voljka
24	Sobota	Timotej	Milislava
25	Nedelja	Pavel	Kosava
26	Ponedeljek	Pavla	Vsevlast
27	Torek	Janez	Dušana
28	Sreda	Julijan	Dragomil
29	Četrtek	Frančišek Sal.	Gorislava
30	Petek	Martina	Desislav ☽
31	Sobota	Marcela	Divna

SPOMINSKI DNEVI

3. jan. 1942 - so padli v Begunjah na Gorenjskem prvi talci.

4. jan. 1797 - so začele izhajati «Lublanske Novize».

9. jan. 1856 - je bil rojen slovenski pesnik Anton Aškerc.

16. jan. 1888 - je umrl v Celovcu narodni buditelj A. Einspieler.

21. jan. 1924 - je umrl VI. II. Uljanov-Lenin, organizator oktobrske revolucije.

23. jan. 1878 - je bil rojen slovenski pesnik Oton Zupančič.

30. jan. 1946 - je bila sprejeta in proglašena ustava FLR Jugoslavije.

SPOMINSKI DNEVI

2. febr. 1804 - se je pričela srbska vstaja proti Turkom.

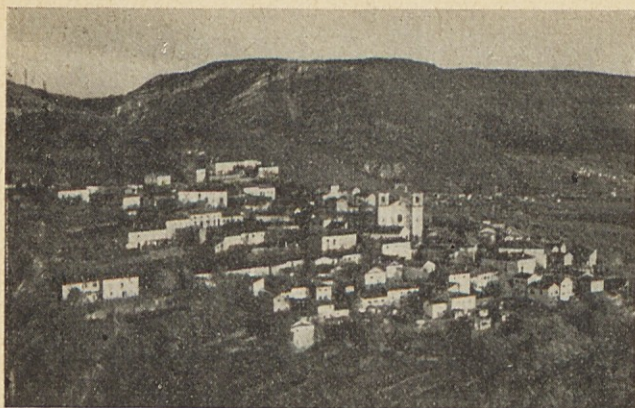
8. febr. 1849 - je umrl slovenski pesnik Francè Prešeren.

10. febr. 1947 - je bila podpisana v Parizu mirovna pogodba z Italijo, a Jugoslavija je proglasila, da se ne odpoveduje Trstu, Goriški, Beneški Sloveniji in Kanalski dolini.

18. febr. 1950 - je umrl v Mariboru slovenski pisatelj Prežihov Voranc — Lovro Kuhar; rojen je bil 10. avg. 1893.

19. febr. 1944 - je bilo prvo zasedanje Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta v Crnomlju na Dolenjskem.

28 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Nedelja	Ignacij	Budmil
2	Ponedeljek	Svečnica	Ljubomira
3	Torek	Blaž	Jagoda
4	Sreda	Andrej Kor.	Žalimir
5	Četrtek	Agata	Malina
6	Petek	Droteja	Zvezdodrag
7	Sobota	Romuald	Blagoslava ☉
8	Nedelja	Janez	Vojmil
9	Ponedeljek	Ciril Al.	Dobrana
10	Torek	Sholastika	Zvonimir
11	Sreda	Lurška Marija	Vratigoj
12	Četrtek	Evlalija	Cvetna
13	Petek	Katarina	Ljuboslava
14	Sobota	Valentin	Strahomir ☿
15	Nedelja	Favstin	Vesela
16	Ponedeljek	Julijana	Dobrana
17	Torek	Pust, Krištjan	Bratomil
18	Sreda	Pepelnica, Simeon	Drago
19	Četrtek	Konrad	Miloslav
20	Petek	Eleverij	Gojslav ☽
21	Sobota	Maksim	Čudomil
22	Nedelja	Peter	Divka
23	Ponedeljek	Peter Dam.	Bludomir
24	Torek	Matija, ap.	Milena
25	Sreda	Valburga, dev.	Inoslav
26	Četrtek	Porfirij, šk.	Sodka
27	Petek	Roman, op.	Nedaš
28	Sobota	Rajmund, sp.	Sebidrag ☿

MAREC
SUŠEC

31 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Nedelja	Albin	Mojmir
2	Ponedeljek	Simplicij	Belin
3	Torek	Kunigunda	Milana
4	Sreda	Kazimir	Mislav
5	Četrtek	Agapeta	Sladoje
6	Petek	Fridolin	Danica
7	Sobota	Tomaž, Ak.	Zvezda
8	Nedelja	Janez	Jelen ☾
9	Ponedeljek	Frančiška Rim.	Bodin
10	Torek	40 mučnikov	Danimir
11	Sreda	Heraklij	Stana
12	Četrtek	Gregor I.	Radoja
13	Petek	Rozina	Božena
14	Sobota	Matilda	Svetovid
15	Nedelja	Longin	Desimir ☽
16	Ponedeljek	Hilarij in Tacijan	Velislav
17	Torek	Patricij	Ljubislava
18	Sreda	Ciril, Jer.	Budimir
19	Četrtek	Jožef	Slavoljub
20	Petek	Feliks	Zlata
21	Sobota	Benedikt	Vlada
22	Nedelja	Benvenut	Tuga ☽
23	Ponedeljek	Viktorijan	Slavo
24	Torek	Gabrijel	Dražislav
25	Sreda	Oznanjenje Mar.	Jaroslav
26	Četrtek	Emanuel	Predrag
27	Petek	Rupert	Srdan
28	Sobota	Janez Kap.	Stanimir
29	Nedelja	Bertold	Uma ☽
30	Ponedeljek	Angela	Branivoj
31	Torek	Modest	Pribislav

SPOMINSKI DNEVI

1. marca 1945 - so bili NOV in POJ preimenovani v Jugoslovansko armijo.

4. marca 1844 - je bil rojen slovenski pisatelj Josip Jurčič; umrl je 3. maja 1881.

6. marca 1836 - je bil rojen slovenski pesnik in pisatelj Josip Stritar; umrl je 1924. leta.

18. marca 1414 - je bilo zadnje ustoličenje koroškega vojvode na Gosposvetskem polju.

18. marca 1904 - je bil rojen slovenski pesnik Srečko Kosovel; umrl je maja 1926.

26. marca 1943 - je bila velika zmaga partizanov v Jelenovem žlebu.

30 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Sreda	Hugon	Matimir
2	Četrtek	V. četrtek Fr. P.	Gojmir
3	Petek	V. petek, Rihard	Žarko
4	Sobota	V. sobota, Izidor	Dušica
5	Nedelja	Velika noč	Dabiživ
6	Ponedeljek	V. poned. Sikst	Čudna
7	Torek	Herman	Radivoj ☾
8	Sreda	Albert	Viljenica
9	Četrtek	Marija Kleofa	Ljuban
10	Petek	Ecehijel	Srčanica
11	Sobota	Leon I.	Rada
12	Nedelja	Julij	Sava
13	Ponedeljek	Hermenegild	Zdegoj ☽
14	Torek	Justin	Jelača
15	Sreda	Helena	Rastirad
16	Četrtek	Turibij	Božislava
17	Petek	Anicet	Vitigoj
18	Sobota	Apolonij	Gradislava
19	Nedelja	Ema	Tihorad
20	Ponedeljek	Marcelin	Dragislav
21	Torek	Bruno	Dragomira ☽
22	Sreda	Soter in Kaj	Ljutomar
23	Četrtek	Adalbert	Bobrica
24	Petek	Jurij	Juroslav
25	Sobota	Marko	Tugomer
26	Nedelja	Marcelin	Sekana
27	Ponedeljek	Pelegrin	Raduna
28	Torek	Pavel	Slavica
29	Sreda	Robert	Tankoslava ☽
30	Četrtek	Katarina S.	Samorad

SPOMINSKI DNEVI

2. apr. 1944 - so minerski oddelki IX. korpusa minirali dvorano kina na Opčinah.

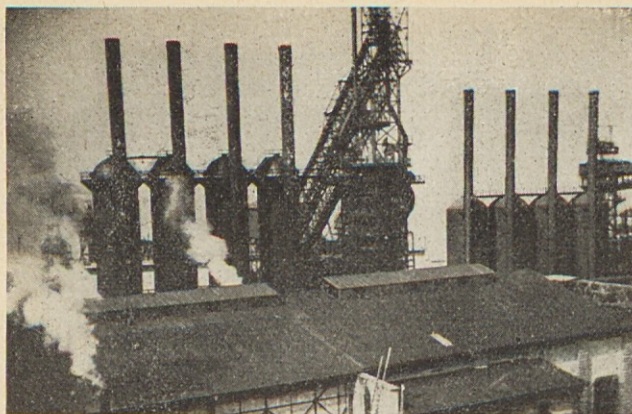
6. aprila 1941 - sta fašistična Italija in nacistična Nemčija napadli Jugoslavijo.

10. aprila 1943 - sta bili ustanovljeni brigadi Simona Gregorčiča in Ivana Gradnika.

12. aprila 1848 - so «Lublan-ske Novize» objavile zahtevo po zedinjeni Sloveniji.

15. aprila 1942 - hudi boj primorskih partizanov proti Italijanom na Nanosu.

27. aprila 1941 - je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

MAJ
VELIKI TRAVEN

31 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Petek	Filip in Jakob	Žiga
2	Sobota	Atanazij	Živana
3	Nedelja	Najdba sv. križa	Sončarica
4	Ponedeljek	Florijan	Valhun
5	Torek	Pij V.	Desirad
6	Sreda	Janez	Zdemir ☾
7	Četrtek	Stanislav	Prisnoslav
8	Petek	Mihael	Budislav
9	Sobota	Gregor N.	Prvinica
10	Nedelja	Antonin	Dvorna
11	Ponedeljek	Mamert	Ljerka
12	Torek	Pankracij	Stojmir
13	Sreda	Servacij	Jasna ☽
14	Četrtek	Bonifacij	Svetolik
15	Petek	Zofija	Jaromila
16	Sobota	Janez Nep.	Mladena
17	Nedelja	Paskal	Dušoje
18	Ponedeljek	Feliks	Mladica
19	Torek	Celestin	Vitoslava
20	Sreda	Bernardin	Milodar ☽
21	Četrtek	Feliks	Jelina
22	Petek	Helena	Boža
23	Sobota	Deziderij	Milorad
24	Nedelja	Binkošti	Cveta
25	Ponedeljek	Gregor VII.	Zdestan
26	Torek	Filip N.	Dragica
27	Sreda	Magdalena	Volkašin
28	Četrtek	Avguštin	Jaromil ☼
29	Petek	Maksim	Dana
30	Sobota	Ferdinand	Milica
31	Nedelja	Sv. Trojica	Bojслав

SPOMINSKI DNEVI

1. maja 1942 - so Italijani v Ljubljani ustrelili prvega talca Ernesta Eypperja.

1. maja 1945 - je Jugoslovanska vojska osvobodila Trst.

3. maja 1941 - si je fašistična Italija priključila del slovenskega ozemlja kot »Ljubljansko provinco«.

10. maja 1876 - je bil rojen slovenski pisatelj Ivan Cankar; umrl je 11. dec. 1918.

27. maja 1926 - je umrl slovenski pesnik Srečko Kosovel.

27. maja 1641 - je bil rojen v Ljubljani Ivan Vajkard Valvazor.

28. maja 1830 - je bil rojen slovenski pisatelj Janez Trdina.

SPOMINSKI DNEVI

5. jun. 1941 - so se pričeli na Jelovici prvi boji med slovenskimi partizani in Nemci.

8. jun. 1508 - je bil rojen Primož Trubar, ki je napisal prvo slovensko knjigo.

10. jun. 1912 - je umrl slovenski pesnik Anton Aškerc

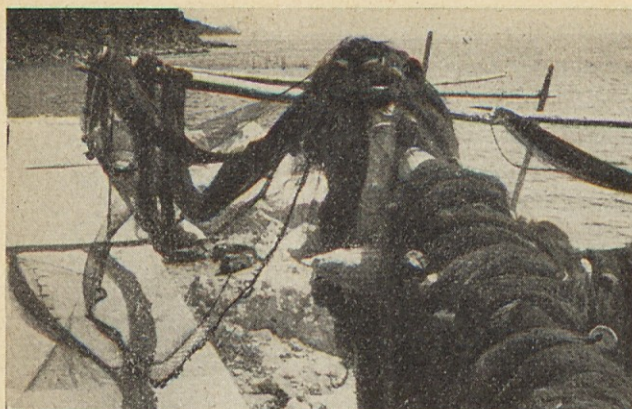
11. jun. 1949 - je umrl slovenski pesnik Oton Zupančič; rojen je bil 23. januarja 1878.

15. jun. 1876 - je bil rojen slovenski slikar Ivan Grohar.

19. jun. 1901 - je umrl v Ljubljani slovenski pesnik Josip Murn-Aleksandrov.

22. jun. 1941 - je bilo ustanovljeno vrhovno poveljstvo partizanskih čet v Sloveniji.

30 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Ponedeljek	Juvenčij	Radovan
2	Torek	Marcelin	Velimir
3	Sreda	Klotilda	Radoslava
4	Četrtek	Kvirin	Dika ☾
5	Petek	Valerija	Dobromil
6	Sobota	Bertrand	Milutin
7	Nedelja	Robert	Bogomil
8	Ponedeljek	Medard	Svetina
9	Torek	Primož in Fel.	Dostana
10	Sreda	Marjeta	Rusmir
11	Četrtek	Barnaba	Hrvoje
12	Petek	Janez F.	Zorica
13	Sobota	Anton Pad.	Zlatana
14	Nedelja	Bazilij	Brislav
15	Ponedeljek	Vid, Modest	Dragomir
16	Torek	Franc Reg.	Tratimir
17	Sreda	Lavra	Bodin
18	Četrtek	Feliks in Fort.	Bogdan
19	Petek	Gervazij Prot.	Mileva
20	Sobota	Florentina	Nenadej
21	Nedelja	Alozij	Miloš
22	Ponedeljek	Ahacij	Gostimir
23	Torek	Eberhard	Višeslav
24	Sreda	Janez Krstnik	Janislav
25	Četrtek	Viljem	Grlica
26	Petek	Rudolf	Hrana
27	Sobota	Ladislav	Hema
28	Nedelja	Irenej	Zorana
29	Ponedeljek	Peter in Pavel	Pernislav
30	Torek	Spomin sv. Pavla	Predislav

31 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Sreda	Teobald	Bogoslav
2	Četrtek	Marija	Dragomana
3	Petek	Heliodor	Nada ☾
4	Sobota	Urh	Belizar
5	Nedelja	Ciril in Metod	Bogomila
6	Ponedeljek	Izaija	Domogoj
7	Torek	Vilibald	Negoda
8	Sreda	Elizabeta	Milojka
9	Četrtek	Anatolija	Hvalimir
10	Petek	Amalija	Ljubica
11	Sobota	Pij I.	Medo ☽
12	Nedelja	Mohor in Fortun.	Draguška
13	Ponedeljek	Marjeta	Dragan
14	Torek	Bonaventura	Svobodin
15	Sreda	Henrik	Vladimir
16	Četrtek	Marija Karmelska	Bogdan
17	Petek	Aleš	Držislav
18	Sobota	Kamil	Miroslav
19	Nedelja	Vincencij	Radoš ☽
20	Ponedeljek	Marjeta	Česlav
21	Torek	Danijel	Zora
22	Sreda	Marija Magd.	Pribina
23	Četrtek	Apolinar	Brana
24	Petek	Kristina	Ratimir
25	Sobota	Jakob	Boljedrag
26	Nedelja	Ana	Dobrina ☽
27	Ponedeljek	Natalija	Dušana
28	Torek	Viktor	Svetomir
29	Sreda	Marta	Dobriča
30	Četrtek	Julita	Vitodrag
31	Petek	Ignacij Loj.	Jelenica

SPOMINSKI DNEVI

11. jul. 1858 - je bil rojen slovenski gledališki igralec Ignacij Borštnik; umrl je 22. sept. 1919.

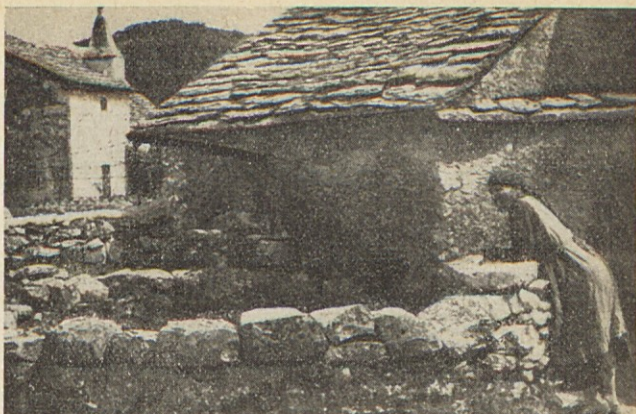
13. jul. 1920 - so fašisti zažgali tržaški Narodni dom in izvršili pogrom na Slovence in Hrvate po vsej Primorski.

22. jul. 1941 - se je pričela na Slovenskem vstaja proti okupatorju.

25. jul. 1586 - je umrl Primož Trubar, ustanovitelj slovenske književnosti.

25. jul. 1943 - je padel fašistični režim v Italiji.

31. jul. 1949 - so italijanski trikolorovci v Petjahu ob Nadiži umorili beneškega Slovenca Andreja Juša.

31 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Sobota	Peter	Detomir
2	Nedelja	Porcijunkula	Bojan ☾
3	Ponedeljek	Štefan	Mirača
4	Torek	Dominik	Ljubičica
5	Sreda	Mar. Snežna	Predobra
6	Četrtek	Sikst	Vlastica
7	Petek	Kajetan	Vidojka
8	Sobota	Cirijak	Godeslav
9	Nedelja	Roman	Našmir ☽
10	Ponedeljek	Lavrencij	Jurica
11	Torek	Suzana	Bolemir
12	Sreda	Klara	Dobročej
13	Četrtek	Hipolit	Davola
14	Petek	Evzebij	Dobrina
15	Sobota	Veliki šmaren	Hudinja
16	Nedelja	Rok	Nemira
17	Ponedeljek	Sibila	Radigoj ☽
18	Torek	Helena	Bronislava
19	Sreda	Ludvik	Ljudevit
20	Četrtek	Bernard	Zorka
21	Petek	Adolf	Mirjana
22	Sobota	Hipolit	Ostivoj
23	Nedelja	Filip Ben.	Bogovoljka
24	Ponedeljek	Jernej	Borivoj ☽
25	Torek	Ludvik	Dragorad
26	Sreda	Samuel	Perunika
27	Četrtek	Natalija	Zlatko
28	Petek	Avguštin	Milivoj
29	Sobota	Janez	Želided
30	Nedelja	Roza	Bronislava
31	Ponedeljek	Rajmund	Milodrag ☽

SPOMINSKI DNEVI

5.-7. avg. 1945 - je bil prvi kongres Ljudske fronte Jugoslavije.

10. avg. 1893 - je bil rojen slovenski pisatelj Prežihov Voranc - Lovro Kušar.

12. avg. 1942 - je bil v Ljubljani ustreljen pisatelj Tone Cufar.

16. avg. 1941 - so Nemci zažgali prvo slovensko vas Rašico pri Črnučah na Gorenjskem.

28. avg. 1851 - je bil rojen v Poljanah slovenski pisatelj dr. Ivan Tavčar.

28. avg. 1866 - je bil rojen slovenski glasbeni pedagog Matej Hubad.

SEPTEMBER
KIMOVEC

30 DNI	CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA	
1	Torek	Egidij	Mijdin
2	Sreda	Štefan	Miljeva
3	Četrtek	Evfemija	Lepa
4	Petek	Rozalija	Nedamisel
5	Sobota	Lavrencij	Nedeljka
6	Nedelja	Pelagij	Radonica
7	Ponedeljek	Bronislava	Merna
8	Torek	Mali šmaren	Gostinja ☽
9	Sreda	Gorgonij	Vsemir
10	Četrtek	Pulherija	Rakita
11	Petek	Hijacint	Milan
12	Sobota	Gvidon	Večedrag
13	Nedelja	Virgilij	Zremil
14	Ponedeljek	Norburga	Znanoslav
15	Torek	Nikomed	Svogoj
16	Sreda	Ljudmila	Sadomir ☽
17	Četrtek	Lambert	Prvan
18	Petek	Jožef Kup.	Sokol'ca
19	Sobota	Januarij	Vinograd
20	Nedelja	Evstahij	Morana
21	Ponedeljek	Matevž	Blagoslav
22	Torek	Mavricij	Celimir
23	Sreda	Tekla	Slavna ☽
24	Četrtek	Marija	Radivoj
25	Petek	Firmin	Uroš
26	Sobota	Justina in Ciprijan	Stojslava
27	Nedelja	Kosma in Damijan	Radomira
28	Ponedeljek	Vaclav	Vidica
29	Torek	Mihael	Stojan ☽
30	Sreda	Jeronim	Jakica

SPOMINSKI DNEVI

2. sept. 1942 - sta bili ustanovljeni Gubčeva in Cankarjeva brigada.

6. sept. 1930 - so bili v Bazovici ustreljeni Bidovec, Marušič, Miloš in Valenčič.

8. sept. 1943 - je Italija kapitulirala.

15. sept. 1947 - je bila ratificirana mirovna pogodba med Jugoslavijo in Italijo, s katero je bilo ustanovljeno STO.

27. sept. 1943 - je bila ustanovljena Goriška divizija.

28. sept. 1831 - je bil rojen slovenski pisatelj in jezikoslovec Fran Levstik.

30. sept. 1942 - je bil ustanovljen na Vipavskem prvi primorski partizanski bataljon Simona Gregorčiča.

SPOMINSKI DNEVI

1. okt. 1945 - je bilo v Kočevju prvo zasedanje Zbora odposlancev slovenskega naroda.

3. okt. 1866 - je bila Beneška Slovenija priključena k Italiji.

10. okt. 1920 - je bil na Koroškem izveden krivični plebiscit, ki je ločil slovensko Koroško od svobodne domovine.

13. okt. 1863 je bil rojen slovenski skladatelj Hrabroslav Volarič.

15. okt. 1844 - je bil rojen slovenski pesnik Simon Gregorčič; umrl je 24. nov. 1906.

18. okt. 1868 - se je zbralo nad 10.000 goriških Slovencev na svojem prvem taboru v Sempasu.

31 DNI	CERKVENA IMENA SLOVANSKA IMENA		
1	Četrtek	Remigij	Semislava
2	Petek	Angeli varuhi	Miran
3	Sobota	Evald	Vitomir
4	Nedelja	Franc Ser.	Tebidrag
5	Ponedeljek	Placid	Dumnuka
6	Torek	Brunon	Brunoslav
7	Sreda	Marija	Dragonika
8	Četrtek	Brigida	Dragosta ☽
9	Petek	Dionizij	Sortina
10	Sobota	Franc Bor.	Stremil
11	Nedelja	Nikazij	Negoslava
12	Ponedeljek	Maksimilijan	Drugislav
13	Torek	Edvard	Rosica
14	Sreda	Domicijan	Nostrana
15	Četrtek	Terezija	Radislav ☽
16	Petek	Maksima	Velena
17	Sobota	Hedviga	Mira
18	Nedelja	Luka	Travica
19	Ponedeljek	Etbin	Stojgoj
20	Torek	Janez Kan.	Raša
21	Sreda	Uršula	Stojslav
22	Četrtek	Kordula	Zorislava ☽
23	Petek	Severin	Živka
24	Sobota	Rafael	Blagosta
25	Nedelja	Krišpin	Zlatija
26	Ponedeljek	Evarist	Vranica
27	Torek	Sabina	Srebra
28	Sreda	Simon in Juda	Mila
29	Četrtek	Narcis	Gladimir ☽
30	Petek	Marcela	Vladika
31	Sobota	Lucila	Gorazd

30 DNI			
		CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA
1	Nedelja	Vsi sveti	Ljubomir
2	Ponedeljek	Vseh mrtih dan	Zdanila
3	Torek	Just	Bogomil
4	Sreda	Karel Boromejski	Dravomir
5	Četrtek	Emerik	Savina
6	Petek	Lenart	Ratislav ☽
7	Sobota	Engelbert	Zdenko
8	Nedelja	Bogomir	Neživ
9	Ponedeljek	Teodor	S bislav
10	Torek	Andrej	Golobica
11	Sreda	Martin	Višnjica
12	Četrtek	Martin	Davorin
13	Petek	Stanislav	Nevenka
14	Sobota	Serapijon	Borislava ☽
15	Nedelja	Leopold	Volčica
16	Ponedeljek	Edmund	Večerin
17	Torek	Viktorija	Ljubava
18	Sreda	Hilda	Oliva
19	Četrtek	Elizabeta	Imica
20	Petek	Edmund	Vladiboj
21	Sobota	Kolumban	Granislav ☽
22	Nedelja	Cecilija	Jezdimir
23	Ponedeljek	Felicita	Ravijola
24	Torek	Janez	Jeca
25	Sreda	Katarina	Kotomir
26	Četrtek	Konrad	Zdedrag
27	Petek	Virgilij	Vedrana
28	Sobota	Eberhard	Lelija ☽
29	Nedelja	Saturnin	Skoromir
30	Ponedeljek	Andrej	Hrabroslav

SPOMINSKI DNEVI

7. nov. 1917 - (25. okt. po vzhodnem koledarju) se je začela oktobrska socialistična revolucija.

15. nov. 1946 - so Italijani v Gorici javno sežgali slovenske knjige.

16. nov. 1887 - je umrl slovenski pisatelj Fran Levstik.

20. nov. 1813 - je bil rojen slovenski jezikoslovec Franc Miklošič; umrl je 1891. leta.

28. nov. 1820 - je bil rojen soustanovitelj znanstvenega socializma Friedrich Engels.

29. nov. 1943 - je bila na zasedanju AVNOJ v Jajcu ustanovljena nova Jugoslavija.

SPOMINSKI DNEVI

3. dec. 1800 - je bil rojen slovenski pesnik dr. Francè Prešeren.

11. dec. 1918 - je umrl slovenski pisatelj Ivan Cankar.

15. dec. 1941 - so bili na Opčinaš ustreljeni Pinko Tomažič, Bobek, Ivančič, Kos in Vadnal.

20. dec. 1847 - je bil rojen preroditelj slovenske glasbe Anton Foerster.

22. dec. 1941 - je bila ustanovljena I. proletarska brigada.

28. dec. 1789 - je bila v Ljubljani uprizorjena Linhartova »Zupanova Micka«, rojstni dan slovenskega gledališča.

31 DNI		CERKVENA IMENA	SLOVANSKA IMENA
1	Torek	Eligij	Božena
2	Sreda	Bibijana	Tihomir
3	Četrtek	Franc Ks.	Sveljub
4	Petek	Barbara	Veljka
5	Sobota	Saba	Stojana
6	Nedelja	Miklavž	Vladovita ☺
7	Ponedeljek	Ambrozij	Veselin
8	Torek	Brezm.	Rodana
9	Sreda	Peter	Savica
10	Četrtek	Lavretanska M.	Dražič
11	Petek	Damazij	Gojica
12	Sobota	Maksencij	Široslav
13	Nedelja	Lucija	Vitača ☺
14	Ponedeljek	Spiridijon	Vojmir
15	Torek	Kristina	Cvetana
16	Sreda	Adela	Jaronega
17	Četrtek	Lazar	Strojslav
18	Petek	Gracijan	Neveša
19	Sobota	Nemazij	Uglješa
20	Nedelja	Liberat	Boživoj ☺
21	Ponedeljek	Tomaž	Tomislav
22	Torek	Demetrij	Zvezdana
23	Sreda	Viktorija	Ozrislav
24	Četrtek	Adam in Eva	Dunja
25	Petek	Božič	Žitigoj
26	Sobota	Štefan	Zlatka
27	Nedelja	Janez	Petislav
28	Ponedeljek	Tepežni dan	Zorica ☺
29	Torek	Tomaž	Vrhoslav
30	Sreda	David	Branimir
31	Četrtek	Silvester	Blažena

MERE IN UTEŽI

DOLZINE

- 1 Mm (miriameter) = 10 km = 10.000 m.
 1 km = 1000 m.
 1 m = 10 dm = 100 cm = 1000 mm.
 1 geografska milja = 4 morske milje = 7420,44 m.
 1 morska milja = 2026 $\frac{2}{3}$ yarda = 120 vozlov = 1852 m.
 1 angleška milja = 1609,35 m.
 1 yard (angleški vatel) = 3 foots (čevlji) = 36 inches (palcev) = 0,914 m.
 1 dunajski seženj (klafta) = 6 čevljev = 1,896 m.
 1 ruska versta = 500 sežnjev = 1066 m.
 1 ruski seženj = 7 čevljev = 2,113 m.
 1 laket = 0,778 m.
 1 pedenj (dunajski čevljev) = 12 palcev (col) = 0,316 m.
 1 palec = 12 črt (linij) = 2,634 cm.
 1 aršin (ruski) = 16 verškov = 0,71 m.
 1 čevljev (ruski, angleški) = 0,304 m.

POVRSINE

- 1 kv. km = 100 ha.
 1 ha = 100 a = 10.000 kv. m.
 1 oral = ca 1600 kv. sežnjev = 57,5 a = 5754,64 kv. m.
 1 ruska desetina = 1,0925 ha.
 1 acre 4,84 kv. yarda = 4,04685 kv. m.
 1 kv. seženj (kv. klafta) = 3,597 kv. m.
 1 kv. čevljev = 0,1 kv. m.

PROSTORNINE

- 1 kub. m = 1000 kub. dm = 1.000.000 kub. cm.
 1 kub. seženj = (kub. klafta) = 6,82 kub. m.
 1 kub. čevljev = 0,032 kub. m.

POSODE

- 1 l = 10 dl = 100 cl = 1000 kub. cm.
 1 hl = 100 l.
 1 polovnjak = 5 velikih veder = 282,25 l.
 1 veliko vedro = 2 mali vedri = 40 bokalov = 56,1 l.
 1 brenta (mernik) = ca 9 golid = 42 l.
 1 polič = ca 7 dl.
 1 ruska četvert = 8 četverik = 209,9 l.
 1 angleški galon = 4 kvarti = 8 pintov = 32 gilov = 4,546 l.
 1 bušel = 8 (ameriških galon) = 30,28 l.

UTEŽI

- 1 t (tona) = 10 q (stotov) = 1000 kg.
 1 q = 100 kg.
 1 kg = 100 dkg = 1000 g.
 1 g = 10 dg (decigramov) = 100 centigramov = 1000 mg (miligramov).
 1 cent (stari, dunajski) = 100 funtov = 3200 lotov = 56 kg.
 1 ruski pud = 16,38 kg.
 1 libra (pound) = 16 onces = 256 dram = 1760 grains = 455,59 g.
 1 angleška t = 20 angl. q. = 224 stonov = 2240 liber = 1021,328 kg.

ELEKTROTEHNIŠKE MERE

- 1 A (amper) je enota za merjenje električnega toka.
 1 O (om) je enota za merjenje upora telesa pri prevajanju toka.
 1 V (volt) je enota napetosti toka.
 1 W (wat) je enota za merjenje učinka toka.
 1 kW (kilowat) = 100 watov, je učinek toka, enak 1,35 ks (konjske sile).
 1 kWh (kilowatna ura) je enota za merjenje porabe toka.

MERE ZA MOC

- 1 kgm (kilogrammometer) je sila, ki dvigne 1 kg v 1 sekundi 1 m visoko.
 1 ks (HP, konjska sila) = 75 kgm, je sila, ki dvigne 75 kg v 1 sekundi 1 m visoko.
 Moč električnih motorjev v konjskih silah je enaka v kilowatih:
0,5 kW = 0,68 ks	3 kW = 4,1 ks
1 kW = 1,36 ks	3,5 kW = 4,75 ks
1,5 kW = 2 ks	4 kW = 5,4 ks
2 kW = 2,7 ks	4,5 kW = 6,1 ks
2,5 kW = 3,4 ks	5 kW = 6,8 ks

LADIJSKA PROSTORNINA

- Ladijska tonaža se meri po registrskih tonažah.
 1 RT (registrska tona) = 100 angleških kub. čevljev = 2,83 kub. m.
 Prav tako se meri ladijska prostornina po brutto in netto tonah. Prostornino v netto tonah dobimo, če od brutto ton odštejemo vse prostore, ki ne služijo za prevoz potnikov in blaga.

Kakor boste merili, tako se vam bo odmerilo.

POŠTNE TARIFE

Svobodno Tržaško ozemlje			
Za vsakih 15 g (do najvišje dopustne teže 2 kg) po	25 lir	Vizitke do 5 besed	12 lir
Dopisnice	20 lir	za Italijo	10 lir
Rokopisi do 200 g	30 lir	Tiskane objave smrti, rojstev, porok itd., za Italijo	12 lir
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del po	10 lir	Rokopisi in trgovski računi za prvih 250 g	60 lir
Razglednice in vizitke s pozdravom in podpisom (do 5 besed)	10 lir	za nadaljnjih 50 g	12 lir
Tiskane objave smrti, rojstev, porok	10 lir	za Italijo, za prvih 200 g	30 lir
Trgovski računi na enem listu do 15 g	12 lir	za nadaljnjih 50 g ali del po	10 lir
Tiskovine za vsakih 50 g ali del po	5 lir	Tiskovine, za vsakih 50 g po	12 lir
Vzorci brez vrednosti za prvih 100 g	20 lir	za Italijo, za vsakih 50 g po	5 lir
za vsakih nadaljnjih 50 g do največ 1 kg po	15 lir	Vzorci brez vrednosti, za prvih 100 g	25 lir
Poštni zavojčki do 200 g	35 lir	za nadaljnjih 50 g ali del	12 lir
za vsakih nadaljnjih 50 g do največ 1 kg po	10 lir	za Italijo, za prvih 100 g	20 lir
Ekspresne pošiljke (poleg redne takse)	50 lir	za nadaljnjih 50 g ali del	15 lir
Priporočene pošiljke, za vsako zaprto pošiljko	45 lir	Zavarovane pošiljke poleg navadne tarife in priporočnine za vsakih 300 zlatih fr. ali del po	70 lir
za vsako odprto pošiljko	35 lir	za Italijo, za prvih 1000 lir vrednosti	40 lir
za vzorčno pošiljko	20 lir	za vsakih nadaljnjih 500 lir	15 lir
Zavarovane pošiljke, za prvih 1000 lir vrednosti	40 lir	Ekspresne pošiljke poleg navadne pristojbine še	85 lir
za vsakih nadaljnjih 500 lir vrednosti	15 lir	za Italijo poleg navadne pristojbine še	50 lir
Poštni zavoji do 1 kg	150 lir		
za vsak nadaljnji načeti kg (do 20 kg)	20 lir	LETALESKA POSTA	
Zavarovanje poštних zavojev, za prvih 1000 lir vrednosti	100 lir	po Evropi za vsakih 5 g dodatna pristojbina na navadno pismo	25 lir
za vsakih nadaljnjih 1000 lir vrednosti	50 lir	v Italijo za vsakih 5 g dodatna pristojbina na navadno pismo	10 lir
Denarne pošiljke po poštni nakaznici, do 1000 lir	30 lir	za Kanado in ZDA za vsakiñ 5 g dodatna pristojbina na navadno pismo	60 lir
od 1000 do 5000 lir	45 lir	za Bermude, Mehiko, Gvatemalo, Honduras, Nakaragvo, Costarico, Panama dodatna pristojbina	70 lir
od 5000 do 10.000 lir	60 lir	za Vel. Antilje dodatna pristojbina	65 lir
za vsakih nadaljnjih 1000 lir do največ 50.000 lir	10 lir	za Male Antilje, Venezuelo, Kolumbijo, Ekvador, Gvajano, Havajske otoke	90 lir
Brzobjavke do 10 besed, za vsako besedo nujne do 10 besed, za vsako besedo po zelo nujne brzobjavke do 10 besed, za vsako besedo po	45 lir	za Peru, Brazilijo, Bolivijo, Paragvaj, Urugvaj, Čile, Argentino	135 lir
Brzobjavna pisma v nočnih urah, najmanj 30 besed, za besedo	7 lir	za Azijo: Pakistan, Hindustan, Ceylon, Burmo, Siam, Indokino, Malajsko, Hong-Kong	100 lir
		za Kitajsko, Japonsko, Filipine	145 lir
Inozemstvo		za Afriko: Maroko, Alžir, Tunis, Tanger, Egipt, Cirenajka, Tripolitanija	30 lir
Pisma za prvih 20 g	60 lir	Eritreja	35 lir
za nadaljnjih 20 g ali del	35 lir	Somalija	45 lir
Za Italijo in Francijo za vsakih 15 g ali del po	25 lir	Sudan, Abesinija, Rodezija, Kenija, Uganda, Tanganika, Kongo	65 lir
Dopisnice	35 lir	južnoafriške države	100 lir
za Italijo in Francijo	20 lir	oceanske države	150 lir
Razglednice do 5 besed in podpisom	12 lir		
za Italijo in Francijo	10 lir		

POLITIČNI DOGODKI V PRETEKLEM LETU

RADO CILENŠEK

Ce hočemo v kratkih besedah podati pregled svetovnega političnega dogajanja v enem letu, se gotovo ne moremo ustaviti ob vseh tistih dogodkih, ki so mesec za mesecem pritegovali naše zanimanje javnega mnenja. Mnogo dogodkov, ki so za kratek čas razburili svet, bo odšlo v pozabo, ker poznejšemu dogajanju niso vtisnili svoje ga pečata; mnogo pa je spet stvari, ki so sle mimo nas skoraj neopazno, ki pa so zapustile za sabo globoko sled in tako ali drugače vplivale na bodoči razvoj. Gre skratka za to, da izluščimo in v nekaj besedah označimo tiste dogodke, ki so pomagali — tako ali drugače — oblikovati prihodnost.

Morda je s tega stališča treba najprej omeniti Egipt, kjer je vojaška zarota z generalom Nagibom na čelu pometla s tolstim, zapravljivim a obenem skrajno stiskaškim kraljem Farukom in začela pometati tudi vse ostale ostanke tisočletne zaostalosti, ki so ovirali politični, gospodarski in socialni razvoj dežele. Faruk je z obilnimi naložbami v tujini poskrbel, da mu kruh v izgnanstvu ne bo pičel ne grenak, doma pa je vojska s preiskavo v njegovih palačah razkrila ves moralni razvrat, v katerem se je utapljala egiptovska «višja družba», ki ji je zdaj končno odzvonilo.

Videz rad vara in v Egiptu je to dvakrat res. Pri Nagibovem državnem udarcu ne gre za navadno vojaško zaroto, kot jih v klasični obliki poznajo v Južni Ameriki, niti nima njegov današnji način vlade nič skupnega z nekako fašistično diktaturo, kot mu radi podtikajo. Se največ podobnosti predvsem po stopnji razvoja dežele je med Nagibovo akcijo in med kemalistično revolucijo v Turčiji, le da so vmes tri desetletja splošnega razvoja v svetu, ki dajejo Nagibovi revoluciji — zakaj za revolucijo dejansko gre — drugačno, novo obeležje. V zaostali deželi, kot je Egipt so sile, ki so revolucijo izvedle, še prešibke, da bi s sredstvi tradicionalne meščanske demokracije izvedle reforme, ki jih imajo v načrtu. Vendar je Nagibova pot edina, po kateri je mogoče iztrgati Egipt iz razmer

skrajne zaostalosti in ga usmeriti k resničnemu napredku na vseh področjih.

Dejstvo, da je Nagib v svoji zaposlenosti s pripravljanim notranjih reform začasno pustil ob strani važna vprašanja odnosov Egipta s tujino, predvsem z Anglijo, je marsikje ustvarilo napačno mnenje, da se odpoveduje egiptovskim nacionalnim zahtevam. S svojim odgovorom na napredne izjave angleškega ministra Heada je sam Nagib razpršil to mnenje, ki je ponekod že prihajalo v iluzijo. Nagibu na eni strani egiptovske zahteve niso demagoško sredstvo, s katerim se odvrta pozornost ljudstva od notranje grenkobe, kot je bilo pri vladah Farukovega režima, zlasti pri vafdistih, na drugi strani pa potrebuje za izvedbo svojih notranjih načrtov čim večji mir v svojih odnosih s tujino. Ko bo Egipt znotraj urejen in trden, ko se bo okrepilo njegovo gospodarstvo in ko bodo doslej brezpravne množice kmetov, kmetijskih dninarjev in delavcev aktivno sodelovale v državni politiki, bo lahko postavil svoje zahteve za vse drugačno težo.

Sveži veter, ki je zapihal iz Egipta, že kaže svoj vpliv tudi na ostalem Srednjem vzhodu in utegne imeti blagodejne učinke na področju, ki je zaradi svoje zaostalosti še danes glavno torišče medsebojne imperialistične borbe velesil in ki je tudi zaradi notranje napetosti med starimi fevdalnimi okovi in med zahtevami, ki jih postavlja novi čas, najbolj nestabilno področje današnjega sveta in vir stalne nevarnosti za mir. V Libanonu je začelo vreti, v Perziji je bil Mosadek prisiljen napovedati nekatere reforme, v Tuniziji se stalno krepi upor proti francoskemu varštvu. Vendar bo to področje prenehalo biti smodnišnica šele takrat, ko bodo velesile spoznale, da problemov Srednjega vzhoda ni mogoče rešiti z politiko «močne roke» niti z vztrajanjem na starih privilegijih iz prejšnjega stoletja, temveč s spoznavanjem, da je doba kolonializma končana, — predvsem pa z obilno gospodarsko pomočjo, ki pa ne sme biti vezana na poskuse ponovnega vsidranja tega ali onega vpliva. S tem smo v

kratkih besedah odpravili tudi vprašanje perzijskega petroleja.

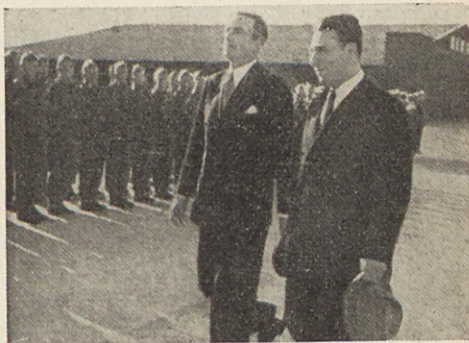
V Evropi pomeni preteklo leto začetek urednicevanja raznih načrtov združevanja nekaterih zahodnoevropskih dežel. Podpisani sta bili dve važni pogodbi, ki ustvarjata tesnejšo zvezo med Francijo, Zah. Nemčijo, Italijo, Belgijo, Holandsko in Luksemburgom — pogodbo o Schumanovem načrtu združitve premogovne in železarske industrije teh dežel in pogodba o «Evropski obrambni skupnosti», ki uvaja skupne oborožene sile teh dežel. Poleg tega so se pojavili načrti raznih drugih «poolov» — za kmetijsko proizvodnjo («zeleni pool»), za letalski promet (za katerimi stoji med drugimi tudi Vatikan, ki je postal glavni delničar v italijanskem letalskem prometu). «pool za narodno zdravje» itd.

Obe pogodbi, predvsem pa Schumanov «pool», ki združuje osnovne industrijske panoge šestih dežel, sta postavili nekam v ozadje Evropski svet, v katerem sodeluje 16 držav, med njimi tudi Anglija. Nemški socialni demokrati so na svojem kongresu ta ožji krog nekam zasmehljivo imenovali «minimalna Evropa», in obenem poudarili, da pomeni po načrtih svojih tvorcev — demokristjanskih zunanjih ministrov Schumana, Adenauerja in De Gasperija in njihovih podpornikov z besedo — «trdnjava konservativnih in restavracijskih tendenc», ki izključujejo tiste evropske dežele, kjer imajo sile bodočnosti v močnih delavskih gibanjih najmočnejše stebre — Anglijo in skandinavske države. Kritično, čeprav manj izraženo stališče do Schumanovega načrta imajo tudi socialistične stranke v ostalih udeleženih državah (izvzemimo Italijo, kjer se PSI udinja Kominformu, PSDI pa se iz notranjih borb še ni dokopalo do svoje socialistične politike), ki predvsem izražajo bojazen, da ne bi bil Schumanov načrt ovira za nacionalizacijo ključnih industrij.

Vsekakor pa pomeni že sama oblika združevanja osnov zahodnoevropske težke industrije v skupnosti premoga — jekla — kot skupnost držav, ne posebnih zasebnih družb — verjetno nehoteno priznanje samih njenih tvorcev, da zasebna industrija ne more več reševati gospodarskih nalog sedanjega časa. To mora spoznavati tudi Churchill, ki je s svojim načrtom denacionalizacije nekaterih gospodarskih panog, nacionaliziranih v času laburistične vlade, naletel na hude in najbrž nepredvidene težave. Poskus restavracije, ki je bil glavni cilj konservativcev, ko so prišli na

vlado, poteka zelo težavno, ves njegov anahronizem pa še bolj poudarja uspeh leveice na laburističnem kongresu v Morecambu.

Obenem s pogodbo o evropski vojski so bili v Bonnu podpisani pogodbeni sporazumi med zahodnimi velesilami in Zahodno Nemčijo, ki so vrnili bonnski zvezni republikli skoraj celotno suverenost, jo še bolj vključili v zahodni svet, obenem pa verjetno zapletli rešitev nemškega vprašanja. Seveda pa je spet res, da je bodočnost Nemčije odvisna predvsem od Moskve, ki jo poskuša izkoriščati obenem z Avstrijo kot sredstvo za izsiljevanje takega sporazuma med velesilami, ki bi pomenil novo

Angleški zunanji minist'ar Antony Eden na obisku v Beogradu

razdelitev interesnih sfer, do takrat pa bo sredstvo za ustvarjanje nesporazumov in trenj med zahodnimi državami. S postopnim oboroževanjem na Zahodu se je namreč tehnična razmerja sil začela nagibati nevarno v sovjetsko škodo. Glavni razlog za to oboroževanje je napadalna politika ZSSR, čeprav se v celotnem obrambnem sistemu Zahoda pod vplivom konservativnih in reakcionarnih sil, ki imajo še vedno svojo težo, pojavljajo tudi nerazveseljive tendence. Borba proti takim tendencam pa je neupneha tudi na Zahodu v okviru boja med naprednimi in reakcionarnimi silami. V ta okvir spada tudi volilna borba v ZDA, v Evropi, kjer se je vsa desnica zavzemala za republikance, je bil odnos do te borbe v veliki meri merilo za dejansko naprednost tega ali onega gibanja.

Sovjetska napadalna politika pa je mnogočem pripomogla k vse večjemu zblizevanju balkanskih držav, ki jih poleg interesov skupne obrambe pred morebitnim na-

padom vežejo še mnoge druge sosedske in gospodarske vezi. Prav poglobljanje teh vezi je največ prispevalo, da rastoče sodelovanje držav jugovzhodne Evrope — Jugoslavije, Grčije in Trčije, pa Jugoslavije in Avstrije — ne sloni samo na trenutni potrebi, temveč na zavesti, da je potrebno in koristno ne glede na svetovni položaj; pokazalo se je za pravilno jugoslovansko stališče, da je sodelovanje na takih osnovah mnogo trdnejše in trajnejše od vseh pisanih paktov in blokov.

Jugoslovanska politika sodelovanja in prijateljstva z vsemi državami predvsem pa sosedji, ki to želijo, pa je naletela na nepremostljive ovire pri italijanskih vladajočih krogih, kajti, kot vse kaže, se še vedno niso odpovedali zavojevalnim sanjam, čeprav so šle pred nekaj leti pahnilo svet v vojno, italijansko ljudstvo pa v katastrofo. Zaradi tega je nerešeno ne le tržaško

vprašanje, temveč so na mrtvi točki tudi vsi ostali medsebojni problemi, katerih postopno reševanje bi nedvomno prispevalo k zbližanju med obema sosednjima državama in pripomoglo tudi k lažjemu in pravičnejšemu reševanju tržaškega vprašanja.

Toda ne glede na rimsko politiko, ki si še vedno neuspešno prizadeva izolirati Jugoslavijo, se položaj Jugoslavije v mednarodnem življenju iz dneva v dan bolj utrjuje. Najboljši dokaz za to je bil obisk angleškega zunanega ministra Edena v Beogradu, ki je pomenil ne le nov mejnik v jugoslovansko-angleških odnosih, temveč je znatno prispeval tudi k utrditvi miru v tem delu sveta in obenem še bolj okreplil mednarodni položaj Jugoslavije. To je še prav posebej pomembno za nas tržaške Slovence, kajti naša matična država je edini iskreni in vztrajni zagovornik naših interesov.

O ZADNJIH UPRAVNIH VOLITVAH NA TRŽAŠKEM

DUŠAN HREŠČAK

Spričo okoliščine, da je po drugi svetovni vojni Trst postal važna postavka predvsem v političnem tekmovanju med Sovjetsko zvezo in zapadnimi velesilami, in zaradi dejstva, da je naše mesto in njegovo bližnje podeželsko zaledje glavno sporno vprašanje med Jugoslavijo in Italijo, imajo tudi upravne volitve na tem področju svoj posebni značaj. Kakor ima vse naše javno življenje, kljub temu, da se razvija v formalno demokratičnih oblikah, vendarle izrazito nedemokratičen značaj zaradi narodnostne diskriminacije na škodo slovenskega prebivalstva, tako se ta protislovenski pečat našega javnega življenja odraža tudi na področju upravnih volitev.

Zaradi vseh teh okoliščin ne pozna naše področje rednih upravnih volitev, ampak se dogaja, da so se vsaj do sedaj tako imenovane upravne volitve vršile vedno v določenih političnih okoliščinah, ki so — po oceni izrazito iredentističnih in šovinistično razpoloženih krogov italijanske vlade — mogle nuditi največje jamstvo, da se v Trstu obdrže na oblasti predstavniki italijanskega industrijskega, trgovskega in finančnega kapitala na našem področju.

Po zadnji vojni so se upravne volitve na Tržaškem vršile dvakrat, to je leta 1949 in 1952. Prvič so se upravne volitve vršile skoro leto dni po objavi zloglasne resolucije Informbiroja,

ki je na našem ozemlju povzročila zlom strnjene italijansko-slovenske antifašistične fronte. S tem so bili ustvarjeni ugodni pogoji za nastop italijanskega nacionalizma in šovinizma.

Izidi teh prvih upravnih volitev so pokazali, da se je v prvih štirih povojnih letih okrepila fronta italijanske buržoazije, medtem ko je fronta tržaške demokracije znatno nazadovala. Številčno razmerje med obema sicer ne kaže dejanskega odnosa sil, predvsem spričo dejstva, da so v fronto italijanske iredente bili vključeni desettisoči tistih, ki ne bivajo stalno v Trstu, a so kljub temu vpisani v seznam tukajšnjega stalnega prebivalstva, poleg tistih, ki sicer prebivajo stalno v Trstu, a so bili v seznam stalnega prebivalstva vpisani po 10. juniju 1940 (v glavnem begunci s področij, ki so pripadla Jugoslaviji), in ki bi po določbah mirovne pogodbe z Italijo ne smeli imeti volilne pravice. Vendar pa moremo, kljub tem posebnim okoliščinam, ki so tipične izključno za Tržaško ozemlje, smatrati volilne rezultate za približno objektivni odraz razpoloženja prebivalstva in za približno merilo vpliva, ki ga vsaka posamezna politična stranka vrši na določen krog tukajšnjega prebivalstva, vštevši pri tem seveda tudi tisti del vpliva, ki ga določena politična stranka ne črpa neposredno iz svo-

jega političnega programa, namenov in ciljev svoje politične dejavnosti, ampak iz preproste okoliščine, da gre za vladno stranko, za stranko, ki je na oblasti (kar ima še posebno težo

v deželah, ki so, kakor Italija razmeroma na zelo nizki politični razvojni stopnji).

Oglejmo si najprej na kratko volilne rezultate iz leta 1949.

IZIDI UPRAVNIH VOLITEV V LETIH 1949 IN 1952

Občina TRST		1949	1952	Razlika	
				+	-
Volilnih upravičencev.....		197.245	200.486	3.241	
Volivcev		171.127	181.748	10.621	
Veljavnih glasov.....		168.610	178.984	10.374	
PLI	(Italijanska liberalna stranka)	3.109	5.768	2.659	
PRI	(Italijanska republikanska stranka)	9.107	8.407		700
DC	(Krščanska demokracija).....	65.944	59.133		6.811
PSVG	(Socialistična stranka Julijske krajine).....	10.761	10.445		316
MSI	(Italijansko socialno gibanje)	10.222	20.570	10.348	
PNM	(Monarhistična nacionalna stranka)		2.915		
PC TLT	(Komunistična stranka STO).....	35.568	30.978		4.590
MAG	(Julijsko avtonomistično gibanje)		1.209		
SILF	(Slovansko - italijanska ljudska fronta)	3.971	4.924	953	
FI	(Indipendentistična fronta)	11.514	22.415	10.901	
FMQ	(Monarhistično - kvalunkvistična fronta) ...		1.560		
PSI	(Italijanska socialistična stranka)		2.609		
BT	(Tržaški blok)	4.826	4.492		334
SNL	(Slovenska narodna lista)	3.017	3.559	542	
BI	(Italijanski blok)	8.273			
MRI	(Indipendentistično republikansko gibanje) ..	2.298			

Občina MILJE		1949	1952	Razlika	
				+	-
Volilnih upravičencev.....		8.111	8.912	801	
Volivcev		7.470	8.231	761	
Veljavnih glasov		7.357	8.053	696	
PRI	(Italijanska republikanska stranka)	242	387	145	
PSVG	(Socialistična stranka Julijske krajine)	564	768	204	
DC	(Krščanska demokracija).....	2.046	1.701		345
PC TLT	(Komunistična stranka STO).....	4.182	4.695	513	
UPI	(Ljudska zveza za neodvisnost)		502		
SILF	(Slovansko-italijanska ljudska fronta).....	323			

Občina DOLINA	1949	1952	Razlika	
			+	-
Volilnih upravičencev	3.163	3.292	129	
Volivcev	2.747	2.954	207	
Veljavnih glasov	2.639	2.817	178	
PC TLT (Komunistična stranka STO)	1.466	1.362		104
LSS (Lista slovenske skupnosti)		1.239		
SILF (Slovansko-italijanska ljudska fronta)	401			
NL (Neodvisna lista)	772	161		611

Občina DEVIN-NABREŽINA	1949	1952	Razlika	
			+	-
Volilnih upravičencev	2.969	3.317	348	
Volivcev	2.741	3.131	390	
Veljavnih glasov	3.716	2.922	206	
PC TLT (Komunistična stranka STO)	949	856		93
LSS (Lista slovenske skupnosti)		1.253		
UDI (Zveza demokratičnih Italijanov)	569	625	56	
BT (Tržaški blok)		187		
SDZ (Slovenska demokratska zveza)	752			
DRL (Delavsko-kmečka lista)	51			
SILF (Slovansko-italijanska ljudska fronta)	395			

Občina ZGONIK	1949	1952	Razlika	
			+	-
Volilnih upravičencev	793	844	51	
Volivcev	695	794	99	
Veljavnih glasov	675	773	98	
PC TLT (Komunistična stranka STO)	345	375	30	
LSS (Lista slovenske skupnosti)		390		
SILF (Slovansko-italijanska ljudska fronta)	182			
SDZ (Slovenska demokratska zveza)	148			

Občina REPENTABOR

	1949	1952	Razlika	
			+	-
Volilnih upravičencev.....	356	390	34	
Volivcev ...	333	370	37	
Veljavnih glasov	325	337	12	
PC TLT (Komunistična stranka STO).....	97	82		15
LSS (Lista slovenske skupnosti).....		177		
NGZ (Neodvisna gospodarska zveza)	142	72		70
SILF (Slovansko - italijanska ljudska fronta	86			

V tržaški občini je demokrščanska (vladna) stranka dobila 65.944 glasov; takoj za njo so bili kominformisti s 35.568 glasovi; na tretjem mestu so bili independentisti (Fronta za neodvisnost in Tržaški blok) s 16.340 glasovi. Ostale vladne stranke (liberalci, republikanci in socialisti) so dobili skupno 22.977 glasov. Ljudska fronta je dobila 3971 glasov, Slovenska narodna lista pa 3017. Skrajna desnica (Italijanski blok, Italijansko socialno gibanje — MSI) skupno 18.495 glasov.

Če seštejemo te glasove po osnovnem političnem vprašanju, v znamenju katerega je potekala takrat volilna borba, namreč ali za STO ali za priključitev k Italiji, dobimo sledečo sliko: 107.416 glasov za priključitev k Italiji in 61.194 glasov (če prištejemo še 2298 glasov, ki jih je dobilo Independentistično republikansko gibanje) za STO; v odstotkih, 63,7 za priključitev k Italiji in 36,3 za STO, v tržaški občini.

Če k temu prištejemo še volilne rezultate iz ostalih petih podeželskih občin (Milje, Dolina, Devin-Nabrežina, Zgonik in Repentabor: 10.291 glasov za STO in 3421 glasov za priključitev k Italiji), dobimo sledečo sliko za celotno anglo-ameriško področje STO: 110.837 glasov za priključitev k Italiji in 71.485 glasov za STO, ali v odstotkih, 60,07 za priključitev k Italiji in 39,93 za STO.

Ze rezultati teh prvih upravnih volitev, ki se na njih pozna vsa teža kominformovskega razbitja močne antifašistične fronte, so bili za italijansko iredento razmeroma porazni, če jih primerjamo s pričakovanjem, ki so si ga obetale italijanske iredentistične stranke.

Za razdobje med temi prvimi in lanskimi upravnimi volitvami pa so značilne nekatere okoliščine, ki so posredno ali neposredno vplivale na izid zadnjih upravnih volitev.

Osnovna okoliščina, ki si brez njenega upoštevanja ne moremo pravilno tolmačiti niti novega volilnega sistema niti volilnih rezulta-

tov samih, je okrepitev mednarodnega položaja Jugoslavije, kar je vplivalo tudi na vedenje zahodnih velesil, predvsem ZDA in Velike Britanije, do Italije in do njenih nepravilnih zahtev in njene prozorne imperialistično izsiljevalne diplomatske dejavnosti.

Ta okoliščina je spravila iz ravnotežja italijansko iredento v Trstu. Iz strahu pred posledicami nedvomne krepitve independentističnega razpoloženja pri tržaškem prebivalstvu je tržaška iredenta zahtevala od ZVU, da sprejme vrsto zahtev, ki naj bi pripomogle k nevtralizaciji tega naraščajočega independentističnega razpoloženja med tukajšnjim prebivalstvom. Te zahteve (v glavnem je šlo za odložitve volitev in za raztegnitev na naše področje italijanskega volilnega zakona z večinskimi sistemom in s povezavo volilnih list) je šef ZVU general Winterton najprej odklonil z motivacijo, da gre za neutemeljene zahteve, nato pa je tem zahtevam ugodil, potem ko je italijanska iredenta uprizorila vrsto demonstracij po vsej Italiji in v samem Trstu. Pri teh demonstracijah je v glavnem sodelovala šolska mladina, njena udarna pest pa so bili bivši fašisti, ki so se znašali predvsem nad pripadniki angleške vojske in dajali tako duška svojemu staremu sovraštvu do Velike Britanije (»Dio stramaledica gli Inglesi«).

Iz teñ, marca 1952, ob priliki štiriletnice nesrečne tristranske izjave namenoma prirejenih izgrediv, se je izcimila londonska konferenca, ki naj bi v obeh italijanske iredente bistveno prispevala k dvigu šepajočega italijanskega prestiža in ji pomagala prebroditi resno notranjo krizo.

Te pobožne želje italijanske iredente se sicer niso uresničile kljub temu, da je Italija v Londonu nekaj le dosegla. Zanimiva pa je pri tem okoliščina, da se je Italija sama branila večjih rezultatov, in to iz bojznosti, da bi konkretnejši rezultati londonske konference utegnili bistveno prejudicirati njene iredentistične

in imperialistične težnje po jugoslovanski zemlji. In tako so tudi ti delni uspehi italijanske izsiljevalne diplomacije in razni drugi vzporedni manevri krajevne iredente ostali v bistvu brez občutnejšega vpliva na volilne rezultate zadnjih upravnih volitev, če izvzamemo delno okrepitev fašističnih sil, kar je najboljši barometer za vrednotenje uradne italijanske zunanje in notranje politike.

Oglejmo si sedaj podrobneje rezultate zadnjih upravnih volitev na anglo-ameriškem področju STO.

V tržaški občini je Krščanska demokracija dobila 59.133 glasov (ali 6811 glasov manj kot pri prejšnjih volitvah); kominformisti so padli na 30.978 glasov (ali 4590 glasov manj kot leta 1949); independentisti so dobili skupno 26.907 glasov (ali 10.901 glas več kot leta 1949). Ostale vladne stranke (socialisti, republikanci in liberalci) so dobile skupno 24.620 glasov (ali 1643 več kot leta 1949). Ljudska fronta je dobila 4924 glasov (ali 953 glasov več kot leta 1949), Slovenska narodna lista pa 3559 (ali 542 glasov več kot leta 1949). Skrajna desnica (Ital. soc. gibanje — MSI, Ital. monarhistična stranka in Monarhistično-kvalunkvistična fronta — naslednici, zadnji dve, bivšega Italijanskega bloka iz leta 1949) je dobila skupno 25.045 glasov (ali 6550 glasov več kot leta 1949), medtem ko je Julijsko avtonomistično gibanje (naslednik bivšega Independentistično republikanskega gibanja), ki se danes zavzema za priključitev k Italiji, dobila le 1209 glasov (ali 1089 glasov manj kot leta 1949).

Ce seštejemo te glasove po osnovnem političnem vprašanju, v znamenju katerega so potekale tudi te zadnje upravne volitve, namreč za STO ali za priključitev k Italiji, dobimo v tržaški občini sledečo sliko: 110.007 glasov za priključitev k Italiji in 66.368 glasov za STO; v odstotkih, 60,96 za priključitev k Italiji in 39,04 za STO.

Ce k temu prištejemo še volilne rezultate iz petih podeželskih občin (Milje, Dolina, Devin-Nabrežina, Zgonik in Repentabor: 13.421 glasov za STO in 3481 glasov za priključitev k Italiji, dobimo sledečo sliko za celotno anglo-ameriško področje STO: 113.488 glasov za priključitev k Italiji in 82.398 glasov za STO ali v odstotkih: 58,53 za priključitev k Italiji in 41,47 za STO.

Iz gornje analize sledi, da se je kljub vsem manevrom italijanske iredente znatno okrepila težnja po neodvisnosti STO in to kljub neverjetnemu gospodarskemu, političnemu in moralnemu pritisku, ki se izvaja na independentistično gibanje na splošno, in na vse tiste pristaše tega gibanja, ki jih italijanska iredenta uspe identificirati. Ta pritisk gre celo tako daleč, da sam predsednik italijanske vlade smatra za

potrebno javno, s parlamentarne tribune, moralno ožigosati gibanje, ki se zavzema za neodvisnost Tržaškega ozemlja. A tudi v tem se ne kaže moč, temveč le izredna slabost italijanske iredente in hkrati ekonomska slabost italijanske buržoazije ljub temu, da ima v Trstu monopolni položaj.

Ta analiza pa ne bi bila popolna, če se ne bi ozrli še na podrobnejše politično vrednotenje posameznih strank in skupin, in to s stališča demokratične perspektive, ki jo skušamo najti v razvoju tržaškega političnega življenja.

Začnimo pri vladni koaliciji (demokristjani, liberalci, republikanci in socialisti). Ta koalicija je od 92.342 glasov na celotnem področju anglo-ameriškega področja STO, kolikor jih je dobila leta 1949, padla na 87.234 glasov v lanskem letu. Pri tem je značilno, da so izgubile vse stranke, razen liberalcev, ki so se od 3109 glasov v letu 1949 dvignili na 5768 glasov pri zadnjih volitvah. Porast liberalnih glasov, ob upadanju političnega vpliva vladne koalicije, je treba pripisati nezadovoljstvu nad demokrščansko tendenco k monopolizmu. Socialisti so v glavnem ohranili svoj prejšnji položaj, kar dokazuje socialno neplodnost te stranke, ki se utaplja v iredentistični mlakuži italijanskega šovinizma in ne more najti poti k tržaškemu delovnemu ljudstvu.

Na skrajni desnici smo ugotovili znaten porast glasov, kar je zopet ponoven dokaz začaranega iredentističnega kroga, ki se v njem giblje socialno neplodna vladna koalicija, kar pa hkrati pomeni, da se z iredentistično politiko dela v bistvu za fašizem.

Na tako imenovani skrajni levici imamo kominformiste. Kominformistovska skrajna levica je taka le po imenu, dejansko pa se tudi tržaški kominformovci nahajajo na repu italijanske iredente in tudi zanje je osnovne važnosti papirnata borba okoli tržaškega vprašanja, predvsem v kolikor morejo to »borbo« izkoriščati za svoje napade na socialistično Jugoslavijo, do katere italijanska vlada, po njihovem mnenju, ne vodi zadostno energične politike in ne more zaščititi italijanskih »pravice« v coni B, »pravice«, ki so tudi za tržaške kominformovce v bistvu iredentistično-aneksionističnega značaja. Pri tem je najbolj značilna okoliščina, da je glede te italijanske iredentistične vladne politike, poglavar italijanskih kominformovcev Togliatti v javni diskusiji v italijanskem parlamentu celo zabrusil De Gasperiju, da ne more napraviti za Trst niti toliko, kolikor je mogoče napraviti D'Annunzio, ki ima po Togliattijevih besedah vsaj to zaslugo, da je »položil roke« na Reko. Kominformovsko stališče glede tržaškega vprašanja je v bistvu le posebna oblika njihovega sovraštva do Jugoslavije, in v tem sovraštvu se oni zaganjajo predvsem proti vsakršnemu zblizanju med obema drža-

vama. Predvsem kominformovcem bi bilo sila nerodno, če bi prišlo do dejanskega zblivanja med Jugoslavijo in Italijo, ker bi jim potem odpadla še zadnja možnost in perspektiva za njihovo protijugoslovansko kampanjo, ki more danes vsa njihova protijugoslovanska gonja le na svojih protijugoslovanskih pozicijah, zlasti še, ker si kominformovci ne delajo več nobenih utvar glede uspeha svojih lastnih pristašev v Jugoslaviji sami.

To njihovo neiskreno stališče do tržaškega vprašanja, hkrati pa okrepitev mednarodnega ugleda Jugoslavije (kar je povzročilo, da je danes vsa njihova protijugoslovanska gonja le mahanje v prazno), sta povzročila znatno nazadovanje kominformistične stranke pri zadnjih upravnih volitvah. Z nadaljnjim nazadovanjem morajo kominformovci računati vse dotlej, dokler bodo s svojim šovinističnim stališčem do tržaškega vprašanja varali svoje pristaše, na drugi strani pa opuščali socialno borbo, ki je za tržaško delovno ljudstvo osnovnega pomena.

Zaradi istih okoliščin, ki so v glavnem povzročile padec kominformovskega vpliva na tržaško delovno ljudstvo, se je na drugi strani znatno okreplilo vprav tisto independentistično gibanje, ki je predmet stalnega političnega in moralnega pritiska in napada združene kominformovsko-iredentistično-neofašistične koalicije.

Delni uspeh Ljudske fronte in Slovenske narodne liste je pripisati dejstvu, da odraža neuničljivo težnjo zatiranega slovenskega prebivalstva po socialni in nacionalni osvoboditvi in enakopravnosti z italijanskim tržaškim prebivalstvom. Pri Ljudski fronti, ki je dosegla skoro 1000 glasov več kot leta 1949, je uspeh pripisati dejstvu, da tvori njeno osnovno jedro Osvobodilna fronta, ki se je vedno odločno borila za narodnostne in socialne pravice slovenskega prebivalstva in poudarjala nujnost borbene povezanosti s tržaškim delovnim ljudstvom.

S splošnega stališča demokratičnega razvoja na Tržaškem so rezultati zadnjih upravnih volitev značilni in poučni tudi z drugega vidika. Prva in osnovna značilnost tržaškega javnega življenja je v tem, da na Tržaškem pogrešamo obstoj resnično demokratičnega in socialističnega delavskega gibanja. Pomanjkanje takega gibanja, ki je za razvoj demokracije pri nas neobhodno potreben, se odraža tudi pri razpoloženju tukajšnjega prebivalstva pri volitvah. Pri nas se, v poslabšani obliki, ponavlja kriza italijanskega socialističnega gibanja, ki po eni strani hlapčuje kominformovcem, po drugi strani pa se — vprav zaradi tega dejstva — podreja vladni monopolistični in klerikalno usmerjeni krščanski demokraciji, kar mu onemogoča resnejši in učinkovit vpliv na gospodarske in

socialne smernice demokršćanske vladne politike.

Na Tržaškem pa je socialistična stranka zdrknila še niže, ker je popolnoma vklenjena v šovinistično napihnjenost italijanske iredente. Majhno sicer, a vendarle nazadovanje socialistov pri zadnjih volitvah kaže, da se tržaško delavstvo za socialiste ne zmeni, ker se oni ne zmenijo za interese in konkretna vprašanja tržaškega delavstva.

Močan porast independentistov, predvsem na škodo kominformovcev, pa kaže, da se ob pomanjkanju resnično demokratičnega socialističnega gibanja tržaško delovno ljudstvo usmerja k gibanju, ki mu ob pomanjkanju socialne perspektive, nudi vsaj to jamstvo, da ga ne bo pripeljalo v ponovno suznost osrednje rimske birokratske pohlepnosti, česar mu ne more danes več jamčiti še tako pretkano zakrinkana

kominformovska neiskrena dvoličnost glede tržaškega vprašanja.

Ob pomanjkanju socialističnega delavskega gibanja na Tržaškem, ki bi usmerilo svojo dejavnost predvsem na postavljanje socialnih zahtev tržaškega delovnega človeka, in ki bi opustilo vse tiste prijeme, ki morajo nujno poglobljati že tako obstoječo sindikalno razcepjenost tržaškega delavstva, bo po vsej verjetnosti bodoči razvoj šel tudi v smeri nadaljnje krepitve independentističnega gibanja, in to predvsem na škodo tistih strank, ki so se — kakor kominformovci in socialisti — odrekle dejavnosti, ki bi jo že njihovo ime terjalo od njih.

Iz začaranega kroga frazerske italijanske iredente in prav tako frazerskega kominformovstva in julijsko-krajinkega socializma pa ne bomo izšli verjetno še dolgo. Iziti pa bo treba, ker ni mogoče, da bi se tržaško delovno ljudstvo pustilo še dolgo zavajati na nacionalistična stranpota, v izključno korist italijanske buržoazije, ki si more do danes le čestitati spricho dejstva, da ji je uspelo na tej izrazito

šovinistični platformi zaplesti v svoje mreže tiste, ki se na vsa usta proglašajo za njene nepomirljive razredne nasprotnike. K temu razčiščenju pa bo v znatni meri pripomogel tudi mednarodni razvoj, ki gre nezadržno v smeri vedno temeljitejšega premagovanja ozkih

nacionalistično-egoističnih teženj v neprimerno osnovnejših vprašanih tako evropskega kot svetovnega sodelovanja med narodi, ki so spoznali, da je ohranitev in utrditev miru temeljni kamen vsakega demokratičnega in socialističnega razvoja v sodobnem svetu.

IZ POLITIČNEGA IN KULTURNEGA ŽIVLJENJA SLOVENCEV NA GORIŠKEM

J. M.

Dne 16. septembra letos je poteklo pet let, odkar je stopila v veljavo mirovna pogodba z Italijo in so v Gorico spet vkorakale italijanske čete ter s tem sankcionirale njene določbe.

Kakšno je kulturno in politično življenje Slovencev pod Italijo, ali bolje na Goriškem v tem času, zlasti v zadnjem letu?

Površnemu opazovalcu, ki bi se samo bežno ogledal v Gorici in si prav tako bežno ogledal življenje tukajšnjih Slovencev, bi se zdel njihov položaj, zlasti v primerjavi s položajem beneških Slovencev, še kar dober. Na Goriškem imamo osnovne šole s slovenskim učnim jezikom, v Gorici pa slovensko gimnazijo, učiteljske in strokovno šole. Slovenske občine Sovodnje, Steverjan in Doberdob so si lani izvolile svoje občinske svete in odbore z županom na čelu, v Gorici sami pa imajo slovenske stranke šest zastopnikov v občinskem in dva v pokrajinskem svetu. To vse drži.

Sole imamo, ker si jih je že v času narodno-osvobodilne borbe ljudstvo samo pripravilo in uredilo in sedanja demokrščanska oblast še ni mogla najti dovolj prepričevalne pretveze, da bi jih zaprla, ne da bi pri tem očitno kršila določbe mirovne pogodbe in nove republikanske ustave.

Usodi slovenskega šolstva na Goriškem smo v našem koledarju posvetili posebno razpravo.

Današnja šolska politika na Goriškem se bistveno ne razlikuje od nekdanje fašistične. Le metoda je sedaj drugačna, bolj jezuitska, cilj pa je isti. V vidiku tega cilja, to je končne raznaroditve goriških Slovencev so dali tudi slovenske otroške vrtnice v upravo ONAIR, ki je naslednica zloglasne »Italia Redenta«. Z istim namenom so tudi začasno ukinili slovensko počitniško kolonijo v Ukvah v Kanalski dolini, ki jo je organizirala Dijaška Matica iz Gorice za revne in zdravja potrebne otroke.

Po popolnoma slovenskih občinah, Sovodnje, Doberdob, Steverjan, imamo še vedno italijanske tajnike, ki niso večji slovenskega jezika ter zato ne morejo dobro in pravilno upravljati občinskih poslov v čisto slovenskih obci-

nah. In vendar je v drugih pokrajinah v notranjosti države dovolj slovenskih tajnikov, ki bi se radi vrnili in so že tudi zaprosili za premeštev v Goriško, pa jim do sedaj še ni bilo ugodeno. Tudi vse uradovanje teh stoo odstotnih slovenskih občin mora biti v italijanščini in celo sejni zapisniki morajo biti pisani samo v tem jeziku.

Tako so slovenske šole kakor slovenske občine vedno zadnje, kadar gre za prejemanje podpore za kritje proračunskega primanjkljaja, za popravilo in vzdrževanje šolskih poslopij itd. V občinskem posloplju v Sovodnjah in v

Mladinska folklorna skupina iz Podgore

Steverjanu so še sedaj nastanjeni orožniki, a občinski uradi se morajo stiskati v pretesnih in neprimernih prostorih. Dijaškemu domu v Gorici niso dali še niti počene lire podpore, pač pa ga stalno ovirajo pri njegovem delu.

Nič bolje ni tudi sicer v javnem življenju v Gorici. Slovenski občinski in pokrajinski svetovalci nimajo pravice govoriti v slovensčini in tudi kadar zahtevajo v italijanščini odpravo raznih krivic in diskriminacij na škodo slovenske manjšine, jim često ne puste govoriti pod pretvezo, da v občinskem svetu niso

dovoljene politične debate, ker je tako odredil prejšnji goriški prefekt. Zanje pa je vsaka zahteva naših svetovalcev politična zadeva, čeprav sta občina in pokrajinski svet edina foruma, kjer imamo goriški Slovenci svoje zastopnike. Omenimo naj še, da v ožjem občinskem odboru v Gorici nimamo svojega zastopnika, čeprav imamo šest svetovalcev in imajo na primer socialdemokrati s petimi svetovalci celo svojega podžupana.

Tako je bilo doslej, ko je veljal pri volitvah v Gorici še proporcionalni sistem. V prihodnjem občinskem svetu pa bo gotovo še slabše.

Na kulturno-prosvetnem področju so razmere približno enake. Pravda za Ljudski dom, ki so si ga že kmalu po prvi svetovni vojni prilastili fašisti, še vedno teče in odkar so šovinisti leta 1949 v njem razbili pred očmi policije in samega podkvestorja Prešernovo proslavo, ni slovenska kultura več prestopila praga te hiše. Pač pa je dala občinska uprava njegovo dvorano v najem »Legi Nazionale« za njeno šovinistično in potujčevalno delovanje. Tako goriški Slovenci nimamo v vsem mestu niti ene primerne dvorane za naše kulturne nastope, ki so omejeni le na poletne mesece, ko lahko priredimo kakšno igro ali pevski koncert na prostem in še to zunaj mesta, v Standrežu, Sovodnjah ali v Doberdolu.

Razumljivo, da tak položaj zelo ovira uspešen razvoj naše prosvete in Zveza slovenskih prosvetnih društev nima lahkega dela. Na svojem sedežu v Ulici Ascoli ima Zveza tudi Ljudsko knjižnico, kjer so v jeseni in pozimi tudi kulturna in gospodarska predavanja. Poleg domačih smo imeli v preteklem letu tudi predavateljce iz Trsta.

Preteklo zimo nam je mladinski zbor Glasbene Matice priredil tudi dva koncerta v dvorani »Pri zlatem pajku« in je bila to največja slovenska kulturna manifestacija v mestu v zadnjem letu. Udeležba je bila tako velika, da so morali koncert ponoviti.

Kljub takemu položaju pa imajo vse naše občine in večji kraji na Goriškem svoje pevske zборе, ki so nastopili na proslavi 1. maja in na Ljudskem taboru v Standrežu. Dijaki, dramska skupina iz Standreža, Poljan in Doberdoba in drugih krajev pa so med letom priredili na prostem več gledaliških predstav, čeprav so se morali pri tem boriti s številnimi težavami. Zlasti so dobro uspeli predstave v Standrežu, kjer so domači igralci in dijaki nudili nekaj lepih predstav, ki so bile vse dobro obiskane.

Goričani in okoličani so se po možnosti udeleževali tudi predstav Slovenskega narodnega gledališča v Trstu in v ta namen je ZSPD organizirala v Trst več avtobusnih izletov.

Omenimo naj še umetniške razstave, ki so jih priredili v prostorih ZSPD najprej tržaški slovenski slikar Lojze Spacal, potem skupaj grafični slikar Riko Debenjak in kipar Karel Putrih iz Ljubljane in končno poleti še slikar Tone Mihelič.

Navedli smo samo nekaj dejstev, ki nam vsaj delno prikazujejo dejansko stanje na Goriškem. Lahko pa bi jih navedli še celo vrsto, zlasti negativnih.

Ljudski tabor v Steverjanu l. 1951

Demokratična fronta Slovencev v Italiji, ki sama in po svojih pomožnih organizacijah brani pravice naše manjšine, je imela dne 16. decembra 1951 v Standrežu konferenco, na kateri so zbrani delegatje v posebni resoluciji, ki so jo poslali rimski vladi, ugotovili, da Italija ne izpolnjuje svojih obljub in obvez in da še ni izdala posebnih zakonov za zaščito slovenske narodne manjšine, ki so predvideni v členu 6 republiške ustave. Prav tako so v njej ponovno zahtevali deželno avtonomijo s posebnim statutom, kot jo že imajo Južna Tirolska in druge pokrajine, ter je predvidena v ustavi tudi za naše kraje, pa tudi uzakonitev in avtonomijo slovenskega šolstva.

Kakor na spomenico, ki jo je DFS junija 1949 izročila predsedniku vlade, tako rimska vlada tudi na to resolucijo ni odgovorila doslej niti z obljubami, kaj šele z dejanji.

Tako živijo Slovenci na Goriškem pet let po ponovni priključitvi k Italiji. Ali je potem kaj čudnega, če tržaški Slovenci, ki to vidijo, pod nobenim pogojem neójejo več pod Italijo?

GOSPODARSKI RAZVOJ ANGLO-AMERIŠKEGA PODROČJA TRŽAŠKEGA OZEMLJA

Dr. LOJZE BERČE

Ni dvoma, da obvlada Trst tudi gospodarstvo vse anglo-ameriško področje Svobodnega tržaškega ozemlja. Ozemlje okoli Trsta je gospodarsko prešibko, da bi se lahko razvijalo neodvisno od tržaške luke, industrije in trgovine, ali da bi kakor koli odločujoče vplivalo na tržaško gospodarstvo. Meje so mu pretesne, zemlja skoraj neplodna in sama človeška sila prešibka.

Ta okolnost ima seveda tudi porazne socialne in politične posledice za Slovence. Povečini italijansko mesto se z lahkoto širi v osrčje slovenske zemlje, gradi nove stanovanjske bloke na slovenski zemlji, razlašča slovensko zemljo za tujo industrijo (v žaveljski industrijski luki), gradi velike zavode (poboljševalnico v Padričah, «Villaggio del Fanciullo» na Opčinah, bolnico za jetične pod Opčinami itd.). Vzponredno s svojo gospodarsko silo uveljavlja seveda tudi politično moč v neposrednem zaledju, z druge strani pa se v svetu postavlja kot predstavnik vsega Svobodnega tržaškega ozemlja.

Razčlemba tega razvoja predstavlja problem zase in bi sama zahtevala dolgo razpravo. Tu se omejujemo na glavne statistične podatke, ki naj bi bili bralcu osnova za lastno razmišljanje o današnjem gospodarskem položaju na Tržaškem.

Do dosedanje gospodarske moči se Trst seveda ni povzpел za lastno silo. Povsem nasprotno, že človeško silo je poleg kapitala črpal stoletja iz zaledja — in to po ogromni večini slovansko — njegova luka, pomorstvo, trgovina in industrija pa so bili v službi tega zaledja. (Kar danes bruhla Italija na naše področje ne predstavlja nujno potrebne delovne sile; deloma privablja južnjake v Trst velika razlika v življenjski ravni, deloma pa vodi te ljudi semkaj politična roka, da bi popolnoma preplavili naše področje in ga dokončno osvojili).

Preden preidemo k opisovanju glavnih gospodarskih vej, ki sestavljajo gospodarstvo na anglo-ameriškem področju, pogledimo, kako je s človeško silo, ki je pač glavni motor gospodarskega življenja.

CLOVESKA SILA

Po popisu prebivalstva, ki je bilo izvršeno 4. novembra 1951, je bilo na anglo-ameriškem

področju STO 296.229 prebivalcev* (vključno 25736 optantov in beguncev, toda brez razseljenih oseb v taboriščih). Zensk je 20.000 več kakor moških (158.029 proti 138.200). Po drugem viru** je bilo novembra 1951 v anglo-ameriški coni 296.096 ljudi, ki so živeli v:

Trstu	271.452
Miljah	12.568
Devinu-Nabrežini	5.410
Dolini	4.759
Zgoniku	1.319
Repentabru	588

Kakor je znano, so v tržaško občino vključene tudi pretežno kmečke vasi kakor Bazovica, Sv. Križ, Prosek in Kontovel. Kmečke vasi so tudi v miljski občini. Dokončnih podatkov o razdelitvi prebivalstva po poklicu ne moremo navesti, ker še niso bili objavljeni zadevni podatki, zbrani pri zadnjem ljudskem štetju.

V Trstu vsekakor prevladujejo danes nameščenci in delavci v industriji in obrti. Urad za delo navaja za vse področje ob koncu 1951 38.805 ljudi, zaposlenih v industriji (29.571 moških, 5.555 žensk in 3.679 dečkov); toda kako naj te zaposlene pravilno ločimo po poklicu, če n.p.r. tudi založništvo listov sodi med industrijska podjetja in so torej tudi časnikarji všteti k industrijskim nameščencem?

V bolniško blagajno je bilo konec 1951 vpisanih 39.244 članov. Po podatkih omenjenega Urada za delo je bilo na anglo-ameriškem področju konec junija 1952 88.599 zaposlenih, in sicer v:

industriji	37.006
trgovini	13.451
bankah in zavarovalnicah	2.313
kmetijstvu	88
javni službi	31237
pomorstvu	4.504

V številu javnih uslužbencev je zapopadenih tudi 6.697 policijskih stražnikov in 5.968 civilnih uslužbencev pri zavezniških oboroženih silah. Pri kmečki delovni sili

* Gre začasne podatke popisa prebivalstva, kakor jih navaja conski poveljnik gen. Winterton v svojem poročilu na OZN.
** Te podatke navaja consko predsedništvo na podlagi istega popisa v novembru 1951.

gre samo za kmečke delavce torej ne za neodvisne kmete.

Ob koncu leta 1951 je bilo vseh vpisanih (registriranih) zaposlenih 91.100. Ako k temu dodamo še nezaposlene (19.200) dobimo 110.300 nameščencev in delavcev, ki si služijo kruh «odvisno» pri raznih podjetjih in ustanovah.

Uradna statistika omenja samo obrtnike, ki so včlanjeni v italijanskem «Združenju tržaških obrtnikov» (5.012 konec junija 1952), ne upošteva pa obrtnikov, včlanjenih v Slovenskem gospodarskem združenju.

IZPREMENJENA SESTAVA LUSKEGA PROMETA

Kljub industrializaciji, ki se je pričela v Trstu že v avstrijskih časih po odpravi prednosti carinsko svobodnega mesta (leta 1891) in se nadaljuje še danes, je bil pro-

met v luki glavno merilo gospodarskega prospeha Trsta. Sicer sta luški promet in industrijski razvoj tesno povezana. Tržaška luka se je v času, ko je bila gospodarstvo in politično povezana z zaledjem, naгло razvijala, predvsem kot posrednik med industrijo v zaledju in čezmorskimi deželami, ki so kupovale avstrijske industrijske izdelke in dobavljale tej industriji tudi surovine.

Samo gola števila o prometu skozi luko seveda ne govorijo vedno govljivo jasno o gospodarskem napredku mesta. Prav povojni primer ameriških pošiljk skozi Trst v Avstrijo je v tem pogledu zgovoren. Te pošiljke kažejo na ogromen delež uvoza v tržaško luko po morju in izvoza po suhem v Avstrijo, toda od njih ima nekaj zaslúška samo pristanišče (s pristaniškimi delavci vred) in železnice, tržaška trgovina pa nikakršnega.

RAZVOJ TRŽAŠKEGA PROMETA

	1951		1950		1938		1913	
	Stotov	%	Stotov	%	Stotov	%	Stotov	%
Po morju								
Uvoz	26.667.151	72	23.831.812	68	24.089.654	71	23.140.178	67
Izvoz	10.568.030	28	11.122.757	32	9.719.009	29	11.357.116	33
SKUPAJ	37.235.181	100	34.954.569	100	33.808.662	100	34.497.294	100
Po železnici								
Uvoz	11.302.749	39	11.419.657	44	8.647.807	43	14.882.096	55
Izvoz	17.592.224	61	14.380.144	56	11.330.275	57	12.093.356	45
SKUPAJ	28.894.973	100	25.799.801	100	19.978.082	100	26.975.452	100

Promet skozi Trst po morju in po suhem danes že prekaša promet iz leta 1913. In vendar ni danes niti zdaleč v Trstu liste blaginje in tistega bujnega življenja, kakor je bilo pred izbruhom prve svetovne vojne. Znižanja življenjske ravni ni kriv samo dotok ogromnega števila južnjakov in nad 25 tisoč optantov, kriva je tudi sprememba sestave tržaškega prometa. Trst ne nastopa več kot neodvisen trgovec, ki blago preprodaja v zaledje ali čezmorske kraje, temveč skozi Trst potujejo velike pošiljke blaga v tranzitu, ki ne daje Tržačanom toliko zaslúška kakor sama trgovina. Kupec v zaledju in prodajalec v čezmorskih deželah — tipičen primer predstavljajo ameriške

pošiljke za Avstrijo — sta v neposrednem stiku in ne potrebuje več tržaškega posredovalca. Američani vozijo to blago celo na lastnih ladjah.

Ameriški dovoz blaga za Avstrijo skozi Trst je seveda dobrodošel, ker pušča vendar nekaj denarja v pristanišču, toda trajnega gospodarskega pomena ne more biti, ker je samo začasen; saj ga narekujejo predvsem politični razlogi — krepitev Avstrije za obrambo proti morebitnemu napadu.

Trst je bil že pred prvo svetovno vojno pretežno uvozna luka. Uvoz je pomenil leta 1913 67% celotnega prometa, izvoz pa 33%. V letu 1950 smo se že približali temu razmerju in dosegli 68% pri uvozu in 32%.

pri izvozu v letu 1951 pa se je razmerje poslabšalo: 72% pri uvozu in samo 28% pri izvozu.

Ta okolnost je z gospodarskega vidika zelo važna. Opozarja nas namreč, **naj se ne vdajamo pretiranemu optimizmu**, h kateremu nas navajajo števila o prometu skozi pristanišče.

Ko bi napredoval sam uvoz (po morju od 23,8 na 26,7 milijona stotov) in sicer zaradi povečanja uvoza ameriških pošiljk v Avstrijo, bi ta pojav ne bil vznemirljiv. **Toda nazadoval je hkrati tudi izvoz** (od 11,5 milijona stotov v letu 1950 na 10,6 mil. stotov v letu 1951. Napredovale so torej gospodarsko neupravičene ameriške pošiljke v Avstrijo, nazadoval pa gospodarsko utemeljeni izvoz iz zaledja skozi Trst. (n. pr. izvoz lesa od 4,1 na 3,8 milijona stotov).

PROMET PO DRŽAVAH

Se nekaj pripomb glede udeležbe posameznih držav pri prometu skozi Trst. V letu 1951 je bil **uvoz blaga iz ZDA** skoraj polovica vsega uvoza po morju (12,6 proti 26,7 milijona stotov, t.j. 47,3%, se pravi, da je bil trikrat večji kot pred drugo svetovno vojno leta 1938. Razlog za ta pojav najdemo v naši gornji pripombi glede ameriških pošiljk v Avstrijo, pa tudi na STO. Vsekakor se je dvignil tudi izvoz v ZDA, od 307.000 v letu 1938 na 1,5 milijona stotov v letu 1951).

Silno je narastel promet iz Sirije in Libanona in sicer zaradi uvoza nafte (od 400 tisoč na 5,1 milijona stotov t.j. od 1,7% predvojnega na 19,2% celotnega uvoza po morju v l. 1951. **Promet z Italijo** je zelo nazadoval (dovoz po morju 6 mil. stotov na 2,2 mil., t.j. od 25% na 8,2%, izvoz od 4,9 na 2,2 mil. stotov, t.j. od 50% na 21,2%).

UVOZ

	1951	1950	1938
Avstrija	7.088.220	8.214.747	1.601.460
Italija	1.443.043	1.108.020	2.396.295
Cehoslovaška	958.013	950.388	2.528.213
Jugoslavija	789.725	586.877	590.668
Nemčija	466.209	180.372	419.403
Madžarska	253.686	181.978	991.394
STO-Cona A	208.640	82.443	—
Francija	31.943	40.948	1.026
Holandska	19.049	14.166	82
Belgija	13.059	5.051	1.608
Svica	10.414	12.032	1.973
Poljska	8.476	35.536	81.065
Luksemburg	5.781	150	—

	1951	1950	1938
Danska	2.094	1.376	90
Svedska	1.658	84	1.810
V. Britanija	995	1.387	1.107
Ostale drž.	1.744	4.102	31.613
Skupaj	11.302.749	11.419.657	8.647.807

IZVOZ

	1951	1950	1938
Avstrija	13.300.364	10.433.856	5.022.521
Italija	2.406.441	2.057.998	2.529.489
Madžarska	886.902	548.483	496.366
Nemčija	377.576	401.025	552.134
Jugoslavija	288.097	335.639	517.481
Cehoslovaška	192.116	457.577	1.445.232
Svica	86.206	80.509	739.463
STO-Cona A	24.890	29.827	—
Poljska	7.278	957	18.085
Francija	6.944	11.987	772
Danska	5.200	4.999	2.987
Holandija	3.919	174	207
Belgija	2.666	586	682
Turčija	1.013	—	—
Ostale drž.	2.612	16.527	4.856
Skupaj	17.592.224	14.380.144	11.330.275

Avstrija je dala leta 1951 Trstu 70,7% vsega železniškega prometa (dovoz 62,7%, izvoz 75,6%). Avstrijski promet je v primeri s predvojnim narastel; saj je izvoz iz Trsta v Avstrijo leta 1938 dosegel komaj 5 milijonov stotov, uvoz pa 1,6. **Prav na to okolnost oslanja avstrijska diplomacija svojo zahtevo, da bi Avstrija sodločevala pri upravi tržaške luke.**

Uvoz iz Italije po železnici je padel od 27,7% v letu 1938 na 12,8% vsega uvoza po železnici v letu 1951. Izvoz v Italijo je absolutno obstal na predvojni višini (2,5 milijona leta 1938, 2,4 milijona v letu 1951), toda relativno — v primeri z vsem tržaškim izvozom po železnici v letu 1951 je nazadoval od 22,3% na 13,7%.

Narastel je uvoz iz Jugoslavije (od 6,8 na 7%), toda nazadoval je izvoz (od 4,6 na 1,6%). **Cehoslovaška in Madžarska** čedalje bolj opuščata tržaško luko in usmerjata svoj promet v severne luke, oziroma v SZ. Uvoz iz CSR leta 1951 8,5% leta 1938 29,2%. Izvoz: 1,1% oziroma 12,8%. Uvoz iz Madžarske: 2,2% leta 1951, 11,5% leta 1938. Izvoz 5% leta 1951 in 4,4% leta 1938.

V tržaški zunanji trgovini predstavlja **tekoče gorivo** (nafta, petrolej in razna mineralna olja) glavni predmet izmenjave (545.600 ton v letu 1951 uvoza in 433.100 ton izvoza). Od 7,4 milijona dolarjev tuje valute, ki jo je dala Italija na razpolago ZVU v smislu mirovne pogodbe v letu 1951, so šli 3 mi-

lijoni za nakup nafte v inozemstvu. Poleg tekočega goriva predstavljajo les, tkanine in kovine važne izvozne artikle.

Iz jugoslovanske cone STO uvažava anglo-ameriško področje sadje, zelenjavo, sveže in konzervirane ribe, vino in živino, kar da približno 50 milijonov lir na mesec. Iz Jugoslavije prihaja zlasti stavbni les, živina, meso in ribe ter električna energija. V cono B kakor v Jugoslavijo izvažamo domačinske dele, električne potrebščine, orodje, gnojila, zdravila in riž. Trgovinsko izmenjavo med cono A in Jugoslavijo ovira Italija, ki so ji gospodarski sporazumi z Z. V.U. iz leta 1948 dali polno oblast nad zunanjo trgovino STO. Italija skuša zlasti vzeti Trstu posredovalno vlogo tudi v trgovini med Jugoslavijo in Italijo in dela na to, da bi se tržaška trgovina z Jugoslavijo vključila v italijansko-jugoslovanski kliring (obračunavanje), ne pa v tržaško-jugoslovanski.

TRST BREZ LASTNIH LADIJ

V drugi svetovni vojni je prišel Trst skoraj ob vso trgovinsko mornarico. Od 621.533 brt, ki so bile registrirane v Trstu pod imenom «Tržaškega Lloyda» leta 1938, smo leta 1945 padli na 4 ladje s skupno tonažo 34.900 ton.

Zavezniška vojaška uprava je leta 1948 izdelala načrt za obnovo mornarice. Po tem načrtu naj bi zgradili 96.000 ton ladij, in sicer naj bi za gradnjo prispevali: ERP (Marshallov načrt) 40% (pozneje 33,33%), drugo tretjino sam brodar in tretjo tretjino italijanska vlada. Do konca leta 1951 je bilo izvršenega ali postavljenega v delo 66.765 brt. Načrt 96.000 ton še ni bil dosežen, še mnogo bolj pa smo oddaljeni od prvotne namere ZVU, da Trstu da mornarico 403.000 ton. Ladje pripadajo največini «Tržaškemu Lloyd»; na žalost je vodstvo tega podjetja še vedno v Rimu («Finmare»-IRI) in nove ladje se ne registrirajo v Trstu, temveč v Genovi. Tako roma denar iz Marshallovega plana tudi po tej poti v Italijo. Po vsem tem Trst nima več lastne trgovinske mornarice.

VPRASANJE INDUSTRIALIZACIJE

Ko je bil Trst po zlomu Avstrije priključen k Italiji in tako nasilno odtrgan od svojega naravnega zaledja, ob katerem se je razvil v svetovno pristanišče, je njegova trgovina začela usihati. Italijani niso znali ustvariti v Trstu ozračja narodnostne strp-

nosti, ki je nujno potrebno za razvoj takšnega mednarodnega pomorskega in trgovinskega središča, kakor je Trst, temveč so brezobzirno likvidirali vse, kar je dišalo po «tujem». Nastopili so kot zmagovalci nad zaledjem, sami so hoteli gospodarsko nadvladati celo zaledje. Uničili so tudi zadnjo samoniklo celico slovenskega gospodarstva v Trstu, ki bi lahko ohranila in razvi-

Pogled na tržaško Novo luko

jala trgovinske stike z Jugoslavijo. Toda onemogočili so tudi soudeležbo zalednega kapitala, jugoslovanskega, avstrijskega in češkega v tržaškem bankarstvu, pomorstvu in trgovini.

Na takšni «tabulari rasi» seveda ni mogel cveteti promet z zaledjem. Mussolinijeva vlada je poskusila najti druge viře tržaškemu gospodarstvu, da bi lahko ohranila življenjske pogoje za prebivalstvo, ki se ni zmanjšalo. Takšen vir naj bi predstavljala nova industrija. Od tod okvirni zakon o «industrijski coni» (leta 1928), v kateri naj bi vstala nova industrija, deležna raznih finančnih olajšav s strani države.

Od vseh obljub Mussolinijeve vlade je ostala začeta kanalizacija v Zavljah, kjer danes ZVU gradi industrijsko pristanišče, in petrolejska čistilnica «Aquila», ki je bila zgrajena z denarjem priseljenih nemških Židov. Fašistična vlada ni imela potrebne kapitala, da bi izvedla načrt o industrializaciji Trsta.

Anglo-ameriška vojna uprava se je tega dela lotila bolj sistematično in je v ta namen žrtvovala mnogo denarja. Do konca leta 1951 je potrošila za industrijsko luko 1 milijardo 250 milijonov lir javnega denarja. V načrtu je ustanovitev 21 večjih in manjših podjetij; dovršenih ali v gradnji je

16 tovarn, ki bodo zaposlile okoli 2.200 delavcev.

Slovenci nimamo nikakršnega razloga, da bi se veselili industrijske luke v Zavljah. Po dveh letih svojega poslovanja je «Ustanova za industrijsko luko» (do 15.XI.1951) nakupila 1.323.750 kv. m povečini slovenske zemlje, ki jo je plačevala po 180 lir za kv. m, sklicujoč se na posebni zakon o razlastitvi v javnokoristne namene. (Tržna cena zemljišč na tem področju je sicer okoli 1.000 lir kv. m). Cementarna «Italcementi», ki se gradi v industrijski luki, plačuje lonjerske vinograde, od koder bodo dovajali potrebni material, po 250-300 lir za kv. m! Tudi to podjetje uporablja zakon ZVU, ki mu daje pravico do razlastitve po nizkih cenah. Med 2.200 delavci, ki bodo našli delo v industrijski luki, bo prav malo naših ljudi, ker dovaža italijanska industrija iz Italije lastne delavce, zlasti tehnično osebje.

ZVU podeljuje posojila podjetjem, ki gradijo v industrijski luki po nizkih obrestih (navadno 3%). Italijanska industrija, kakor n.p. «Italcementi», je to priložnost izkoristila in se še bolj utrdila v Trstu. S pomočjo Marshallovega načrta in posojil ZVU je bila tržaška industrija obnovljena.

Ob koncu leta 1951 je njena proizvodnja že preseгла predvojno, in sicer je znašala 133% predvojnega (iz leta 1938); leta 1950 105%, leta 1949 85 % in l. 1948 65%. **Število zaposlenih v industriji** je doseglo 115% predvojnega. V letu 1952 je proizvodnja v I. tromesečju dosegla 114,6% v II. 125,7%, toda število zaposlenih je od I. do II. tromesečja nazadovalo.

ZVU je izračunala, da je vrednost proizvodnje tržaške industrije v l. 1948 dosegla 40,5 milijarde lir.

Ceprav poudarja zadnje poročilo conskega poveljnika gen. Wintertona, da stremi gospodarska politika ZVU za tem, «da bi z ustanavljanjem nove industrije zmanjšala odvisnost tržaškega gospodarstva od ladjedelniške industrije in pristaniškega prometa», so ostale tržaške ladjedelnice s strojno tovarno in pomožno industrijo glavni stebel tržaške industrije. Tržaški ladjedelski trg povsem obvladajo Združene jadranske ladjedelnice (CRDA-Cantieri Riuniti dello Adriatico), ki so še vedno v rokah italijanske države (IRI), čeprav bi po mirovni pogodbi morale pripasti državi STO. Doslej je zagotavljal delo ladjedelnicam načrt za obnovo tržaške mornarice, iz tujine pride le malo naročil. V ladjedelnici Sv. Marka

so v letu 1951 postavili za 35.000 ton novih ladij.

V tržaških ladjedelnicah je bilo ob koncu leta 1951 zaposlenih 6.188 delavcev in 1070 uradnikov.

Z denarjem Marshallovega načrta so obnovili tudi železarno «Ilva» v Skednju, ki je bila nekdanja last Kranjske industrijske družbe na Jesenicah in je tvorila z jeseniškim obratom zaokroženo celoto (kombinat). Poskus, da bi prišlo med «Ilvo» in jugoslovansko industrijo do trajnega sodelovanja, tako da bi Jugoslavija dobavljala surovine (železno rudo) v zameno za poljedelke, je propadel, ker ne želi Italija povezave tržaške industrije z zaledjem. Skedenjska železarna in jeklarna je l. '51 proizvedla 40.492 ton litega železa (37,77 t manj kakor l. 1950, 48,2% zmogljivosti), 56.137 jekla (43,36 t več, 103,95% zmogljivosti), 21.748 t pločevine (90,80 t več, 64,73% zmogljivosti).

Zmogljivost obeh tržaških petrolejskih čistilnic je bila po vojni povečana od 470 tisoč v letu 1938 na 750.000 ton, in sicer «Aquila» 600.000 ton in «ESSO Standard Italiana», ki pripada ameriški družbi «Esso Standard Oil Company», na 150.000 ton. V letu 1951 sta čistilnici predelali 567.641 ton nafte in proizvedli 513.988 ton raznih petrolejskih proizvodov. Čeprav se je proizvodnja v primeri z letom 1938 (448.513 t) dvignila, je v čistilnicah zaposlenih manj ljudi (675 delavcev — pred vojno 1191 — in 330 uradnikov — pred vojno 210).

Tržaške tovarne mila so leta 1951 proizvedle komaj 30% predvojnega proizvodnje, tovarne barv 76%. Med kemičnimi tovarnami je treba omeniti napredek Tržaške tovarne zdravil (Istituto farmacoterapico Triestino), ki se je povečala s posojilom ERP; v zavodu je danes zaposlenih 121, t.j. 74% več kakor pred vojno.

Lesna industrija in obrt, za katero bi morala vladati sijajna konjunktura zaradi silno razvite gradbene delavnosti, je dosegla komaj 70% predvojnega proizvodnje, ker jo izpodriva furlansko mizarstvo.

Tovarne testenin so dosegle 53,5% predvojnega proizvodnje. Dreherjeva pivovarna je v letu 1951 proizvedla 162.000 hl piva, njen izvoz je nazadoval za 5%, ker so cene tujih pivovarn nižje. Tovarna rastlinskega olja Gaslini je v krizi; število zaposlenih se je znižalo od 518 pred vojno na 121. Tovarna konserviranih rib zaposluje danes 269 ljudi, pred vojno komaj 44; njena zmogljivost je dosegla 3500-4500 stotov.

Kamnolomi so v letu 1951 nekoliko oživelih nasproti letu 1950 (letna proizvodnja

3200 nasproti 2100 kub. m v l. 1950 in 6000 kub. m v letu 1938). Okoli 35% kraških blokov pokupi Carrara, ki jih nato izvažajo, 15% pa gre v druge tuje države.

RAZVOJ RIBOLOVA

V primeri s predvojnimi časom se je ribolov v Trstu naglo razvil. Podpira ga ZVU z gradnjo ribiških ladij. Tudi ta panoga gospodarske dejavnosti se čedalje bolj industrializira in ribiči iz Južne Italije izpodrivajo vedno bolj domačine. **Proizvodnja** je v letu 1951 narastla na 4.248.000 kg (leta 1938 3.384.000), **število motornih ribiških čolnov na 223** (leta 1938 85 motornih čolnov in 150 jadrnic). Ribolov preživlja 1.280 ribičev, 300 prodajalcev in 320 nameščencev in delavcev v tovarnah konserviranih rib. Okoli 1 milijon kg rib se izvozi.

POLJEDELSTVO ZIVOTARI

Po podatkih iz leta 1949 se ukvarja s kmetijstvom v anglo-ameriški coni 17.000 ljudi. Poslej se položaj gotovo ni mnogo izpremenil. V omenjenem letu so cenili vrednost kmetijskih pridelkov na okoli 2 milijona lir, v letu 1951 pa na 2,3 milijona lir.

Površina anglo-ameriškega področja meri 22.250 hektarov. Od tega je 1.820 ha neplodne zemlje. Od ostalih 20.430 ha je bilo:

	l. 1951	l. 1950
Orne zemlje	2.526 ha	2.514 ha
travnikov	7.738 ha	7.765 ha
vinograd. in sadov.	1.517 ha	1.492 ha
gozdov	4.927 ha	4.878 ha
neobdelane zemlje	3.722 ha	3.781 ha

Najnevarnejši nasprotnik našega kmeta je pač suša, v letu 1952 so se pridružile še gosenice in koloradski hrošč.

Vrednost živine na Tržaškem so v letu 1951 cenili na 863.426.000 lir, in sicer:

goveda	4.840 glav	648.560.000 lir
konj	1.840 glav	117.420.000 lir
prašičev	2.013 glav	80.520.000 lir
ovac	445 glav	4.450.000 lir
koz	1.572 glav	12.476.000 lir

Po številu glav in skupni vrednosti se je l. 1951 pokazalo nazadovanje od 11.537 in 892.345.000 na 9.897 glav in 863.426.000 lir. Toda nazadovanje je nastopilo samo pri prašičih (za okoli 1.500 in kozah okoli 270).

Proizvodnja mleka je leta 1951 dosegla 54.000, leta 1950 52.000 stotov; perutnino so

Od ladje do skladišča

leta 1951 cenili na 40,8 milijona lir (leta 1950 39,5) in čebele na 11,9 (11,3) milijona lir.

Na podlagi uradnih podatkov ni mogoče dognati v kakšni meri zapušča naš človek zemljo, ki je nevhvaležna zlasti na kraški planoti. Le dnevno opazovanje na mestu, nam to jasno pove. Naše kmetijstvo ubija huda konkurenca pridelkov iz Furlanije in z Beneškega (mleka in drugih pridelkov), pa tudi iz ostale Italije (zlasti vina).

Velika nesreča je tudi v tem, da Slovenci nimamo besede v kmetijskih uradih, čeprav smo glede kmetijske proizvodnje v premoči in razpolagamo s preizkušenimi strokovnjaki, ki se morajo ukvarjati z drugimi posli. Nimamo niti prave kmetijske šole. V takšnih razmerah pač ni mogoče izvršiti preobrazbe našega kmetijstva, ki bi ga zahteval čas in italijanska konkurenca. Zato tudi niso mogle doseči nameravanega učinka nizke podpore — v primerj s podporami industriji — ki jih je bilo deležno naše kmetijstvo s strani Marshallovega načrta (okoli 50 milijonov lir) in ZVU (v letu 1951 30,7 milijona lir).

NAŠA KULTURNO-PROSVETNA PRIZADEVANJA V PRETEKLEM LETU

Dr. JOSIP KOSOVEL

Potrebno je, da se tu pa tam, v določenih časovnih presledkih s svojimi mislimi zaustavimo pri pravkar pretekli dobi in da pregledamo storjeno delo, zato da vidimo, koliko smo napredovali, in sicer ne samo glede na količino opravljenega dela, temveč tudi glede na kakovost vsega storjenega, pa tudi da vidimo, kako so se razvijale težnje in nameni in kako vsebino smo dali temu, kar smo s svojimi prizadevanji opravili. Pri tem moramo seveda po-

Prizor iz James-Goetzove »Dedinje« v tržaškem SNG

gledati zaradi celotne slike, tudi v tem našem primeru še na začetek sezone, ki pa sega v jesen 1951. leta. Saj razvoj ne preneha 31. decembra tega ali onega leta in se ne začenja na novo z novim. Pri pisanju za koledar za prihodnje leto nimamo pa še pregleda na delom v novi sezoni, ki se začenja konec leta. Dobro je, če se nam vsaj kolikor toliko posreči označiti stanje razvoja v tistem času, ko delamo obračune. Zal mi zaradi omejenosti prostora, ki mi ne more biti odmerjen v tistem obsegu, kot bi si želel, ni mogoče globlje poseči v to poglavje, vendar pa se mi zdi, da je potrebnih vsaj nekaj splošnih ugotovitev.

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE

Ko pregledujemo delo Slovenskega narodnega gledališča, moramo v glavnem ugotoviti stalno rast dejavnosti te ustanove, stalno rast umetniške kakovosti repertoarja in igre posameznikov ter stalno rast enotnosti skupne igre igralcev pri posameznih odigranih odrskih delih. V začetku novega delovanja Slovenskega narodnega gledališča leta 1945 je dal France Bevk gledališču napotnico: »Nadaljujmo tam, kjer smo pred leti po tuji krivdi obstali. Doživetiti moramo, kar smo medtem zamudili.« Prvi upravnik novega gledališča, ki je pa le imelo povezavo tudi z našim bivšim gledališčem v nekaterih igralcih, Ferdi Delak pa je opozoril javnost: »Naš začetni repertoar je skromen... pri izbiri je bil odločilen naš mali ansambel, naša skromna sredstva in tisoč drugih ovir.« Glede prve ugotovitve moramo reči, da smo avgusta meseca 1952 pri petdeseti premieri prav gotovo v obilni meri dohitali, če ne celo prehiteli v umetniški kakovosti to, kar bi bili dosegli, če bi bilo gledališče lahko rastlo neprekinjeno in neovirano. Kljub številčno približno enakemu ansamblu se je tudi repertoar stalno razvijal in se dvignil na dostojno umetniško raven. Tudi število novih iger je polagoma stalno raslo. Da ne bi segal preveč nazaj, naj samo omenim, da je gledališče v peti sezoni (1949-50) pripravilo šest premier in eno ponovitev, v šesti osem novih iger in v sedmi (1951-52) devet premier in eno ponovitev, ki je bila deloma na novo zasledena in tudi zato na novo naštudirana.

V preteklem letu je težilo Slovensko narodno gledališče po večji pestrosti in raznolikosti, po še bolj izrazito umetniški vrednosti svojega repertoarja. Zaradi enotnosti pregleda repertoarja, ki naj potrdi mojo ugotovitev, katero lahko potrdijo tudi vsi tisti, ki so predstave videli ali ki dela poznajo, moram navesti repertoar vse sezone. V oktobru 1951 je gledališče uprizorilo Krleževo dramo »Gospoda Glembajeviči«, v novembru veselo mladinsko igro Zorinška in Roša »Desetnico Alenčico«, decembra Nušičevo »Gospo ministrico«, januarja meseca 1952 Schoenherjevo dramo »Satan v ženski«, januarja zopet Schurekovo komedijo »Pesem s ceste«, marca meseca dramo »Dedinja«, ki sta jo po romanu Henryja Jamesa »Washington square« napisala Ruth in Goetz, konec marca Golijevo pravljico »Jurček«, aprila Držičevo komedijo »Dundo Maroje«, junija Ibsenovo dramo »Nora« in 1. avgusta

doseglo petdeseto premiero s tragedijo »Romeo in Julija« Williama Shakespearea. Ne bo odveč, če navedem kar po vrsti kraje, kjer je gledališče gostovalo v tem času, da bomo lažje videli, koliko dela in truda je bilo vložena v navedene predstave: Avditorij, Stadion, Kontovel, Nabrežina, Opčine, Devin, Boršt, Boljunec, Sv. Križ, Plavje, Koper, Izola, Piran; Dekani, Skofije, Smarje, Ljubljana, Maribor, Beograd, Zagreb.

Ko je gostovalo Slovensko narodno gledališče v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani in sicer 16. in 17. oktobra v Beogradu, 20. oktobra v Zagrebu in 22. ter 23. oktobra v Ljubljani z »Dedinjo« in z »Gospoda Glembajevič«, je naš ansambl preživel hudo preizkušnjo. Javnost in kritika v teh treh mestih je ob primerjavi z lastnimi igralskimi ansambli, katerih umetniško dovršenost smo lahko mi Tržačani spoznali decembra 1951 ob uprizoritvi Krleževe »Agonije« (igrali so člani Jugoslovanskega odra iz Beograda, Severjeva, Sever, Vl. Skrbinišek in Nablocka), ugotovila visoko umetniško kvaliteto tržaškega ansambla in trdno umetniško stremljenje ter gotovost nadaljnje rasti.

V svojem dosedanjen igralskem razvoju pri tržaškem gledališču so igralci napredovali do izrazitega podajanja glavnih psiholoških odtenkov značajev, s čim bolj pravilno odtehtanimi dodatki sproščenih in verjetnih ter prepričljivih osebnih potez, odskih likov, ki niso sicer nujno potrebni za označitev značaja, ki pa vlijejo v figuro pravo življenjsko resničnost, zato da bi odskri liki ne bili presuhi.

Omeniti moram še večere operetnih melodij, ki jih sicer ni priredilo gledališče, pač pa le zaradi tega, ker so jih priredili igralci Elza Barbičeva, Angelca Sancin, Jožko Lukeš, Belizar Sancin in Modest Sancin pod pokroviteljstvom prosvetnega društva »Simon Jenko« in so jih izvajali 25. in 26. marca na Opčina in Kontovelu ter 5. in 6. aprila v Avditoriju. Tudi to vrst melodij je občinstvo z odobravnem sprejelo.

Po dosedanjih podatkih namerava gledališče v novi sezoni uprizoriti deset novih iger, od katerih bodo štiri igrane prvič v slovenščini.

Mirne duše lahko trdim, da smemo zaznamovati vsestransko močan napredek Slovenskega narodnega gledališča glede repertoarja in igre.

LIKOVNA UMETNOST

Na področju likovne umetnosti smo lahko ugotovili na splošno povedano ugoden razvoj in napredek tržaških slovenskih likovnih umetnikov. Stvarno pa smo v našem primeru to lahko videli na podlagi razstav, ki so jih pri-

redili nekateri naši umetniki — v sezoni 1951-52.

Bodisi po načinu prikazovanja, bodisi po nastavljanju novih problemov ali razširitvi prejšnjih problemov, bodisi po iskanju preciznejšega izražanja in po preciznejšem izraževanju samem, bodisi po temeljitejšem obravnavanju že prej nastavljenih problemov in večji poglobljenosti reševanja nalog, ki si jih je vsak po-

Pevski zbor Prosvetnega društva »Valentin Vodnik« iz Doline

samezni umetnik postavil, bodisi po razgibanosti prikazanega in po raznolikosti vsebine itd. itd. je bilo opaziti krepak vzpon. Naši umetniki čutijo v sebi močno ustvarjalno silo. Razen tega smo v navedeni dobi nadaljevali s predstavljanjem likovnih umetnikov iz matične domovine naši slovenski in tržaški javnosti.

V navedeni sezoni so razstavljali v galeriji »Scorpione« septembra meseca 1951 slikar Lukežič, novembra meseca Avgust Cernigoj, januarja 1952 sta nam prikazala svojo umetnost slikar Riko Debenjak in kipar Karel Putrih, dva v Ljubljani živeča umetnika, maja meseca pa je prišel na vrsto Cesar.

Vse razstave so bile dobro obiskane in razveseljivo je bilo dejstvo, da so si razstave ogledovali in komentirali mnogi mladi ljudje sami in pod vodstvom svojih profesorjev risanja na srednjih šolah. Zal smo pozneje prenehali z razstavami in bi bilo želeti, da bi naši umetniki imeli zopet možnost razstavljanja.

GLASBENA MATICA

Tudi glasbeno življenje se je zelo razgibano razvijalo. Glasbena Matica je uspešno in s pospešenim tempom nadaljevala s prikazovanjem našemu občinstvu umetniško visoko kakovostnih glasbenih umetnin. Tako smo imeli 6. oktobra 1951 koncert našega tržaškega Komornega

zboru, 23. oktobra koncert pianista Antona Trosta in violinista Karla Rupla, 30. novembra nastop sopranistke Vilme Bukovčeve, mezzosopranistke Elze Karlovičeve, tenorista Mira Brajnika in pianista dr. Gojmira Demšarja, 15. decembra in 16. decembra simfonični koncert godalnega orkestra Slovenske filharmonije. Sledil je 5. januarja 1952 koncert pevskega zbora Slovenske filharmonije. 18. januarja je bil koncert, na katerem so nastopili tudi nekateri naši domači umetniki: nastopili so solisti Rožica Kozmova, mezzosopranistka Justina Kralj-Vugova, basist Friderik Lupša, harfistka Jelica Pertot-Portograndjeva in pianist dr. Gojmir Demšar. 25. februarja so peli operni pevci Vanda Gerlovičeva, tenorist Rudolf Francel, basist Ladislav Korošec s sodelovanjem pianista dr. Danila Svare. Na komornem koncertu dne 7. maja smo slišali sopranistko Ondino Otta ter pianistko Damijano Bratuževo in dr. Gojmira Demšarja. 9. junija se nam je ponovno predstavil tržaški Komorni zbor. 23. junija je pel Slovenski vokalni kvintet iz Ljubljane in obenem je nastopila s samospeti mezzosopranistka Ana Safred iz Clevelanda. Novo sezono 1952-53 je otvoril 4. in 5. oktobra 1952 pevski zbor radia Zagreb, ki bi bil moral nastopiti že marca 1952 in je tedaj že prispel v Trst, pa ni mogel nastopiti, ker Avditorij ni bil na razpolago zaradi močnih izgrezov italijanskih šovinistov. 22. oktobra pa sta nastopila violinist Igor Ozim in pianistka Hilda Horak-Casova.

Upešno glasbeno-vzgojno delo je vršila Glasbena Matica tudi s svojo glasbeno šolo. V preteklem letu je kar s petimi glasbenimi produkcijami svojih gojencev prikazala uspeh in napredek učencev. Prvi nastop gojencev je bil 21. februarja v Gregorčičevi dvorani, za širšo javnost so se pokazali učenci glasbene šole v Avditoriju dne 7. marca. prav tako je bila tretja produkcija v Avditoriju dne 3. junija. Za ožji krog so pokazali gojenci, koliko so napredovali, s produkcijo dne 5. junija v Gregorčičevi dvorani. Peti in zadnji nastop v preteklem letu pa je bil 25. junija v Avditoriju namenjen širši javnosti.

Precej gojencev je nastopilo 7. februarja 1952 v radiu jugoslovanskega področja Trsta, dne 12. aprila v radiu Trst II in 18. junija na III. javni produkciji glasbene šole (Center) v Ljubljani.

Mislim, da sem upravičen trditi, da je bilo tudi glasbeno življenje razgibano, uspešno, pestro, da so bile prireditve te vrste smiselno in dobro sestavljene in da so vsi ti koncerti nudili našemu občinstvu mnogo zadoščenja. Kulturna usodina v naši zavesti se je obogatala prav gotovo v nemali meri tudi s temi glasbenimi prireditvami.

Prikaz našega kulturno prosvetnega prizadevanja ne bi bil izčrpen, če ne bi omenili predavanj, ki so jim oskrbele v preteklem letu Narodna in študijska knjižnica ter slovenske tržaške žene pod njenim pokroviteljstvom in vodstvom. Tudi ta panoga izobraževalnega dela je občinstvu zelo dostopna in prijetna ter mu nudi veliko zadoščenje in sprostitve in je naši javnosti nujno potrebna, da pristorimo to, kar smo zamudili. Omenjena predavanja so v vsakem pogledu dosegla svoj namen in mnogo tega, kar so predavatelji povedali, je neizbrisno ostalo v našem spominu in zavesti. Že v prvi polovici sezone 1951-52 so predavali doktor Francé Stelč, dr. Fran Sijanec, dr. Izidor Cankar, prof. Lucijan Menaše o zgodovini slovenske likovne umetnosti. V letu 1952 pa smo dobili pregled o zgodovini slovenske glasbe in o zgodovini slovenskega naroda. Januarja meseca so predavali dr. Dragotin Cvetko o »Slovenski glasbi od Jakoba Gallusa-Petelina do romantike«, profesor Vilko Ukmar o »Slovenski glasbi od romantike do moderne« in dr. Valens Vodušek o »Slovenski sodobni glasbi«. V ciklu »Zgodovina slovenskega naroda« so predavali dr. Bogo Grafenauer o »Slovenski državnostvornosti v zgodnjem srednjem veku v luči države karantanskih Slovencev«, dr. Milko Kos o »Kmetu na Krasu pred 500 leti«, dr. Fran Zwitter o »Slovenskem nacionalnem vprašanju v politiki 19. stoletja«.

V istem razdobju je Narodna in študijska knjižnica prevzela pokroviteljstvo nad ciklom predavanj, ki so obravnavala slovenske pesnice, pisateljice in kulturne delavke, za katera so dale pobudo tržaške Slovenke. Na prvem literarnem večeru 25. oktobra 1951 je predavala univerzitetna profesorica dr. Marja Boršnikova o Marici Nadlišek-Bartolovi in literarnem krogu, ki se je zbiral okoli prvega ženskega glasila »Slovenke«. Ista predavateljica je govorila 22. novembra o pisateljici Zofki Kvedrovi. Na tretjem literarnem večeru 20. decembra je dr. Josip Kosovel podal pregled književne tvornosti Vide Jerajeve, Anice Cernejeve, Mire Miheličeve in Manice Komanove. 24. januarja 1952 je imela uvodno besedo prof. Valerija Glavičeva, katera je prikazala umetnost Lee Faturjeve, Ilke Vaštetove, Mimi Malenškove, Dore Grudnove in Vide Tauferjeve. Na petem literarnem večeru 28. februarja je obravnaval dr. Josip Kosovel umetnost Marije Kmetove, Branke Jurčeve, Erne Muserjeve, Katje Spurove in Maričke Znidaršičeve. Na zadnjem literarnem večeru v sezoni 1951-52 je govorila prof. Nada Ruplova o slovenskih pesnicah Lili Novy, Mili Kačič, Vidi Brest, Adi Skerl, Mari Samsa, Radi Jelinič.

Ti literarni večeri so skupno s prej navedenimi predavanji pestro poživili niz vseh ostalih naših kulturnih manifestacij.

LJUDSKO-PROSVETNO DELO

Na tem področju prosvetnega delovanja lahko beležimo vrsto večjih in manjših prireditiv. Te prireditve so prireditve diletantskih družin in segajo zato globoko med narod. To ljudsko umetniško prizadevanje zajame lahko z najrazličnejšimi nastopi najširše množice in zaradi tega je velike važnosti za krepitev osnov naše narodne samobitnosti v našem narodu. Umetniško delo naših ljudsko-prosvetnih družin pride običajno najbolj do izraza v dramatikl, predvsem pa v petju.

Več ali manj so nam vsem znane naslednje pevske družine, ki so povečini odseki prosvetnih društev. Pogostoma pa se je vse delovanje prosvetnih društev osredotočilo prav v teh pevskih družinah. Naj torej navedem te pevske zборе in upam, da nisem nobenega izpustil: Pevski zbor »Ivan Vojko«, Prosek-Kontovel; »M. Matjašič«, Barkovlje; »Valentin Vodnik«, Dolina; »Igo Gruden«, Nabražina; »Lonjer-Katinara«; »Sempolajski okteti«; »Tržaški zvon«; »Slavko Skamperle«, Sv. Ivan; »Slovenec«, Boršt; Pevski zbor iz Saleža; Pevski zbor Plavje; »Ivan Cankar«, Trst-Sv. Jakob; novoustanovljeni moški zbor »Lipa« v Bazovici; pevski zbor iz Padrič; mladinski pevski zbor v Velikem Repnu. Pri tem naštevanju naj omenim, da je bilo n. pr. delovanje »Skamperla« že precej časa resno ovirano zaradi bolezni in smrti pevovodje, našega skladatelja Franca Venturinija, in zaradi pomanjkanja prostorov.

Prav tako je svoje delovanje prekinil, upajmo da le začasno, pevski zbor »Ivan Cankar«, ki je bil svoje dni odličen in katerega življenje sega še v dobo ilegale pred drugo svetovno vojno. Vsem nam je znana vna Sentjakobčanov in njihovega pevovodje Svare. V tem društvu je še zibelj življenja, ker se z vso vna vadi in nastopa njegov tamburaški zbor. V Borštu je v zboru precej mladine in se bavi predvsem z narodnimi pesmimi. Vodi ga pevovodja Drago Petaros. Prav tako ima zelo dobro bodočnost, ker ga predstavlja predvsem mladina, mladinski pevski zbor v Velikem Repnu, ki ga vodi Mirko Guštin. Zdele so se mi potrebne te kratke opazke, ker nam je iz njih razvidno, s kakšnimi težavami se morajo boriti naša društva in kako je pomembno sodelovanje mladine. Na tem mestu nisem upošteval Komornega zbora, ker o njem je govora pri pregledu dela Glasbene Matice.

Pogostoma sem imel priliko slišati naše tamburaše ali pa brati v časopisnih poročilih o

njihovem sodelovanju. Doslej obstajajo tamburaške skupine prosvetnega društva »Ivan Cankar«, mladinski zbor, ki ga sestavlja deca od 10 do 14 let, tamburaški zbor odrasle mladine, ki je nastal po prizadevanju prosvetnih društev »Simon Jenko« in »Simon Gregorčič« iz Skorklje ter tamburaški zbor na Opčinan.

Prizor iz »Lojtrca« v izvedbi dramske družine Prosvetnega društva »Ivan Vojko« s Proseka-Kontovela

Pevski zbori so nastopili bodisi samostojno bodisi po več zborov na isti prireditvi, nekateri bolj nekateri manj pogostoma, kot so pač imeli možnost, da se pripravijo. Pri pregledu nastopov, koncertov, sodelovanj sem našel v sezoni 1951-52 in v 1952. letu 64 nastopov. Upoštevati moramo pri tem, da pri sestavi tega pregleda nismo imeli še podatkov o tem, kar je bilo v zadnjih mesecih prejšnjega leta. Težko je pri kratko odmerjenem prostoru upoštevati vse prireditve. Zaradi nekakšnega preznega pregleda naj navedem le nekatere primere. Tako so nastopili na Prešernovi prslavi v Avditoriju 16. februarja vsak s svojim programom pevski zbor iz Barkovelj, Lonjerja, Tržaški zvon, Dolina, Skamperle, Prosek-Kontovel, Komorni zbor. Pevski zbori Nabražina, Dolina in Tržaški zvon so priredili 17. februarja koncert v Boljuncu. 26. aprila je nastopil tudi z lastnim programom pevski zbor »Ivan Vojko« Prosek-Kontovel, ki pa je imel važno vlogo z zborovskim petjem in z nastopom svojih solistov pri spevoigri »Lojtrca«. Kot primer skupnega sodelovanja naj navedem še koncert v Sempolaju s sodelovanjem zborov iz Bazovice, s Proseka-Kontovela, iz Nabražine, Doline, Sempolaja in zbora iz Gorice dne 31. avgusta. Na spominski svečanosti za pokojnim Francem Venturinijem v Boljuncu so nastopili pevski zbori od Sv. Ivana, iz Boršta in Doline. Dolin-

ski pevski zbor je organiziral v dnevih od 31. maja do 2. junija turnejo v Ljubljano, Trbovlje, Rogaško Slatino in Celje. Lep uspeh so doživeli tudi Barkovljani na svojem izletu združenim s koncertom v Tomaju 28. oktobra.

Zaradi dobre kvalitete sporeda in petja, ki ustreza zahtevam radijskega prenosa, kateri lahko zadovolji z dostojno višino prednašanja, smo slišali v preteklem letu večkrat nekatere naše zборе pri radijskih oddajah Radia Trst II in Radia jugoslovanske cone Tržaškega ozemlja v Kopru. Imel sem priliko ugotoviti naslednje zборе pri teh radijskih prenosih: Tržaški zvon, Lonjer-Katinara, Dolina, Nabrežina, Barkovlje, Prosek-Kontovel, Sempolaj, Skamperle.

Naši zbori so nastopili s skupnim petjem pri raznih množičnih manifestacijah kot n. pr. za 1. maj, pri proslavi spomina bazoviških žrtev v Bazovici, pri spominski svečanosti za openske žrtve na openskem strelišču, pri narodnem taboru v Bazovici ob priliki londonskega mešetarnjenja itd. itd. Zal sem ta pregled lahko sestavil povprečno z navedbo nekaterih primerov. Marsikaj bi še bilo treba navesti.

Pri pregledovanju dela dramskih družin sem ugotovil, da je v naših društvih precej zanimanja tudi za to vrsto umetniškega izživljanja. V tem pogledu je bila pridnejša dežela nego mesto. Kratek in morda nepopoln pregled prireditev nam bo to pokazal. Januarja meseca je dramska družina iz Boršta uprizorila Ribličičeve »Vražek«, Skedenj je igral marca Govekarjevo enodejanko »Citalnica pri branjevki«, istega meseca je dramska družina iz Sempolaja nastopila z enodejanko Radoslava Silvestra »Botra Verga«, družina od Sv. Križa je prav tako marca meseca pokazala Moliérovo trodejanko »Jurij Tepček ali osramočeni zakonski mož« (George Dandin). Konec marca je Lonjer-Katinara gostoval v Smarjah z Ogrinčevo veseloigro v treh dejanjih »V Ljubljano jo dajmo«. »Ivan Cankar« je igral enodejanko »Dva raztrganca« in sicer v Herpeljah-Kozini in v Dolini. Spevoigro »Lojtrca« prosvetnega društva »Ivan-Vojko« Prosek-Kontovel v Avditoriju in doma sem že omenil na drugem mestu.

V okviru ljudsko-prosvetnega delovanja so se vršila še poljudna predavanja, filmske predstave filma za mladino pa tudi za odrasle — »Kekec« in lutkovne igre. Izkazalo se je, da so predavanja ilustrirana s skloptičnimi slikami, lutkovne predstave in filmske predstave zelo privlačne. Za najmlajše so prav posebno važne lutke.

Ce bi nam prostor dopuščal, da bi primerjali delovanje v preteklem letu s prejšnjimi sezonskimi razdobji navedeno število nastopov, število delujočih pevskih in dramskih družin in drugih prireditev in delovanj, bi videli,

da smo povprečno ostali v zadnjih dveh letih približno na isti višini. Vendar je tu pa tam viden majhen porast. Vsekakor lahko domnevamo, da je težnja vseh še vedno močna in zato je upati, da tudi v bodoče ne bo popustila, temveč da bo postala še močnejša. Vse panoge so enako važne in pri nobeni ne smemo popustiti. Druga z drugo se dopolnjujejo in pospešujejo.

Kot vsako leto je tudi preteklo leto Slovensko-hrvatska prosvetna zveza priredila veliko javnih prireditev z izredno visoko umetniško kvaliteto, ki je slonela na umetnosti, ki je vzrastla med ljudstvom. Dne 14. in 15. junija je gostoval v Trstu na prostem na stadionu »1. maj« Državni ansambel narodnih plesov in pesmi Makedonije z jugoslovanskimi narodnimi plesi in pesmimi pod vodstvom svojega ravnatelja prof. Čučkova. Občinstvo je bilo naravnost očarano nad tolikim narodnim bogastvom, ki so ga nakopičili jugoslovanski narodi v svojih narodnih plesih, pesmih in nošah.

S sinovi in hčerami naših izseljencev v Združenih državah Severne Amerike smo stopili v stik pri prireditvi kulturne skupine »Tamburice«, katero sestavljajo študentje iz Pittsburga in ki jo vodi prof. Matt. Gouse. S skupino je potovala po Jugoslaviji in v obeh področjih Tržaškega ozemlja tudi novinarka Vida Ponikvarjeva, urednica »Svobodne besede«. Njihov zanimiv in pester spored je sprejela naša javnost z velikim navdušenjem. Zadoščeneje tamburašev in navdušenje naše množice je bilo nepopisno, ko so jim tržaški Slovenci po svojem predstavniku med samim izvajanjem programa darovali tržaško slovensko narodno nošo.

Ne moremo in ne smemo iti mimo spominske svečanosti ob 32. obletnici požiga Narodnega doma, katero je priredil Odbor za slovenski osrednji kulturni dom v Gregorčičevi dvorani. Pri tej globoko občuteni spominski svečanosti so govorili zastopniki Slovensko-hrvatske prosvetne zveze, Slovenske prosvete, Slovenske prosvetne Matice in Kulturne Matice, Skupine neodvisnih Slovencev. S te svečanosti je bila odposlana spomenica na razne pristojne oblasti, vlade in organizacije.

V glavnem lahko rečemo, da je bilo kulturno-prosvetno življenje zelo živahno, čeprav bi si želeli, da bi se ravno na področju ljudske prosvete delovanje še bolj razširilo. Predvsem bi morali zanesti ljudsko-prosvetno delovanje še v razne koticke naše dežele, kjer še ni prišlo do prave razgibanoti. Na narodno zavest bodo prav gotovo vplivale povsod najboljše ljudske umetniške prireditve. Mislim, da je stanje, do katerega smo prišli, dobra podlaga za nadaljnji razvoj.

SEDEM LET SLOVENSKE ŠOLE NA TRŽAŠKEM

DRAGO PAHOR

»Kljub burji in viharju raste v slovenskih šolah zdrav mladi rod in se pripravlja, da bo prevzel našo kulturno dediščino in jo pomnožno predal novemu pokolenju.« S temi besedami smo zaključili pred dvema letoma naš koledarski pregled slovenskega šolstva na Tržaškem ozemlju. Če je bila takrat naša sodba pravilna, je toliko bolj sedaj: po dveh letih, kljub neugodnim razmeram, kljub brezbriznosti odgovornih šolskih oblastev, ki so slovenski šoli pisana mati, raste naša šola iz svoje lastne notranje moči. Upravičenost gornje sodbe potrjuje zlasti nekaj zunanjih znakov, ki jih lahko opazi tudi vsak laik. Afirmacija naših šol na lanskem risarskem natečaju, ki ga je bila razpisala ECA, velik uspeh slovenske nižje gimnazije na letošnjem risarskem natečaju tovarne za učne pripomočke FIM iz Turina; šest števil »Literarnih vaj«, ki so jih v ličnih tiskanih zvezkih napisali naši srednješolci, od-

lične prireditve skoro vseh šol, srednjih in osnovnih, ob zaključku šolskega leta in ob isti priliki organizirane šolske razstave so dejstva, ki jih mora vsakdo pozitivno oceniti. Manj oprijemljivo, zlasti za bežnega opazovalca, je boljšanje učnih uspehov v šolah, zlasti ker se pred našo javnostjo ti uspehi kažejo v rezultatih redovanja, ki pa ustvarjajo posebno na srednjih šolah ob prvem tromesečju preplah med študirajočo mladino in med starši. Posnemajoč italijansko prakso, ocenjujejo profesorji v prvem tromesečju s tako strogostjo, da je redovanje bolj kot merilo znanja le neke vrste »memento« dijakom, naj se učenja poprimejo še z večjo prizadevnostjo. Razlika med pozitivnimi učenci v prvem tromesečju, ob zaključku šolskega leta in po jesenskih popravnih izpitih bi potrjevala gornjo trditev.

V lanskem šolskem letu je izdelalo razred:

	na realni gimnaziji	na klasični gimnaziji	na trgovski akademiji	na učiteljsku	na nižji gimnaziji
v I. tromesečju	16.30 %	27.69 %	12.50 %	8.53 %	27.49 %
ob koncu šolskega leta	38.93 %	50.— %	35.00 %	33.58 %	40.52 %
po popravnih izpitih	80,15 %	93,75 %	79,00 %	83,59 %	87,47 %

Končni izid sicer nas ne more zadovoljiti popolnoma, ker kaže, da je odstotek repetentov še vedno za slovenske šole neprimeren, kar je posledica »izvirnega greha« naše šole, da je po sistemu in programu vezana na italijansko šolo, ki je, kot je splošno znano, nujno potrebna temeljite reforme.

Po svoji notranji vrednosti se italijanska šola torej ne more postavljati nad slovensko, zato pa ji hočejo vsi irendentistični krogi, od-

govorni in neodgovorni, vrniti nekdanjo ne-kulturno raznarodovalno poslanstvo. Zato je slovenska šola izpostavljena nepretrgoma nasprotni propagandi in pritisku, ki je vedno silnejši.

Oglejmo si sedaj razvoj posameznih vrst šol v letih od obnove slovenskega šolstva do danes.

OTOSKI VRTCI

Pričnimo kar pri ustanovah za predšolsko vzgojo.

Šolsko leto	Število vrtcev				Število otrok	
	državnih	občinskih	zasebnih	Skupaj	skupno	povprečno na en vrtec
1945 - 1946	—	2	2	4	291	72.75
1946 - 1947	—	3	6	9	612	66.88
1947 - 1948	9	4	2	15	832	55.46
1948 - 1949	10	4	3	17	604	35.53
1949 - 1950	14	4	2	20	802	40.01
1950 - 1951	14	5	2	21	821	39.09
1951 - 1952	15	5	2	22	968	55.00

Sprednja razpredelnica je zgovorna slika razvoja slovenskih otroških vrtcev. Veliko število zasebnih otroških vrtcev v letu 1946-47 kaže, da smo se morali Slovenci že v prvih letih po osvoboditvi zatekati k privatni iniciativi in

Prizor iz igrice »Triglavska roža« na bazovski osnovni šoli

da smo dosegli šele v šolskem letu 1947-48, da je začela državna ustanova za vrtce prevzemati zasebne vrtce v svojo upravo. Za vsak novi vrtec, zlasti v narodnostno mešanih krajih, bodisi v predmestjih, bodisi na podeželju, se je bilo treba vztrajno in nenehno zavzemati; še danes ni dobojevana borba za vrtca v Ulici sv. Frančiška in v Ulici Donadoni, za predmestne vrtce v Kolonji, na Vrdelci in Rocolu ter za vrtce na Proseku.

Zanimivo je tudi povprečje vpisanih otrok. Padec v letih 1947 do 1949 gre delno na račun novih vrtcev v manjših krajih, kjer je že iz objektivnih razlogov manj otrok, toda najobčutnejši padec je vendarle posledica manjšega števila otrok in ne v zadnji meri nesrečne resolucije Kominforma, ki je tudi v vprašanju narodnostnih pravic in dolžnosti zanesla zmedo med slovenski proletariat. Zadnja leta pa kaže razvoj na lahek porast otrok v slovenskih vrtcih.

OSNOVNE SOLE

Razvoj slovenske osnovne šole nas mora vzdriniti k večji pažnji in k večji aktivnosti v obrambi in spoštovanju naših osnovnih nacionalnih pravic, da obiskujejo slovenski otroci slovensko šolo. V primerih s šolskim letom 1951-52, ko so šteli prvi razredi 270 učencev, smo z novinci v tekočem šolskem letu prvi razred s 483 učenci skoraj podvojili, toda to nas ne sme zadovoljiti. Podatki v naslednji razpredelnici nam kažejo le preglobok padec učencev slovenskih šol, da bi ostali ob njem ravnodušni.

Osnovne šole

Šolsko leto	Sol	Učencev	Razmerje
			v %
1945-1946	35	4185	99.50
1946-1947	37	4206	100.00
1947-1948	41	4165	99.02
1948-1949	41	3769	89.61
1949-1950	41	3428	81.50
1950-1951	40	2884	68.56
1951-1952	39	2320	55.15

Primerjava je izvršena na osnovi najvišjega števila učencev v šolskem letu 1946-1947.

Res je sicer, da je k občutnemu padcu prispeval padec števila rojstev v vojnih letih, toda napačno bi bilo in nojevi politiki podobno, če bi si zakrivali oči pred dejstvom, da so mnogi slovenski starši popustili v svojem narodnem ponosu in zavednosti in so svoje otroke vpisali v italijansko šolo, kar opravičujejo v prvi vrsti z vprašanjem zaposlitve in kruha. Skrbno proučevanje tega vprašanja pa je pokazalo, kako nestvarno je šovinistično geslo, da se s slovenskim spričevalom ne more priti do kruha. Res se je tu in tam primerilo, da so šovinistični delodajalci odklonili sprejem absolventov slovenske šole, toda na drugi strani imamo mnogo primerov, da so slovenski mladinci dobili zaposlitve, zlasti v trgovski stroki, prav zato, ker so dokazali svoje slovensko šolanje. Na padec vpisov v slovensko šolo pa so v veliki meri vplivali tudi izrazito politični momenti; italijanska iredentistična propaganda o povratku italijanske suverenosti na Tržaško, končno pa tudi napačen odnos kominformistov do narodnosti. Da je slovenska šola v Božičih v Miljskih hribih ostala brez učencev in je zato prenehala, je v nemajhni meri kriv tudi kominformistični falzifikat internacionalizma.

SREDNJE SOLE

Kritično stanje, ki je zajelo slovenske osnovne šole na Tržaškem, se na srednjih šolah za sedaj še ne odraža. Nasprotno kažejo slovenske srednje šole prav razveseljiv razvoj in napredek. V porastu dijaštva srednjih šol pa se opaža posebna orientacija v tehnično smer, kar kaže visoko število dijakov strokovnih obrtnih šol v Trstu, na Opčinah, v Nabrežini, Sv. Križu, v Dolini in na Proseku. Te številke kažejo, da je utemeljena zahteva po slovenski srednji tehnični šoli, ki pa jo zama zahtevamo od odgovornih oblasti, prav tako kot dvoletno trgovsko in kmetijsko šolo. Razvoj slovenskega srednjega šolstva prikazuje naslednja tabela s številom dijaštva za vsako šolsko leto na posameznih šolah:

Š O L A	Š o l s k o l e t o						
	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
Višja realna gimnazija	111	133	124	153	173	189	195
Učiteljišče	—	—	26	67	88	107	128
Trgovska akademija	48	78	76	97	116	117	100
Nižja gimnazija	512	614	580	533	567	583	572
Strokovna industrijska šola ..	—	68	164	184	214	309	383
Strokovna trgovska šola	—	126	175	188	152	151	167
Strokovni trg. tečaj - Katinara	—	41	47	47	50	35	28
Strokovni ind. tečaj - Opčine ..	—	—	10	33	44	70	104
„ „ „ - Prosek ..	—	—	16	20	16	31	32
„ „ „ - Nabrežina	—	21	42	55	59	80	64
„ „ „ - Sv. Križ ..	—	—	—	—	—	—	43
„ „ „ - Dolina ..	—	—	—	—	—	—	47
Strok. kmet. tečaj - Plavje ..	—	—	—	—	—	18	18
SKUPAJ	671	1081	1260	1377	1479	1690	1884

V prihodnjih letih je pričakovati, da bodo »suha leta«, ki za osnovno šolo že minevajo, kakor je videti iz podvojenega števila vpisanih v prvi razred, zajela srednjo šolo.

Skrb nas vseh in ne v zadnji meri našega učiteljstva in profesorjev je, da prebijemo ta »suha leta« brez škode za obstoj in razvoj naših srednješolskih zavodov.

SLOVENSKO ŠOLSTVO V ITALIJI

TONE GORJAN

Fašistični duh narodne nestrpnosti, ki ga manifestirajo v odnosu do Slovencev pod Italijo prav vsi, od najvišjega vladnega in upravnega organa, preko časopisja in raznih organizacij do šovinističnih posameznikov, od skrajne misijevske desnice, preko »demokratov« najrazličnejših stopenj do »socializmov« vseñ odtenkov, se najočitneje odkriva v vsej svoji nemoralnosti prav na primeru slovenskega šolstva. Nizkotna hinavščina, ki se kaže v nasprotju med besedami in dejanji odgovornih krogov ponižuje italijanske oblastnike v sužnje svojih megalomanskih imperialističnih strasti.

BESEDE ...

Italijanski ministrski svet je 15. julija 1945 sprejel sledečo izjavo:

»Italijanska vlada ponovno poudarja, da mora demokratična prenovitev države nujno uvesti vrsto posebnih jamstev za državljane neitalijanskega jezika. Dopusčena in zajamčena bo raba njihovega jezika ne le v privatnih in trgovskih odnosih, temveč tudi s političnimi, upravnimi in sodnimi oblastmi. V krajih, kjer živijo v znatnem razmerju državljani neitalijanskega jezika, bosta zagotovljena v javnih šolah pouk in raba materinega jezika.«

Ta beseda je veljala tudi za Beneško Slovenijo, saj je prefekt dr. Candolini v Vidmu poslal 16. septembra 1945 pismo slovenskim duhovnikom v Beneški Sloveniji, kjer je med drugim napisal: »Zelim, da se v polnosti spoštuje pravica do razvoja slovenske narodnosti v življenjskem okviru italijanske države in bom v tem pogledu izdal vsa potrebna navodila...«

Vse te lepe besede so dobile zakonsko moč ne le v 15. členu mirovne pogodbe, s katerim italijanska republika jamči zaščito narodnih manjšin, temveč tudi v 6. členu ustave, to je temeljnega zakona, ki se glasi: »Republika ščiti s posebnimi zakoni jezikovne manjšine.«

DEJANJA ...

Posebnih zakonov, ki so bili napovedani, ni. Slovenske šole v Italiji tudi še niso uzakonjene in ne kaže, da bi v doglednem času bile. Neuzakonjene šole nimajo seveda stalnega učiteljstva; nestalnost, ki ne jamči slovenskim vzgojiteljem niti jutrišnjega dne, pa jim mehča hrbtenice, da bi bil Cankar v velikih škripcih, če bi prišel sedaj na Goriško, da si poišče med slovenskimi vzgojitelji vzgled za — Jer-

mana, medtem ko bi dobil tam dovolj Hvastij in marsikatero Geni.

Demokratska fronta Slovencev čaka še vedno odgovora na svojo spomenico, ki jo je izročila 9. junija 1949 predsedniku vlade De Gasperiju v Rimu in v kateri zahteva, da se uredi slovensko šolsko vprašanje na Goriškem in v Beneški Sloveniji po črki in duhu ustavnih

Toda ta vztrajni molk ne pomeni nezanimanja italijanskih odgovornih krogov za slovensko šolo. O, zanimajo se zanjo in še kako! Po stoterih kanalih izvajajo na slovenske starše moralen pritisk in, kjer le morejo, tudi gmotnega, kako bi jih prisilili, da vpišejo svoje otroke v italijansko šolo. Toda to jim ne uspeva po njihovih računih dovolj hitro, pa posegajo tudi po radikalnejših in bolj očitnih sredstvih: vsem otrokom optantov so prepovedali hoditi v slovenske šole, v Beneški Sloveniji pa so nagnali nad starše, ki so poslali svoje otroke v slovensko šolo na Goriško financarje, karabinjerje in učitelje ter svetno in cerkveno gosposko. In ko vse to še ni zaleglo, so mislili, da smejo izrbljati tudi avtoriteto sodnije in so poklicali slovenske starše iz Benečije pred sodnika, da jih »prepriča«, naj vzamejo otroke iz slovenskih šol. Toda med beneškimi Slovenci ne bodo mogli več zaustaviti želje po narodnem preporodu, po šolanju otrok v materinem jeziku. Zadnje v vrsti vseh teh barbarskih šovinističnih dejanj prepoveduje beneškim otrokom hoditi v slovenske šole, z izgovorom, da ne razumejo ti otroci knjižne slovenščine. Nesmiselnost in nevzdržnost tega »argumenta« ne potrebuje komentarja.

KLJUB VSEMU...

Ko pretresamo stanje slovenskega šolstva ob upoštevanju zgoraj opisanih neugodnih sil, ki so slovenski šoli sovražne, moramo ugotoviti, da je v takih pogojih slovenska šola dokazala kljub vsemu svojo življenjsko moč.

Na osnovnih šolah je sicer padlo število učencev od 1562 v šolskem letu 1947-48 na 866 učencev v šolskem letu 1951-52, torej kar za 44.5%, toda upoštevati moramo, da so prav v teh letih prihajali v šolo vojni letniki, ko je bilo leto za letom, zlasti po letu 1943, vedno manj porodov. Dobršen del upada števila učencev na slovenskih osnovnih šolah gre torej na račun neugodnih medvojnih demografskih razmer, kar dokazuje tudi letošnji vpis otrok v prvi razred osnovnih šol. Letos so stopili v šolo novinci rojeni leta 1946, zato pa imajo letošnji prvi razredi na slovenskih šolah nekaj več učencev kot prvi razredi v lanskem šolskem letu, kar je vendarle napredek. Po skrbnem preračunavanju smatramo, da je štetih pri zmanjšanju števila učencev slovenskih osnovnih šol štiri sedmine demografskemu primanjkljaju, a nekako tri sedmine znižanja je rezultat diskriminacije Slovencev po vladi, upravnih organih in šovinistični javnosti.

V vrsto diskriminacij slovenskega šolstva spada tudi ukinitvev slovenske šole v Krminu z nadomestilom v Plešivcu.

Zelo zgodovna priča življenjske volje našega ljudstva v Italiji so tudi številke iz statistike slovenskih srednjih šol, ki jih objavljamo tu spodaj.

Š O L A	Število dijakov v šolskem letu				
	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52
Niža srednja šola	166	133	90	133	139
Gimnazija - licej	51	63	67	56	55
Učiteljišče	42	43	43	44	50
Niža strok. šola	87	120	128	160	153
S k u p a j	346	359	328	393	397

Ob dejstvu, da je bilo prisiljeno zapustiti slovenske srednje šole kar 53 dijakov, otrok optantov, nam postane šele pomemben porast števila dijakov slovenskih srednjih šol. V vseh letih po povratku italijanske uprave so dosegle slovenske srednje šole prav lansko šolsko leto najvišje število dijakov.

Naše ljudstvo hoče ohraniti in razvijati svojo slovensko šolo še naprej. Zato seveda ne more biti zadovoljno z dosedanjo diskriminacijsko šolsko politiko. Predvsem bo morala italijanska uprava spoznati, da ji raznarodo-

valna akcija z otroškimi vrtci ne dela časti in ji ne prinaša niti koristi. Poleg petih slovenskih otroških vrtcev (dva sta v Gorici, po eden v Standrežu, Podgori in na Oslavju) bo treba odpreti še otroške vrtce v Steverjanu, v Sovodnjah in v Doberdolu. Od te zahteve goriški Slovenci ne bodo nikoli odstopili, kakor se tudi ne bodo odpovedali borbi za popolno ureditev vprašanja slovenskega šolstva v smislu svojih zahtev, ki so jih v spomenici Demokratske fronte Slovencev predložili rimski vladi.

LJUDSKO ŠTETJE LETA 1951 V TRSTU

BORIS RACE

Zavezniška vojaška uprava je odredila, da se izvede ljudsko štetje na anglo-ameriškem področju Svobodnega tržaškega ozemlja 4. novembra 1951, torej na isti dan kot v Italiji. S tako odločitvijo in z uveljavitvijo italijanskega zakona brez kakršnih koli popravkov je vojaška uprava ponovno dokazala, da stremi za čim večjo povezavo našega področja z Italijo. Poleg splošne škode, ki jo povzroča taka politika vsem Tržačanom, smo Slovenci in Hrvati še posebej in občutno prizadeti prav s tem štetjem.

Italijanski zakon, po katerem se je vršilo štetje na Tržaškem, ne ustreza niti italijanski stvarnosti, ker popolnoma opušta rubriko o narodnosti, kljub temu, da sta v okviru italijanske republike dve močni narodni manjšini: slovenski na Goriškem in v Beneški Sloveniji in avstrijska na Južnem Tirolskem. Popolnoma nesprijemljiv je tak zakon na Tržaškem ozemlju, kjer živijo tri narodnosti in sam statut ozemlja poudarja enakopravnost Slovencev in Italijanov. Torej je pri taki narodnostni strukturi vsako štetje brez rubrike o narodnosti nepopolno, neznanstveno in politična špekulacija.

Taktika Italije glede narodnostnega štetja je ostala od fašističnih časov ista. Fašizem je zaradi svojih imperialističnih načrtov, zaradi opravičevanja teh načrtov in priprave na vojno, ki naj bi te načrte uresničila, hotel enotno Italijo, politično in narodnostno. Oznanil je, da je v Italiji samo italijanska narodnost in je s prepovedjo uporabe manjšinskih jezikov (slovenskega, hrvaškega in nemškega) in z uni-

čevanjem manjšinskih šol hotel tudi to doseči. Naravno je, da je bila zato pri ljudskih štetjih 1931 in 1936 za fašizem rubrika o narodnosti nepotrebna in škodljiva. Če se današnja Italija ravna po istih načelih v okviru svojih meja in če isto doseže tudi od Zavezniške vojaške uprave v Trstu, pomeni, da je štetje narodnosti tudi današnji Italiji škodljivo. In to tudi je, ker bi ji samo priznanje, da živijo Slovenci in Hrvati v okviru italijanske republike in na Tržaškem, ki ga Italija šteje že za svojega, oslabilo »moralno« pravico po nadaljnjem osvajanju jugoslovanskega ozemlja. Torej nas Slovencev ne sme biti niti na Goriškem niti v Beneški Sloveniji niti na Tržaškem, zato da ne prekrizamo načrtov italijanskega imperializma!

Ceprav bi štetje narodnosti pri nas danes ne dalo še daleč točne slike zaradi gospodarskega, moralnega in fizičnega pritiska, ki se danes izvaja na Slovence, so slovenske politične organizacije proti tako očitni krivici protestirale in so izjavile, da na tej osnovi in po takem postopku izvedeno ljudsko štetje ne bo moglo služiti ugotovitvi narodnostnega stanja na Tržaškem.

Eno leto po izvedenem štetju aiso še bile objavljene dokončne številke, ki bi služile za podrobno analizo. Po tem, kar je bilo doslej priobčenega, smo izvedeli, da so bili vsi podatki poslani v Osrednji statistični urad v Rim, »da bo z elektrostatičnimi napravami ugotovil dokončne rezultate«.

Objavljene provizorne številke so sledeče:

O B Č I N E	Stalno bivaajoči prebivalci			Prisotni prebivalci		
	Štetje 21. 4. 1936	Štetje 4. 11. 1951	Porast ali zmanjšanje	Štetje 21. 4. 1936	Štetje 4. 11. 1951	Porast ali zmanjšanje
TRST	248.379	271.899	+ 23.520	252.437	271.452	+ 19.015
Milje	10.891	12.494	+ 1.603	10.507	12.568	+ 2.061
Dolina	4.922	4.798	- 124	4.796	4.759	- 37
Devin-Nabrežina .	4.343	5.140	+ 797	4.409	4.410	+ 1.001
Zgonik	1.392	1.324	- 68	1.377	1.319	- 58
Repentabor	645	574	- 71	616	588	- 28
Anglo-ameriško področje	270.572	296.229	+ 25.657	274.142	296.096	+ 21.954

Iz gornjih podatkov razvidimo, da se je število stalno bivaajočega prebivalstva dvignilo na vsem področju od zadnjega štetja 1936. leta za

25.657; od tega samo v tržaški občini za 23.520 enot. Kolonizacija je bila po vojni torej dobro izpeljana. Slovencev med temi tisoči praktično

ni. Zanimivo je, da se je število povečalo v občinah z italijansko upravo, ki je naseljevanje forsirala z vsemi sredstvi, z zaposlitvijo in gradnjo stanovanj za priseljenca, dočim se je prebivalstvo slovenskih občin zmanjšalo z razliko devinsko-nabrežinske občine, ki ji italijanski iredentisti posvečajo posebno pažnjo in gradijo naselja za italijanske priseljenca, ki naj bi ustvarili nacionalni most med Trstom in italijansko republiko. Da je v tej občini prisotnih več od stalno bivaajočih, je treba očitno

pripisati dejstvu, da se to naseljevanje vztrajno nadaljuje in da si zadnji prišieki še niso utegnili pridobiti listin o stalnem bivanju.

V Trstu se na račun Slovencev dogaja isto. Mesto se načrtno širi predvsem v spodnjo okolico, ki je nekoč bila slovenska. V novozgrajene zgradbe po vojni, ki so zrastle pri Sv. Ani, pri Sv. Alojziju, pri Sv. Ivanu, na Greti in drugod, so se vselili samo Italijani. V kakšnem obsegu se to vrši 30 let, nam dokazuje naslednja razpredelnica:

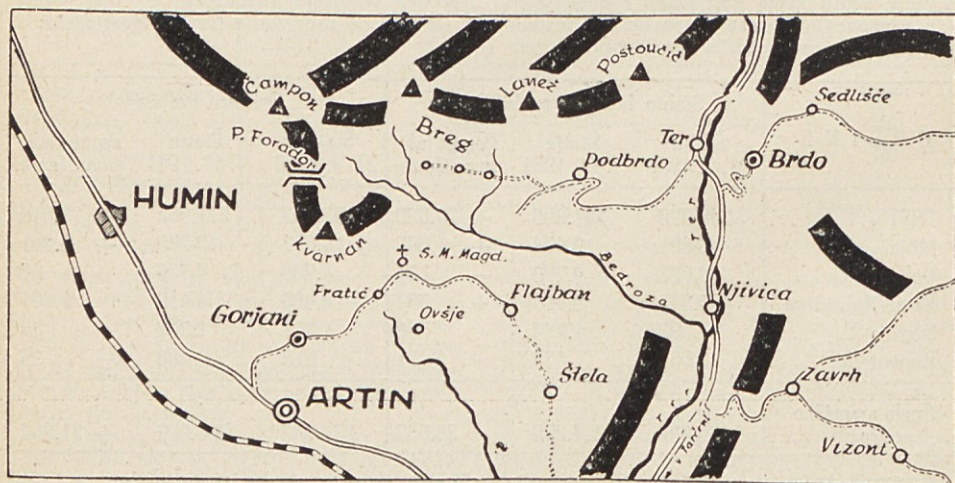
Odstotek prebivalstva občine Trst, bivaajočega v mestu, v spodnji in zgornji okolici

LETO	Mesto %	Spodnja okolica %	Zgornja okolica %
1921	67	29	4
1931	63.6	32.4	4
1936	60.8	34.6	4.6
1951	57.2	38	4.8

Odstotek prebivalstva, ki biva v središču mesta, se manjša, medtem ko naglo narašča odstotek prebivalstva v spodnji okolici, ki postaja tako vedno bolj italijanska.

Zgornje številke dovolj zgovorno kažejo, kako vztrajno in potrpežljivo opravlja svoje

delo italijanski imperialistični stroj. Današnje gospodarske potrebe Trsta — ki so manjše prav zaradi popolne gospodarske povezave z Italijo — ne terjajo novih priseljencev, in ventar to priseljevanje Italija forsira samo zaradi spremembe etničnega sestava področja.

Zemljevidna skica severozapadnega področja terskih Slovencev

NAJZAHODNEJŠA POSTOJANKA SLOVENSKEGA JEZIKOVNEGA PROSTORA

POTOPISNO — ETNOGRAFSKA ČRTICA

RIHARD OREL

Breg — v ondotni domači izreki Brijež, in tako se to ime tudi logistično priklada vasi, ležeči na sesedenih plazeh v podnožju melinastih drčin, nastalih v davnih tisočletjih zaradi velikih nalivov, nanešenih splazenih zemljin in grušča. Pogorje, ki se dviga in vleče premo od vzhoda od doline Tera proti zahodu, liki stena — pregraja nad naseljem je po zobu časa ob vrhovnih obrobjih vse čipkasto razjedeno in obsega na zemljevidu označene vrhove z nadmorsko višino 1600-1700 m. Vasica sama pa leži 575 m nad morjem. Oznaka Breg je na Slovenskem jako običajna: na Goriškem jih imamo več, n.pr. dve v Brdih. Nekod na Vipavskem imajo oznako breg za vinograd, ker ti se nahajajo po brežinah gričevja.

Vasica Breg (laško Pers) sestoji iz treh naselij, ležečih na črti, dolgi le dva kilometra in v smeri od vzhoda proti zahodu. Prvo naselje je Zgrban, ali Zgarban, oznaka je nastala zaradi priimka, ki ga imajo nekateri prebivalci tega naselja. Tu je devet hiš z gostilno in majhno trgovino. Drugo in glavno naselje je Breg (laško narečje Borgo di Mezzo), ki šteje 18 hiš in v eni je tudi skromna učilnica, ki ne vidi nikdar sonca, ker je soba obrnjena proti severu.

Tretje naselje, ki je malo dalje, so Mihevc ali Mikeli (laško Molinut), ker je spodaj ob Bedroži star mlin. To naselje šteje pa 11 hiš, ki so razmeroma čedne in bolj na odprtem in tla niso tu tako strma. Vsega prebivalstva je po zadnjem štetju 190. Učencev v šoli pa 10 za vseh pet šolskih let.

Pred več stoletji so gonili pastirji iz dolin semkaj gor živino na pašo in tu planšarili. Pozneje so si postavili neke staje in hleve, kjer so imeli živino v poletnih mesecih. Polagoma pa so se tega kraja privadili in začeli so si postavljati hiše in se tu naseljevati ter poleg planšarstva tudi obdelovati malo plodne zemlje. Tradicija pravi, da je bil prvi, ki se je semkaj naselil pred kakimi 400 leti, neki birič, ki je prišel v te kraje iz Buj niže Artina, nabirat vojske za vojsko, kot je bilo takrat v navadi. Tu je spoznal domačinko Slovenko in se z njo poročil. Priučil se je tudi jezika in njegovi potomci nosijo sedaj laški priimek. Druga verzija glede nastanka tukajšnjega na-

selja, kakor pripovedujejo domačini, je ta, da so semkaj bežali ob času vojsk vojaški ubežniki, se tod skrivali in potem tudi tukaj ostali. V prejšnjih stoletjih je bilo malo hiš tu gori, šele v zadnjih 50-60 letih se je število skoro podvojilo, ker so hodili moški povečini v tujino, tam dobro zaslužili in s prihranki pozidali hiše. Dasi je kraj jako pust in oddaljen od obljudenih centrov, vendar silijo vsi gor na rojstno grudo. Ti ljudje so zelo vdani in privajeni svoji uso-

Breg

di: mirno in stanovitno prenašajo napore obdelovanja in žitja na njihovem življenjskem prostoru. Redko tarnajo in nikakor ne obupujejo, temveč nadaljujejo trdo delo od zore do mraka ob zelo pičli hrani in to še po največ ženske, ki ostajajo doma, ker moški gredo za zaslužkom po svetu v gozdove in rudnike in celo v Ameriko, tudi po dvakrat so bili nekateri. Toda nazadnje pa le radi pridejo domov, posebno na starost. In tu v vsej skromnosti in odpovedi zivotarijo.

Prebivalstvo je pa krepke in zdrave rasti, pravega slovenskega tipa, v kolikor niso pomešani s tujimi priseljenci. Dasi ravno je hrana zelo pičla in do skrajnosti skromna: polenta in sir vse dni, tu pa tam opoldne ali tudi zvečer kot priboljšek je «kuhinja» (mineštra), pa ne preveč zabeljena, ker ne rede prašičev. Večkrat mora

zadostovati samo suha polenta in še ta mrzla; pozimi, če gredo v gozd, pa še celo zmrznjena. Prašičev ne morejo rediti, ker turšičo porabijo ljudje sami za polento. Sicer prodajajo tu gori tudi beli kruh, ki ga prinašajo vsak dan iz Tera. A kljub temu so otroci in dekleta lepo rdečelični in rejeni. Bolnih je malo in tu dočakajo povečini veliko starost, če se niso v tujini nalezli kakšne bolezni. Dohodkov ni od nikoder, le s senom in drvni kaj pridobe, pa s kakimi-težavami spravijo vse to v dolino. Tudi pri živini imajo nekaj dobička: maslo, sir in tudi kako tele se proda. Vprežne živine ne poznajo, zato opravljajo vse ljudje, ki prenašajo celo gnoj na hrbtih. Krav, ki so glavna živina imajo bolj premožni do sedem in ubožnejši po eno ali kvečjemu po dve, drugače redijo tudi po nekaj ovac zaradi volne, iz katere si spletejo nogavice in razne dele oblačila. Tudi obutev, ki je izključno iz krp, si izdelujejo sami. Saj je po tem gladkem in zdrsnem kamenju v navadnih čevljih dokaj nevarno hoditi, dočim hodijo v copatah trdneje in hitreje. Hiše v teh naseljih so razpostavljene v vrstah, ena vrsta nad drugo v strmini in vmes je ozka kamnita pot. Vse so obrnjene proti jugu, so povečini enonadstropne z mostovži, nekatere imajo tudi preddvore in so tudi dvonadstropne. Kuhinje ali, kakor pravijo, «kise» ali «kiše», imajo ognjišče in so navadno zakajene, dasi imajo dimnik. V nekaterih hišah imajo po novem štedilnik in tudi snage je precej, toda samo v nekaterih. Sicer se opazi, da skrbijo, kako bi izboljšali slabo zidovje, ker nimajo dobro zrnčastega peska in malta ni dobra in ne veže trdno. Tudi gnojnike tu pa tam kdo podziduje, da se mu gnojnica ne cedi po stezah.

Po svojem vedrem značaju in splošnih pametnih načelih se ti ljudje prišlecu, ki ugotavlja neoporečnost in poštenost poedinca kmalu prikupijo. Človek bi mislil, da bodo na taki samoti in v oddaljenosti, kot je tu, stanovalci odtujeni in da se bodo tujca izogibali. Vse kaj drugega! Od starih mož in žen do mladincev, vsi so zelo prijazni ter radi vljudno govorje; opazi se pri tem, da so se navzeli boljše uglajenosti s stiki z zunanjim svetom. Glede telesne postave in zunanosti so izvečine dekleta in mladeniči jako čedni in prikupljivi: mladenke, blondinke cvetočih lic, lepih oči in krepkega života, izvečine pravih slovenskih tipov. Mladeniči visokorastli, krepki mišičasti, mešanega tipa. Vsi so voljni za delo, lenuhov in tatov ne poznajo. Imel

sem s seboj dežnik, ki mi je pa delal nadlego, ker je bilo lepo vreme in sem rekel v trgovini, da ga pustim samo z očitnim in neizrečenim poudarkom, naj pogledajo, da mi ga kdo ne odnese. Gospodinja pa me je mirno in zavestno zagotovila s svojo rečenico: «Puojte, puojte, to ne potika jedan!»

V naselju Zgrban, kjer je edina krčma in, dasi je bila nedelja popoldne, je bila prazna in šele zvečer je prišlo nekaj mladeničev pit in igrat na karte ali moro (škoda, da jih ni mogoče odvaditi te besne laške igre; sicer je to šola tistih z ravnine ki pravijo, da so bolj civilizirani).

Preidimo sedaj k njihovi govorici. Pišal sem in povedal že nekeje, kako se narečje od Nadiže (pričniš od njenega izvira med Breginjem in Brezjami) proti zahodu vedno bolj kviri in postaja natrpano s tujkami — izposojenkami, dokler ne preide v predele ob jezikovni meji na zapadu, kjer je že manj umljivo in odtujeno od narečij ob izhodišču. Ker ne razumejo tistih, ki govore v navadnem občevalnem govoru, jih prosijo, naj govore z njimi laško, da jih bodo umeli. Ni čuda, kajti tudi rojakov iz nadiških logov in dobrav ne umejo povsem, kakor tudi ne obratno. Umeven je ta pojav, ker so posamezni predeli ob jezikovni meji, kjer postaja narečje manj umljivo, kar odrezani in ločeni drug od drugega in so prebivalci navezani na bore malo izrazov, kar jim jih je ostalo od prvotnega narečja, ki so mu primešali tujke, ker do njih ni mogla dospeti boljša slovenska govorica. Ne v šoli ne v cerkvi niso slišali nikdar slovenske besede. Ko je bila 1946. leta, zadnjo nedeljo meseca marca razmejitvena komisija na Brdu in se je bilo mogoče približati nekaterim delegatom, sta se posebno dva ruska univerzitetna profesorja in eden angleški, čudili, da nimajo ljudje v teh krajih, dasi Slovenci po narodnosti in pokolenju, možnosti izobraževati se v svojem jeziku. Zdelo se jim je nekaj neverjetnega. Ako hočemo razumeti ta narečja, je treba poznati furlanščino, toda njihovi pristni slovenski izrazi nam potrjujejo njihovo plemensko pripadnost in nam olajšujejo umevanje. Od običajnih izposojenk, ki jih rabijo v vsakdanjem govoru so: čakati - govoriti; plažati - ugajati; čantati - peti; finišati - končati; pensati - misliti; itd. Iz prvotnih slovenskih izrazov pa imajo še: glagol viljeze (ruska predpona vi, naš iz), inje - sedaj, rusko ninje, ninješnji - letos, letošnji; souse - vse, popolnoma, -rusko sovsjem. Rečenica «mene ne kada» -

nimam časa; iz ruskega nje nekagda. Tudi izrazi «obrjesti» za naš najti je v ruščini in tudi v istem pomenu (obrjetat - obrjest) in še drugi pristni izrazi. Posebnost njih narečja je tudi ta, da se kakor v laščini goltnika (h in tudi g) branijo in izpuščajo ali nadomeščajo s k n. pr.: hiša - kiša, drugače ju pa kar izpuščajo n. pr.: grem, greš, gre - rem. reš. re in zato bomo videli v besedilu niže navedene pesmi: to rě, to rě - to gre, to gre (v pomenu pada). Dalje še primere: hočeš - očeš, globoko - loboko, itd. Za naš izraz čas - «timp», dočim pa besedo čas rabijo n. pr. v rečenici: remd malo čas - gremo malokrat.

Našega prislova domov sploh ne poznajo, tudi besede dom ne, njim je vse «kisa» in torej doma - «tam per kise»; v tem primeru ne izgovarjajo š, temveč s. Tudi šumevci jim niso toliko prikladni. Za našo vulgarno pritrđilnico ja (da) oni prav po koroško zategnejo «jou», tako tudi v bližnjih vaseh Podbrdo, Flipan... Stejejo pa samo do 10 po slovensko, potem pa po laško, tore: «dan», «dua», «tri», «četiri», «pet», «šest», «sedam», «osam», «dėvet», «dėsat». Dalje pa «undiš», «vinc», itd. furlansko. Vprašalni zaimek čigav-a-o je pri njih stare slovsanske oblike (rusko čej, čja, čjo), «cino», «cina» n. pr. «cino je ta sinajčic?» ali «cina je ta hčera-čica?». Ta dva izraza «sinajčic» in «hčera-čica» rabijo namesto deček, deklica, ampak samo tod, dočim proti Viškorsi in Zavrhu in drugod proti vzhodu poznajo naš gornje-soš: «proub» in «čėča» ali v zmanjševalni obliki. Zanimivo je dognati prehod tega narečja oziroma podobnost z rezijanskim, zlasti s tistim v Učejji, da omenimo samo z zamenjavo vokalov i za e n. pr. v besedah «mliko», «lipo», «bilo» - mleko, lipo, belo in dr. Tudi za nedoločni zaimek vse rabijo rezijanski «souse». Ni namen in mesto tu nadalje dialektološko razpravljati, le v toliko smo se hoteli tu ustaviti, da dobimo nekakaj pojem o tem. Dodamo še nekaj zgledov njihovega govora, kakor nam je pripovedoval deček 15 let star. «Na se zredila tre par Zgarbaničah (prvem zaselku) e nu se oženila nutre k Mikelicam (zadnji zaselek). Potem ke na bo oženjena, 'na miela četiri sine e ščeri. Kar san bli veliki sousej, su se oženili, kateri e šou al estero. Dan barba (stric) e šou u Afriku. Te druji barba e šou u Franciju, ke ma nu ščer nu'naa sina». Se en primer: «Pasala e zima; parsła lastavica pa se niezdo naredila. Znesla jajca, iz jaj so se sklopili tiči. Naša zemja pozimi 'na počiva a inje moremo djelati tu u njivah, tu u remizah. Mi souse

djelamo z rokami, sejemo grampir, 'rah (fižol), sirak an tojice (buče). Mi mamo komun (županstvo) tu u Montenarah. Se muoramo djelati mu čjartu, remo će u Montenare e ložimo tri ure. Kar ke revano u Sv. Marijo Madaleno, smo trudni anu sudani».

Ker pa so bili mnogi domačini, posebno moški po delih na Slovenskem tudi kot zidarji, so se tako z občevanjem priučili čistejšemu slov. narečju in tako si zboljšali tudi svoje, da dandašes na Bregu z moškimi prosto govorimo, ne da bi potvarjali naš občevalni govor, a z ženskami, ki izvečine ostajajo doma, se je teže umeti; samo tiste, ki so bolj dojemljive koj zapopadejo z smisel vprašanja ali nagovora.

Folklorističnih posebnosti tu ni kaj posebnih, mnogi običaji so se poizgubili. O božiču oz. novem letu hodijo kot povsod, posebno otroci, po hišah voščit in vzklikajo po laško seveda: «Bon principio (del an) - dajta koledo» (to pa slov.) in jim dajo orehe, (oraš ali kolin mu rečejo tu), jabolka itd. O pustu hodijo mladeniči po hišah nabirat jajca, ki si jih nazadnje razdele ali jih ocvró v gostilni. Pust končajo z običajnim plesom v majhni dvorani pri gostilni. Od narodnih pesmi v tekstu ali z napevom, imajo samo še eno, druge so prinešene od drugod in so podobne rezijanskim. Sicer pa tu ne pojejo mnogo. To pesem, ki jo imajo in jo priobčujemo, je preprosta po besedilu, dočim je napev melodičen in ritmično umerjen. Sploh imajo v Terski kotlini jako malo pesmi z napevi in pa še te zelo preproste in kratke. V smislu folklorne ankete v Furlaniji l. 1946 so nabrali tudi nekaj slovenskih iz terskega okoliša in nekatere tudi z napevi. Slovenski etnograf v Ljubljani je te priobčil l. 1951 v III. - IV. št. in tudi napravil poseben odtis. Prva nabirateljica pesmi in napevov v tem okolišu je bila gđc. Ella Schoultz-Adaiewska l. 1887., ki je nabrala osem zelo preprostih pesmi in med temi je ena, ki se ču tukaj poje s tem besedilom: «Ciu tiedan, ciu tiedan san tartice (beke) viu, ne parsła nedieja, san souse zapiu». Toda sedanji napev je pa drugačen. Drugo pesem, ki jo tu priobčujemo, so si izmislili sosedje in v njej hudomušno namigujejo Bržežanom, naj «upi-čijo palje (droge)», da bodo «za zajtra zutra lužur» (iz furl. lusor-luč). Po vseh vasi- cah tod imajo sedaj električno razsvetljavo, samo na Bregu še ne. Še bolj zanimivo je glede napeva te pesmi, da so deli zna- ne laške delavske himne «Avanti popolo...»,

ki se dobro ujema z besedilom. Drugih, zlasti ljubavnih pesmi ni in tudi dekleta se ne zanimajo zanje, kakor je bilo umeti. La-

ške gotovo poznajo, pa ni bilo opaziti, da bi se mnogo poganjale zanje. Dobro, da smo zmogli otepi in zabeležiti vsaj te.

ANO DRENJE TE KRIVO.

A-no dre-nje te kri-vo, kri - vo, a-no li - stje to' - re, to' - re, to' - re, a - ko
mi se - mo ni Brie-že - ni, se - mo ni mo - štri - ni za die - la - ti ko - se.

Glede šolskega pouka je bilo že omenjeno, da je obiskovalo letos šolo samo 10 učencev. Prej je bila tu šola za silo in v zadnjem času je postala državna kot druge. Učiteljice so navadno imenovane iz bližnjih večjih krajev, iz Tarčenta ali Humina, tako da lahko tedensko gredo domov. Otroci so videti marljivi, seveda v italijanščini imajo slabše rede. Za njih nadaljnjo izobrazbo na slovenskih srednjih šolah v Gorici se je že letos nekaj poskrbelo. Pa kako radi hodijo v šolo in se prav marljivo uče. Začeli so se sedaj zavedati svojega pokolenja vsi od starejših do mladeničev. To zavest in ponos, vsaj notranji, jim je vnel in okreplil tudi prezir in omalovaževanje njihovih laških sosedov, ki traja in se preveva skozi dolga stoletja.

Mnogo je tudi pripomoglo k temu prebujenju tega skoro pozabljenega ljudstva partizanstvo. Prvi so bili tu slovenski partizani iz Goriške in Kranjske in se tu še sedaj spominjajo, kako lepo in ubrano so prepevali. Na Breg so prišli slovenski partizani že 8. septembra 1943. l. in sicer bataljon «Na zdar», poimenovan po znanem sokolskem pozdravu. Bili so z njimi tudi odredi ruskih ubežnikov iz formacij, ki so jih bili Nemci sestavili iz vojnih ujetnikov za boje proti partizanom na Furlanskem. Tudi garibaldinci so jih izvabljali v svoje vrste in od tam so prišli dogovorno v slovenske odrede. Ker so partizani z Brega v bojih s sovražnimi postojankami na nasprotnem bregu pri cerkvi sv. M. Magdalenе dobro pogodili položaje in zadajali občutne izgube fašistom, so Nemci odločili pozneje hud napad na Breg. In res so pridri v vasico meseca julija 1944. l. ter tu uprizorili splošno čistko. Partizani so se polagoma umikali premoči in mnoge doma-

čine so Nemci odpeljali. V tem kratkem razdobju se je ob stiku s partizani narodna zavest domačinov razživila. Imeli so po osvoboditvi tudi več mitingov in se polni zaupanja v bodočnost radovali, toda ostalo je pri starem.

Da so ti kraji res del slovenskega jezikovnega prostora, nam potrjujejo tudi lepa dobro ohranjena krajevna in ledinska imena, ki jih tu zaradi zanimivosti navajamo: Lázina (to je njiva), Na plaz (njiva), Za skudēna (pašnik), Za blekič, Podoraba (njiva), Patók (njiva in travnik), Za laz, Ruobje (njiva), Podlanta, Križica, Podbelica, Zorác (pašnik), Za kazón, Kreta, Srjepica, Lopata (pašnik) Podčukola, Klen, Rep, Nadpreža, Podkreta, Podnjivica, Drijenja, Zadlaz, Uardrienja (Uarh drenja), Kubji rob, Ilovica, Priehad, Za kuci, Repič, Hrastje, Bardo, Zkoj. Lepa vrsta jih je in domačini se trdo drže teh kot nekako zapuščino iz davnine.

Pri priimkih in hišnih vzdevkih pa ni take čistosti in pristnosti v jezikovnem oziru, poznati je mnogo tuje primesi, ki je prišla s priseljenci in tudi s tem, da so že takrat potvarjali slovenske priimke. Imamo torej običajno: Krapič, Zgarban, Subotič, Ker, Kranjolinj (Cher-Cragnolini), Bakoja, Durbico, Marchivl, Martinelli, Lazzaro. Vzdevki pa so: Belič, Rosič, Muščenj, Blažice, Orieharji, Sulini, Dirit, Uštiri, Kučerje, Zunje, Drenkani, Burjoti, Zupine, Kuaine.

Skleпам to razpravico z nado, da se ob njej zamislijo vsi, ki se zanimajo, koliko narodnih zakladov je zakopanih ob naših mejah. Domačinom tam naj bo trdna zavest, da se zanje zanima in budno spremlja njihov pokret vsa naša širša javnost.

VRHU GORE HRAST

OB DEVETDESETLETNICI IVANA TRINKA

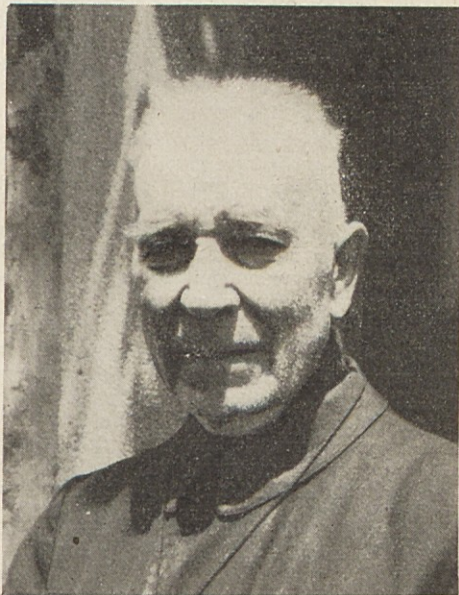
Dr. ANDREJ BUDAL

«Imeli smo jih — vrhu gore hrast», pravi Zupančič o slovenskih možeh. Tudi v Beneški Sloveniji smo jih imeli in jih imamo še zmeraj. Najvidnejši in najpomembnejši med njimi je Ivan Trinko, mož zadnjih dveh stoletij, devetnajstega in dvajsetega, sam že skoraj stoletna priča usod svoje ožje domovine. Iz spominov na italijansko suženjstvo se dviga samozavestno in ponosno njegova visoka in ravna postava v dolgem, črnem svečeniškem odelu, trdnih moških korakov, skladnih umerjenih in vljudnih gibov, ki se lepo ujemajo z resnobnimi, izrazitimi potezami zdravega moškega lica.

Po fašističnem pohodu na Rim (1922) je pahnila Italija nižje razrede idrijske realke v Videm (Udine), da bi tam zamrlj in bi njih slovensko dijaštvo utonilo v raznarodovalnem močvirju. Naslednje leto sem prvič stopil v obširno sprejemnico videmskega bogoslovja in vprašal po monsignorju Ivanu Trinku. Prišel je in z živim zanimanjem poslušal o slovenskem tečaju nižjega tehničnega zavoda na Garibaldijevem trgu v Vidmu. Razborito je pretresal tedanje razmere na slovenskem zapadu in možnosti uveljavljanja našega življa na domačih tleh. Govoril je stvarno in umerjeno o žilavi odpornosti zapadnih Slovencev zoper brezobzirne in brezvestne potujčevalne poskuse po uradih, v šolah in v cerkvi. Iz njegovih sodb in iz njegovih zgornjih pogledov je bilo jasno razbrati, kako zelo obsodja ta izkušeni šestdesetletni borec za pravice beneških Slovencev nesmiselno fašistično početje in nima niti za lek vere v trajnost nečloveške vladavine.

Na travnatih planoti videmskega gradu so tiste dni slovenski nižješolci brcali žogo in polnili ves prostor s slovenskimi kliki. Videmski sprehajalci so jih molče poslušali. Razsodnejši so kakor Trinko obsojali sovražne in domišljave raznarodovalne poskuse rimske vlade. Drugi, okuženi z rimskim imperializmom so si v srcu prekanjeno ponavljali kakor Mussolini: «To slovensko vpitje se kmalu unese. Rimska kultura omreži ta mlada bitja, vcepi jih na rimsko vejo, da se neopazno združijo z latinskimi debloom». Gledal sem to živo slovensko mladež in se vprašal, koga bo razočarala, Musolinija ali slovenske starše, ki trepečejo

zanjo po naših primorskih krajih. Misel na Ivana Trinka, ki je bil v njihovih letih v še hujši italijanski mreži, me je srčila in mi šepetala, da ne bodo zgrešili prave poti. In res, zločinski rimski poskusi niso uspeli, kakor je pozneje pokazala narodnoosvobodilna borba.

Moji poznejši obiski pri Trinku se navadno niso vršili v skupni sprejemnici v pritličju, temveč po njegovi želji v prvem nadstropju, v njegovi delovni sobi, polni knjig, časopisov, not in umetnin, često s karnarčkom na oknu ali na steni. Trinko je rad pripovedoval o svoji mladosti, o Petru Podreki, ki je v njem podžigoval ljubezen do materinega jezika, o knjigah, dogodkih, ljudeh in umetninah. Govoril je o jezikoslovcih, ki so ga radi obiskovali ko so zbirali gradivo za svoje razprave o beneškoslovenskih narečjih. O italijanskem zemljepiscu Francescu Musoniju, ki je bil nekaj časa moj ravnatelj, je povedal, da je bil nekoč precej zaveden beneški Slovenec, a podle-

gel je tujim tokovom in priporočal počasno asimilacijo Slovencev brez nasilja.

V Vidmu je bilo nekaj časa več dobrih slovenskih pevcev in nekaj domače družabnosti. Znanci so se zbrali v kakšni družini in radi kaj zapeli. Pri neki taki priliki je bil tudi monsignor Trinko v taki družbi, pripovedoval o beneškoslovenskih razmerah in z užitkom poslušal slovensko petje.

V tistih letih so nastajale črtice iz beneškoslovenskega pogorja, ki jih je pisatelj pozneje združil v knjigo «Naši paglavci». Spominjam se skrbno in čedno pisanega rokopisa, ob katerem je Trinko vselej mladostno oživel, ko je listal po njem in govoril o popisanih krajih in dogodivščinah. Nato je sestavil slovensko slovnico za Italijane, ki se je uporabljala za pouk slovenščine v bogoslovju, pa tudi v srednjih šolah v Gorici in drugod.

Tožil je, da je cerkvena oblast preveč opustljiva, ko fašistična vlada zahteva, da se mora slovenščina v cerkvi popolnoma odpraviti. Obsojal je zagrizene italijanske duhovnike, ki so se vneto bratili s fašisti in se vprezali v raznarodovalno delo. Na višjih mestih je ugovarjal zoper krivice, ki so se godile njegovim rojakom.

Pokojni slikar Avgust Bucik me je nekoč povabil k monsignorju Trinku, da bi ga pridobila za slikanje njegovega portreta. Bucikov čopič bi se bil rad razmahnil v živějšíh barvah in slikar je želel slikati Trinka v slovesni monsignorski opravi. Skromni Trinko nikakor ni hotel pristati na tako nečimrnost. Mojster Bucik je znal biti zelo ljubezniv in zgovoren, a ni uspel in se je moral vdati, da ga bo slikal v črnem talarju. Delo je trajalo dober teden in ko je bilo končano, sta bila mojster in model zadovoljna z njim.

Poleg profesorskega poklica se je Trinko najrajši posvečal slovstvu, glasbi in v mlajših letih slikanju, zlasti perorisbi. Kot Stritarjev in Gregorčičev učenec je zlagal in objavljaval pesmi, ki so izšle nato v Gorici v posebni zbirki (1897). Pisal je črtice, članke in razprave, najčešče o beneških Sloven-

cih in njih deželi, pa tudi o modroslovnih, glasbenih in drugih vprašanjih. Prevajal je iz slovenščine, ruščine, češčine in poljščine v italijanščino. Na dotikališču med slovenskim in latinskim svetom je imel oko in uho odprto za kulturne vrednote obeh svetov in jih je obema posredoval. Pisal in pesnil je slovenski in italijanski, a kot ustvarjalni jezik v leposlovju mu je služila predvsem slovenščina. Boljšemu poznavanju med sosedi je posvečena njegova knjiga «Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia» (1939).

Pomen njegovega slovstvenega in znanstvenega dela je prišel do veljave v narodnosvobodilni borbi. Tudi po Trinkovi zaslugi so ostali beneški Slovenci narodno zavedni in so z navdušenjem pomagali borcev za narodno svobodo. Teta 1946 je izšel v Gorici Trinkov zbornik, ki je skušal prikazati njegov lik in njegovo delo z izborom njegovih pesmi in proze in v luči člankov o njem izpod različnih peres.

Na sejah mirovne konference v Parizu sem v jeseni 1946 večkrat slišal, kako so Edvard Kardelj in drugi člani jugoslovanske mirovne komisije razpravljali o slovenskem značaju Beneške Slovenije in ga utemeljevali s slovstvenim delom Ivana Trinka. To delo jasno dokazuje, da je Beneška Slovenija kot narodno ozemlje le zahodni rob celotne Slovenije in bi se zato na podlagi načel Listine združenih narodov morala priključiti k Jugoslaviji, ne k Italiji.

Kot upokojen profesor Ivan Trinko ne pozna pokoja. Naj mu dnevi potekajo v rojstni vasi Trčmunu ali v tihih sobici v Vidmu, tudi v visoki starosti se živo zanima za usode svojih rojakov ter si išče dela in razvedrila v naravi in v umetnosti.

Ostal je «vrhu gore hrast», ki ga najhujši viharji niso mogli ne upogniti ne zrušiti. V liberalni Italiji je zapel svojim rojakom pesmi, ki so jih utrdile v volji, da kljubujejo potujčevanju. V dobi fašizma se je potegoval za pravico s tako odločnostjo, da so mu grozili s konfinacijo. Njegovo ime je neločljivo združeno z Beneško Slovenijo.

NAŠI VELIKI POKOJNIKI

J. T.

FRAN VENTURINI

Po letovanju v Radencih se je čutil Fran Venturini okrepljenega, iz Trsta se je vever in dobro razpoložen dvignil v Ljubljano, toda tu ga je ponoči 8. oktobra zatekla smrt. Ta vest je presenetila kulturne kruge, pevce in Primorce v Sloveniji, pri nas pa je vzbudila splošno žalost.

Skladatelj in zborovodja F. Venturini izhaja iz Bojunca, kjer se rodil kot otrok obrtniške družine dne 30. maja 1882; v Koprju je dovršil učiteljsiše in postal učitelj. Zgodaj je pokazal nadarjenost in veselje do glasbe in še kot dijak je vodil dijaški zbor in orkester. Po dokončanem učiteljsiču je začel ustanavljati pevske zборе v krajih svoje ožje domovine in s tem tudi dramil in krepil narodno zavest. Zavzemal se je in branil pravice našega ljudstva, posegal izven šole v javno življenje, tako da so ga domačini še pred prvo svetovno vojno izvolili za župana občine Dolina.

Prve okupatorske oblasti so ga prisilile, da je odstopil od županstva, na kar je učiteljeval v Lokvah pri Kalu, Dolini, Borštu in nazadnje na Ciril-Metodovi šoli pri Sv. Jakobu. V teh letih je vedno pomagal pri kulturnem in političnem delu, dokler ga niso l. 1927 obsodile italijanske oblasti na konfinacijo, ki se ji je izognil s tem, da je zapustil Trst in se nastanil v Ljubljani.

Tu je postal organizator in eden voditeljev primorskih emigrantov, ki so se zbirali v društvih «Soča» in «Tabor». V tej dobi je mnogo komponiral in nam dal več narodnih in ponarodelih pa tudi umetnih pesmi. Vodil je razna pevska društva kot «Slavca» in «Savo» ter, po smrti Zorka Prelovca, združene zборе Hubadove župe.

Ob začetku vojne l. 1941 se je Venturini umaknil v nemško okupacijsko cono, toda Nemci so ga izročili Italijanom, na kar je bil do zloma Italije interniran. Tudi tu ni miroval, vodil je pevski zbor in zložil več novih pesmi. Po odhodu Italijanov se je vrnil v Ljubljano, kjer je celo pod nemškim okupatorjem zbiral pevce in jih učil partizanske pesmi, ki naj bi jih zapeli v pozdrav osvoboditeljem. Zares, v maju 1945 je dirgiral združene pevske zборе, ki so s pesmijo pozdravili zmagovito partizansko vojsko.

Po vojni se je vrnil v Trst in prijel znova za delo kot referent za ljudsko prosveto

pri SHPZ, predsednik in odbornik Glasbene Maticе, zborovodja pevskega zbora «Slavko Skamperle», itd.

Enako je bil F. Venturini uspešen kot skladatelj: pri društvenem delovanju je spoznal pomen lažjih pevskih zborov, To

ga je napotilo, da je začel sam komponirati. Tako je zložil v lahkem slogu veliko številno zborovskih pesmi, ki so se prikupile pevcem in ljudstvu. Pesmi so največ domoljubnega značaja, pa tudi več borbenih je med njimi kot: «Bazoviška», «Mi vstajamo» in «V nove zarje».

Pok. Venturini je zložil tudi nekaj samo-spevov na besedilo Prešerna, Gregorčiča, Aškercarja itd. Veliko je enoglasnih in dvo-glasnih pesmi s spremljavo klavirja ali harmonike in brez spremljave za šolsko mladi-no. Te so prav prirsčne. Med narodnimi so priredbe srbskih, makedonskih, bosenskih, hrvatskih, istrskih, medjimurskih pesmi, nato še čeških, poljskih, ruskih, največ pa

slovenskih in med temi tržaških. Venturini je v vseh teh priredbah ohranil tipično narodno občutenost, kakor preveva tudi njegove ostale skladbe topla nota in čista ter preprosta melodika slovenske narodne pesmi.

Ce dodamo še nekatere skládbe iz cerkvene glasbe (maša posvečena bazoviškim žrtvam, dvoglasna maša za šolsko mladino in

dr.) spoznamo, da pomeni pokojnikovo skladateljsko delo predvsem obogatitev zborovske literature.

Naš nepozabni Venturini ima za seboj 50 let napornega narodnega dela; zato se ne čudimo, da je slovo od Ljubljane ter slovo v Sežani in na Opčinah pokazalo, kako je slovensko ljudstvo čutilo, da je umrl njegov pravi sin.

RADE PREGARC

Ko so pripravljali v reškem gledališču premiero «Ponižani in razžaljeni», delo F. M. Dostojevskega, ki ga je dramatiziral Pregarc, je ta dejal prijatelju: «Da bi zbral vsaj toliko sile, da bi lahko prisostvoval premieri! Pa to bi še prebolel, toda ne mo-

Rade Pregarc

rem se sprijazniti z mislijo, da nikoli več ne bom videl Trsta...» In res, že 29. julija je umrl na Reki.

Razumemo to bolečino, saj se je Pregarc rodil v našem mestu dne 5. januarja 1894 kot otrok delavskih staršev; oče je bil zidar, mati pa je šivala. Solal se je najprej v Trstu, v gimnazijo je hodil v Gorici, Kopru in Pazinu, kjer je tudi maturiral. Ni šel na univerzo, ker ga je vleklo h gledališču in nastopal je že tedaj na deskah tržaškega gledališča v Narodnem domu.

Zelja po nadaljnjem šolanju v igranju ga je pripeljala v Florenco k znanemu gledališkemu pedagogu L. Rasi. Iz zanimanja za nemški in ruski oder je odšel v Nemčijo, na Dunaj, v Prago, Monakovo in v Pariz. V

prvi svetovni vojni je prišel v rusko vojno ujetništvo, kjer je spoznal Hudožestveni teater. To je bilo za Pregarčevu bodočnost usodnega pomena, kajti odslej je živel samo za gledališče.

Po povratku v domovino se začelja v Ljubljani doba njegovega ustvarjalnega dela, v kateri se Pregarc ni pojavil le kot igralec, temveč tudi kot režiser, gledališki pisatelj, publicist in književnik.

Pregarc ima velike zasluge za razvoj sarajevskega in splitskega gledališča, deloval je v Ljubljani pa tudi v Mariboru in Beogradu. V 27 letih je dal jugoslovanski gledališki umetnosti mnogo: ustvaril je nad 100 raznih vlog, režiral več desetini dramskih del, prevedel okrog 100 iger iz francoskega, nemškega, italijanskega, ruskega, bolgarskega in češkega jezika, vzgojil je vrsto gledaliških umetnikov. Organiziral je prvo gledališko revijo v Jugoslaviji «Masko» in urejeval strokovni časopis za sceno kulturo «Mi in vi».

Pokojnik je bil tudi uspešen pisatelj: napisal je več dramskih del, od katerih so bile uprizorjene: «Kozaska kri» in «Marta in Marija», v naši reviji «Razgledi» je objavil črtice «Stabat Mater», «Matija Bač», «Ded in vnuk», «Povest o oslu», «Nina bo velika gospa». Natisnjeno je bilo tudi njegovo avtobiografsko pismo uredniku ter njegova razprava o Hudožestvenem teatru. V tržaškem koledarju Osvobodilne fronte pa so izšle njegove stvari: «Miče Muštacon in skrito orožje», «Rusi Vanek» in «Nona Marika».

Več del je ostalo neobjavljenih v zapuščini, med temi dve drami: v tržaško narečje predelani Držić-Fočetov «Dundo Maroje» in «Sagra», ki obravnava življenje tržaških Slovencev v preteklem stoletju. Kot režiser in urednik gledališke revije pa je napisal veliko število člankov, študij in razprav o igralski in režiserski umetnosti.

Njegova zasluga je, da so se Hrvati in Srbi seznanili s slovenskimi dramatikami in tudi marsikatero srbsko ali hrvatsko dramo je Pregarc prenesel na slovenski oder.

V svojih leposlovnih delih je pokazal izvirnost in zrel pogled na življenje. Nazorno nam pripoveduje o slovenskih ljudeh v Trstu v polpretekli dobi in v dobi osvobodilnega gibanja.

Pregarčeva delo je bilo posvečeno v prvi

vrsti gledališču, pisatelj je postal zaradi hude bolezni, ker se ni mogel več gibati.

Leta 1941 se je naselil v Zagrebu, kjer je resno zbolel. Pred leti je prišel z ženo Dragico na Reko. Zaradi bolezni je izgubil levo oko, sluh, toda kljub temu je bil prežet z optimizmom in humorjem.

Tržaški Slovenci, ki smo ga tolikokrat poslušali na odru in brali njegovo besedo, našega Radeta Pregarca ne bomo pozabili!

VINKO VODOPIVEC

V ponedeljek, 28. julija, je umrl v 75. letu svoje starosti slovenski skladatelj in župnik v Krombergu Vinko Vodopivec, ki ga je goriško ljudstvo zaradi njegove popularnosti imenovalo vipavskega slavčka, kar pomeni, da je bil Goričanom v glasbi to, kar Simon Gregorčič v pesništvu.

Vinko Vodopivec je bil predvsem skladatelj; glasbeno je začel delovati že kot dijak v gimnaziji v Gorici, ko je ustanovil šolski orkester, pevsko društvo in začel tudi sam skladati svoje zborovske pesmi. Njegovi prvenci so bili sicer še zadržani in boječi, kmalu pa so postale njegove skladbe goreče in zanosne.

Pokojnik je bil zelo plodovit v skladanju vokalnih skladb; kot samouk je poleg zborov in samospenov ustvaril skladbe v okviru nabožne in še posebej liturgične glasbe. Gojil je tudi ljudsko igro s petjem kot «Kovačev študent» in druge. Vinko Vodopivec je sodeloval pri prvi moderni slovenski glasbeni reviji «Novi akordi» in pri «Cerkvenem glasbeniku».

Danes ni pevca med Slovenci, ki bi ne poznal in pel njegovih zborov «Kadar zora», «Zebljarsko», «Po slovesu», «Zabe». «Ob večerni uri» in podobne, saj je njegov slog vsakomur dostopen, tudi najskromnejšemu zboru. Preprosti in vendar občuteni so njegovi napevi, lahke in v narodnem tonu so izpeljane njegove harmonije. V njegovih skladbah pa se večkrat zrcali protest zoper tujčev pohlep po naši lepi zemlji in pri srcu so mu bile vedno tudi pesmi socialne vsebine. Vraščen v ožjo domovino je znal prisljuhniti utripom svojega ljudstva, da ga je razumel popolnoma, kar mu je omogočilo, da je izpel njegovo dušo kot pravi ljudski genij.

Vinko Vodopivec je skoro nedosegljiv po številu glasbenih del, če pomislimo, da je zapustil nad tisoč skladb posvete in nabožne vsebine. Tako ga lahko uvrstimo

med najpomembnejše slovenske skladatelje polpreteklega dobe.

Mnogo zaslug pa si je pridobil pokojnik tudi kot glasbeni vzgojitelj in organizator; poleg pevskih zborov je osnoval in vodil

tamburaške zборе in po drugi svetovni vojni še kromberško godbo na pihala. To kaže, da se ni branil niti navadnega vendar važnega in težkega ljudskoprosvetnega dela.

Vinko Vodopivec je živel pred vrati Gorice, torej na ogroženih slovenskih tleh in kot umetnik je bil prežet z globokim socialnim čustvovanjem. Tako je znal pravilno ceniti pomen narodnoosvobodilne borbe, v kateri je dal poguma našim borcem s pesmijo. Zato mu je bilo lahko živeti se v duh nove dobe.

Doma iz Ročinja pri Kanalu, se je pokojni Vodopivec rodil 16. januarja 1878.

kot sin učitelja; srednje šole in bogoslovje je študiral in dokončal v Gorici. Kot duhovnik je kaplanoval najprej v Kamnjah, nato v Cerničah, od onod pa je prišel leta 1907. za župnika v Kromberg, kjer je ostal

polnih 47 let do zadnjih dni svojega življenja.

Smrt Vinka Vodopivca pomeni veliko izgubo za ves slovenski narod, posebno pa za goriške Slovence.

Dr. JOSIP ABRAM

Kljub svojim 87 letom je bil dr. Josip Abram tako čvrstega zdravja in svežega duha, da niti od daleč nismo mislili, da se bo letos za vedno poslovil od nas. Tako smo izgubili dne 7. junija najstarejšega tržaške-

ga slovenskega javnega delavca. Rojen leta 1865 v Trstu je tu študiral, dokler se ni vpisal na dunajsko pravno fakulteto, kjer je tudi promoviral. Odločil se je za advoka-

turo ter je bil zadnja leta nestor tržaških odvetnikov.

Pokojnik se je kot izobraženec oddolžil svojemu narodu; predvsem se je posvetil vprašanju slovenskega šolstva. Med drugimi je bil tudi on med ustanovitelji Ciril-Metodove družbe v Trstu, ki ji je bil sprva tajnik, zatem pa 50 let predsednik. Njegova nemala zasluga je bila, da je družba sezidala šolo pri Sv. Jakobu in utrdila slovensko šolstvo tudi drugod v mestu.

Dr. Abram je bil nadalje med pobudniki za zgraditev Narodnega doma v Trstu. Kot tajnik je še podpisal poziv na tržaške in ostale Slovence, naj prispevajo z darili za bodoči dom. Na gospodarskem področju je pokojnik sodeloval pri Tržaški posojilnici in hranilnici, po smrti dr. Edvarda Slavika pa jo je vodil; pomagal je tudi pri Splošni hranilnici in Zadrudni zvezi, dolga desetletja je bil odbornik tiskarne «Edinost». Zanj, ki je vse te ustanove videl v razcvetu, je bila žalostna zavest, da je doživel tudi njihov žalostni konec, ki ga je povzročila nasilna politika italijanskih vlad od liberalnih do fašistične.

Se v visokih letih se dr. Abram ni branil javnega dela in je pred nekaj leti sprejel predsedništvo društva Pravniki v Trstu, ki je v raznih spomencih branil pravice tržaških Slovencev celo nred Varnostnim svetom. Dr. Abram je bil pač prežet z ljubeznijo do svojega naroda.

Dr. JUST PERTOT

Mlajši tržaški rod dr. Justa Pertota ni poznal, zato pa se ga tem bolj spominjajo starejši Tržačani, Goričani in Istrani. Rojen l. 1876 v Barkovljah je postal po zgledu svojega očeta l. 1901 zdravnik. Po treh letih prakse v tržaški bolnici ga je namestništvo poslalo v okolico Pulja, da je vodil tamkaj akcije za zatiranje malarije. Italijanski listi so ga strastno napadali, ker je s Hrvati govoril v njihovem jeziku in prav zaradi te-

ga ga tržaška bolnica po povratku v Trst ni hotela več sprejeti v službo! Nato je dobil mesto pri «Tržaškem podpornem in bralnem društvu» in delal tu, dokler ni fašistični režim društva razpustil.

Kot zdravnik-prostovoljec se je pokojnik udeležil prve balkanske vojne na črnogorskem bojišču in tako že tedaj izrazil povezanost Slovencev s Srbi. Ko je bil dr. J. Pertot v prvi svetovni vojni mobiliziran v

Južni Istri, je še bolj spoznal težnje istrskega kmeta, kakor je že v Trstu prodril v pro-

blematiko delavstva. Po prihodu Italije 1. 1918 je ostal na svojem mestu pri ljudstvu ter je posegal v vsa področja našega javnega življenja. Zlasti mu je bila pri srcu mladina okrog osrednjega društva «Prosveta», športnega združenja, Zveze mladinskih društev in dijaške organizacije.

V zvezi z bazoviškimi procesom je prišel dr. Pertot za več mesecev v tržaške zapore in nato v zapore «Regina Coeli» v Rimu. Ko je bil izpuščen, ni smel več izvrševati svojega poklica, tako da je bil primoran emigrirati v Zagreb, kjer je bil do 1. 1950 zdravnik. V zadnjih letih mu je pešalo zdravje ter je 10. marca umrl v naročju svoje žene in dveh hčer.

Dr. J. Pertot je vse življenje zapostavljal lastne materialne koristi za trpečega človeka in bolnika. V zadregi je bil, ko je moral navesti honorar za svoje delo in velik del pacientov je zdravil brezplačno. Tako je narodu z obrestmi vrnil, kar je od njega prejel. Tudi on je bil med tistimi, ki so morali iskati kruha izven ožje domovine. Do zadnjega je veljala njegova misel našemu Primorju in Istri ter še posebno Trstu.

Dr. FRAN RAMOVŠ

Ze dolgo vrsto let so prištevali prof. dr. Frana Ramovša med največje slaviste naše dobe. Razpolagal je z bogatim, sistematičnim, zgodovinskim in dialektološkim gradivom, kakor še nihče pred njim. Proučil je vsa narečja, preštudiral zaradi slovenskih drobcev v njih najstarejše zgodovinske listine.

Tako je z zgodovinarjem prof. M. Kosom izdal Brižinske spomenike; pri tem je prof. Ramovš v tem najstarejšem ohranjenem spomeniku slovenskega jezika podal svoja tehtna dognanja. Pripravil je tudi gradivo za slovensko zgodovinsko slovnico, izdal pa je le knjigo o konzonantizmu in dialektiki.

Razen nešteti samostojnih publikacij je prof. Ramovš napisal še nad 120 razprav, člankov, ocen, poročil v domačih in tujih revijah ter zbornikih. Uspeh njegovih prizadevanj je njegov Slovenski pravopis, ki ga je priredil z A. Breznikom.

Pokojnik se je rodil v Ljubljani 14.9.1890. Studiral je slovansko filologijo na Dunaju in v Gradcu ter tu promoviral. Po končani prvi vojni je bil med prvimi profesorji novoustanovljene slovenske univerze; bil je tudi njen rektor. L. 1938 je postal član Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter

od 1. 1950 njen predsednik; sam je organiziral mnoge znanstvene ustanove, med temi zlasti Akademijo in posebej njen inštitut za slovenski jezik.

Ko je prof. Ramovš dne 16. septembra umrl, nam je bilo v tolažbo, da je zapustil kot znanstvenik mnogo dela neminljive vrednosti.

Dr. MATIJA MURKO

V Pragi je umrl prve dni februarja v 92. letu starosti veliki slavist prof. dr. Matija Murko, doma iz Drsteli na Stajerskem. Po šolanju v Ptuju in Mariboru je poslušal predavanja pri znamenitem slavistu Miklošiču na dunajski univerzi. Tam je postal l. 1897 privatni docent za slovansko jezikoslovje, že l. 1902 pa je bil izbran za rednega profesorja na graškem vseučilišču, dokler ni bil 1917. leta poklican na univerzo v Leipzig, po prvi svetovni vojni pa v Prago.

Njegove znanstvene zasluge so na področju slovanske filologije, slovanske literarne zgodovine in lingvistike, zlasti pa za njegovo temeljito raziskovanje srbsko-hrvatske narodne pesmi in za njegova narodopisna odkritja. Napisal je vrsto znanstvenih knjig, še nedavno pa so izšli njegovi spomini.

Z M. Murkom smo izgubili Slovenci velikega učenjaka, ki si je pridobil svetovni

slaves, svetovna slavistična znanost pa je izgubila enega svojih najuglednejših predstavnikov.

IVAN ZAJEC

Kdo ne pozna Prešernovega spomenika v Ljubljani, «Satira», «Konjarja», «Pastirja», kipa Jurija Vege? Njegovemu ustvaritelju

Ivanu Zajcu je 29. julija v Ljubljani, kjer je bil tudi rojen, v 83. letu omahnila roka.

Kot kipar se je J. Zajec oblikoval več let na dunajski akademiji, nato v Parizu, kjer je l. 1906 razstavil kompozicijo «Kozakove sanje», polplastični relief v mavcu. V tej dobi je bil na krajšem potovanju v Londonu in celo v Ameriki.

Za Tržačane je zanimivo, da je naš umetnik deloval l. 1919 tudi v Trstu, kjer je imel svoj atelje. Naslednje leto je odšel ponovno v Italijo ter se je nastanil v Rimu; tu je razstavil bronasto figuro «Ranjena amaconka». Kakor se je v Parizu seznanil z znamenitim francoskim kiparjem Rodinom, tako je delal v Rimu do maja 1915, ko je vstopila Italija v vojno, tudi v ateljeju velikega hrvatskega kiparja Meštroviča, dokler niso Zajca kot tujega državljana internirali na Sardiniji.

Njegovo zadnje pomembno delo je kip junakinje Resavkinje, izdelan za spomenik v Svolajncu v Srbiji.

I. Zajec je dvignil slovensko kiparstvo iz prvih začetkov, ki so kazali še znake obrti, ter mu med prvimi utiral pot v Moderno.

LEPOTE IN ZNAČILNOSTI NAŠEGA KRASA

ZORKO JELINČIČ

Angleški etnograf je zapisal, da je narodopisje okno v prazgodovinsko preteklost narodov, človeške kulture.

In res so začeli rasti ne le pri velikih kulturnih narodih mogočni etnografski muzeji. Se z večjo ljubeznijo so si jih zgradili in si jih še grade mali narodi, n. pr. visoko kulturni švedski, norveški, danski, češki... narodi. Jasno se namreč zavedajo, da imajo veliki narodi večje možnosti, da pokažejo svoje narodne značilnosti, lastno svojsko kulturo, z visoko umetnostjo, z zgodovino, s posebnimi socialnimi razmerami, s svojevrstnim političnim značajem.

Vendar imajo tudi mali narodi svoje posebnosti. Vsak narod, vsako pleme, skoro vsaka vas je na poseben način doživljala svojo preteklost, na svoj način živela in kulturno ustvarjala. Narodopisni zbiralci so opravili ogromno delo z nabiranjem čim več teh narodopisnih starin, da jih rešijo pred pozabljenjem in uničenjem, pod udarci moderne mehanične kulture strojev in tovarniške enoličnosti.

Narodopisje in narodoslovje sta postali zelo upoštevanani znanosti, ki pa še zdaleč nista ostali v zaprašenih knjigah in zatohlih muzejih. Glasba, slikarstvo, stavbarstvo, literatura, javno življenje so dobili svežino, novih spodbud in snovi iz etničnih posebnosti narodov.

Tudi med Slovenci kot med drugimi jugoslovanskimi narodi je bilo, posebno v zadnjih desetletjih, mnogo narejenega, odkritega, zbranega in se še vedno prav pridno zbira, zapisuje, slika, proučuje. Naša lepa narodna noša, narodna pesem, ljudski običaji, ljudski plesi, arhitektura, posebno gorenjska hiša, so že precej raziskani in tudi meč nam znani.

Med primorskimi Slovenci pod Italijo je vse naše ljudsko življenje zamiralo in propadalo pod raznarodovalnim pritiskom. Vsako raziskovanje je bilo onemogočeno, seveda v kolikor si ga niso italijanski šovinistični znanstveniki kratko in malo prilaščali, in ga uvrščali v italijansko etnično življenje. Pred tremi leti so n. pr. kazali na iredentistični etnografski razstavi na tržaškem gradu našo škedenjsko-breško narodno nošo. Tržaški muzej in zasebne italijanske zbirke so polne naših kraških predmetov. Toda nikjer ni niti zdaleč namignjeno, da je to slovensko. Potvarjanje, zatajevanje, prilaščanje vsega sloven-

skega, kratko, italijansko kulturno razbojništvo je postalo navada, šovinistična krepost.

Seveda smo sami v prvi vrsti dolžni, da se zanimamo, da odkrijemo, da jih hranimo in trdovratno branimo ter vnašamo v novo življenje.

Kalona s škrlico v Velikem Repnu

Naj mimogrede omenimo, da je danes to še prav posebno potrebno, ko se vsepovsod in vse hvali in cedi od demokratičnosti, ljudskosti. Če je kaj resnično ljudskega v najizvirnejšem, v najglobljem smislu besede, je pac vse narodopisno, etnografsko, vse to, kar opisuje, obravnava, raziskuje narodopisje, etnografija, t.j. znanost o ljudski kulturi. Po gojenju, uporabljanju moremo presoditi, kdo je v resnici, v dejanju — ljudski.

O narodni ali bolje ljudski noši se je v povojnih letih že marsikaj govorilo in se je zanjo že marsikaj naredilo. Tudi za narodno, ljudsko govorico, za slovenski jezik in narečja, za narodno pesem in pripovedko. Dolej pa smo skoro popolnoma prezrli našo ljudsko umetnost v stavbarstvu, kiparstvu, kolikor ga je ostalo še na Tržaškem.

Ne kimajte neverno z glavo. Videli boste, da je po našem Krasu tega mnogo več kot si mislite. Sami ste nedvomno to in ono videli, le pazili niste nanje.

Morda se bo zdelo tudi komu izmed nas netočno ali celo pod čast, da govorimo le o kraških lepota in ne o tržaških, slovenskih. Trst ni nič svojevrstnega, značilnega; v etnografskem pogledu je sestavni del našega Krasa, ki ga obdaja in vanj prodira in ga prežema s svojo ljudsko kulturo.

Ako rečem Kras, mislim naš slovenski Kras, kar ga je na STO, v Italiji in svobodnega v Jugoslaviji, Sloveniji. To je čudovita pokrajina s čisto svojevrstnimi posebnostmi in lepota, ki jo ločijo od vseh drugih.

Stisnjen med morje, med Furlansko nižino, med soške gore in notranjske gozdove je včasih skop in trd, včasih strašno enoličen in pust, toda vedno lep in čisto svojevrsten. Nikdo, ki ga je enkrat videl, ne uide več njegovemu čaru, pa četudi ga ne gleda s srcem, čustvom, kot ga gledamo mi, ki se zavedamo, da je naš, samo naš slovenski.

Ne samo naši, slovenski pesniki, so mu spletli gloriolo: Srečko Kosovel, Igo Gruden — tudi italijanski De Tuoni in drugi, ali tisti, ki jim je italijanski šovinistični strup zameglil poglede, a niso mogli zatajiti krvi, ki je vzkllila iz njega: Scipio Slataper, Silvio Benco itd.

A ne mislimo govoriti o teh literarnih vtisih o Krasu, kakor smo že omenili. Mislimo na naša selišča, na kraške vasice, hiše po svojevrstnem, folklornem videzu, kjer se kaže kraška ljudska kultura nekako na prvi pogled, da tako rečem — najbolj kraška.

Kras pomeni povprečno za Slovenca — deželo kamna. To je v resnici skalovita pokrajina s kraškim apnencem, ki je po zemljepisnem položaju najbolj razširjeno gradivo, gradbeni material. Kaj je napravil kraški Slovenec iz kamna, kako ga je uporabil, kako ga je oblikoval po svojih potrebah in duhovnosti?

Etnografi so razdelili Evropo po uporabi gradiva na tri zemljepisna področja: na Severno Evropo, kamor spadajo tudi alpski kraji z veliko uporabo trdega lesa, na Vzhodno Evropo z največjim izkoriščanjem mehkega lesa in na Sredozemlje s kamnom kot pretežnim gradivom, Slovenija je prehodno ozemlje, kjer se stikajo vsa tri področja. Da spada naš Kras po tem vidiku pretežno v sredozemsko etnografsko območje, je komaj treba opomniti, prav tako dosledno s to pripadnostjo, da ima neke značilnosti, ki jih imajo druge sredozemske dežele, posebno po obliki stanovanjske hiše.

Vendar segajo sem tudi odrastki drugih dveh področij, posebno vzhodnega.

Pri vsem tem prehodnem narodopisnem značaju ima naš Kras čisto svojo lastno noto, ki ga loči od drugih pokrajin. To prizna celo italijanski etnograf Nice po raznih znakih, Nice, ki je napisal knjigo o kraški hiši. Tu je n. pr. zapisal: «Celo stari hlevi imajo tu na sebi nekaj umetniškega». Zaradi tega pa ne preneha biti slovenski. Obratno, ravno k tej svojevrstnosti prispevajo tudi posebnosti, ki so skupne vsej slovenski ljudski umetnosti, n. pr. okrasji.

Iz starih zapiskov je razvidno, da se je nekdaj po vsem Primorskem in tudi na Krasu mnogo bolj uporabljal les kot gradivo celo pri stanovanjskih zgradbah poleg raznih gospodarskih. Deloma je služila tudi slama za pokrivanje streh. Polagoma, v stoletjih, s spopolnjevanjem orodja in sposobnosti je naš Kraševac vedno bolj obvladal kamen ter ga v vedno večji meri uporabljal.

Stari Kraševci se še spominjajo posameznih s slamo kritih streh. Ogromno več pa pomnijo skrlie ali skrlatic, t. j. s kamnom, s skrilmi kritih zgradb. Teh je še dandanes semintja, dasi zelo hitro izginjajo. Castitljivo starost takih zgradb, si lahko zamisljamo iz domnev nekaterih etnografov, ki smatrajo naravnost, da so prazgodovinskega izvora. Naj bo, kakor hoče, nam njihovo starost dokazujejo že skrili, ki jih je začela izpodrivati opeka šele pred šest sto leti ali kaj manj.

V zvezi s kraško hišo omenimo takoj nekaj njenih značilnih sestavnih delov in pritklin, kot so ognjišče, oz. stara kura pa »ganki« in »baladurji«, »kalone« in dvorišča — »borjači.

Kdor le malo pozna preteklo kraško življenje, ve, kako velik del vsega družbenega in duhovnega življenja je tekel okrog obsežnega ognjišča oz. pravzaprav v »kuri«, t. j. v vsem posebnem prostoru, kjer se kuri: na ognjišču in pri peči za kruh, ki je bilo po starem v istem, izpahnjem prizidku, pod skupnim mogočnim dimnikom.

Kako je slikovita kraška hiša z vsemi zunanji stavbnimi pritklinami: »ganki« — mostovži, »baladurji« — stopnišči, vseh velikosti in na vse mogoče načine izpeljanimi, kakor se sklada z ustrojem in uporabo hiše, hleva in drugih zgradb.

Marsikdaj je »gank« še lesen, oporniki — »madjoni«, na katerih sloni pa navadno kamniti, včasih celo tlak. Stopnišče pa je skoro vedno kamnito, kakor so vedno iz lepote klesanega kamna podboji pri oknih in

vratih. Kamnita je predvsem «kalona», «kalonja», ali kakor ji pravijo na Gornjem Krasu, «porton», vhodna vrata ali celo gospodarska zgradbica ob vhodu na dvorišče — «borjač».

Kalona, ta je bila ponos kraškega gospodarja — ta pokaže že na zunaj, preden stopiš na dvorišče ali v hišo, kaj gospodar zmore. Zato je morala biti čim mogočnejša in čim bolj umetno izdelana. In v resnici so neredko to prave umetnine ljudske umetnosti s svojimi reliefnimi okraski umetno stiliziranega cvetja, znakov, napisov in pravih reliefnih podob, glav, v sklepniku in ob straneh.

Drugi, skoro nič manj važni sestavni del borjača, ki priča o zmogljivosti gospodarja, je vodnjak — «šterna» z okraski in včasih celo s podobami, poleg imena gospodarja, letnico in znamenjem «presladkega» (IHS). V hiši pa je včasih umetnina kamnita čelna stran pri ognjišču.

Okraski, podobe, vklesane na kalone, vodnjake, ognjišča, znamenja, oporniki so najlepše, istočasno pa najbolj slovensko kar je ustvaril ljudski duh na Krasu. Ze površni pogled nam pokaže, da so tu prav taki in podobni okraski, kot jih izrisuje Sič z ljudskih vezenin, s starih skrinj, kožuhov, pirhov, orodja in posodja ter arhitektonskih delov zgradb tam kje na Dolenjskem, Gorenjskem ali Stajerskem.

Pogosto je poleg hiše in vseh gospodarskih zgradb kamnito posodje, orodje, oprema. Kamnita je miza, kamnit je škafnik, kamnit je lijak in naslon pri oknu; kamnita so korita za kočka, za pitke, za zajce, za mast, za olje, za sardele, stopce za pnanje ječmena, kamnito korito in kamen k stiskalnici za olje, za grozdje, žlebovi pri stehi ali ročice zanje ali za latnik itd. itd.

Kamen je kot že omenjeno, glavno toda ne izključno zemljepisno značilno gradivo, ki ga je slovenski Kraševac v stoletjih mojstrsko obvladoval in mu vtisnil žig svojega umetniškega ustvarjalnega duha, posebno v ustroju hiše in pri klesanju kalon in vodnjakov, t.j. žig značilnega kraškega umetniškega duha, ki mu daje posebno mesto tudi med drugimi slovenskimi pokrajinskimi ljudskimi umetnostmi. Višek je ta razvoj dosegel v preteklem stoletju, posebno v prvi polovici, dokler se kamnarstvo in klesarstvo, razvito do takrat predvsem kot domača delavnost in obrt, ni začelo naravnost razvijati v industrijo, ki je seveda pod Italijo skoro popolnoma propadla.

To so resnični spomeniki kraške ljudske umetnosti, stvaritve tistega «kiparskega li-

kovnega pranagona», kot ga nekeje imenuje slovenski umetnostni zgodovinar dr. Fr. Stele.

Ljudska umetnost je skoro vedno plod brezimnega ljudskega duha, stvaritev mnogih, le redkokrat poedinih ljudskih umetnikov, ki pa ostajajo neznanzi zgodovini umetnosti. Pri kraških likovnih izdelkih je to nekoliko drugače. Kamen ostane tudi stoletja, medtem ko les strohni, narodna pesem se izgublja in izpreminja ob prenašanju iz roda v rod, od vasi do vasi. Stvaritelj, klesar, je pri likovnem izdelku le eden, čisto določen, zato ga je povprečno laže ugotoviti. To je včasih toliko laže storiti, ker je najlepše stvari navadno zasej izdelal tak klesar, ki je sicer obrtnik, a največkrat tudi kmečki posestnik, in je na njih tudi označil svoje ime. Zato so kmečke kalone, vodnjaki tudi zgodovina kraških ljudskih likovnikov.

Razumljivo je, da imamo najlepših primerov v krajih z najstarejšo tradicijo in najboljše znane kamnarsko delavnostjo. Pogledjmo samo nekaj primerov. Veliki Repen in bližnje vasi imajo že dolgo kamnarsko preteklost s kamnolomom Petrvica in drugod, kjer je delala pred stoletjem dobesedno vsa vas, staro in mlado. In res imamo tu izredno zanimivih primerov. Tu je izklesal najlepše kalone Luka Brišček. Pri Skabarju, h. št. 32, po domače pri Batkovih, je bogato okrašena kalona s sledečim napisom: TA PORTON JE DELU LUKA BRISHZHEK U L 1848 NA 30 MAI. Seveda piše zraven, na drugi strani sklepnika: TA PORTON JE KUPEL ANTON SHKABAR (Skabar) U VELIKEM REPNE: Na h. št. 18 pa piše, da ga je delal: U LETE 1835 NA 27 DAN PROSENZA MESEZA (prosinca meseca). Na h. št. 22 pa, da je lastnik BLASHE SHKABAR (Blaže Skabar) V LETE 1843 MESZA SEZHNA (meseca sečna) na 17. Na Colu h. št. 14 je lepa kalona, žal že podrta, z napisom: «1808 — ANDRE GUSTIN IS ZOLA IE TU DELAU». Nabrežina ima s svojo staro klesarsko tradicijo tudi mojstrsko izdelanih primerkov ljudske umetnosti, vendar se zdi, da je tu že davno vplival na umetniško udejstvovanje močan razvoj v čisto obrt oziroma v industrijo. Lep vodnjak z reliefom svete družine je pač delo Tumljevega gospodarja, danes pri Betegarjevih: Jožefa Tumla iz leta 1856. — V Trebčah pri Skrvlovih na h. št. 99 je bil tudi izvrsten mojster, praded Matija Skerl, ki je napravil iz klesanega kamna, poleg krasne kalone in vratnega podboja, še celo stranišče in svinjak. Žal, da je bil

zaradi dvakratnega požara hiše lep vratni podboj močno poškodovan. V Gropadi je bil zelo svojevrsten kamnosek, praded pri Puntarjevih, Blaž Pečar. Zal, da je italijanski polkovnik kupil za smešen denar najlepše izdelke: notranjo kalono, okrašeno vodnjakovo šapo in korito za pranje, staro skrinjo itd.

To je, kot omenjeno, le nekaj primerov. Imajo pa vse vasi Nabrežinščine, vsega Dolnjega Krasa in Brega mnogo zanimivih primerov, ki segajo, kot je razvidno že iz slik priobčenih v lanskem in letošnjem koledarju »Gregorčičeve založbe«, iz bližnje okolice in predmestij v Trstu prav k središču mesta: na Plajde (Ul. Molino a vento) pri Garibaldijevem trgu. Priobčeni so seveda le zadnje mesece slikani spomeniki, koliko pa jih je požrla mestna gradbena delavnost, ki jo vodi že stoletje sem barbarški italijanski šovinizem. Predalec bi prišli, če bi hoteli omenjati le same probleme poedinih področij neizčrpne zakladnice naših kraških narodnostnih starin. Ni tu mesto za to.

Svet pozna značilno tirolsko, škotsko ali rusko in ne vem še kakšno hišo ter deloma pri nas tudi gorenjsko. To pa zato, ker znajo povsod po svetu ljubosumno paziti na te svoje posebnosti in jih varovati ter skrbeti, da jih svet spozna. V kulturnih krajih Srednje in Zahodne Evrope je opaziti v vsaki vasi to veliko skrb, da se ohranijo vse, posebno stare značilnosti in lepote in jim dajejo poudarka pri lepševanju in stavbnem urejevanju krajev.

Pri nas pa je moral priti spet tujec kot je razvidno iz spredaj navedenega citata iz italijanskega etnografskega dela Niceja, da nas je opozoril na lepoto naših kraških narodopisnih starožitnosti. Na našem Krasu žal ni oz. je propadla v veliki meri ljubezen, trdovratno in ljubosumno varovanje pokrajinskih posebnosti in lepote. Zato smo prica dan za dnem žalostnim prizorom, da padajo lepe starinske zgradbe ali njeni deli, da se razbijajo čisto brez potrebe kot ničvredno kamenje lepe kalone, kamnite posode, priprave ali drugi starinski predmeti. Na njih mestu pa se grade dolgočasne, brezlike zgradbe brez najmanjše značilnosti ali umetniškega okusa, kot jih je najti kjer koli po svetu.

Kako ohraniti te kraške značilnosti, naše etnografske umetnine? Predvsem je treba ugotoviti, da je kamen trdnješe in trajnejše gradivo kot kateri koli drugi stavbni material, opeka, les, slama ali celo železo. Seveda je treba tudi priznati, da se marsikaj ne da ohraniti, ali vsaj ne v sedanji obliki in s takim namenom. Toda, kdor spoštuje in ceni delo in stvaritve svojega, slovensko-kraškega duha, svojih kraških očetov in dedov, teh umetnin ne bo uničeval, ker bi s tem dokazal, da je duhovno propadel ter, da je kulturno niže od tujca. Našel bo način, kako jih bo ohranil, s tem, da jih prilagodi svojim razmeram in potrebam ter jih celo razvil v novih oblikah. Če je kalona preozka ali prenizka, jo je znal marsikaj kraški gospodar primerno dvigniti, razširiti ali pa jo je vzdal na drugo vidno mesto: nad hišna, vrtna, kletna vrata itd. Arhitekti, stavbeniki, prosvetni delavci, predvsem pa vsi naši kremeniti kraški ljudje, vredni potomci svojih bistrih očetov, naj bi reševali ta vprašanja. V vseh kulturnih državah, vrednih tega imena, obstoji tudi zakonita zaščita umetnin in značilnosti, toda te pri nas italijanska šovinistična oblast, oosvežna ali cerkvena, za narodopisne značilnosti rasno diskriminiranih »ščavom«, v najboljšem primeru nočejo priznati. Naj navajamo za to le en kličec primer stare cerkvice pri Sv. Ivanu v Trstu, ki propada že petlirugo desetletje, očitno obsojena, da izgine. Zato je potrebno, da se vsaj nove slovenske občinske uprave zavzamejo za ohranitev takih spomenkov in s tem za resnično polepšanje naših kraških vasi in domov. Povsod po kulturnem svetu obstajajo posebna lepševalna društva. Tudi pri nas so nekdanj že bila. Zadnje čase vidimo, da se n.p.r. počivljajo povsod v svobodni Sloveniji, kjer jih še ni bilo. Potreba je, da se tudi pri nas končno zganemo. Vse premalo smisla smo doslej pokazali. Naj bo oblika in način že kakršen koli, eno drži, da se z zanemarjanjem kažemo zelo majhne potomce kraških prednikov, ker jim ne znamo niti ohraniti, kaj šele nadaljevati, globokih sledov njihovega duha in dela, ki je dodal tej prelepi deželici tolike značilnosti. Zato je jasno v zavesti vsakega kulturnega človeka, da mora tako zanemarjanje prinehati.

BORBA ZA TRST

PRIMOŽ SEDMAK

V mesecu juliju 1944, v času, ko so se širile vesti o otvoritvi druge invazijske fronte na jadranskem sektorju, ko je bil Hitler komaj ušel atentatu in je bilo pričakovati skorajšnji zlom do tedaj skoro nepremagane nemške armade, je štab IX. korpusa NOV in POJ sklenil postaviti komando mesta Trsta, ki naj bi v mestu samem organizirala in pripravila vse potrebno za vstajo Tržačanov v trenutku, ko bi se približale osvobodilne čete Jugoslovanske armade. Sklep štaba IX. korpusa je sočasno vezan z julijsko ofenzivo Nemcev na osvobojeno ozemlje severno od Vipavske doline, od Trnovoga do Cepovana, Banjščice, preko Sentviške gore, do Ratitovca, Zeleznikov in Rovt. Ta ofenziva je bila znak zaskrbljenosti Nemcev pred morebitno novo invazijsko fronto, zato so si hoteli zavarovati hrbet z uničenjem partizanskih enot.

Za organizatorja ter komandanta je štab imenoval majorja Martina Greifa-Rudija, oficirja za zvezo z zavezniškimi misijami pri štabu IX. korpusa, ter Vinka Sumrado-Radoša za njegovega pomočnika.

Se isti mesec sta prišla ilegalno v Trst in takoj pričela z organizacijo terena. Za zvezo s terenom je spočetka poskrbela politična organizacija, predvsem KP, ki je tudi pomagala pri izbiri aktivistov. Tako so določili po terenih po enega najboljšega aktivista izključno za vojaško organizacijo. Mesto samo je bilo razdeljeno na štiri sektorje: I. sektor je obsegal Skorkljo, Greto, Rojan, Barkovlje; II. sektor je vključeval Kolonjo, Vrdelco, center mesta od kolodvora (pristanišče) do ladjedelnic, Sv. Ivan, Lonjer in Katinaro; k III. sektorju je spadal Rocol, Sv. M. Magdalena Sp., Sveti Jakob; v IV. sektorju so bili okraji Sv. M. Magdalena Zg., Kolonkovec in Skedenj. Vsak sektor je imel svojega komandanta in svoj štab.

Komanda mesta se je dobro zavedala, da je premalo samo organizirati borce in imeti orožje. Za utrditev borbenega duha in discipline so bile takoj spočetka določene različne akcije, kakor poskusne mobilizacije na raznih točkah mesta, sabotažne akcije, razoroževanja manjših sovražnih edinic in podobno.

K sektorskim vojaškim edinicam je treba pršeti še bataljone Delavske enotnosti.

Nastanek Delavske enotnosti je bila nujna posledica osvobodilnega gibanja v Trstu: potrebna je bila organizacija za združitev slovenskega in italijanskega delavstva v borbi proti okupatorju. Tako je pričel delovati konec leta 1942, oziroma v začetku leta 1943 prvi odbor Delavske enotnosti v Skednju, kjer so se

povezali delavci iz ladjedelnic, plavžev in tovarne strojev. Kmalu nato pa je bilo organizirano vse delavstvo od Tržiča preko Trsta do Milj. Organizacija po terenu je bila podobna politični, le da je poznala še tovarniške odbore, ki so ponekod, posebno po us anovitvi

Komandant mesta Rudi Greif

komande mesta, tvorili zelo močne enote, kot na primer v tovarni strojev, v arzenalu, ladjedelnicah, Ilvi, v pivovarni Dreher, v tovarni Kozmann, v tovarni kemijskih izdelkov itd. V samem Trstu je imela Delavska enotnost sedem rajonskih odborov, 72 tovarniških odborov ter več kot 200 pododborov. Iz tovarniških enot so nastali v začetku leta 1945 bataljoni Delavske enotnosti. Do tik pred osvoboditvijo je število tržaških borcev pod vodstvom komande mesta naraslo na več kot 10 tisoč.

Ustanovni sestanek razširjene komande mesta je bil 1. avgusta 1944 v Skednju, kjer so bili prideleni v pomoč komandantu Greifu in njegovemu pomočniku Sumradi še Franc Stoka kot politikomisar, nadalje Franc Lipovec-Pine, Milan Matjašič, Rado Cehovin. Organizacija po terenih je bila končana in pričelo se je trdo delo.

Ker je bila komanda mesta postavljena z odredbo štaba IX. korpusa, je bila tudi njemu

podrejena. Odločilne akcije brez odobritve štaba ni smela pričeti.

Bilo je pričakovati, da bodo kurirske zveze vedno težje in nesigurne. Zato je Štab IX. korpusa poslal v Trst tov. Borisa Mozetiča kot radiotelegrafista z nalogo, da pripravi radijski oddajnik in prejemnik za zvezo z IX. korpusom. Najbolj varno mesto za radijsko postajo je bilo pri Manfredovi v Ulici Costalunga 55. Nekaj mesecev je bila radijska zveza med Trstom in IX. korpusom nemotena. Toda Nemci so jo le odkrili ter pričeli motiti odaje. K motnjam se je pridružila še nevarnost, da jo izsledijo. Za tak primer je komanda

mesta določila gradnjo dveh bunkerjev, enega v Skednju, drugega na Montebellu. V prvega se je vselil začasno tov. Boro (Franc Segulin), ki ga je Gestapo kaj kmalu izsledil. Tudi druga je sovražnik iztaknil, vendar na srečo, preden se je vselila vanjo radijska postaja.

Druga radijska postaja za zvezo z IX. korpusom je bila v Borštu. Nemci niso imeli več ne aparatov ne kadrov za odkrivanje tajnih postaj. Vendar so jo končno odkrili na dokaj enostaven način. Med oddajanjem oziroma sprejemanjem radia v Borštu so pričeli Nemci prekinjati tok po okrajih. Čim so prekinili tok v okraju, kjer leži Boršt, je nehala delovati

VOJNA OBLAST
IX. korpusa NOV in POJ.

.....*D. avg.*.....1944.

O D R E D B E.

Vojna oblast IX. korpusa NOV in POJ postavlja komando mesta TRST.

Za komandanta mesta TRST je imenovan major tov. R U D I G R E I F. Za njegovega pomočnika - pa kapetan tov. S U M R A D A V I N K O T A.

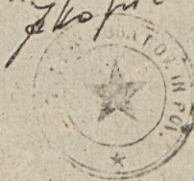
Naloga komande mesta je, takojsna vzpostavitev V O J N E O B L A S T I v mestu TRST. Komanda mesta Trst je podrejena direktno stabu IX. korpusa NOV in POJ. ter je edinole od nje u-
pravljena prejemati vse direktive.

Smrt fašizmu- svoboda narodu!

Politkomisar:

Štikar J.

Nacelnik staba
ppolkovnik:

Komandant
generalmajor:

Šušter

tudi postaja. Ugotovili so okraj, ga obkolili, izvedli strogo preiskavo ter postajo izsledili.

Isti način so Nemci uporabili za radio v Ulici Costalunga. Vendar jim je tu ta način po večdnevnih poskusih spodletel. Radiotelegrafist je postal takoj pozoren na prvo prekinitve toka, si nabavil akumulatorje in postaja je delovala nemoteno naprej. To je Nemce zmedlo in opustili so vsako iskanje.

Borbene enote komande mesta so pričele s širšimi akcijami marca 1945. Omeniti je treba uspešen napad 28. marca 1945 na nemško garažo v Ulici Massimo D'Azeglio, kjer je bilo uničeno poleg velike količine bencina tudi osem natovorjenih kamionov, pravkar namenjenih v pomoč nemškim trupam. Pri tej akciji so izgubili borci enote II. sektorja štiri tovariše, ki so jih Nemci obesili na kraju sabotaže. Drzna je bila akcija slovenskih in italijanskih mladincev, ko so v zapljenem avtomobilu zdrveli po centru mesta, mimogrede z brzostrelkami napadli fašiste pred policijo in raztrosili 50 tisoč letakov. Ob obletnici ustanovitve OF je napisna akcija, po vsem mestu raztreseni letaki in kresovi na okoliških vrhovih silovito razgibala mesto z upanjem na skorajšnjo osvoboditev, a kolaboracionistom in nacifašistom nalila nađe grenkega pelina.

Tržaška reakcija vseh barv in odtenkov je medtem vodila svojo posebno, slepo in do kraja nepremišljeno politiko. V ognju dogajanj so imeli vedno dvoje želez: po eni strani so se hoteli rešiti pred Nemci s kolaboracijo (taka kolaborantska organizacija je bil Comitato di Salute Pubblica), po drugi strani pa so pripravili za zapadne zaveznike CLN (Comitato di Liberazione Nazionale), ki je imel v Trstu docela drugačen značaj kot v Italiji.

Računati so morali tudi na prevzem oblasti v trenutku, ko bi nacisti položili orožje. Za tako nalogo so imeli sprva pripravljene sile, ki jih je okupacijska vojska dopuščala, to je X. Mas, republikansko vojsko, policijo in razne milice. Nato je Comitato di Salute Pubblica, čigar voditelj sta bila prefekt Coceani in župan Pagnini, ustanovil Guardio Civico, ki je bila do osvoboditve najbolj zvest javni izvrševalec okupatorjevih povelj. Pomagala je Nemcem pri vzdrževanju reda v mestu, pri protiaviionski zaščiti (streljala je na zavezniška letala, od katerih je potem sama pričakovala rešitev), pri napadih na slovenske vasi in požigih (Vižovlje pri SesiJanu), pri preiskavah v tržaških delavskih okrajih. Marsikateri tržaški domoljub je ostal v nemških taboriščih smrti po zaslugi te »civilne vojske«. Člani Guardie Civice so zajeli štiri mlade Italijane ob napadu na garažo v Ulici Massimo d'Azeglio ter jih izročili nemškim krvnikom.

Cilj tržaškega CLN je bil obramba italijanstva Trsta, kar ni pomenilo nič drugega kakor ohranitev monopola nad gospodarskimi in političnimi pozicijami. Zaradi tega je tudi razumljivo, zakaj so bili vsi poskusi KP in OF pri CLN za skupno borbo proti nacifašistom zaman.

Zadnji tak poskus je bil na sestanku v noči od 12. na 13. april 1945, ko so se zbrali predstavniki KP, Mestnega osvobodilnega sveta, Delavske enotnosti, AFZ, Donne Antifasciste Italiane, slovenske in italijanske antifašistične mladine ter demokratičnih independentistov. Povabljeni so bili tudi predstavniki CLN. Prišla sta samo dva: dr. Caracci in prof. Schifrer. Slednji je izjavil na seji, da je prišel kot socialist, čeprav je bil večer pred tem sestankom še član Partito d'Azione CLN. Na tem sestanku bi bili morali izvoliti odbor iz vrst predstavnikov vseh imenovanih organizacij, ki bi vodil politično borbo proti okupatorju. Do spozazuma s CLN ni prišlo, ker sta njihova delegata vztrajala pri trditvi, da predstavlja CLN vse Italijane v Trstu. To je bila kaj drzna in obenem nesramna trditev ob dejstvu, ko so druge italijanske antifašistične organizacije izven sklopa CLN vodile s Slovenci v Trstu dejansko borbo proti okupatorju vsaj že dve leti, s čimer se pa CLN nikakor ni mogel izkazati. Čeprav sta prisotna delegata CLN vedela o kolaboraciji Guardie Civice, se nista strinjala s predlogom za njeno razorožitev. Po večurni diskusiji sta končno izjavila, da sta prišla na sejo kot opazovalca.

Po njunem odhodu so prisotni delegati izvolili izvršni slovensko-italijanski antifašistični odbor (Comitato Esecutivo Antifascista Italo-Slavo), sestavljen iz 8 članov, a tri mesta so ostala nezasedena za primer, če bi se CLN premislil. Do tega premisleka ni prišlo.

Kakšna je bila v resnici vojaška moč CLN, razkriva barantanje za predajo 1. maja 1945. Nemci bi se morali predati, kakor je bilo domnjeno, oboroženim enotam CLN. Med razgovori z Nemci o predaji nekaj dni prej je župan Pagnini izjavil, da imajo na razpolago 20 tisoč ljudi, ki čakajo samo še na orožje. Ob odločilnem trenutku je vseh 20 tisoč ljudi izpuhtelo. To je razvidno iz izjave, ki jo je dal komandant oboroženih sil CLN, bivši podpolkovnik italijanske vojske Fonda, ko je odgovoril 1. maja 1945 škofu Santinu, da CLN nima nikakih oboroženih formacij in naj se Nemci, utrjeni na gradu Sv. Justa, obrnejo za svojo predajo na komando mesta, kar se je v resnici tudi zgodilo.

Vojaški položaj na frontah je vedno bolj dozoreval. Po presoji celotnega položaja se je glavni štab Slovenije odločil in ukazal IX. korpusu, naj se približa Trstu. Brzjavko, s

tem ukazom je štab IX. korpusa prejel dne 20. marca 1945. Ze prej je bilo odrejeno, da se bodo za osvoboditev Primorske in Trsta borile IV. Armada, VII. ter IX. korpus.

26. aprila 1945 je IX. korpus prejel novo brzojavko z ukazom, naj se takoj prebije na odsek Trsta ter prične borbo za Trst.

V istem času je postajalo ozračje v mestu vedno bolj dušeče in napeto. Komandant mesta je bil vezan glede upora v Trstu na odredbe štaba IX. korpusa, ki je vsekakor bolje poznal celotni frontni položaj kakor pa komanda mesta sama. Za vstajo je bilo že vse pripravljeno in bi jo lahko pričeli vsak trenutek. Težko je bilo zadrževati tržaške borce, da ne bi pričeli kakršne koli večje akcije brez odločilnega ukaza. Celo med člani štaba KM je prišlo do prepričanja, da je treba z uporom pričeti takoj. Tudi zunanji videz v mestu je silil do take odločitve, a tržaška reakcija je izjavljala, da je vprašanje Trsta že rešeno in da je položaj v njihovih rokah.

26. aprila zjutraj, to je isti dan, ko je IX. korpus prejel ukaz, naj se prebije do mesta, je komanda mesta poslala štabu brzojavko, da bi bil čas pričeti z vstajo v Trstu. Odgovor je bil: »Počakajte!«

Trst je treba osvoboditi s čim manjšimi izgubami in borci VII. ter IX. korpusa in IV. Armade so bili predaleč, da bi lahko nudili mestu neposredno pomoč.

Naslednji dan, to je 27. aprila, se je sestala prav na obletnico OF komanda mesta in vsi njeni sektorski štabi v neki hiši med Domjom in Zavljami. 38 prisotnih članov je stražila posebna varnostna četa, kajti do nemške postojanke je bilo nekaj več kakor 500 metrov. Na tem sestanku so pregledali celotno situacijo v mestu, ugotovili oborožitev enot, določili komandante za posamezne sektorje, organizacijo zveze in vse ostalo, kar je bilo potrebno. Ta dan so tudi prejeli radijsko sporočilo, da so edinice IV. Armade že osvobodile Sent Peter na Krasu in da je IX. korpus že v neposredni bližini Trsta. Tesnobra napetost v pričakovanju znaka za upor se je povečala.

Ne da bi čakali na znak za upor, so se v noči pričele večje razoroževalne akcije v predmestnih predelih. Tako so borci II. sektorja zaplenili pri Sv. Alojziju manjši nemški transport z orožjem in municijo. Skoro istočasno so Tržačani videli v središču mesta nemška vozila, a v njih nemške vojake in pristaše CLN v bratskem objemu.

28. aprila ob 16. uri se je komanda mesta, zaradi nevarnosti, da bi jo odkrili Nemci, umaknila v hišo poveljnika IV. sektorja na Kolonkovcu. Sem je končno prinesel tov. B. Mozetič odločilno in toliko pričakovano brzojavko: »Edinice IV. Armade in IX. korpusa so

v neposredni bližini Trsta. V najkrajšem času je pričakovati splošni napad na mesto. Pričnite z vstajo!« Za tem so sledila še navodila za zavarovanje prometnih zvez, vojaških in civilnih objektov, za prevzem oblasti. Kurirji so stekli z zadnjimi navodili za upor. Vstaja se je pričela z vso silovitostjo.

Jugoslovanski tanki prodirajo mimo cerkve sv. Antona proti obali

Tudi v Skednju niso mogli dočakati znaka za vstajo. Potrebovali so orožje. Napadli so dva bunkerja pri Lipušiču in Podreki. Nato so razorožil 17 članov Guardie Civice in ob prejetem povelju za vstajo so imeli dobro oboroženih 80 moč ter so s temi zaprli vse dohode v Skednj. Istočasno so v bivši karabinjerski postaji položili orožje vsi člani Guardie Civice. Zaradi teh vojaških akcij IV. sektorja je zapustilo kasarno na Zaveljski cesti 500 ustavešev, ki so se bali napada s strani škedenjskih borcev. Na splošno je bil sektor polno zaposlen, predvsem zaradi umikajočih se nemških vojakov iz Istre.

V Barkovljan so se Nemci predvsem utrdili v bunkerjih pri parku, na bloku pri Cedasu in svetilniku, poleg tega je bila vsa morska obala od Milj do miramarskega gradu zavarovana z bodečo žico in z manjšimi ali večjimi bunkerji. Borci tega sektorja KM so spočetka imeli samo en bataljon za Barkovlje, drugega za Greto. Proti večeru so napadli blok pri Cedasu. Bolje oboroženi Nemci, ki so premogli celo protitankovski top, so jih odbili. V noči so se spopadi nadaljevali, vendar le med manjšimi skupinami.

Nemci še niso hoteli predati oblasti Italijanom in vodstvo CLN kljub temu ni nastopilo proti njim, ker bi vsak njihov vojaški nastop proti Nemcem pomenil oslabitev Nemcev v

njihovem odporu proti prodirajočim edinicam JA. Hoteli so doseči, da bi med predajo Nemcev in prihodom angloameriških čet poteklo čim manj časa, vendar pa le toliko, da bi se oni imeli čas upreti, tako da bi zasluga za akcijo proti nacistom v Trstu ne bila niti angloameriška niti jugoslovska. Hoteli so, da bi Trst ostal vojaško, politično in uradno v italijansko-šovinističnih rokah.

Zvečer je po radiu govoril tržaški škof Santin. Njegov govor proti uporabi nasilja olepšan z vsemi mogočimi frazami o ljubezni, ni bil nič drugega kakor prihuljen način vplivanja na tržaško prebivalstvo, da bi se vzdržalo vsake oborožene akcije. Tudi on je bil za to, da se počakajo zahodni zavezniki, ki naj bi prevzeli vso oblast v Trstu. Nobene razlike ni bilo med njegovim zadržanjem in onim vseh znanih fašistov in kolaboracionistov.

Brigade XXX. divizije so 29. aprila nadaljevale s prodorom na Kras. 17. (Gregorčičeva) in 19. (Kosovelova) brigada sta prišli do Repentabra, 18. (Bazoviška) pa v Dutovlje. Tako so te brigade prišle do zunanjega obrambnega pasu Trsta, a hrbet so jim krile brigade XXXI. divizije.

Komanda mesta je prejela poročilo štabov II. in III. sektorja, da se borbe na njihvih terenih nenehno nadaljujejo in da imajo mnogo orožja ter municije.

V Barkovljah je postal medtem položaj za borce KM dokaj neroden in nevaren. Sektor je bil zelo obsežen in so morali borci nastopati v manjših skupinah. Nemci so poslali 120 vojakov, da »očistijo« teren, ker jim je bila smer proti Tržiču edina možnost za morebiten umik. Ker je bilo premalo časa za družitve vseh borbenih skupin, se je 17 barkovljanskih borcev poslužilo partizanske taktike. Majhen slepilni manever in Nemci so imeli vtis, da imajo pred seboj kar cel bataljon partizanov. Dejansko pa so borci premogli samo eno težko strojnico in nekaj samokresov. Toda po akciji so imeli orožja na pretek, kajti razorožili so 80 nemških vojakov, a ostanek se je v paniki razbežal.

Kakor po drugih terenih tako tudi na barkovljanskem sektorju niso imeli veliko dela z razoroževanjem članov Guardie Civice, ki niso nudili nikakega odpora.

Na Kolonkovcu je energičen nastop terenskih borcev razorožile 35 moč Guardie Civice, ki so z zaplenjenim orožjem oborožili nove borce tega sektorja.

V noči 29. aprila so nacisti porušili krematorij v rižarni ter se od tam kmalu umaknili. Delavski bataljoni iz Ilve in za njimi škeденjski borci so zasedli rižarno. Okrog 6 zjutraj pa so se morali umakniti pred nadštevlnimi in dobro oboroženimi Nemci, ki pa iz stra-

hu niso dolgo strpeli v rižarni ter se ponovno umaknili.

Bataljon borcev od Sv. Ane je v ostri borbi pregnal Nemce, ki so imeli 70 mrtvih, z vrha Monte Castiglione ter je nato s te osvojene postojanke pod križnim ognjem napadel Nemce in ustaše, ki so se umikali med Zavljami in Dacijem.

Neko zastopstvo CLN, ki ga je vodil škeденjski italijanaš Italo Soncini, je prišlo v Skedenj pogajat se s komando mesta, ki je bila takrat v hiši poveljnika IV. sektorja. Komandanti sektorja so jih zavrnili, da ni več časa za razgovore ter naj rajši primejo za orožje in se pridružijo borcem za osvoboditev Trsta. Ko so uvideli ničevost svojega nastopa, so jo kmalu odkurili. Okrog 9. uri dopoldne se je nenadoma pripeljal pred rižarno kamion poln članov X. Mas, članov Guardie Civice, ki so imeli na rokah trakove CLN. Na kamionu so imeli tudi majhen top poleg pušk in revolverjev. Kljub očitni njihovi premoči je bil dovolj odločen nastop komandanta IV. sektorja, da so se brez besed umaknili. Ta skupina CLN se je pripeljala v Skedenj po Istrski ulici in se tudi vrnila po isti poti, to je po Istrski ulici mimo nemških bunkerjev in postojank, ne da bi se pri tem sprožil le en sam strel. Ta primer ponovno potrjuje zavezništvu med Nemci in »vojsko« CLN.

Delavski bataljoni so pričeli z napadom na ladjedelnice. Toda sovražnik je bil trdno zavarovan za svojimi bunkerji in borci so se morali umakniti. Kljub temu so zajeli oklopní avtomobil ter večjo množino orožja in streliva.

Popoldne so škeденjski borci zasedli pozicije artilerijske baterije na griču Sv. Pantaleona. Posledica tega je bila, da so iz vojašnice na Scalo Legname zbežali člani X. Mas in SS-ovci.

Edina postojanka v okupatorjevih rokah na tem sektorju je bila tovarna žarnica pri Sv. Aní, kjer je bilo zbranih okoli 700 nemških vojakov, SS-ovcev, fašistov in ustašev. Vsi pozivi na predajo so bili zaman. Vedeli so, da škeденjski borci ne premorejo težkega orožja in da so zato varni za obzidjem tovarne. Naslednji dan 30. aprila so z nenadnim izpadom prese- netili sektorske borce in prodrli globoko v Skedenj. Presenečenje ni trajalo dolgo časa. Sektorski borci so jih v protinapadu pognali nazaj v tovarno ter vse dohode dobro zastražili.

Okoli štaba komande mesta na Kolonkovcu je pričelo stikati nemško vojaštvo. Stab ni imel na razpolago nobene zaščitne čete, ker so bili vsi borci v borbah na terenu. Zato so se morali vsi člani štaba zvečer umakniti v »rdečo hišo«, Sv. M. Magdalena Zgornja, hiš. štey. 1014.

30. aprila je XXXI. divizija pričela prodirati proti Nabrežini, Tržiču in Gorici. Briško-bene-

ški odred pa je krenil proti zahodu proti Vidmu, Cedadu in v Beneško Slovenijo.

Bazoviška brigada je ta dan v dopoldanskih urah zavzela železniško postajo na Opčinah. Popoldne se je povezala s predhodnico IV. Armade, ki je prodirala proti Trstu s tankovsko brigado in medtem delno osvobodila proti večeru Bazovico, a jo naslednji dan ob 14. uri popolnoma zasedla. Kosovelova brigada je ob 5. uri zjutraj krenila proti Opčinam, kjer je prišlo do najhujših borb. Ker se je morala ta brigada na vsak način prebiti do Trsta, je obšla to močno utrjeno sovražno postojanko in po polnoči prišla v Rojan.

Po računih vodstva CLN je postal položaj zrel za njihov upor. Ob 5. uri in 20 minut je bilo slišati po mestu dva dolga žvižga siren. To je bil znak, da se mora »vojska« CLN zbrati v vojašnicah, ker da so Anglo-Američani pred vrati Trsta. Po drugem znaku, to je po štirikratnem žvižgu siren, bi morali zasesti vse važnejše točke in zgradbe mesta. Do drugega dela te komedije ni prišlo.

CLN-ovci so se sicer nekako zbrali, toda samo v najstrožjem središču mesta, a tiste vojake, ki so se umikali iz Istre ter se jim je na en ali drug način posrečilo priti do središča mesta, so jih ti »vojščaki« napotili proti zapadu. Tudi topovski ogenj Nemcev proti prodirajočim edinicam JA, ki se je prejšnji dan pričel z vso silovitostjo, se je izognil bombardiranja vseh poti proti zapadu (Miramarska cesta in vse vzporedne poti), od koder so pričakovali svojo »rešitev«.

Vendar je moral CLN nekako dokazati, da so se res uprli okupatorju. Popoldne med 12. in 16. uro so nenadoma pričeli razoroževati nemške vojake. Toda s svojo slepo nojevsko politiko in zaradi brezupne situacije, v kateri so se znašli, so odredili, da je treba Nemcem vrniti orožje. Pri nekem takim prizoru vračanja orožja nemškim vojakom je neki oficir CLN na začudena vprašanja prisotnih civilistov odgovoril: »Dogovorjeni smo z Nemci, da nas bodo branili pred tivolci in čakali z nami prihod Angležev.« To se je zgodilo tudi na oglu Ulice del Bosco in Ulice Molino a vento.

Tako ravnanje je menda narekovalo neljubo dejstvo ob vesti, da Anglo-Američani niso prekoračili Tilmenta, ko so bili prej prepričani, da so zapadnjaki že odšli iz Tržiča in so na poti v Trst.

Tržaško pristanišče in vse pristaniške naprave so Nemci podminirali z namenom, da jih ob umiku spustijo v zrak. Da se to ni zgodilo, so trdili CLN-ovci že takrat, je njihova zasluga. Neki nemški oficir naj bi jim izročil ves načrt minskih polj. Dejstvo pa je, da okupatorji niso imeli več niti moči niti časa za razstrelitev pristaniških naprav. Tudi če bi se to zgo-

dilo, so Nemci vendar morali računati, da bi v takem primeru vsi brez izjeme izgubili svoje glave. Razporeditev minskih polj v pristanišču pa je bila znana štabu IX. korpusa skoro šest mesecev pred koncem vojne.

Vsi napor CLN na političnem ali vojaškem področju, da bi si pridobili vsaj neke zasluge v navidezni borbi proti okupatorju, so se sprotili rušili pred resničnim bojem močne in strnjene fronte antifašističnih tržaških borcev in demokratičnega prebivalstva.

V Barkovljah so Nemci ponovno skušali streti uporniško gnezdo, ki je grozilo popolnoma presekatii edino pot za umik proti zapadu. Prispeli so v barkovljansko pristanišče s šestimi bojnimi čolni in pričeli obstreljevati hiše ob obali, kjer naj bi se skrivali uporniki. Kaj kmalu so uvideli jalovost svojega početja ter se umaknili proti Gradežu.

Zvečer okrog 20. ure so se nenadoma pojavile pred barkovljanskimi borci prve prednje straže IX. korpusa. Se isti večer je bil izdelan načrt borbe za naslednji dan. V zgodnjih jutranjih urah naslednjega dne pa so prispele nove edince JA, ki so v dopoldanskem času skupno s tržaškimi borci likvidirale nemške postojanke. blok pri Cedadu, bunker za šolo v Barkovljah ter močno utrjeni svetilnik.

Prve edince JA so se prebile 30. aprila zjutraj do vrha Monte Castiglione, kjer so se utrdili škedenjski borci. Popoldne okoli 16. ure je prispel drugi večji oddelek iz ricmanjske smeri. Združeni so proti večeru potiskali ostanek Nemcev proti mestu. Pred umikom so Nemci zažgali svoje barake za gričem Sv. Pantaleona, a v Miljskem zalivu potopili ostanke svojih manjših bojnih ladij.

Napadi na nemške in kolaboracionistične postojanke v vseh delih mesta so se nadaljevale. V Istrski ulici so popoldne ob 16. uri zasedli karabinjersko postajo, ki je postala sedež sektorske komande. Borci 1. sektorja so pognali Nemce iz kasarne Duca d'Aosta ob 13.15, ob 19. uri pa iz nove univerze. Proti večeru so delavski bataljoni po skrbnih pripravah pričeli z napadi in zasedli ladjedelnice Sv. Marka in arzenal.

Tržaški župan se je »utrdil« v občinski palači, odkoder je z Guardio Civico vodil »obrambo« te palače proti Nemcem (!?), a naslednji dan se je odtoč nevojaško in neslavno umaknil.

Ostale so samo še naslednje točke okupatorjeve vojske: grad Sv. Justa, ki so ga tržaški borci popolnoma obkolili (Nemci so odposlanecem tržaških borcev odklonili predajo z izgovorom, da bodo položili orožje samo pred redno vojsko), sodnijska palača, bunker v novem pristanišču Sv. Andreja, kvestura, vojašnici na Rocolu in Montebellu ter vila Geiringer.

Komanda mesta se je morala zaradi boljšega vodstva operacij borb in iz varnostnih razlogov dvakrat seliti. Zjutraj okoli 5. ure se je preselila na Rocol (Ul. Massimo d'Angeli), popoldne pa v gostilno v Ulici Costalunga 4. Tu je komanda prejela vest, da so redne edinice prednje straže IV. Armade in IX. korpusa že v mestu.

Ko so se pojavili v središču mesta v zgodnjih jutranjih urah 1. maja 1945 prvi jugoslovanski tanki, so bile vse ceste prazne. Slavna 20.000-članska »vojska« CLN, ki je bila pripravljena boriti se za italijanstvo Trsta tudi proti zmagoviti JA, je nenadoma splahnela. Ostali so le najslabši izvzrki, ki so 1. in 2. maja streljali izza dimnikov, streh, zagrnjenih oken na vojake JA in tržaške borce.

V kratkem času so se vse nemške postojanke predale vojski JA in tržaškim borcem. Predajo so odklonili samo Nemci utrjeni na gradu Sv. Justa in v sodni palači. Uničenje teh dveh zadnjih nemških postojank ni bil nikak problem z uporabo težkega orožja. Toda ukaz je bil, da mora ostati Trst v borbah čim manj poškodovan. Zato je bila položitev orožja s strani Nemcev zgolj vprašanje časa. Dejansko je bilo mesto že osvobojeno.

Preostalo je še nekaj nemških mornariških edinic v pristanišču. Te so jugoslovanski tankisti z obale pri Rdečem mostu napadli in v križnem ognju onesposobili več enot. Ostanek se je razpršil in napadu letal JA ob 14. uri.

Gradnikova brigada je 1. maja pričela napadati Tržič. Nemci se niso dolgo branili, ker so uvideli, da je nesmiseln vsak odpor proti združenim edincem tržičkih borcev in vojakov JA.

Ob 13.30 istega dne se je Vojkova brigada srečala zapadno od Tržiča, na mostu čez Sočo z anglo-ameriški edincami. Te edinice je nato jugoslovanski oficir peljal do Trsta.

Komandant IX. korpusa, takrat podpolkovnik Jože Borštnar, je poslal 1. maja ob 13. uri brzojavko glavnemu štabu Slovenije: »Primorska je osvobojena. Naše enote so začele nastopati proti Furlaniji. Javite v svet, da IX. korpus postavlja povsod vojno oblast in da Pokrajinski odbor OF za Slovensko Primorje vzpostavlja civilno oblast v Tržiču, Gorici in Trstu.«

2. maja so pričeli vojaki JA z napadom na Nemce, ki so se bili utrdili v sodnijski palači. Pri tem so pomagali tudi tržaški borci. Prav med napadom sta se križala dva dogodka: okrog 16. ure so Nemci dvignili belo zastavo v znak predaje, a istočasno se je pojavilo 7–8 novozelandskih tankov. Nemci so svoj namen malo popravili: predati so se hoteli samo Anglo-američanom. Na odločen ne! jugoslovanskih borcev se je pričelo ponovno streljanje, pri katerem niso hoteli manjkati niti Novozelanci.

Nemci so uvideli nevdržnost položaja in ob 19.30 so se predali.

Na gradu Sv. Justa zabarikadirane Nemce je hotel rešiti tržaški škof. Sporazumel se je za predajo. Poklical je v ta namen komandanta vojaških enot CLN. Na škofovo žalost ta komandant ni mogel prevzeti Nemcev, ker je bil enostavno brez — vojske. Ni preostajalo dru-

1. maja 1945: Franc Stoka govori delavcem pri Sv. Jakobu

gega kakor poklicati predstavnika KM. Komandant Fonda Savio se je odpeljal z avtomobilom Rdečega križa na komando mesta Trst, ki je poslala k pogajanjem v zakristijo cerkve pri Sv. Justu tov. Franca Stoko in oficirja JA. Sem je škof pripeljal tudi nemškega komandanta, ki je po dolgotrajnih pogajanjih pristal na pogoje predaje. Ko so odšli proti gradu, se je nenadoma pojavil angleški tank z nekim majorjem. Komandant Nemcev je stopil takoj k njemu in izjavil, da se predaja samo zavezniški vojski. Angleški major je to vzel na znanje in poslal svoje vojake, da Nemce razorožijo.

KM in vodstvo operacij JA v Trstu je na to nevojaško in protipravno gesto odločno protestiralo. Angleški oficirji so uvideli neosnovanost svojega početja ter so po dveh urah predali ujete Nemce enotam JA, a na gradu je zaplapolala jugoslovanska zastava.

Ti dogodki pri popolnem zlomu nemškega odpora v Trstu (in podobno je bilo tudi drugod po Slov. Primorju in Istri), odkrivajo zanimivo dejstvo, da ni pomoč iz Italije prodirajočih zavezniških čet osvoboditve Trsta pospešila, nego celo — zavirala. Odgovornost za ta čuden paradoks nosijo nacistični poveljniki, ki so se trdovratno upirali Jugoslovanski armadi, ker so se na vsak način hoteli predati samo Anglo-Američanom.

Nesporno je, da je Trst osvobodila Jugoslovanska armada in z njo tržaški borci. To je potrdil tudi očividec, šef obveščevalne službe II. novozelandske divizije, ki je prišel v Trst s prvimi edinicami: »Jugoslovanska IV. armada je dospela v predmestje Trsta v noči od 29. na 30. aprila, isto noč, ko smo mi prišli na reko Piave za Benetkami... 2. maja, ko smo prišli v mesto (to je Trst, op. p.), je bil odpor omejen samo na nekoliko točk, kjer smo prišli v

stik z Nemci, a vojne ladje so se umaknile v Benetke... V primeru, da bi mi ne prišli z zapada, oni (to je JA, op. p.) bi nedvomno premagali odpor Nemcev v Trstu, kot so ga kasneje strli na Reki...«

14.000 Nemcev je zajela Jugoslovanska armada pri osvoboditvi Slovenskega Primorja in Trsta. Za to svobodo je dalo svoje življenje 8000 borcev JA.

SPREMEMBA USTAVE FLRJ

Dr. MAKSO ŠNUDERL

Ljudska skupščina FLRJ je ob koncu leta sprejela »Ustavni zakon o najvišjih organih oblasti« v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji. S tem zakonom so bili bistveno spremenjeni vrhovni organi zveze in republike, to je ljudske skupščine, prezidij in najvišji upravni organi. Ker so bili s splošnim zakonom o ljudskih odborih z dne 1. avgusta 1952 že na novo urejeni lokalni organi oblasti je bila z novim ustavnim zakonom dovršena reorganizacija vsega državnega sistema FLRJ. Sedaj bodo tudi ljudske republike spremenile svoje vrhovne organe.

Sprememba ustavnosti FLRJ ima globoke korenine v razvoju družbenega življenja FLRJ od 31. jan. 1946 dalje, ko je bila sprejeta zvezna ustava. V tej dobi je bil dokončan proces prehoda agrarne posesti na državna kmetijska podjetja in na kmečke zadruge, ki so dobile s tem svoj materialni temelj. V splošno ljudsko lastnino so prešla vsa proizvodna sredstva v industriji, rudništvu, prometu itd., skratka vsa taka sredstva, izvzemši mala obrt, srednjega kmetijstva in hišne posesti. Planska izgraditev novih industrij, elektrarn, rudnikov itd. je dobila gospodarske vire, hkrati pa oblikovala zavest delovnih kolektivov. Ker je splošno ljudsko gospodarstvo s splošno ljudskim premoženjem država s svojim aparatom, je na eni strani birokratično vodstvo gospodarstva postalo zavora za tako obsežen in nagel razvoj gospodarstva, na drugi strani pa je novi družbeni položaj delovnih kolektivov terjal, da oni sami, in ne državni aparat, odločajo o vodstvu proizvodnje. Zato je bil izdan leta 1950 zakon o gospodarjenju z državnimi gospodarskimi podjetji po delovnih kolektivih, ki je prenesel gospodarjenje s podjetji na samo delavstvo, država pa si je pridržala le tiste ukrepe upravne narave, ki so po-

trebni za zavarovanje izpolnjevanja plana in za uspešno funkcioniranje podjetij. Plan sam se je skladno s tem omejil samo na dajanje temeljnih proporcij, a podjetja so bila vezana na oddajanje določene akumulacije v državno blagajno. Jasno je, da je z vsem tem sam državni organizem, prirejen v ustavi z dne 31. jan. 1946 za staro državno gospodarstvo, postal ovira in nasprotje z novim gospodarskim redom.

Podoben položaj je nastal na političnem področju. Kolikor je zvezni in republiški aparat v gospodarstvu postal birokratičen, toliko se je ta cokla pojavila tudi pri ljudskih odborih, kjer so imeli izvršilni odbori in poverjeniki odločilno oblast glede gospodarskega vodstva državnih podjetij, pri odkupih itd. Ko jim je bila ta oblast z izročitvijo podjetij delavstvu in z odpravo odkupov vzeta, s tem ni bil le zadan udarec birokraciji, temveč je ta organizem zahteval tudi novo preureditev.

Na ta način je bilo moči bolj izrazito izgraditi ljudsko demokracijo v njeni pravni obliki, v samoupravnosti ljudskih odborov. To se je zgodilo z že omenjenim splošnim zakonom o ljudskih odborih. Odpravljeni so bili izvršilni odbori, izgrajen sistem občin, okrajev in mest ter določena široka samoupravnost njihovih ljudskih odborov kot najvišjih organov državne oblasti na njihovem območju. V zadevah, ki niso ali ki niso popolnoma urejene z zakonom, izdajajo ljudski odbori svoje samostojne oz. dopolnilne predloge, ki imajo kvaliteto zakona. Skladno z novo uveljavljeno pravico gospodarjenja delavskih kolektivov v gospodarskih podjetjih, so dobili ljudski odbori okrajev in mest dvodomno obliko, namreč poleg okrajnega oz. mestnega zbora tudi zbor proizvajalcev. Družbeni razlog za to je dejstvo, da morajo proizvajalci, ki

ustvarjajo večji del družbenega produkta, imeti glede uporabe tega produkta vsaj toliko besede kakor ostali volivci.

Vse to so bile že ustavne spremembe spodaj, ki so nujno nakazovale potrebo, da se spremenijo tudi vrhovni državni organi oblasti v FLRJ.

Novi ustavni zakon izhaja iz nove koncepcije izvora oblasti na državne organe. Ker izhaja vsa oblast iz ljudstva in pripada ljudstvu, izvršuje delovno ljudstvo vso oblast v občini, mestu in okraju po ljudskih odborih, v ljudski republiki in zvezni državi po ljudskih skupščinah. Ljudska skupščina FLRJ ima samo tiste pravice, ki so ji dane z zvezno ustavo, republiške ljudske skupščine spet samo tiste, ki so ji dane z republiško ustavo.

Ustavni zakon našteva pravice in dolžnosti zvezne skupščine. Ta ima izključno zakonodajno pravico glede zvezne pristojnosti vendar pa se pravica samouprave delovnega ljudstva v občinah, okrajih in mestih ter v gospodarskih organizacijah ne more vzeti niti z zakonom.

Ljudska skupščina FLRJ, ki se voli za dobo 4 let in ki stalno zaseda, ima dva doma, Zvezni zbor in Zbor proizvajalcev. V prvega se volijo poslanci na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice s tajnim glasovanjem (z listki), na vsakih 50.000 prebivalcev po eden, drugega pa volijo proizvajalci, zaposleni v proizvodnji, transportu in trgovini sorazmerno z udeležbo teh področij pri skupnem družbenem proizvodu FLRJ. Ta zbor šteje 2/3 od števila poslancev Zveznega zbora.

Dosedanji svet narodov se spremeni v Zbor narodov tako, da ni več drugi dom ljudske skupščine, temveč da volijo republiške ljudske skupščine po 12, avtonomna pokrajina 7, in avtonomna oblast 4 poslance v Zvezni zbor. Ti poslanci pa se sestanejo kot poseben Zbor narodov samo tedaj, kadar gre za spremembo ustave, izdajanje splošnih zakonov in zveznega družbenega plana, kadar gre za vprašanje razmerja ljudskih republik do federacije ali kadar 1/3 poslancev Zbora narodov oz. večina poslancev tega zbora iz ene republike to predlaga.

Poslanci Zveznega zbora ne smejo biti uslužbenci v državni upravi, državni sekretarji ali sodniki. Prejemajo stalno mesečno nagrado. Z izvolitvijo dobijo pravice odbornika okrajnega ljudskega odbora, v katerem so izvoljeni. Morajo biti v stalnem stiku z volivci in s svojim okrajnim ljudskim odborom ter obveščati ljudsko skup-

ščino o stališču ljudskega odbora glede vprašanj iz njene pristojnosti. Volivci lahko svoje poslance odpokličejo.

Vlade in ministrov ni več. Ljudska skupščina izvršuje svoje naloge sama po svojem ožjem odboru, po Prezidiju FRLJ, ki ga sestavlja 30 do 45 poslancev. Upravne naloge opravljajo prezidiju odgovorni državni sekretarji za zunanje zadeve, za narodno gospodarstvo, za zunanje zadeve in za oborožene sile, po potrebi tudi drugi. Za posamezne naloge se lahko postavijo državni podsekretarji.

Ustvari se nova institucija: Predsednik republike, ki je hkrati načelu prezidija in ki predstavlja državo na zunaj, opravlja diplomatsko oblast, podeljuje odlikovanja, je vrhovni komandant oboroženih sil in imenuje generale in admirale. Predsednik republike razglašá zakone s sopodpisom predsednika narodne skupščine. Odgovoren je za splošno politično delo prezidija.

Ljudska skupščina opravlja nekatere zadeve tako, da jih opravljata oba zbora enakopravno, druge pa Zvezni zbor sam. Vsaka zbornica ima svoje odbore. Zelo pomemben je zakonodajni odbor, ki se je bil že do sedaj razvil v središče parlamentarnega dela. Od prejšnjih funkcij prezidija dobi pravico avtentične razlage zakona in pravico presoje skladnosti republiških zakonov z zvezno ustavo in zveznimi zakoni. Ljudska skupščina dobi svojega predsednika, ki sklicuje seje skupščine in predseduje skupnim sejам obeh zbornic, medtem ko sejам zborom predsedujeta predsednika zborov. Seje so ali skupne ali ločene po zborih. Če se doma ne strinjata s kakim zakonskim predlogom, je za ta primer določen poseben postopek in se skupščina razpusti ter razpišejo nove volitve, če se po tem postopku ne doseže soglasje. Če ne pride do soglasja med Zveznim zborom in Zborom narodov, se prvi razpusti.

Temelj organizacije vrhovnih organov je načelo enotnosti oblasti, po katerem je vsa oblast združena v ljudski skupščini, katerim so odgovorni Predsednik republike, prezidij FLRJ vrhovno sodišče in drugi organi.

To so samo nekatere bistvene spremembe ustave FLRJ, ker bi daleč presevalo okvir tega članka, če bi hotel opisati vse. Naglasiti pa je treba, da so vse te spremembe odraz sedanje družbene stvarnosti.

S tem pa seveda še ni razveljavljena ustava glede drugih določb, četudi so mno-

ge določbe, zlasti glede družbeno-ekonomске ureditve, že zaostale za dejanskim razvojem ali pa so postale nepopolne, kakor n. pr. poglavje o socialnih, ekonomskih in drugih pravicah in dolžnosti državljanov. Ustava je temeljni zakon države, zato je

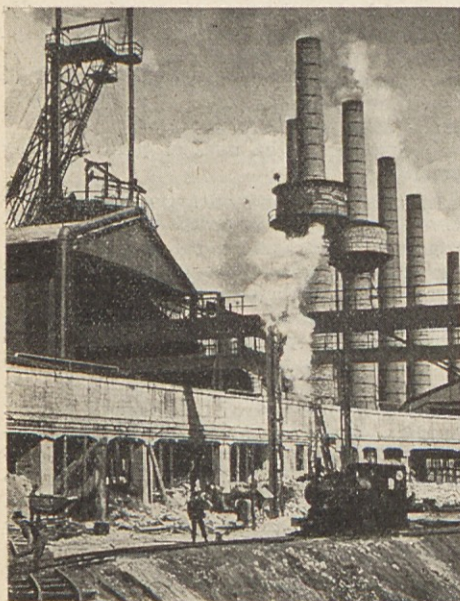
treba ustavo spreminjati še bolj previdno, premišljeno in temeljito, kakor pa navadni zakon. Vsaka sprememba ustave je veliko politično dejanje in ustava socialistične države je glavni pravni temelj za izgradnjo socialistične družbe.

INDUSTRIJA LRS

AVGUST LAH

Slovenija je med ostalimi jugoslovanskimi republikami industrijsko najbolj razvita. V teh letih si seveda grade pomembne industrijske potenciale druge ljudske repu-

zastarelih strojev, obrati so bili neekonomični in za delo neprimerni. Seveda je bila prva naloga odpraviti te napake. Poleg tega je bila ta industrija izhodišče za nadaljnjo industrializacijo. Poglejmo, kakšna je bila.

Jeseniška železarna

blike. Več ko bo v vsej državi industrije, višji bo življenjski standard prebivalstva.

V Sloveniji industrija ni enakomerno razmeščena. Večina je še v dolinah ob glavnih prometnih in trgovskih poteh v dolini Save (Jesenice, Kranj, Ljubljana, Trbovlje, Krško), Kamniške Bistrice (Kamnik, Domžale), Savinje (Celje) in Drave (Maribor).

Ob prehodu na industrializacijo po osvoboditvi (1945), je imela LR Slovenija 895 tovarn ali 21% vseh tovarn v Jugoslaviji. V teh tovarnah je bilo zaposlenih 65.000 delavcev.

Ta industrija je nastajala anarhično in je zato bila zelo pisana. V njej je bilo mnogo

Vrsta industrije	% podjetij	% vseh oseb- v 1 pod- ja	zapo- jetju
a) elektrarne	7,3	1,3	48
b) industrija, ki izkorišča zemeljska bogastva (ekstraktivna industrija)	19,3	34,4	497
c) osnovna predelovalna industrija (kovinska, električna, kemična in lesna	32,4	28,5	245
d) lahka industrija	41,0	35,8	243

Velikih industrijskih gigantov skoraj ni bilo, saj je največ podjetij (tretjina) zaposlovala 100 - 500 delavcev. Med vsemi industrijskimi strokami je največ delavcev zaposlovala tekstilna industrija, nato kovinska industrija in šele potem številni premogovniki.

Da se zagotovi razvoj sodobne industrije in modernizira že obstoječa industrija, so slovenski gospodarstveniki posvetili največ pozornosti elektrifikaciji. Na tem področju so dosegli že nepojmljivo velike uspehe. V primeri s predvojnim stanjem proizvodnje električne energije (leta 1939) je že leta 1949 slovensko gospodarstvo proizvajalo dvainpolkrat toliko električne energije, to je takrat, ko so bile največje centrale še v gradnji. Po osvoboditvi so začele rasti številne nove hidrocentrale. Na reki Dravi, kjer so vodne razmere najugodnejše za izkoriščanje vodne sile, so po vojni nastale in še rastejo hidrocentrale Mariborski otok, Vuzenica in Vuhred — vse sami giganti. Na reki Savi dokončujejo predvsem dve zelo veliki — HC Moste pri Zirovnici in HC Medvode. Seveda pa so preuredili, poveča-

li in zgradili še številne druge. To je bilo potrebno, ker zahtevajo nova nastajajoča velikanska podjetja velike količine električne energije. Tako bo samo velika aluminij-ska industrija porabila energijo nekaj elektrarn na reki Dravi.

Drugi največji slovenski energetski vir so premogovniki. Leta 1912 so nakopali v slovenskih premogovnikih 1.420.000 ton premoga. Njegova proizvodnja je v četrto stoletja, do leta 1937, narasla komaj za 2%. Sele tik pred drugo svetovno vojno je ta proizvodnja bolj naraščala in dosegla najvišji nivo pod nemškim pritiskom leta 1943. Toda takemu izkoriščanju so se uprli slovenski rudarji in zapuščali obrate ter odhajali k partizanom. Zato je že naslednje leto proizvodnja izredno padla in nekateri premogovniki so morali popolnoma ustaviti delo. Premogovnik Kanižarica pri Crnomlju pa je v tisti dobi obratoval na osvobojenem partizanskem ozemlju in dajal premog za potrebe vojske in prebivalstva. Po osvoboditvi so slovenski rudarji razmere kmalu popravili in leta 1947 je bil presežen dotlej največji izkop. Odtlej proizvodnja premoga stalno narašča. Potrebno je poudariti, da poleg izpolnitve vseh ostalih premogovnih obratov največ gradi in razširja svojo proizvodnjo premogovnik lignita v Velenju. Okoli tega premogovnika nameravajo zgraditi velikanski kemični kombinat. Zdaj grade velikansko kalorično centralo, ki bo v času največjih potreb zalagala z električno energijo domala vso Slovenijo (to bo TE Soštanj). V velikem kemičnem kombinatu pa naj bi bila ogromna plinarna, ki bi zalagala s plinom vse pomembne centre v republiki, do katerih bi speljali ogromne cevovode. Posebne tovarne pa bi izdelovale številne sintetične proizvode, ki jih potrebuje zdravilstvo in industrija. Zdaj znanstveniki resno proučujejo ta načrt, ki naj bi ga že v prihodnjih letih uresničevali.

Premog porabljajo še razne kalorične centrale, med katerimi je že sedaj nekaj zelo velikih (trboveljska, rajhenburška, ljubljanska, velenjska).

Tretji važen energetski vir je nafta in zemeljski plin. Ta je posebno potreben, ker se močno razvija mehanizacija v vsej državi. Sicer je nahajališče nafte še precej, vendar ima podjetje v Lendavi še največ tradicije in tudi najmočnejšo proizvodnjo.

Poleg energije daje osnovo vsaki industriji metalurgija. Zelo velike so železarne na Jesenicah — Javorniku, ki se še vedno širijo, gradijo novi objekti, izpopolnjujejo

dosedanje naprave. Jeseniška železarna je bila zgrajena v povezavi s škedenjskimi, zato je z mejo med Slovenijo in Trstom ta železarna izgubila svojo predvideno vez in si vsa leta stare Jugoslavije ni mogla opomoči. Po osvoboditvi so se kovinarji lotili te težke naloge in podjetje docela osamosvojili. Podjetje dobiva od drugod seveda vso potrebno železno rudo in staro železo. Proizvaja pa najrazličnejše proizvode. Med novimi obrati je posebno pomembna doma izdelana velika sodobna valjarna debele plo-

V livarni

čevine, ki jo največ rabi ladjedelništvo. Poleg jeseniške sta še dve pomembni železarni — v Guštanju na Ravnah in v Storah. Guštanjnska jeklarna se usposablja za proizvodnjo vseh specialnih vrst jekla. Da bo kos nalogi je bilo treba skoraj od temeljev graditi novo podjetje z modernimi električnimi pečmi, ki bo domala tridesetkrat večje od nekdanje železarne. Seveda se širi tudi železarna v Storah.

Poleg črne je pomembna tudi barvna metalurgija. Med temi podjetji naj omenimo rudnik svinca in cinka v Mežici in edinstveno cinkarno v Celju, rudnik živega srebra s topilnico v Idriji, potem pa predvsem nastajajoče podjetje v Strnišču pri Ptujju, kjer bodo po dograditvi tega gigan-

ta proizvajali glinico in iz nje letno 30.000 ton aluminija. To je eden največjih slovenskih industrijskih gigantov, ki so najmodernejši in v celoti mehaniziran, tako, da delavci z ročnim delom sploh ne bodo sodelovali v proizvodnji. Poleg podjetja raste celo novo mesto, kjer bodo stanovali delavci in uslužbenci tega podjetja. V Slovenski Bistrici pa predelujejo barvne kovine.

Na tako pomembni metalurški osnovi se seveda razvija tudi močna kovinska industrija, pa tudi elektroindustrija. Med njimi so najpomembnejše stroke avtomobilska industrija, strojna industrija, livarstvo, elektroindustrija.

V Mariboru je nastala velika tovarna avtomobilov, ki serijsko izdeluje avtomobile tipa «Praga» in ki je na zagrebškem velesejmu še vsako leto razstavila nove izdelke. Poleg tega podjetja je v Mariboru pomembna tovarna kmetijskih strojev, so velike železniške delavnice, tovarna železnih konstrukcij, ki gradi mostove, velike industrijske dvorane in opremlja hidrocentrale, pa še druge tovarne nožev, tehtnic, pisarniškega pribora ipd.

V Ljubljani je po vojni zrastle velikansko podjetje «Litostroj», ki predvsem proizvaja turbine in druge naprave za hidrocentrale, za namakalne naprave itd. Tudi ob tem gigantu se je razvila nova mestna četrt.

V Kranju obratuje podjetje «Iskra». To podjetje je nastalo po osvoboditvi in serijsko izdeluje kinoprojektorje ter telefonske in druge električne naprave.

V Kamniku je pred prvo svetovno vojno obratovala majhna livarna. V njej je delal tudi maršal Tito. Po prvi svetovni vojni pa vse skozi drugo svetovno vojno do osvoboditve ta tovarna ni obratovala. Po osvoboditvi pa so delavci spet proizvedli znamenito temper litino za potrebe gospodarstva in zdaj dokončujejo veliko industrijsko dvorano, ob kateri kakor v senci stoje stari nekdanji obrati tega podjetja.

V Celju je velika tovarna emaljirane posode, tovarna tehtnic in sit.

Pa še in še bi lahko naštevali podjetja kovinske industrije.

V graditvi industrije je posebno veliko vlogo imela industrija gradbenega materiala. Naj omenimo samo pomembni cementarni v Anhovem ob Soči ter v Trbovljah, razna podjetja naravnega in umetnega kamna ter marmorja, obsežne opekarne in apnenice.

V Sloveniji je tudi več pomembnih podjetij kemične industrije. Omenili smo že, da

nameravam v kemični industriji zgraditi še velikanski kombinat v Velenju. Toda sedaj že obratuje pomembna tovarna zdravil, v Mariboru tovarna mila, v Rušah velika tovarna dušika, kemične tovarne v Hrastniku, Celju in Ljubljani pa še številna druga podjetja. V teh podjetjih moramo ugotoviti velik napredek in tehnični izpopolnitvi tovarn in skrajno izkoriščanje kapacitet, ker dajejo važne surovine za druge stroke.

Med ostalimi strokami naj povemo kaj le o tovarnah pohišstva, ki so — ena najmodernejših v Novi Gorici «Edvard Kardelj», tovarna upognjenega pohišstva v Duplicji pri Kamniku, tovarne pohišstva v Mariboru, Tržiču, Brežicah in drugod, tovarno meril v Slovenjem Gradcu, kopitarno v Sevnici in druge razne specialne tovarne. Med temi bi morali na prvo mesto postaviti kemično predelavo lesa in naštetih tovarne tanina, njih najmodernejšo «Jugotanim» v Sevnici, dalje tovarne papirja in sicer najpomembnejši v Vevčah pri Ljubljani ter Količevem, tovarno celuloze v Vidmu pri Krškem in ob njej nastajajočo tovarno časopisnega papirja, ki jo grade. Strokovnjaki in znanstveniki sedaj proučujejo pogoje za graditev velikega podjetja, ki bo proizvajalo umetna vlakna in umetno svilo iz domačega lesa, katerega sedaj prodajamo v tujino, da tam iz njega izdelujejo umetna vlakna. To podjetje bo posebno važno, ker slovenska tekstilna industrija potrebuje mnogo tekstilnih surovin. Vse kaže, da bo to podjetje na Dolenjskem, kjer je tudi les.

Tekstilna industrija šteje nekaj velikanskih podjetij. Med njimi sta «Intex» in «Tiskanina» v Kranju, so Mariborske tekstilne tovarne, predilnica v Litiji, tekstilne tovarne v Tržiču, pa razna podjetja v Ljubljani. Jaršah, Domžalah in Mengšu, Skofji Loki in Medvodah, v St. Pavlu pri Preboldu in Celju, v Majšperku in Polzeli, Zalcu, Novem mestu in Kočevju, pa v Ajdovščini in drugod.

Pomembne so tudi tovarne usnjarske industrije in med njimi nova tovarna usnja na Vrhniki, ki proizvaja posebno kvalitetno svinjino in je mnogo izvažna. V Kranju je tovarna gume. Živilska industrija šteje več pivovarn, tovarn, ki predelujejo sadje, mlinarsko in drugo industrijo.

Toda v vseh teh tovarnah lahke industrije ni toliko novega, kakor v prej omenjenih, saj je razumljivo, da šele močna osnovna industrija zagotavlja nadaljnjo rast lahke industrije, ki od nje prejema i stroje i surovine. Zato od številnih velikih industrijskih podjetij, ki smo jih prej omeni-

li. ne opažamo še tako izrazitega dviga družbenega standarda, ker bodo tovarne, ki proizvajajo predmete za široko potrošnjo, predmete, ki izražajo višji standard ljudstva, pričele obratovati šele v teh letih. Vendar je resnici na ljubo treba povedati, da smo med mnogimi podjetji srečali imena, ki so znana že izpred druge svetovne vojne. Toda res je tudi to drugo dejstvo, da so mnoge teh tovarn, ker so bile med vojno porušene ali zastarele, morali prenoviti popolnoma, tako, da lahko tudi v številnih takih primerih govorimo o popolnoma novih podjetjih.

Slovenska industrija je precej navezana na ostalo industrijo v Jugoslaviji, ker od nje dobiva precej surovin, na drugi strani pa v te druge republike pošilja mnogo svojih proizvodov, ki jih tam kupujejo. In tržaški bralec bo mimogrede pomislil, da bi

industrija STO v sodelovanju s slovensko ostalo industrijo pomenila tisto, kar morajo Slovenci sedaj šele graditi. Zato je morda ta gospodarski člen, ki bi zaživel in dal novih spodbud obema gospodarskima področjema, ki bi pomenil novo in še hitrejšo pot razvoja obema področjema, pravi trn v peti vsem tistim, ki bi radi videli obe gospodarski področji nemočni in seveda bolj dovzetni za tuje interese in tuje ukaze. Vsaj ljudska republika Slovenija ne more več oboleti za takimi hibami! Princip, da je osnova vsakega podobnega gospodarskega razvoja močna in sposobna industrija, je v Sloveniji uresničen in s tem postavljen tisti trden temelj, ki bo omogočil neprimereno hitrejšo rast vseh ostalih panog gospodarstva in splošne blaginje. Ker je bila njiva dobro obdelana, tudi dobro rodi!

OSNOVE KULTURNOSTI V SPOLNEM ŽIVLJENJU

Dr. ERMAN PERTL

Ob vsaki priložnosti naglašamo potrebo po kulturnosti v vsem našem udejstvovanju na kakršnem koli področju. Ljudska prosveta se zelo trudi, da bi se naša kulturna raven dvignila in res lahko z zadovoljstvom ugotavljamo, da smo v tem dosegli že lepe uspehe. Vsi si želimo resnične kulture, ki ne pozna izkoriščanja, marveč terja od slehernega vzdržnost, požrtvovalnost in moralnost.

Tudi spolno življenje mora usmerjati kulturnost. Na področju spolnega življenja je vse polno spodrsrlajev in zablod, ki vplivajo nemalokdaj usodno na razvoj prizadetega posameznika. Spolnost pojmujejo nekateri prevulgarno, zgolj fiziološko — animalno. Dvoumno govorjenje, neokusni dovtipi, namigavanja in kvantanje je za marsikogar vse, kar ve o spolnem življenju, o onem najintimnejšem, kar predstavlja eno največjih skrivnosti v vsem našem bitju in žitju.

O spolnem življenju ne govori nihče rad; vse, kar je z njim v zvezi, je prepuščeno golemu naključju — srečnemu ali nesrečnemu. V tem oziru je ostal človek skoraj samo nagonsko bitje, kajti vse premalo oblikujemo in kultiviramo spolno življenje. Za vse ostalo človekovo udejstvovanje skrbi vzgoja, ki skuša iz grobe skale oblikovati lep lik — na spolnem področju pa še vedno ostaja človek osamljen z vso svojo

grozo ali neizmernim bogastvom — kakor pač nanese. Tako je še za zdaj, vendar ni potrebno, da bi tako tudi moralo ostati.

Brez zdravih osnov ni kulture. To velja tudi za spolno področje. Najvažnejša osnova je znanje. Zato trčimo pri razglabljanju o spolnem vprašanju že v samem začetku na pomanjkljivosti, ki so v tesni zvezi z osnovami splošne vzgoje. Ta naj bi izoblikovala slehernega državljana v dobrega, se pravi plemenitega državljana, ki ne bi mogel prizadejati nikomur niti najmanjše krivice. Če bi se takšna vzgoja vedno in povsod popolnoma posrečila, potem bi sploh ne bilo več potrebno razpravljati o osnovah kulturnosti v spolnem življenju, kajti dobro in pravilno vzgojen državljan tudi na spolnem področju ne bi mogel storiti niti najmanjše nepravilnosti. Niso vsi enaki niti dovolj nadarjeni niti lahko vzgojljivi — zato se tudi ne smemo čuditi, če je v našem življenju toliko konfliktov, ki bi jih pravzaprav ne bilo treba, če bi se znali ljudje v usodnih trenutkih obvladati, če bi si mogli kaj odreči in če bi ne bili tako samoljubni in svojevoljni.

Temeljito znanje se mora odražati tudi na spolnem področju. Otroci kaj kmalu opazijo, da sta dva spola in se začno zanimati za vzroke takšnih razlik. Res je, da otrok ne razglablja predolgo o kakšnem vprašanju ali bolje — zadovolji se do kakšnih petih let mnogokrat že s kakršnim koli odgo-

vorom, ki vsaj kolikor toliko ustreza. Pozneje pa ni več tako. Otrok preverja odgovore odraslih. Če se prepriča, da odgovor le ne gre po resnici, izgubi zaupanje do odraslih — očeta, matere, učitelja itd. — in išče razlage kje drugje. In ravno tu se prične ali sreča ali nesreča. Ni vseeno, kdo pojasniti otroku spolno vprašanje, tudi ni brezpomembno, kako mu ga kdo obrazloži. Golo naključje ga lahko že v najnežnejših letih spelje s prave poti. Primer pove vse. Deček šestih let «ugotovi» pod vplivom kakšnega zakotnega ali uličnega «pouka», da je njegova sovrstnica «nemarna baba» — in jo v tem smislu ozmerja. Kakor je to nekaj razumljivega — v takih letih. namreč! — je pa vendar ta neosnovan vzdevek prvi zametek za napačni odnos, ki ga ima kak moški do ženske.

Od šestega do štirinajstega leta se deček zelo naglo razvija — umsko in tudi telesno. Prične se doba spolnega dozorevanja. Vse vre in kipi v njem — sprošča se ogromno ovdene sile, ki se neredkokdaj izprevrže v surovost in nepreudarnost. Večkrat se zaradi tega zaplete v večje ali manjše neprijetnosti, pregreši se tudi zoper svoje vrstnice, ki jih prezira, zaničuje ali celo očitno žali bodisi z besedo, bodisi z dejanjem. Marsikaj je namreč ostalo podzavestno od one «nemarne babe» in tako si mladostnik ustvarja vsaj v prvih letih popolnoma napačne predstave o svojih vrstnicah, ki preživljajo ravno tako svoja razvojna leta in to morda še pod mnogo neugodnejšimi okoliščinami kot on sam. Ze iz tega samega primera vidimo, kako lahko nastane že v otroških letih neko nesoglasje, ki mu je osnova napačno tolmačenje odnosov spola. Temu se ne bomo čudili, saj poudarjajo nekateri že v otroških letih superiornost moškega spola, nekakšne predpravice dečkov pred deklicami. «Tj si vendar fant, kaj se boš rval z dekletii», itd. Takšne in podobne vzklike čujemo vsakodnevno — in vprašanje je, če to ustreza pravilni vzgoji. Borimo se za enakopravnost spolov, grešimo pa že v najnežnejši otroški dobi nad lastnimi otroki. Ze v teh letih bi morali vzgajati otroke tako, da ne bi preveč naglašali razlike med spoloma, ali pa da bi jo vsaj pravilno tolmačili — razume se, kolikor mogoče enostavno s preprostimi primerami. Predvsem bi pa morali že v najnežnejši otroški dobi vcepljati otrokom spoštovanje do svojih sovrstnikov, tako dečkom kot deklicam — praktično torej že v teh letih izoblikovati pravilno predstavo o enakosti

spolov, ne pa da bi že v tem obdobju zavestno ali podzavestno vzbujali zaznavo o «močnejšem» oziroma «slabšem» spolu, ali konkretnete povedano, dali vso potuho za razvoj tako imenovane moške pravice ali moške poligamije. Cesar se Janezek nauči, to tudi Janez zna! Ravnajmo torej odsihdob tako, da ne bodo dekleta čim dlje nevedna in «poštena», fantje pa sebični in «moško» domišljavi na svoje «predpravice». Pravkar minula druga svetovna vojna je najbolj nazorno pokazala in dokazala, da je tako imenovani «močnejši» spol in moška «predpravica» res samo nekaj privzgojenega — plod nepravilne in v nepravo smer usmerjene vzgoje. Naše partizanke so gotovo dokazale, da ni niti kakšne moške predpravice, niti močnejšega spola.

V družinah, kjer je po več fantov in deklet, je mnogo laže otroke navaditi na pravilni odnos med spoloma. Vzemimo na primer, da so v neki družini samo fantje v neki drugi zopet sama dekleta. Mati, ki ima same fante, je kajpada ponosna na svoje sinove in mnogokrat se zgodi, da postane takšna mati sama «vsa moška» — kot pravimo. Nekako zadovoljna trdi, da se za svoje fante prav nič ne boji, češ da bodo «ženskam že kos». V tej izjavi tiči tole: takšna mati zavestno ali podzavestno zagovarja moško pravico ali močnejši spol. Hčerke nima — čemu potem tak strah?! S takim pojmovanjem daje svojim sinovom potuho, ko jih vidi, da nimajo pravega odnosa do deklet, s katerimi navezujejo prve stike. Navadno so takšni fantje izbirčni in menjajo dekleta po mili volji, dokler se jih končno lastna mati ne naveliča in jih prisili, da se poročijo dobro ali slabo, samo da se jih odkriža — ker od vse te časti nima kot gospodinja nobene pomoči, saj je v resnici le vedno sama in nosi tudi vsa bremena — sama.

Drugače je v družini, kjer so same hčerke. Oba sta zaskrbljena — oče in mati. Fantov se bojita, četudi so ženi zaželeni, a še vedno prevladuje sebična miselnost, da mora nevesta «prinesti nekaj s seboj k hiši». Pošteno dekle pridnih rok le prevečkrat ni zanimiv zakonski kandidat. Kje je tu enakost med spoloma? Zaradi tega, bo pa še trajalo nekaj časa, da bo konec tej dediščini iz prejšnje družbene ureditve. To velja posebno za naše podeželje, kjer je rečna, četudi pridna, pametna in poštena nevesta še vedno premalo cenjena in že od nekdaj gradivo premnogim romanopiscem za njihove obtožbe vsakokratne

družbene ureditve — romane iz kmečkega življenja. Kljub resni in kočljivi situaciji se pa mnogokrat zgodi, da prav mati tolikih hčera odpove popolnoma pri spolni vzgoji svojih lastnih otrok — ostane ji še samo strah, kaj bo, če se ji hčerke izgubijo na krivih potih. Na drugi strani pa so takšna dekleta silno neokretna v odnosih do moških, ko pa postanejo same matere in se jim kot povračilo za materino «krivico» rodi fant za fantom — stojijo pred novo uganko in vzgajajo svoje sinove neustrezno moški naravi.

Navedeni primeri morda niso najboljši, kažejo pa dovolj zgovorno, kaj vse odloča o pravilnem oziroma ustreznem odnosu med spoloma. Že v prvih letih našega življenja je odločeno, kakšen bo ta odnos — dober oziroma pravilen, ali pa slab oziroma nepravilen. Gotovo je eno, namreč da kdor pravilne predstave o tem odnosu ni prinesel že s seboj z doma, tega bo njegovo okolje s svojimi slabimi zgledi kmalu zmedlo in pripeljalo na napačno pot. Kdor ne spoštuje svoje sestre oziroma svojega brata, ta kdaj pozneje ne bo zadel(-a) pravega odnosa do ženske oziroma moškega, ki bo z njim pričrjenal(-a) navezovati intimnejše stike. Kdor v ženski ne vidi bodoče matere in jo poniža, ta zatrdno ne čuti do nje prav ničesar, torej nima niti pojma o človeškem dostojanstvu.

Ker je moški podjetnejši in ker naredi navadno iz ženske to, kar končno je — dobro ali slabo, kakršen je pač on sam — nosi zato moški tudi tem večjo odgovornost za vse, kar se lahko v odnosu med moškim in žensko dogodi. Moški, ki odvzame ženski nedolžnost in jo končno, ko zanosi, prepusti njeni usodi — je pač klavrn kavalir! V svoje opravičilo navajajo takšni «vitezi» — navadno po kakšnem posredniku, sami ostajajo čimbolj v ozadju! — da so prišle vmes takšne prepreke, ki še ne dovoljujejo zakonske zveze in še polno raznih neutemeljenih razlogov.

Edino, kar more pravilno usmeriti odnos med spoloma, je resnična kulturnost v spolnem življenju. Prva osnova za to je znanje oziroma pravilna vzgoja. Z njo moramo začeti že v najnežnejšem detinstvu, prav posebno pa že v prvi predšolski dobi in nadaljevati pozneje, vse dokler ni končana razvojna doba.

Pri dvigu kulturnosti v spolnem življenju lahko največ pripomore žena. Ta podpira tri ogle, kot pravi narodni izrek. Njo smatramo kot vzor čistoče. Bila je prva zdravnica in porodna pomočnica. Bila pa

je tudi prva gospodarica in vzgojiteljica. Kakršna je mati, takšen je tudi otrok. Oče skrbi za materialno stran, na vzgojo večinoma odločilno ne vpliva, pač pa lahko mnogo pokvari s svojim slabim zgledom, posebno s slabim odnosom do svoje žene, matere svojih otrok. Če ti ne vidijo niti v lastni družini svetlega in dobrega zgleda, najlepšega primera ljubezni med možem in ženo, potem posebno od sinov iz takšne družine ne moremo pričakovati, da bodo v odnosu do žensk plemeniti, zares pošteni. Zato morajo postati naše družine vzor pravega tovariškega sožitja. Če bo resnično tovarištvo otrokom prešlo v kri in meso, potem bo iztirjenec čim manj, prave človeške sreče pa čim več. So ljudje — in teh ni malo! — ki vse preveč zahtevajo in pričakujejo od življenja, sami pa ne dajo skupnosti skoraj ničesar. Vsi ti so vstopili v življenje premalo pripravljeni in brez družbene zavesti. Kdor pa družbi ne daje, nima pravice, da od nje kaj zahteva.

Prevelika romantičnost in sentimentalnost ne smeta zastirati pravega življenja, tudi k življenjskim lažem se ne kaže zatekati. Iztrenjenje namreč pride slej ko prej in je tem hujše, čim bolj zlagane so bile vse te divne laži. Tako tudi ne smemo prikrievati resnice o spolnem vprašanju. Ker dozorijo dekleta prej kot fantje, moramo ravno ženski vzgoji v zvezi s spolnim vprašanjem posvetiti kar največjo skrb. Ženska naj izve čimprej za biološka in fiziološka dogajanja v svojem organizmu, predvsem pa naj ve, da je glavni namen spolnega življenja porajanje telesno in duševno zdravega potomstva. Dekle naj ve, kaj pomeni ljubezen, kaj se skriva za dvorjenjem in laskanjem moškega, da je ne bi že prvi naval nagnjenj speljal s prave poti na napačno. Ženska tvega v ljubezenski igri mnogo več kot njen moški vrstnik. Čim bolj pa bo razgledana in poučena, tem laže bo presodila med videzom in resnico. Mnogokrat čujemo — «nesrečno sem se poročila, brez vsake izkušnosti, brez pravega znanja, ne da bi vedela, kaj terja pravzaprav zakonsko življenje od ženske...»

Mnogo je razporok in to že po nekaj mesecih ali celo že prej. Vse to dokazuje, da tu nekaj ni v redu. Kdor išče v zakonskem življenju samo spolno izživljanje, gotovo ni na pravi poti. Hedonistična čustva so zelo kratkotrajna in če ni pravega odnosa med spoloma, sledi kmalu prav granko iztrenjenje in o kakšnem sožitju pač ne more več biti niti govora — ker sožitje, ki sloni zgolj na izkoriščevanju, ne more imeti obstanka

in je že vnaprej obsojeno na razsulo. Vidi-
mo, da je nujno potrebna temeljita spolna
poučitev — kaj je spol, njegov pomen, de-
lo ali opravilo spolnih žlez, spolno dozore-
vanje itd. — nadalje moramo v zvezi s
splošno vzgojo podati tudi glavne smernice
za pravilno orientacijo na spolnem področ-
ju, kar bi lahko kljub raznim pomislekom
imenovali spolna vzgoja — in končno se
moramo odločiti že v razvojni dobi ali vsaj
med 14. in 15. letom tudi za protivenerično
vzgojo — kaj so spolne bolezni, kako jih spo-
znamo, kako se jih obvarujemo in kako jih
preprečujemo.

Potrebno je vse troje, prav posebno pa
moram poudariti, da se ne smemo zagovo-
ljiti zgolj z antivenerično vzgojo, ker bi
sama na sebi premalo prispevala k pravil-
nemu odnosu med spoloma. Lahko bi se
namreč kdo obvaroval pred kakšno spolno
boleznijo, ostal bi pa kljub temu moralno
brezčuten, ker bi sčasoma videl v ženski
samo predmet spolnega izkoriščevanja.

Za vse to bi morala sleherna ženska iz-
vedeti čimprej, da ne bi prelahkoverno in
prezaupljivo verjela, nič hudega sluteč, vab-
ljivim in lepim besedam vsiljivega kavalir-
ja, ki tvega in stori vse, samo da pride do
svojega cilja — zadostitvi spolne sle. Zato
je potrebno, da se ljudje dodobra spoznajo
in bolje je, da gredo narazen, še preden
nastane kakšna večja škoda. Vsekakor pa
je potrebno, da tudi moški ve vsaj v glav-
nem za nekatere ženske posebnosti in nag-
njenja, ki si jih pa ne sme napačno tolma-
čiti. Ni vsaka kretnja že znak, da si želi
intimnejši odnos. Moški vse premalo ceni-
jo žensko rahlocutnost in nežnost. Pozab-
ljajo, da je večinoma potreba po spolnem
izživljanju pri njih mnogo manjša in da je
vsaj relativne ženske frigidnosti le mnogo
več, kot si sicer mislimo. Vse to ni tako
enostavno kot si mnogokrat moški domi-
šljajo češ, je pač neumna gos, ki nič ne ra-
zume... Kdor tako misli, dokazuje, da ni-
ma sam niti najnujnejše življenjske šole za
seboj. Gotovo se bo še kdaj prepračil o svo-
jem duševnem siromastvu, vendar bo ta-
krat verjetno zanj že prepozno.

Kulturnost v spolnem življenju je pogoj
za nemoteno sožitje med spoloma. Sama od
sebe ne nastane, marveč jo je treba šele z
vso skrbnostjo privzgojiti in to od prvih
dni življenja naprej. Ta vzgoja ne sme biti
preozkosrčna, se pravi nefiziološka, marveč
mora z vso iskrenostjo, a vendar obzirnost-
jo spolnost pravilno usmerjati, čim se prič-
ne očitovati, posebno pa v dobi spolnega
dozorevanja. Prekipevajoče mladostne sile
ne smemo namerno usmerjati v spolnost,
marveč v nesebično delo za skupnost. To
velja posebno za doraščajočo mladinko.
Mladega človeka moramo opogumiti, da se
bo lahko uveljavljal na katerem koli pod-
ročju dejavnosti, pobijati moramo občutek
manjvrednosti in dvigati njegovo samoza-
vest v življenjski borbi in ustvarjanju v
družbi. Priporočati moramo spolno vzdrž-
nost do poroke, kajti doba pred poroko od-
loča, kakšen bo odnos med spoloma. Kdor
je že pred poroko hodil po poti življenjskih
laži in brezobzirnega izkoriščanja, ta se tu-
di v zakonu ne bo počutil dobro in bo iskal
v njem samo spolno izživljanje.

Ce so dane poglobitve osnove kulturnosti
v spolnem življenju, tedaj ne more biti
kvarnih posledic, ki jih sicer vedno prizade-
va spolno divjaštvo.

Vsa ta razmišljanja nam povedo dovolj
jasno, da smo marsikaj zamudili in da mo-
ramo še mnogo, mnogo pristoriti. Delo ni
lahko. Zahteva predvsem mnogo vztrajnosti
in iskrenosti. Napake so pri obeh, tako pri
moškem kot pri ženski. Zato morata oba
resno hoteti, da vse te napake uvidita in
tudi odpravita.

Napačno bi bilo, če bi kdo iz vsega tega
sklepal, da obvlada spolnost vse naše de-
janje in nehanje. Takšno naziranje bi bilo go-
tovo popolnoma zgrešeno. Spolnost je nekaj
drugotnega, lahko pa nepravilno usmerjena
premočno vpliva posebno na mladega člo-
veka, tako da izgubi le-ta sčasoma zani-
manje prav za vse. Zato moramo poudariti
ravno pri mladem človeku predvsem delov-
ni proces, kajti življenje je delo in brez
dela ni življenja.

NAŠA ZDRAVILNA ZELIŠČA

Mr. ph. ANDREJ BOLKO

Veliko je ljudi, ki se pomilovalno nasmehne in vzame s precejšnjim nezaupanjem nasvet, naj za nekatere bolezni uporablja zdravilna zelišča. Da je v tem primeru nezaupanje neutemeljeno, nam pove zgodovina zdravilnih zelišč, ki jo tu spodaj v nekaj vrsticah navajam. Ni da bi jemali ta način zdravljenja za suho zlato, vendar pa moramo priznati, da je bila ta veda v starem in srednjem, veku zelo razvita in da so bili stari mojstri v tem pogledu na pravi poti; poznejši napredek v pogledu izdelovanja in pripravljanja zdravil je nadaljevanje takratnih dognanj.

Ze Sveto pismo in spisi Indijcev omenjajo zdravljenje z zelišči. Pred Kr. r. so Hipokrat, Teofrast, Dioskorid in dr. uveljavljali nauke o zdravljenju z zelišči; nauki poslednjega so veljali celih 17 stoletij. Sledili so Plinij, Galena in drugi, katerih glavno opravilo je bilo pripravljanje zdravil iz zelišč. Poznali so že takrat 200 do 300 raznih zelišč, katerim se jih je pridružilo še mnogo po prihodu Mavrov v Spanijo (arabski spisi) in po odkritju Amerike. Velike zasluge za spoznavanje zelišč so imeli v srednjem veku samostani; homeopati so klasificirali zelišča po njih zdravilnem učinku. Pozneje nas je kemična analiza seznanila z rastlinskimi sestavinami. Proti koncu XIX. stol. je bil razvoj kemije zelo močan. Znanost o zdravilnih zeliščih je bila potisnjena v ozadje in skoraj zatrta. Kemikom se je posrečilo v tem času izločiti iz rastlin učinkovite snovi, ki so jih začeli nato umetno izdelovati. Zdravniki so te snovi začeli takoj uporabljati; tovarnarji so uporabo teh zdravil pospeševali, nudeč zdravnikom potrebno literaturo in recepte.

Značilne za sedanjo dobo so v tovarnah izgotovljena in lepo pakirana zdravila, ki so prišla v splošno rabo, kar je večkrat za sluga reklame.

Tudi danes se v nekaterih državah zdravniki zatekajo k zeliščem in jih zapisujejo in to v raznih mešanicah. Med temi državami so Nemčija, Svica, Holandska, Belgija; kakor vidimo zelo napredne države. Tudi v Jugoslaviji se je uporaba zelišč po vojni zelo povečala.

Zdravilni učinek zelišča je odvisen od nekaterih snovi, ki jih ta vsebuje: alkaloidi, glikozidi, razne soli in kisline, eterična olja, škrob, sladkor, sluz itd. Najvažnej-

še med temi so alkaloidi in glikozidi, med njimi hudi strupi n. pr. atropin v volčji češnji.

Tržaško ozemlje je po obsegu sicer zelo majhno, zelišča, ki rastejo na njem pa so raznovrstna. Razen nekaterih, so količine teh zelo skromne in se nabiranje za zaslužek v večini primerov ne izplača. V naslednjem podajam seznam zelišč, ki uspevajo na STO; za vsako zelišče sem navedel tudi latinsko ime in snovi, ki jih vsebuje ter uporabo:

Seznam najvažnejših zdravilnih rastlin na Tržaškem

Jetičnik (*Veronica* off.); vsebuje tanin, smolnate in grenke snovi, sladkor itd.

Uporaba: katar, suhi kašelj, naval krvi.

Smetlika (*Euphrasia* off.); vsebuje tanin, grenke snovi, alkalijeve soli itd.

Uporaba: zastaran katar, omotica, vnetje oči (očesna voda).

Verbena (*Verbena* off.); vsebuje verbenalin, grenke snovi, sluz itd.

Uporaba: zlatenica, pospešuje menstruacijo, bolezni jeter, sluznice in ledvic, kamni in pesek v mehurju.

Poprova meta (*Mentha* pip.); vsebuje eter. olje, tanin, grenke snovi itd.

Uporaba: napenjanje, želodčni krči, histetrija, lenivost črev.

Satraj (*Satureja portensis*); vsebuje eter. olje (v njem do 40% karvakrola in cimola), smola itd.

Uporaba: pospeševanje prebave, kolika, manj za živce.

Sivka (*Lavandula vera*); vsebuje eter. olje (linalol in dr.), sluz itd.

Uporaba: proti navalu krvi, glavobol, omedlevica, živčna slabost.

Vrtni timijan (*Thymus vulgaris*); vsebuje eter. olje (timol, karvakrol, cimol).

Uporaba: boleča menstruacija.

Materna dušica (*Thymus serpyllum*); vsebuje eter. olje (0.10—0.60%), cimol in druge terpene in fenole.

Uporaba: slabokrvnost, žolč, bolezni mehurja, **Zajbelj** (*Salvia* off.); vsebuje eterično olje (1—2.5%).

Uporaba: katar, kašelj, zasluženost, bolezni jeter in ledvic. Največ se porabi zajblja za začimbo.

Izop (*Hyssopus* off.); vsebuje eterično olje (0,25—0,80%), pinen, pinocamphen, cineol.

Uporaba: prsne bolezni, kronični katar, zoper potenje.

Rožmarin (*Rosmarinus* off.); vsebuje eterično olje (pinen, kamfen, cineol, kafra, borneol).

Uporaba: okrepčevalno sredstvo, proti krčem, boleznijeter in ledvic.

Crna meta (*Marrubium* vulgare); vsebuje marubidin, eter. olje, tanin, soli itd.

Uporaba: živčne motnje, bledičnost, boleznijeter, histrija, hipohondrija, neredna menstruacija.

Trpotec (*Plantago lanceolata*); vsebuje grenko snov, tanin itd.

Uporaba: zoper zasluzenje pljuč, slabostimehurja, hemoroide, beli tok.

✱ **Ptičji dresen** (*Polygonum aviculare*); vsebuje tanin, škrob, sluz itd.

Uporaba: sečne bolezni, kolika, bolečine v ledvicah, tvoriv črevesju in želodcu, krvavenje želodca in črevesja.

Omela (*Viscum album*); vsebuje velledol, olje, viscin, tanin, sluz itd.

Uporaba: božjastni krči, motnje v krvi, premočne menstruacije.

Sipek (*Cynosbati*, *Rosa canina*); vsebuje eter. olje, tanin, vitamin C, sladkor, gumi.

Uporaba: čisti ledvice in mehur, učinkuje pri pesku, pri kamnih na ledvicah in mehurju; žene na vodo. Ker je na vitaminu C zelo bogat, se uporablja za pripravljanje zdravilnih sirupov.

Brinje (*Juniperi* comm.); vsebuje: eter. olje, smolo, sladkor, juniprin, vosek itd.

Uporaba: jači želodec, čisti kri, žene na vodo, pospeši potenje.

Lovorika (*Laurus nobil.*); vsebuje eter. olje (list 1—3%), laurin, vosek, smola, sladkor, škrob.

Uporaba: slabost želodca, trešljika, kolika.

Cešmin (*Berberis*); vsebuje berberin, oksikantantin, berberamin, jabolčno in limonsko kislino itd.

Uporaba: Caj iz skorje zoper boleznijeter, vranice in zoper vodenico.

Krvavi meček (*Chelidonium majus*); vsebuje kelidonin, keleritrin, homokelidonin, protopin itd.

Uporaba: zlatenica, vodenica, zaprtje, manj za žolčne kamne.

Dišeča vijolica (*Viola odorata*); vsebuje eter. olje z ironom, sladke snovi, barvilo, salicilno kislino kot glikozid itd.

Uporaba: dušljivi kašelj, bronhialni katar.

Divja mačeha (*Viola tricolor*); vsebuje eter. olje, violakvercitrin, barvilo, sluz itd.

Uporaba: čisti kri, zoper skrofulozo in izpuščaje.

Milnica (*Saponaria* off.); vsebuje saponin, gumi, sluz, smolo in soli.

Uporaba: zoper kožne bolezni, boleznijeter, vranice, črevesja in motnje v prebavi.

Divji slezenovec (*Malva silvestris*); vsebuje sluz, sladkorne snovi itd.

Uporaba: boleznijeter in bronhijev, bezgalk in sluznice.

Slez (*Althaeae* off.); vsebuje asparagin, tanin, 25—30% sluz, škrob itd.

Lipa (*Tilia*); vsebuje 0,05% eter. olja, hesperidin, sladkor, sluz itd.

Uporaba: žene na vodo, pospešuje potenje.

Krčnica (*Hypericum perforatum*); vsebuje eter. olje, grenko snov, tanin itd.

Uporaba: boleznijeter in ledvic, driska in krvavenje, tiščanje v želodcu, menstruacijske motnje.

Divji kostanj (*Aesculus hippocastanum*); vsebuje escinovo kislino, tanin, eskulin, škrob, celulozo, rudninske soli itd.

Uporaba: katar prebavil, griza.

Vinska ruta (*Ruta graveolens*); vsebuje eter. olje, rutin, smolo, grenko snov itd.

Uporaba: krvni pritisk v glavi, omotica, glavobol, srčno utripanje.

Jesenček (*Dictamnus albus*); vsebuje eter. olje, grenko snov, smolo, gumi, škrob.

Uporaba: zoper kamne, pospešuje menstruacijo, tudi proti histriji in krčem.

Krhlika (*Rhami Frangulae*); vsebuje Frangulin, emodin, krizofanovo kislino itd.

Uporaba: zlata žila, jetra, žolč in vranica.

Gladež (*Ononis spinosa*); vsebuje ononin, onocerin, smolo, škrob, limon. kislino.

Uporaba: katar v mehurju in vodenica, odpravi pesek v seči.

Ranjak (*Anthylis vulnerariae*); vsebuje sluz. Uporaba: zunanje za rane.

Rabozel (*Melilotus* off.); vsebuje eterično olje, kumarin, melitolin, smolo, tanin.

Uporaba: zunanje kot obliž zoper revmatizem, otekline v členkih, otok bezgalk.

Sladki les (*Glycyrrhiza glabra*); glicirhicin, sladkor, beljakovina, smola, škrob itd.

Uporaba: kašelj, zasluzenost pljuč, katar.

Sretena (*Geum urbanum*); vsebuje eter. olja z evgenolom, tanin, smolo, škrob itd.

Uporaba: splošna oslabeledost, krvavenje maternice, driska.

Gladišnik (*Agrimonia eupatoria*); vsebuje eter. olje, tanin itd.

Uporaba: jetrne bolezni, kronični želodčni katar, vnetje želodca, krvavenje ledvic.

- Kilovnik** (*Herniaria glabra*); vsebuje herniarin, tanin, soli itd.
Uporaba: katar v mehurju, vnetje ledvic, ledvični kamni, zlatenica.
- Peteršilj** (*Petroselinum sativum*); vsebuje eter. olje, sluz, sladkorne snovi itd.
Uporaba: motnje v krvnem obtoku, ledvične bolezni in vodenica, boleznj vranice in jeter.
- Bibernela** (*Pimpinella magna*); vsebuje eter. olje, pimpinelin, smolo, beljakovine, soli itd.
Uporaba: katar, zasluženost pljuč, vnetje bezgalk.
- Koromač** (*Foeniculum off.*); vsebuje 3–6% eter. olja za anetolom, sladkor itd.
Uporaba: krči v trebuhu, napenjanje, lenivost, prebava, krči v želodcu, ledvične bolezni.
- Bezeg** (*Sambucus nigra*); vsebuje sambnigrin, proste organske kisline, tanin, sladkor itd.
Uporaba: kašelj, nadoh, hripavost, zasluženost želodca.
- Spajka** (*Valeriana off.*); vsebuje eter. olje 1%, valerianska kislina 0,6%, kisline: jabolčna, mravljinčna, očetna, tanin, gumi, soli.
Uporaba: nervoznost, nespečnost, pomirjevalno sredstvo, migrena, hipohondrija, histerija in božjast.
- Lapuh** (*Tussilago Farfara*); vsebuje tusilagin, tanin, soli, sluz itd.
Uporaba: zasluženost, katar, nadošnost.
- Rman** (*Achillea Millefolium*); vsebuje ahilein, eter, olje, smolo, rudninske soli itd.
Uporaba: krvavitve, katar želodca in čreves, težave v prebavi, nemoroidi, oslabeledost mehurja.
- Vratič** (*Tanacetum vulgare*); vsebuje: tanacetin, grenko snov, tanin, eter. olje.
Uporaba: gliste, želodčni krči, omotičnost, histerija, boleča menstruacija.
- Pelin** (*Artemisia absinthium*); vsebuje absintin do 0,5%, eter. olje, sluz itd.
Uporaba: kolika, boleznj jeter, vodenica, zlatenica.
- Meseček** (*Calendula off.*); vsebuje eter. olje, kalendulin, smole, beljakovine itd.
Uporaba: pomirjevalno sredstvo, skrofuloza, padavica, jetrne in vranične bolezni.
- Plavica** (*Centaurea cyanus*); vsebuje barvilo, sluz, soli, vosek.
Uporaba: zunanje: nečiste gnojne rane, kraste, katar na očeh.
- Cikorija** (*Cichorium intybus*); vsebuje duš-
- kovne spojine, maščobe, Inulin, sladkor, rud. soli.
Uporaba: čisti kri, zasluženost želodca, zlatenica, hipohondrija, histerija itd.
- Regrat** (*Taraxacum off.*); vsebuje Inulin, Levulin, Taraksin itd.
Uporaba: okrepujoče sredstvo zoper boleznj jeter, zlatenica.
- Jeglič** (*Primula off.*); vsebuje eter. olje, grenke snovi, soli, primulin.
Uporaba: bronhialni katar, boleznj mehurja, ledvic.
- Pljučnik** (*Pulmonaria off.*); vsebuje rastlinski glen, kalcij itd.
Uporaba: pljučne bolezni, zasluženost prs, nadoha, hripavost.
- Kristavec** (*Datura Stramoni*); vsebuje 0,2–0,6% alkaloidov povečini iosciamina, manj atropina in skopolamina, precej rudninskih soli.
Uporaba: histerija, epilepsija, proti nadohni (cigarete).
- Zobnik** (*Hyoscyamus niger*); vsebuje 0,02–0,05% iosciamina, skopolamina.
Uporaba: očesne bolezni.
- Rdeči naprstec** (*Digitalis purpurea*); vsebuje digitoksin, digitalin, digitalein.
Uporaba: srčne bolezni, vodenica.
- Mnogo izmed navedenih zelišč je ljudem znanih in jih tudi uporabljajo. Posebno v prejšnjih časih so na deželi pridno kuhali razne čaje, a tudi še danes najdemo v mnogih kmečkih hišah vsaj nekaj «rož», med temi: žajbelj, brinje, lipov cvet, bezeg in druge.
- Kdor se bavi z nabiranjem zelišč, ta ve, da se nabirajo v raznih letnih časih, kar je bistvene važnosti; zelišča se nabirajo takrat, ko vsebujejo največ zdravnih snovi. Vemo tudi, da v mnogih primerih ne vsebuje cela rastlina zdravnih snovi, ampak le nekateri njeni deli: list, koren, cvet itd.
- Nabiranje zelišč za zaslužek bi se na našem ozemlju izplačalo samo v nekoliko primerih; na pr.: žajbelj, katerega je dosti po pobočju Krasa ob morju in ima precej visoko ceno. Izvažajo se mnogo v Ameriko, kjer ga rabijo za začimbo za mesne izdelke. Nadalje je precej brinja, šipka, lovorike, pelina, nekaj rute, mete i.dr., a je vse to precej nizke cene in bi se splačale v nekaterih primerih samo velike količine.

O ZOBNIH BOLEZNIH

Dr. ROBERT HLAVATY

Kadar govorimo o zobnih obolenjih, moramo vedeti, da so zobje sestavni in neločljivi del človeškega telesa kot vsi drugi organi v našem telesu. Zobna obolenja potekajo enako kot obolenja drugih organov: kosti, pljuč, ledvic, jeter itd. naravno pa v toliko svojevrstno, v kolikor je struktura zob različna od strukture drugih organov našega organizma. Tako obolijo zobje na gnitju, vnetju in podobno. Zmotno bi bilo misliti, da zobna obolenja nimajo zveze s celotnim organizmom in da ne vplivajo na ves organizem. Zato je edino prav, če sodimo vedno človeško telo kot celoto in če gledamo na zobna obolenja kot bolezen celote. Zobno gnitje n. pr. gotovo nima svojega vzroka samo v zobeh, temveč v kompliciranih in različnih činiteljih telesne konstitucije.

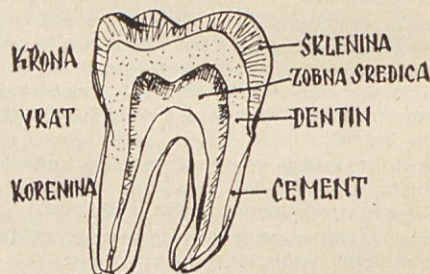
Zobje kot celota so najtrši organ človeškega telesa. Služijo nam za drobljenje hrane. V pradednih časih jih je tudi človek uporabljal kot še danes mnogo živali tudi v lastno obrambo. Človek ima zobe zaklinjene v dveh čeljustih v strnjeni vrsti v obliki loka. Ta dva loka se krijeta med seboj in s premikanjem spodnjega loka zob ob zgornjega drobimo hrano. To je potrebno zato, da dobi želodec hrano zmleto in s slino namočeno, pripravno za prebavo.

Prve zobe dobi človek zelo zgodaj. Prodirati začno iz čeljusti po določenem vrstnem redu že s 6—8 mesecem. Prvim zobem pravimo mlečni zobje ter jih je 10 v zgornji in 10 v spodnji čeljusti. Mlečni zobje so otroškim malim čeljustim primerno manjši, mehkejši in svetlejši od stalnih zob ter začno kmalu izpadati. S šestim letom pa pričnejo na njih mestu prodirati na dan stalni zobje. Stalni zobje se zvrstijo v daljši lok in sicer 16 zgoraj in 16 spodaj, so različni po velikosti in obliki glede na delo, ki ga opravljajo: sprednji sekajo hrano in jim pravimo sekalci, zadnji meljejo in drobijo hrano ter jim pravimo kočniki. Med sprednjimi in zadnjimi so podočniki in po dva vrzeljaka.

Ce opustimo namenoma obravnavo prirojenih napak v rasti in razvrstitvi zob, proti čemur se ne moremo braniti ter nezgodna obolenja n. pr. prelome zob in čeljusti, za katere veljajo navodila splošne previdnosti, lahko rečemo, da so zobna obolenja številna in raznovrstna.

Kakor vsi deli našega telesa, tako tudi zobje obolijo. Najbolj pogosto obolijo zobje na gnitju ali cariesu. Toda še preden govorimo o gnitju in zobnih boleznih sploh, moramo spoznati strukturo zoba, če hočemo imeti jasno

predstavo o poteku najbolj pogostih zobnih obolenj, njih možnih posledic ter povezavi zob s telesom. Vsak zob ima krono, ki jo vidimo, vrat, ki ga obdaja rob dlesni, in korenino, ki je zaklinjena v čeljustni jamici ali alocoli. V njej tiči korenina tako trdno, da moramo porabiti precejšnjo moč, če hočemo zob izdreti. Če pa zob razpolovimo, vidimo jasno tri plasti: trdno sklenino (ali emajl), ki obdaja vso zobno krono kot vrhnja plast, dentin, ki tvori večji del zoba, in cement, ki obdaja koreniko. Sredi zoba je zobna votlina, v kateri je zobna sredica ali zobna pulpa. To so živčna vlakna in krvni kapilari, ki so skozi kanal korenike povezani z živci in žilami čeljusti in po njih s celim telesom. (Slika št. 1.)

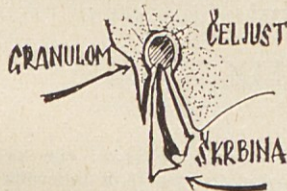
Gnitje, piškavost ali caries nastane tako, da kisline, ki se tvorijo iz ostankov hrane, poškodujejo sklenino. V razjedeno sklenino vdrejo bakterije in skupno začno rušiti zobno snov. To združeno delo kislin in bakterijev ruši zobno snov in luknja v zobu postaja čedalje večja, dokler ne doseže zobne sredice, ki se pod učinkom bakterij in njihovih strupenih izločil ne vname. Piškav zob začne boleti, bolečine so zlasti ponoči, ko je dotok krvi v glavo in zobe večji, nezdružne tako, da ne moremo spati ne delati. Bolečine pri vnetju zobne sredice so še tako prav hude, ker se vnetja zobna sredica ne more v trdni zobni votlini nikamor širiti. Znano je, da je otok eden značilnih znakov in posledic vnetja vsakega organa. (Slika št. 2.) Če ne poseže vmes zdravnik in ne zamori vnete zobne sredice, začne le ta razpadati; najprej delno in nato popolnoma. Piškav zob se pomiri in bolečine prenehajo. Če ne pride do vnetja obzobja v čeljusti, je bolezen prenehala. Toda le na videz, kajti zob, ki je bil zdrav in ki je zbolel najprej na gnitju in potem na vnetju zobne sredice, postane shramba

razpadlih zobnih snovi, ostan-
kov hrane in polni vsako-
vrstnih bakterij, ki imajo
po eni strani odprto pot v
usta, po drugi pa po kana-
lu korenine v čeljustno kost
in v telo. Takemu zobu pra-
vimo, da je gangrenozen.
Sčasoma se vgnezdijo bakte-
rije okoli korenske konice,
kjer se ob izginjevanju če-
ljustne kosti ustvari mešiček
ali granulon, ki ni drugo kot

posledica trajnega vnetja tkiva ob zobni ko-
renini. Granulon, iz katerega nastane tudi če-
ljustna cista, je rezervoar škodljivih bakte-
rij, ki v malih količinah stalno prodirajo v
telo, ali v ugodnem trenutku preidejo v pravi
napad, vdrejo v čeljust in povzročijo vnetje
pokostnice (periostitis) ali, kar je še bolj ne-
varno, vdrejo v krvne žile ter se s krvjo pre-
akajo v oddaljene organe v telesa in povzro-
čijo lahko vnetja v sklepih (poliartritis) v srcu
(miocarditis), v ledvicah (nephritis) in lahko še
vse polno drugih obolenj.

Tako torej lahko nastanejo iz navadne na-
videz nedolžne zobne piškavosti ali cariesa zelo
huda, da, celo smrtno nevarna obolenja naj-
važnejših organov v našem telesu. (Slika 3.)

Ce je organizem dovolj odporen, in tako od-
porno moč ima k sreči vsak organizem, dokler
je zdrav in dokler ga kaka druga bolezen ne
ošibi, če torej ne pride do takih komplikacij,
začne odmrli zob razpadati in od nekoč lepega
in zdravega zoba ostane le še škrbina z ostrimi,
trdimi robovi, ki kot shramba nesnage po-
vzroča slab duh iz ust ter s svojimi ostrimi
robovi reže jezik in je kriva gnojnih angin,
stalnih ran na jeziku in notranjem licu in zna
biti morda kriva celo raka na jeziku ali na
notranjem licu.

Poleg obolenj, ki imajo svoj izvor v gnitju
zob, srečamo razmeroma pogosto majavost zob,
ki ima svoj vzrok v danes še nepojasnjenih
činiteljnih. Skoraj gotovo je glavni vzrok avi-
taminosa, to je pomanjkanje nekih vitaminov
v prehrani ali pa v nepravilnem izkoriščanju
vitaminov v telesni presnovi. Dognano je, da
ima pri majavosti zob veliko vlogo tudi ded-

nost. Vemo, da je pri bolnikih z majavimi zob-
mi eden od obeh staršev trpel na majavosti
zob ali celo izgubil vse zobe. Majavost zob je
le začetek bolezni, ki ji pravimo tudi paraden-
toza in ki se konča redno z izpadom obolelih
zob. Pri tej bolezni gre za kronična obolenja
obzobnega tkiva s postopnim izginjevanjem če-
ljustnega kostnega grebena, v katerem so zob-
je zaklinjeni. Vsled izginjevanja čeljustnega
grebena (ali atrofije čeljusti) sedijo zobne ko-
rénine vedno manj trdno v čeljusti, zobje se
vedno bolj majejo, dokler končno ne izpadejo.
Majavost zob spremlja redno, kot rečeno, vnet-
je obzobne dlesni z obilnim izcedkom gnoja in
dlesnih žepov.

Ze zgoraj sem omenil, da imajo zobna obo-
lenja tesne vezi s celim telesom in da je mno-
gim obolenjem drugih organov iskati marsi-
kdaj povoda v zobnih in čeljustnih boleznih in
narobe, da se na zobeh mnogokrat kažejo zna-
ki bolezni tega ali onega notranjega organa.
Tako imajo marsikdaj sklepni revmatizem,
srčna obolenja, vnetje ledvic, vnetje slepiča,
vnetje žolčnega mešička, zastrupitve krvi iz-
vor v zastarelih vnetjih zobne korenine (gran-
ulomiti) in mnogim obolenjem prebavil (že-
lodčne in črevesne katarje) je pripisati meha-
nični nesposobnosti drobiti hrano.

Pri vseh takih obolenjih moramo torej mi-
sliti na možnost, da izhajajo iz kakega gnoj-
nega ognjišča v čeljusti in zobeh. V tem pri-
meru govorimo o lokalni (žariščni) infekciji
ali o oralni sepsi.

Majavost zob je marsikdaj zgodnji znak
sladkorne bolezni in marsikateri zastrupitvi
krvi je iskati vzrok v gnojnem zobnem ža-
rišču.

Zobna obolenja so najbolj pogoste in naj-
bolj razširjene bolezni. Zato je koristno, da jih
poznamo v glavnih obrisih, da poznamo ne-
varnosti, ki nam od njih pretijo in da se zna-
mo pred njimi varovati.

Kako naj se torej varujemo pred zobnimi
boleznimi? Zobe moramo v prvi vrsti negovati,
nega zob pa pomeni snago zob in ust. Zobe
moramo čistiti, in sicer mehanično, to se pravi
čistiti jih z zobno ščetko in mlačno vodo po-
vsaki jedi! Dvakrat ali večkrat tedensko jih
lahko čistimo tudi z zobno pasto. Prepogosto
čiščenje zob z zobno pasto je škodljivo za
zobno sklenino, kajti zobne paste, ki so se-
stavljene povečini s trgovskim kriterijem, za-
sledujejo hitre učinke in zaradi kemičnih sno-
vi, ki jih vsebuje, ali grabo mletega prahu,
niso vselej neškodljive. Kakor moramo umi-
vati roke pred jedjo, tako moramo umivati
zobe po jedi. Saj smo rekli, da so ostanki
hrane med zobmi krivi gnitju zob. Redni pre-
gled ust po zdravniku specialistu za zobne
bolezni je danes spričo razširjenosti zobnih

bolezni potreba, ki je v interesu lastnega zdravlja ne smemo opustiti. Skrbeti moramo, da bolne in nagnite zobe zdravimo in to ob začetku piškavosti, kajti o zobu, ki začne boleti, lahko rečemo, da je izgubljen. Predvsem pa je važno, da damo izdreti gnile korenine. Nikdar ne bomo dovolj poudarjali, da je treba varovati pred zobnimi obolenji zlasti mladine, in to v prvi šolski dobi, ko moramo skrbeti, da jim preide nega zob prav v kri, kajti tudi tu velja star pregovor, da je bolje bolezen preprečiti kakor pa jo zdraviti. Zobe moramo štediti in skrbno varovati. Ceprav so trdni, vendar jih ni moči uporabljati za delo, ki je njim neprimerno in škodljivo. Zobje ne morejo nadomestiti klešč in zato ne smemo z njimi tretji orehe ali izdirati žeblje ali celo grizti kozarce, s čimer so mnogi kaj radi dokazovali trdnost in zdravje svojih zob. S takim početjem škodimo zobni sklenini in s tem zobu, ki postane zaradi take nerazsodnosti lahek plen gnjtu.

Zob ne smemo izpostavljati naglim spremembam temperature. Tudi zdrav zob lahko zboli, če zaužijemo prevroče in premrzle jedi ali pijače in še zlasti, če sledi to zauživanje naglo eno za drugim.

Po drugi strani pa si moramo prizadevati, da odpravimo mnoga zmotna prepričanja in pomisleke. N. pr. mnogi mislijo, da ni dobro

zdraviti zob v nosečnosti. Ravno nasprotno je pravilno, kajti prav v nosečnosti moramo posvetiti zobem največjo skrb. Ravno v nosečnosti, ko potrebuje telo več apna, postanejo zobje mehkejši in zapadejo rajši in hitreje gnitju.

Prav tako je zmotno mišljenje, da mlečnih zob ni potreba zdraviti. Posledice te nemarnosti se kažejo na oslabeledosti otrok v predšolski dobi zaradi nespečnosti vsled bolečin nagnitih zob in zaradi odpora do hrane.

Zobje niso le važen činitelj po njih fiziološki funkciji drobljenja hrane, marveč tudi zaradi njih zveze s celim organizmom. Zdravi zobje pričajo o pravilni zdravstveni vzgoji in omiki in ker so zdravi zobje tudi lepi, so najlepši okras ust in lica. Sodobni način življenja z nenaravno in izumetničeno prehrano, nerednost v prehrani, ki jo narekuje tempo današnjega časa vplivata, gotovo škodljivo na zdravje tako celega telesa in tudi zob. Kljub podaljšanju povprečne življenjske dobe človeka ne moremo reči, da je gnitje zob v upadanju. Zato je dolžnost vsakogar, da v interesu lastnega zdravlja skrbi za zdravje zob. To velja zlasti za starše in vzgojitelje, ki jim je zaupana mladina, kajti s primerno zdravstveno vzgojo in poukom bomo lahko poudarili vrednost, ki jo imajo zdravi in lepi zobje.

HRANLJIVOST JEDI

S. M.

Cloveški organizem črpa iz prehrane vse tiste snovi, ki jih potrebuje, da obvaruje svoje funkcije, iz teh snovi tudi črpa energijo, ki jo zahteva za telesno toploto in za delo. Hrana se v organizmu presnavlja, iz kemično kompliciranih snovi nastajajo nove, bolj enostavne, in ta proces se odigrava v črevesju, v drugih notranjih organih in v vseh tkivih. Organizem potrebuje nekatere snovi v večji, druge v manjši količini. Med prve spadajo ogljikovi hidrati, maščobe, proteini; med druge nekatere aminos kisline, vitamini, mineralne soli. Poleg navedenih snovi potrebuje organizem tudi vodo. Organizem mora prejeti določeno količino hrane vsak dan. Važno je, da odredimo količino potrebne hrane, važna je tudi kakovost hrane. Vrednost neke hrane sodimo po številu kalorij, ki jih organizem črpa iz nje. Kalorija je merilo za količino toplote, ki je potrebna, da segrejemo za eno stopinjo temperaturo enega litra vode. Ako je n. pr. toplota litra vode 17 stopinj nad ničlo, in to vodo segrejem do 18 stopinj nad ničlo, smo porabili neko količino

toplote, ki ustreza vrednosti ene kalorije. Za vsako hranilo je mogoče v laboratoriju določiti sestav in kalorično vrednost. Pri sestavu je važno, ali hranilo vsebuje ogljikove hidrate, maščobe ali proteine, in v kakšnem odnosu. Cloveški organizem potrebuje vsakodnevno določeno količino proteinov, maščob in ogljikovih hidratov, da ohrani svoje funkcije in da ne sega v rezerve. Ugotovili so, da odrasel, zdrav človek, ki tehta 70 kg, v popolnem mirovanju potrebuje 1 kalorijo na vsak kilogram v eni uri, dnevno torej potrebuje 1680 kalorij ($1 \times 24 \times 70 = 1680$). Ako sedi, hodi, dela, porabi neprimerno večjo količino kalorij. Zdrav, normalen odrasel človek potrebuje dnevno pri lahkem delu od 2200 do 2400 kalorij; pri srednje težkem delu okoli 3000, pri težkem delu od 4000 do 4500; pri najtežjem delu 5000 ali še več. Pri porabi kalorij imajo vlogo še mnogi drugi činitelji, tako n. pr. podnebje, starost, dejavnost, doba telesnega razvoja, nosečnost, dojenje, bolezn.

Oglejmo si hranilnost posameznih jedi. Sestavni del vsake jedi so proteini, ogljikovi hi-

drati, maščobe. Iz teh črpa organizem potrebne kalorije.

1 g ogljikovih hidratov da organizmu	4,1 kal.
1 g maščob da organizmu	9,3 kal.
1 g proteinov da organizmu	4,1 kal.

Mesto zase ima alkohol, ki ni jed, a kljub temu nudi kalorije, in sicer 1 gram alkohola daje 7,1 kalorij.

Pri posameznih jedeh ni samo važna njihova hranljivost — kalorična vrednost, temveč tudi njihov sestav, odnosno v kakšnem sorazmerju vsebujejo osnovne sestavke hrane. Vzemimo n. pr. goveje meso; pri govejem mesu je važno, ali je mastno ali pa nemastno. Kalorična vrednost 100 gramov nemastnega govejega surovega mesa znaša 120 kalorij; ta količina mesa vsebuje okoli 20 gramov proteinov in okoli 4 grame maščob (20 g prot. \times 4,1 kal. + 4 g maščob \times 9,3 kal. daje približno 120 kalorij). 100 gramov govejega surovega mastnega mesa pa vsebuje povprečno 18 g proteinov in 25 g maščob in kalorična vrednost znaša okoli 300 kalorij (18 g proteinov \times 4,1 = 73,8 + 25 g maščob \times 9,3 = 232,5 kal., torej približno 300 kalorij, ker 73,8 + 232,5 = 306,3).

Oglejmo si hranljivo vrednost in sestav najvažnejših jedi.

Hranljiva vrednost se nanaša na 100 gramov posameznih jedi. Pri mesu štejemo vrednost za surovo meso.

	Pro- teini	Ma- ščobe	Oglji- kovi hi- drati	Kalo- rična vred- nost
	g	g	g	g
100 gramov				
Goveje meso				
nemastno	20	4	—	120
mastno	18	25	—	300
Kuhano gov. meso	36	2,8	—	176
Teletina				
nemastna	21	5	—	115
mastna	18	11	—	170
Jagnje (v bedru)	18	23	—	270
Svinj. meso				
nemastno	20	7	—	140
mastno	15	36	—	290
Salama-klobase	20-35	20-40	—	450-550
Sveža slanina	2,7	85	—	780
Soljena slanina	13	51	—	510
Teletja jetra	19	6	0,3-0,8	135
Svinjska klobasa	17	39	0,5	427
Zajec	27	2	—	140
Lokarde (škombri)	10	8,5	—	160
Jegulje (bižati)	13	27	—	300
Kokošja jajca	13	11	0,6	166
1 jajce = 50 g	6,5	5,5	0,3	83
Mleko goveje	3,2	2,7-3,6	4,5	55-75

Mleko žensko	1,2	2,4	6,7	50-60
Mleko kozje	3,3	3,7	4,6	68
Skuta (smetana)	19,5	31,5	0,7	606
Ovčji sir	24	28	—	380
Maslo	0,7	84	—	780
Oljčno olje	—	99,5	—	920
Mast	0,3	99,5	—	925
Pšenična moka	8	1	75	300
Koruzna moka	8	2	72	315
Ovsena moka	12-13	6,7	65	360
Ječmen	9,6	1,9	67	332
Beli kruh	8,26	1,06	54	255
Kruh z otrobi	5,8	0,4	44	208
Prepečenec	8	1	77	360
Kuhani krompir	2	0,2	20	90
Sočivje suho (fižol-grah)	17	1,3-1,5	60-65	300-320
Artičoki	2,5	—	14	65
Cvetača	3,3	0,7	6	44
Cebula	1,2	—	6	20
Gobe sveže	2	—	5	30
Gobe suhe	25	—	35	210
Paradižniki	1	—	4	10
Repa	0,3	—	7	30
Bučice	1	—	2	10
Banane brez olupka	—	—	23	93
Pomaranče brez olupka	—	—	14	56
Kostanj	3	1,2	37	175
Smokve sveže	1	—	18	70
Smokve suhe	2,5	—	60	230
Sveži mandeljni	13	36	13	450
Suhi mandeljni	20	53	14	630
Sveži lešniki	12	10	40	300
Suhi lešniki brez lupine	16	63	7	670
Zelene oljke	—	18	8	200
Jabolka, hruške	—	—	14	40
Sveže grozdje	—	—	18-25	60-90
Sladkor	—	—	96,9	390
Med	—	—	80	300
Marmelada	—	—	61	237
Belo vino, alkoh. 8 st.	8	—	0,7	65
Crno vino, alkoh. 9 st.	9	—	1	70
Likerji, alkoh. 45 st.	—	—	20-45	440-560
Pivo, alkoh. 3,9 st.	—	—	4,6	51

Po gornji tabeli je razvidno, katere jedi vsebujejo večjo količino proteinov, maščob in ogljikovih hidratov. Meso in mesnati proizvodi imajo obilo proteinov, rastlinske proteine vsebuje tudi sočivje, orehi, nato moka in krompir, maščobe vsebujejo živalski proizvodi, t. j. maslo, mast, rastlinsko mast, lan, oljke, sončnice. Veliko količino ogljikovih hidratov vsebuje sladkor, moka, izdelki iz moke, sadje. Veliko količino mineralnih snovi in vitaminov vsebujejo sadje, zelenjava, okisana zelenjava, marmelada, sirupi. Za pravilno prehrano ni odločujoč samo donos potrebnega števila kalorij. Samo po raznoliki hrani, ki nudi v za-

dostni količini proteine, maščobe, ogljikove hidrate, vitamine in mineralne snovi, si za nesljivo ohranimo zdravje.

TABELA O TEŽI IN VISINI CLOVEKA

Starost let	Teža		Višina		10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
	moški	žena	moški	žena												
1	9,5	9	73	70	20	21	22,5	25	27	29,5	32	35	38	42,5	47	50
2	13	12	85	84	21	22	23	25	27	29,5	32	35	38	42,5	47	50
3	15	14	93	98	22	23	24	26	28	30,5	33	36	39	44	49	53
4	17	16	99	98	23	24	25	27	29	31,5	34	37	40	45	50	55

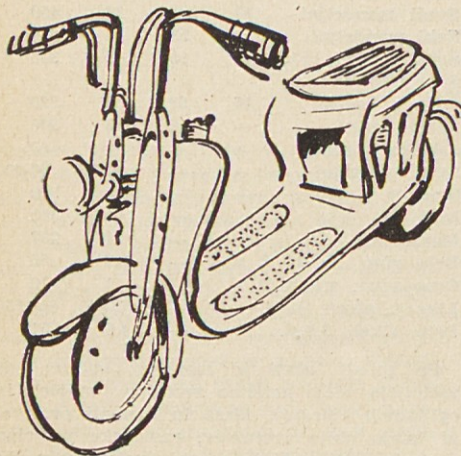
MOTOSCOOTERJI

K. E.

Prav pogostoma beremo v časopisju takele stavke: «Motoscooter je trčil v avto», «Padel je z motoscooterja», «Z motoscooterjem je povzročil prometno nesrečo» itd. Kaj pa je pravzaprav ta motoscooter?

Motoscooter je motorno prevozno sredstvo na dveh kolesih, ki porabi malo bencina, zavzema malo prostora in drvi s precejšnjo brzino. Angleška beseda scoot pomeni teči.

Po vsem svetu znano motorno kolo je ohranilo tisto tradicionalno obliko, ki so mu

Francoski motor »Speed«

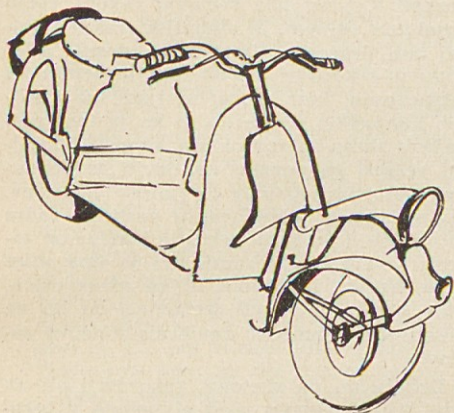
jo dali prvi angleški industrijci. Za motorni okus je tradicionalna forma motornega kolesa zastarela. Po drugi svetovni vojni, ki je bila velikanski revolucionarni faktor v tehniki, se je razvoj motoscooterja pojavil v zelo velikem obsegu.

Prvi motoscooter je nastal v Franciji leta 1920, potem se je razširil po Angliji in Ameriki. Tri leta pozneje je že okoli deset tvrdk izdelovalo motoscooterje v Združenih državah Amerike. Take motorčke so navadno rabili bogataši, da so se vozili na izlete, zlasti po znamenitih obmorskih krajih, v Hollywoodu so filmski igralci in igralkle rabili motoscooterje, da so z njimi laže in brže dosegali kraje, kjer so odigrali filmske prizore. Toda raba tega vozila ni bila tako splošna kakor dandanes in je bila omejena le na bogatejše sloje že zaradi previsoke cene. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, je prišel do veljave tudi motoscooter, ki so ga začeli uporabljati za nagle vojaške akcije, s katerimi so presenečali sovražnike. To vozilo je bilo dodeljeno padalcem zlasti v ameriški in nemški vojski.

Načrt prvega italijanskega motoscooterja, ki se je naglo razširil ne samo po Evropi, temveč po celem svetu, je napravil inž. Corradino d'Assenzio. To vozilo, ki je po svojevrstni obliki dobilo ime «Vespa» (osa), je vzbudilo na industrijski razstavi v Turinu veliko zanimanje. Bilo je spomladi leta 1946. Od takrat se je motor tako hitro razvil, da je postal pravo ljudsko vozilo. Tovarne Piaggio, ki ga proizvajajo, zaposlujejo danes več kot 4.000 delavcev, ki izdelajo približno 400 motorjev na dan. Seveda ni to edina tovarna malih motorjev v Italiji. Zanimivo je, da so se začele baviti s tako proizvodnjo tiste tovarne, ki so v vojnem času izdelovale stroje za letalstvo in so po omejitvah mirovne pogodbe ostale brez naročil.

Ko gresta stari oče in vnuček na sprehod po mestu, se navadno vselej prepirata, kajti stari oče se neprenehoma jezi na »te pre-

snete motorje, ki švigajo sem ter tja), vnuček pa ga vztrajno popravlja: «Dedek to ni motor, je «Vespa», «Lambretta», «Iso», «Ducati», «Macchi, MV, Guzzi» itd.

Nemški motor »Schwepper«

Motoscooterje izdelujejo tudi v Nemčiji. V Franciji, Avstriji, Nemčiji in na Angleškem so začeli izdelovati originalne modele motoscooterjev, a za sedaj novi tipi še

niso premagali italijanske konkurence scooterjev.

Ceprav se posamezna vozila razlikujejo več ali manj po moči motorja in po zunanosti vozila, imajo te skupne značilnosti: brzina se suče okrog 70-85 km na uro, na vsakih 100 km porabljajo od 1,5 do 2,5 litrov bencina; imajo navadno 125 kubičnih centimetrov kubature. Zanimivo je, da ti motorji niso zadovoljni s skromnim mestom, ki jim pripada, in tekmujejo tudi z motornimi kolesi, ki že dolgo slavijo po trpežnosti. Tudi ceste so domala osvojili mali motorji. In vendar je motoscooter v primeri z motornim kolesom to, kar je tramvaj v primeri z vlakom.

Male motorje lahko rabimo za kratke proge, za manjše izlete in le po lepih asfaltiranih cestah. Kljub temu so razne tovarne razpisale velike nagrade za tiste, ki bodo prevozili najdaljšo pot. Pred kratkim si je neki Slovenec iz Trsta prislužil milijoneček prve nagrade, ker je s svojo «Lambretto» prevozil velik del Evrope in Severno Afriko. Vsako leto skušajo tovarne motoscooterjev doseči prvenstvo v brzini: s posebnimi spremembami je možno doseči z motoscooterjem čez 120 km na uro in če pomislimo, da se v bistvu motor nič ne zveča, je to že velik uspeh moderne tehnike.

O OLIMPIADI IN REKORDIH

R. R.

Biti duševno urejen stari Grkom ni zadostovalo. V svojem prizadevanju po dobrem in lepem niso gojili zgolj duhovnih vrlin, ampak jim je bilo prav tako samo po sebi umevno, da morajo tudi telesu dati vse tisto, kar ga bo naredilo lepega, zdravega, močnega. Telesno sposobnost, moč, vzdržljivost so preizkušali v medsebojnih tekmovanjih. In za Grka ni bilo večje sreče kot zmagati na olimpijskih igrah. Tekmovali pa niso le atleti, temveč prav tako pesniki in tragedi s svojimi proizvodi. Lovorov venec, ki ga je prejel zmagovalec — bodisi atlet ali pesnik — je bil najvišja nagrada, največje priznanje, ki ga je dal grški narod svojemu velikemu sinu. In ničesar drugega si ni želel zmagovalec, niti v sanjah ne bi bil mogel pomisliti na kako drugo plačilo kot na čast, ki mu jo je izkazalo iz vse dežele zbrano ljudstvo.

Olimpijske igre so bile obenem tiste manifestacije grškega ljudstva, ki so ga kljub stalnim medsebojnim sporom združevale: na teh igrah se je zbral ves narod, ves narod je užival ob lepem slavju in hvala ter priznanje vsega naroda sta bila delež zmagovalcev.

Plemenite misli o miru med narodi in bratstvu med ljudstvi so pripravile Coubertina, da je predlagal in pomagal, da bi se olimpijske igre obnovile in sicer tako, da bi na teh igrah tekmovali predstavniki vseh narodov sveta. In res so se leta 1896 prvič zbrali tekmovalci raznih dežel v Atenah in nato vsaka štiri leta kje drugje. Tako združujejo olimpijske igre tekmovalce z vsega sveta in vsaj za nekaj dni kažejo lepo sliko medsebojnega spoštovanja in občudovanja brez zahrbtnosti in sovraštva. Le škoda, da ta idila vse prekratko traja in še to na področju, kjer se o miru in vojni ne odloča.

In če preko sveta zadivja vojna vihra, tedaj tudi lepa olimpijska ideja ne zmore premostiti sovraštva — in olimpijske igre morajo odpasti.

Po zadnji svetovni vojni smo to leto že drugič napeto sledili dogajanju na olimpiadi. Prvič je bilo leta 1948 v Londonu in letos v Helsinkih. Finski narod, ki po številu ne spada med velike narode, je uspel, da so mu poverili izvedbo letošnjih olimpijskih iger. Kakor je organizacija take prireditve zvezana z velikimi težavami, pomeni vendar tudi počaščenje, ki so si ga Finci zaslužili. Ta narod je namreč dal atletiki že toliko in tako velikih imen, da lahko rečemo, da je v svetu bolj znan po njih, kot po čem drugem. Finci so olimpiado odlično pripravili in izvedli na splošno zadovoljstvo vseh tekmovalcev in strokovnjakov.

Lahko pa so Finci še posebej zadovoljni, da se na nobeni olimpiadi niso tako rušili rekordi kot na letošnji. Tukaj pa prehajamo do kočljive točke, ko se bo kdo namrdnil, češ «lov za rekordi». Večkrat se namreč sliši ta izraz in v njem je nekaj, kar naj bi odvratno vplivalo. Toda tisto odvratno ne bi smelo iti na račun tekmovalcev, temveč na račun športnih organizatorjev, to je tistih, ki so odgovorni za športne organizacije in za vse športnike, vrhunske in tiste, ki mogoče ne bodo nikoli dosegli nadpovprečnih rezultatov. Če taki športni voditelji zanemarjajo vse ostalo in se posvetijo zgolj nekaterim «rekorderjem», potem seveda to ni prav in je očitak «lov za rekordi» upravičen. Toda za tekmovalce tega očitka skoraj ni mogoče uporabiti. Atlet se bori, stremi za zmago in rekord je skoraj vedno rezultat ostre borbe med najboljšimi. Le včasih, ko v svoji okolici nima dovolj močnih nasprotnikov, se atlet spusti v tekmovanje direktno z uro, metrom, kilogrami.

Na letošnjih olimpijskih igrah je nastopilo toliko tekmovalcev kot še nikoli; bilo je 5297 moških in 573 žensk in so zastopali 69 držav. Ker niso mogli nastopiti atleti, ki v svoji športni karieri še niso dosegli potrebnega minimuma, je razumljivo, da so vse države poslale le to, kar so imele najboljšega. Jasno je torej, da so se morale razviti borbe, ki so bile res vredne najboljših tekmovalcev sveta. In iz teh borb so se morali roditi številni rekordi, ki so uspeh in rezultat osebne prizadevanja vsakega atleta in pa rezultat silne volje vseh tekmovalcev: biti prvi.

O rekordih se vodi dvojni pregled: imamo svetovne in olimpijske rekorde. Olimpijski rekord se lahko doseže samo na olimpiadi in je lahko nižji od svetovnega, svetovni rekord pa lahko postavi atlet kjerkoli in kadarkoli. Čeprav ima svetovni rekord večjo absolutno veljavo, je olimpijski rekord skoraj bolj dragocen. Tako lahko doseže atlet svetovni rekord pri kakem manj pomembnem tekmovanju, kjer skoraj ni ljudi, ob idealnih klimatskih razmerah in ko je tudi sam najbolj zbran in razpoložen. Doseči olimpijski rekord pa pomeni uveljaviti se ob nepeti pozornosti tisočev in tisočev gledalcev, ob nestrpnem pričakovanju vesti po radiu in časopisih po vsem svetu in končno ob zavesti velike odgovornosti, ki jo ima atlet pred lastnim ljudstvom, ki od njega pričakuje, da bo proslavil domovino, da bo na olimpijskem jamboru zavihrala njegova zastava.

Dogaja se, da svetovni rekorderji ali pa vsaj tisti, ki imajo pred olimpiado v tekočem letu najboljše rezultate, na olimpiadi ne zmagajo ali pa dosežejo slabši čas, kot so ga že dosegli. Vzrokov je lahko mnogo: najbolj otipljiv vzrok je n. pr. v slabih vremenskih razmerah. Tudi na letošnji olimpiadi so bili taki primeri. Favoriti so v predtekmovaljih odpadli, a na drugi strani so zmagovali ljudje, na katere prej nihče ni računal kot na možne zmagovalce.

Če se sedaj nekoliko ozremo po rezultatih, ki so jih dosegli tekmovalci v lahki atletiki, bomo ugotovili naslednje:

Na **100 m** zmagovalec **Remigino** (ZDA) s časom 10,4 sek. ni dosegel niti olimpijskega niti svetovnega rekorda, ki znaša 10,2 **Stanfield** (ZDA) je na 200 m s časom 20,7 izenačil olimpijski rekord, ni pa dosegel svetovnega (20,2). Na **400 m** sta tekmovalca z **Jamaike George Rhoden** in **Mc Kenley**, ki sta dosegla prvo in drugo mesto, postavila čas 45,9, s čimer sta porušila prejšnji olimp. rekord in se na desetinko sekunde približala svetovnemu rekordu, ki ga ima tudi Rhoden. Tudi **Whitefield** (ZDA) je na **800 m** izenačil olimp. rekord, ki ga je sam postavil pred štirimi leti v Londonu, toda njegov čas 1'49"2 je vendar še daleč od svetovnega rekorda: 1'46"8. Luksemburčan **Joseph Barthel** je bil eno izmed velikih presenečenj; zmagal je na **1.500 m** in postavil nov olimp. rekord s 3'45"2; med mnogimi drugimi kandidati strokovnjaki niso računali nanj; enak čas kot on je dosegel tudi Američan **Mc Millan**. Nemeč **Lueg**, ki ima poleg **Svedov Haeg-**

ga in Stranda svetovni rekord (3'43"), pa je bil še le tretji. Daljše proge pa so bile doma Ceha **Zatopka**. Ta fenomen je zmagal na **5.000 m** (14'06"6), na **10.000 m** (29'17") in v **maratonem teku** (2 uri 23'03"2). Skoraj si ne moremo prav predstavljati, kaj pomeni v kratkem razdobju nekaj dni teči dvakrat po 5 km, nato 10 km in potem še dobrih 42 km in doseči tri zmage, ne da bi se pojavili kaki posebni znaki utrujenosti in ne da bi te zmage ne bile prepričljive. **Zatopek** je res največji atlet vseh časov, kar pa seveda ne more biti njegova posebna zasluga. Gotovo, da se pripravlja, da je vztrajen, da ima voljo, toda če bi res ne bilo tudi v njegovi konstituciji nekaj izrednega, bi ti njegovi podvigi ne bili mogoči. Na 5.000 m pa sta poleg njega tudi Francoz **Mimoun** in Nemeec **Schade** tekla bolje od prejšnjega olimp. rekorda. Na 10.000 m je **Zatopek** prispel na cilj pol minute pred drugim, v maratonskem teku pa dve minuti in pol.

Teke z zaprekami **110 m** in **400 m** so stvar Američanov. Zmagala sta **Dillard** in **Moor** s časoma 13,7 in 50,8; oba časa sta boljša od prejšnjih olimp. rekordov. Na **3.000 m** z zaprekami je zmagal **Ashenfelter** (ZDA) v času 8'45"5, kar predstavlja olimp. in svetovni rekord, ki ga doslej v tej disciplini niso beležili. Vendar je vseh šest finalistov teklo mnogo bolje od dosedanjega najboljšega olimp. rezultata. Zmaga v štafeti **4 krat 100 m** je pripadla **ZDA** s 40,1, v štafeti **4 krat 400 m** pa **Jamaiki** s 3,03"9, kar je obenem svetovni rekord.

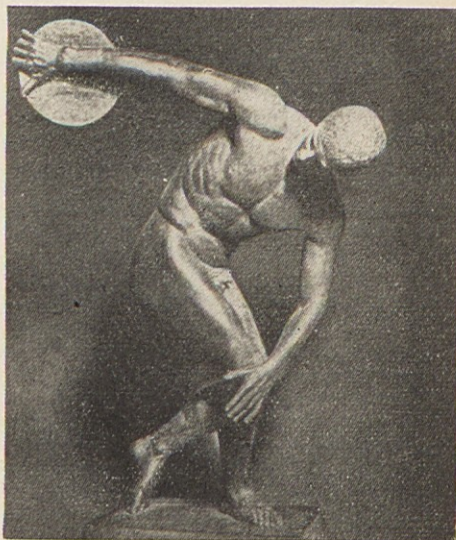
Biffle (ZDA) s skokom v daljavo 7,57 m ni zboljšal rekorda, pač pa **Davis** (ZDA) s skokom v višino 2,04 m. S palico je skočil **Richards** 4,55 m in s tem daleč presegel olimp. rekord. Troskok je prinesel zmago Brazilcu **Da Silva**, ki je s 16,22 m postavil svetovni rekord; med tekmovaljem je prejšnji rekord trikrat prekoračil.

V metih so bili porušeni vsi dosedanji olimp. rekordi, v metu kladiva pa tudi svetovni. V metu krogle je zmagal **O'Brien** (ZDA) 17,41 m, v metu diska **Iness** (ZDA) 55,03 m, v metu kopja **Young** (ZDA) 73,78, medtem ko je **Madžar Csermak** z metom 60,34 porušil tudi svetovni rekord v metu kladiva (toda njegov rekord ni prav dolgo držal, kajti kmalu po olimpiadi ga je zrušil Norvežan **Strandli**).

Tudi 7877 točk, ki jih je v desetboju dosegel **Mathias** (ZDA) predstavlja nov svetovni in olimp. rekord. V hoji na 10 in 50 km, dveh disciplinah, ki se ne splošno goji-

ta, sta zmagala Sved **Michaelson** 45'02"8 in Italijan **Dordoni** s 4 ure 28'07"8; prvi je postavil olimp. rekord, drugih pa tudi svetovnega.

Zenske prav gotovo niso zaostajale za moškimi. Tako je Avstralka **Marjorje Jackson** na 100 m izenačila svetovni rekord, na 200

Mironov metalec diska

m pa ga je že v polfinalu izboljšala (11,5 in 23,4). Njena rojakinja **Shirley Strickland** pa je s svetovnim rekordom zmagala na 80 m z zaprekami (10,9). Zopet so bile Avstralke, ki so že v predtekmovalju postavile svetovni rekord v štafeti **4 krat 100 m** (46,1), toda v finalni tekmi se jim je pripetila nesreča, da je prav **Jacksonova** izgubila palico; zmagale so Američanke z novim rekordom 45,9, ki so ga pa dosegle tudi **Nemke**, ki so bile na drugem mestu. **Williams** (Nova Zelandija) je postavila olimp. rekord v skoku v daljavo s 624, najvišje je skočila **Brandova** (Juž. Afrika). Poleg treh zlatih medalj, ki jih je prinesel domov **Zatopek**, je prinesla četrto zlato medaljo v družino še njegova žena **Dana Zatopek**, ki je zmagala z olimpijskim rekordom v metu kopja (50,47 m). V metu krogel je postavila nov svetovni in olimp. rekord Rusinja **Zibina** s 15,28 m. Rusinja **Romaškova** pa je postavila nov olimp. rekord v metu diska s 51,42.

Sport, kjer se še posebno rušijo rekordi, je plavanje. Na olimpiadi so bili izboljšani vsi olimpijski rekordi, **Madžarke** pa so po-

stavile tudi svetovni rekord na 4 krat 400 m. O velikem kvalitetnem napredku priča n. pr. plavanje na 1.500 m, kjer je imelo vstop v finalno tekmovanje 8 plavalcev z najboljšimi časi, a jih je bilo 9, ki so že v predtekmovanju dosegli boljši čas od olimp. rekorda. Pri skokih v vodo so prva mesta zasedli Američani.

Poleg nogometa in vaterpola, dveh športov, ki imata širši krog privrženecv, je bilo na olimpiadi še mnogo drugih športov, ki so nekateri bolj nekateri manj znani. V **nogometu** in **vaterpolu** je dosegla zlato medaljo **Madžarska**, ki se je v obeh primerih borila za prvo mesto z Jugoslavijo. Prvo mesto v **košarki** je pripadlo **ZDA**, v **hokeju** na travi pa **Indiji**.

Potem imamo še n. pr. **boks**, kjer so tekmovalci razdeljeni na kategorije po teži (zmagovalci 5 Američanov, po eden Finec, Čeh, Italijan, Poljak, Madžar). Prav tako je na več kategorij razdeljeno tekmovanje v **veslanju**. In prav v veslanju so si tudi **Jugoslovani** priborili zlato medaljo; zmagali so namreč v četvercu brez krmarja. Ostali zmagovalci v veslanju so bili: SZ, Argentina, ZDA (dvakrat), Francija, CSR. V kajaških disciplinah so zmagali Svedi, Finci, Čehi in Danci. Pri **jadranju** so bili zmagovalci Američani, Italijani, Norvežani in Danci. **Kolesarstvo** je tudi razdeljeno na šest kategorij; zmage so pripadle Belgijcem, Italijanom in Avstralcem. Izmed osmih kategorij v **rokoborbi** so v štirih zmagali Rusi, v dveh Madžari in v eni Svedi in Finci. **Dviganje uteži** je bila zadeva Američanov in Rusov; prvi so si osvojili štiri, drugi pa tri prva mesta. Pri **streljanju** sta zmagala po dva Norvežana in Američana ter po eden Romun,

Rus, Kanadčan in Madžar. Med **jahači** so bili zmagovalci Francozi, Svedi in Angleži. V modernem **petoboju** je zmagal Sved, kot moštvo pa Madžarska. Pri **sabljanju** so imeli vodilno vlogo Francozi, Italijani in Madžari.

Obsirneje bi bilo treba govoriti o telovadbi, pa zaradi prostora ne moremo. Znano je, da so na letošnji olimpiadi prvič nastopili Rusi, ki so razočarali in preseñetili. Razočarali so v nogometu in tudi v lahki atletiki ni bilo tistih fenomenalnih rezultatov, o katerih so govorila nekatera poročila. Neki ameriški strokovnjak je dejal, da bi Rusi še vedno z lahkoto premagali moštvo, ki bi bilo sestavljeno iz najboljših telovadcev ostalega sveta. V telovadbi so si Rusi priborili največ zlatih medalj, in to res zasluženno. Vprašanje je samo, koliko je pri Rusih zares amaterstva in koliko imamo opraviti s profesionalci.

Vprašanje amaterstva je zelo kočljivo tudi pri nogometu in če kdo, potem pravila o amaterstvu gotovo krši Italija. Njeno olimpijsko nogometno moštvo se razlikuje od državne reprezentance (profesionalcev) toliko, da v njem nastopajo samo študentje, ki pa so prav tako profesionalci. Saj je eden med njimi prav v času olimpiade prešel iz enega kluba v drugega in pri tem prejel malenkost (!) 12 milijonov lir. Verjetno bodo do druge olimpiade tudi to zadevo razčistili.

Nočemo peti posebnih slavospevov olimpiadam, vendar moramo priznati, da nam je prijetno, ko vidimo združene atlete vsega sveta, ki merijo svoje sile v plemenitem tekmovanju. Ko bi tudi na drugih področjih vezali narode med seboj taki odnosi kot so športni, bi mogoče vendarle bilo na svetu nekoliko lepše.

NA VIPAVSKEM

LUDVIK ZORZUT

Lepu' je blu',
šaldu lepu'...
Pej grejste že domu?
Anti ja ostanete še tle,
sej v klejti bejčk je pouhen še
Je prevč, je prevč tehle dobrut,
pej pridmo še en drugi buat
Kej pej — ni Buh
pa pijte, vzemte dol, še vzemte
če je taku, se dobro jemte...
Strejšenca — ceh bo odpelju,
velju, velju!

NEKAJ O MEDICINSKI KOZMETIKI

Dr. ERMAN PERTL

Kozmetika je borba za zdravje in lepoto. Beseda je v zvezi z grško *kozmos* in pomeni red, urejenost oziroma uravnovešenost. Mišljena je telesna in duševna uravnovešenost.

Stari Grki so se borili za dobrega in lepega človeka. Nadvse so gojili gimnastiko, vendar ni bil njihov cilj samo v telesni lepoti, izurjenosti in gibčnosti, marveč tudi v notranji uravnovešenosti, plemenitosti. Vse to so imenovali *kalokagatia* — *kalós kai agatos* — se pravi biti telesno lep in po nravi dober, plemenit.

Dandanes domnevamo v besedi kozmetika vse kaj drugega. Predvsem telesno lepoto, nemalokdaj pa samo lepoticenje, ki mnogokrat ni niti kaj lepega niti neškodljivega. Zato je umestno, da ločimo medicinsko od lepoticilne kozmetike. Namen poslednje je, popraviti telesne, se pravi lepoticne nedostatke, ali pa zunanji videz iz kakršnih koli razlogov izpremeniti tako, da izginejo včasih pri kom celo njegove svojske značilnosti.

Organ, ki pripomore največ k zunanjemu videzu, obenem pa tudi k lepoti, je nedvomno koža. S tem nočemo reči, da odloča edino in samo kožo o zunanjem videzu oziroma telesni lepoti. Telesne hibe, delna ali popolna invalidnost in drugi telesni nedostatki vplivajo prav gotovo bistveno na zunanji videz, torej na »kozmetičnost«^o posameznika. Vse to je res — vendar pa naredi lep oziroma prikupil obraz to, kar istovetimo mnogokrat z mikavnostjo oziroma zoprnostjo. Tu pa je odloča koža, ki jo smemo upravičeno imenovati lepoticni organ.

Naš namen ni, da bi govorili o lepoticilni kozmetiki, se pravi o lišpanju in raznih kozmetičnih vragolijah ter kapricah, četudi bi vse to iz čisto zdravstvenega vidika pokazalo marsikaj dobrega, a tudi slabega. Naš namen je spregovoriti čisto na kratko o osnovah medicinske ali zdravstvene kozmetike.

Medicinska kozmetika je del splošnega zdravstva ali higijene. Po domače bi lahko temu rekli — skrb za najosnovnejšo čistočo, ki omogoča zdravje, se pravi delozmožnost. V mislih imamo predvsem našega delovnega človeka, ki si služi svoj kruh dobesedno in edino samo s svojimi »golinimi«^o rokami. Tu prihaja do veljave predvsem prvi obrambni ščit, ki varuje telo pred boleznimi in okvarami — koža.

Na koži se odraža vse polno zunanjih škodljivih učinkov, zrcalijo pa se na njej tudi bolezenska stanja raznih notranjih organov, tako da jo lahko primerjamo z ogledalom, ki nam

pokazuje dogajanja tudi v naši notranjosti. Koža je torej nekakšna »živa meja«^o med našo notranjostjo in zunanjostjo. Dokler je ta živa meja dovolj trdna in močna, tako dolgo je tudi ostali organizem varen pred marsikakšno okužbo in okvaro, ker izdrži zdrava koža celo večje obremenitev, ali pa se vsaj lahko vedno znova in znova prilagodi na njo.

Kožo obremenjujejo najrazlične obratovine, se pravi snovi, ki prihaja z njimi človek pri svojem delu dan za dnem v stik. Od teh je marsikatera škodljiva za kožo že sama na sebi, druge pa jo naredijo preobčutljivo še po daljšem ali krajšem razdobju. Mizar, ki dela na primer s terpentinovim oljem, ne čuti celih deset let prav nobenih težav, leto kasneje pa opaža, da njegova koža te obratovine ne prenaša več, ker je postala v nizu let za terpentinovo olje preobčutljiva. Končno se mu koža vname, zbolji za poklicno kožno boleznijo. Mnogokrat prizadeti za to res ne more nič, ker je dnevno skrbel za čistočo svojih rok in mu je prešla že v kri in meso navada, da je po delu roke dobro očistil ostankov terpentinovega olja, nato jih pa umil v topli vodi z dobro se penečim milom in ščetko ter jih končno dobro obrisal in namazal s kakšnim »kislim«^o mazilom, denimo z enoodstotnim borovim vazelinom. Kožna površina mora namreč biti lahko kislila, da more biti kos vdoru raznih kužnih klic in kožnih plesni, ki se prav rade naselijo na kožni površini, posebno če ni kislila, se pravi, če je iz kakršnega koli vzroka »kožni kisllobni plašč«^o pretrgan — torej prej lužen kot kisel. Vidimo, da si laško koža tudi sama pomaga proti nekaterim škodljivostim, vendar samo tedaj, če je res zdrava.

Vsakodnevna obremenitev kože in to tako v gospodinjstvu kakor še prav posebno v industriji, jo lahko sčasoma oropa njene prirodne obrambne sposobnosti posebno tedaj, če opuščamo najosnovnejša zdravstvena načela. Eno takih načel je — čistoča nad vse. To velja v prvi vrsti za roke, saj govorimo marsikdaj o »boleznih zavoljo umazanih rok«. Omenil bi samo nekatere: črvesne, kakor grižo in trebušni tifus, nadalje kožne nalezljive bolezni, kakor krastavica, turavica, garje in sploh vsa kožna gnojenja ter končno tiste bolezni, ki se lahko kakor koli že prenašajo z umazanimi rokami. Tako postaja razumljivo, zakaj poudarjamo tako zelo eno glavnih zdravstvenih navodil — umij si roke pred jedjo in po iztrebljevanju!

Ti bežni primeri iz vsakdanjega življenja in dela po naših obratih nam povedo dovolj zgovorno, da temelji medicinska kozmetika predvsem na izvajanju najosnovnejših načel splošne higiene, kajti samo zdrav človek je lahko tudi res lep. Uvela, sivkasto-rumena koža gotovo ni lepa. Za njo se skriva morda kakšna bolezen, ki izpreminja včasih človekovo zunanjost tako zelo, da je nemalokdaj zoprna, torej nelepa.

Premalo bi bilo, če bi skrbeli samo za del telesne površine, se pravi samo za kožo. Zelo važni deli kože so tudi lasje in nohti. Vse to nastaja namreč iz zarodnih celic vrhnjice. Spomniti se moramo tudi kožnih žlez — znojnic in lojnic. Bolezni lojnic lahko izkazujejo še tako lep obraz, saj je znano, da je n. pr. mladostna mozoljavica (acne vulgaris) prizadelca že marsikomu prenekatero grenko uro in to v njegovih najlepših letih. Marsikaj se da pri tej bolezni pristoriti s skrbno in pravilno nego kože, točno in načrtno izvedeno masažo, kakor tudi z izvajanjem vseh navodil, ki jih daje zdravnik za kožne bolezni.

Lasišče in lasje so tako rekoč osrednja točka vsakdanje kozmetike. Kdor zanemarja nego las in lasišča, gotovo ne more biti posebno prikupen. Umazani in neobrezani nohti se nam gabijo, posredujejo pa tudi razne okužbe. To velja posebno za zanemarjene majhne otroke, ko so venomer glistavi, krastavi — slabotni in bolehní. Vsemu temu je kriva neurejenost, torej zanemarjanje najosnovnejše kozmetike.

Medicinska ali zdravstvena kozmetika se potemtakem povsem ujema s splošno higieno in izhaja z najenostavnejšimi sredstvi, ki z njimi ustreza svojemu namenu — ohraniti zdravje, obenem pa tudi telesno lepoto. Ta sredstva so: zrak, sonce, voda in milo. Morda se komu zdi vse to preveč enostavno in vsakdanje, dogaja se pa neredkokdaj, da se ljudje izmikajo celo takim, čisto navadnim in lahko dostopnim kozmetičnim pomagalom, brez katerih ni niti čistoče, niti zdravja, niti lepote. Človek mora na zrak in sonce, se mora umivati in kopati, kajti vse to poživlja krvni obtok in splošno preosnovo v njegovem telesu! Razen mila in tople vode je vse ostalo zastoj — vendar je za pravilno nego telesa potrebno mnogo trdne volje, se pravi, železne vztrajnosti. Živimo samo enkrat — torej odločamo o svoji usodi večinoma mi sami.

Najosnovnejša kozmetična sredstva prav gotovo sama na sebi ne bi zadostovala, če jih ne bi umeli pravilno in zadostno uporabljati tako, da bi res služila svojemu namenu, namreč ohraniti zdravja in telesne lepote. Zato moramo vendarle pri vsem tem uporabljati tudi pribor, najenostavnejše orodje, ki nam

pomaga skupno z najosnovnejšimi higlenskimi sredstvi do končnega cilja. Tak pribor bi moral imeti prav vsaka hiša in bi že otroke morali navajati in učiti, kako se z njim pravilno ravna. Vsebuje škarjice in pilico za nohte, milo, krtačko, glavnik in ščetko za zobe. Brivski pribor je poglavje zase. Vse to mora biti vedno v najlepšem redu in popolnoma čisto. Znano je, da se prenašajo okužbe z raznimi predmeti, tako tudi s toaletnim in brivskim priborom. Pri tem so na prvem mestu čopič za britje, nečista britev oziroma britvice, pudrovka in glavnik. Tudi okužena mazila, ustnično rdečilo, nohtni lak, ličila (šminke), pomade in najraznovrstnejše kreme lahko posredujejo razne okužbe. Poleg tega dražijo nemalokdaj razna, pravkar naštetá lepotila že sama na sebi kožo, tako da se razvije zavoljo njih tu in tam celo kožno vnetje. Znano je, da marsikdo ne prenaša odola, mentola, kolonjske vode, ustnih vod, raznih barvil za barvanje las in obrvi, šampona, nekateri niti brivskega mila ne.

Ker sloni lepotilna kozmetika v prvi vrsti na trgovsko-obrtniških osnovah, se ne smemo čuditi, če se pri tem mnogokrat pozablja na najosnovnejša zdravstvena načela. Na drugi strani pa je v nemali meri krivda tudi v tem, da se zdravstveniki za kozmetiko vse premalo zanimajo in jo smatrajo za nekaj neresnega, torej premalo znanstvenega. Stari Grki in Rimljani so bili popolnoma drugega mišljenja. S kozmetiko so se bavili pri njih izključno samo zdravniki, ker so jo smatrali za eno od medicinskih panog. V tem oziru so bili gotovo naprednejši, četudi je bilo zdravstvo takrat šele v prvih obdobjih svojega razvoja. Kdor je videl kdaj ostanke njihovih kopaljšč in vodovodov, je kaj kmalu ugotovil, da njihovo zdravstvo niti ni bilo tako primitivno, kot bi morda kdo mislil. Če so umeli graditi precej komplicirane vodovode in kopaljšča, so gotovo pravilno pojmovali tudi pomen telesne kulture in zdravstva nasploh. Vsekakor pa so bili naprednejši kot n. pr. njihovi nasledniki v srednjem veku, ki so mislili, da so zakrivila kopaljšča razne epidemije in so zatgadelj sčasoma opustili umivanje in kopanje ter ju nadomestili s pudranjem. Dolgo je trajalo, da so ponovno »odkrili« vodo in se končno zopet dokopali vsaj do tiste stopnje, ki so jo starodavniki dosegli že pred mnogimi stoletji. Na svetu torej res ni nič novega in marsikaj se ponavlja...

Kljub velikim koristim, ki jih nudijo zrak, sonce in voda, moramo vendarle vse to po pameti rabiti. Zaradi pretiranega sončenja so se dogodile že marsikatere nevšečnosti, pa tudi okvare. Sončarica, sončne opekline in kazeče

sončne pege oziroma lise so vsem predobro znane. Kopanje in sončenje naj bo načrtno in naj ustreza telesni zmogljivosti posameznika! Premrzlini kopeli ne prenese vsakdo, pa tudi prevroče oziroma parne kopeli niso za vsakogar! Izsiliti ne moremo ničesar, ker ni vse za vsakogar! Ozirati se moramo na prilagodljivost telesa in njegovo sposobnost uravnovešenja telesne toplote. Vse to se odigrava prvenstveno v koži — živem ščitiu, ki je naš prvi branilec pred različnimi zunanji škodljivostmi. Poleg tega se moramo ozirati tudi na letne čase in razna bolezenska stanja, ki se lahko z njimi v zvezi odpravljajo v koži.

Poznamo razne kožne bolezni, ki se ali pojavljajo ali poslabšajo v nekaterih letnih časih. Omenim naj samo ozeblino in razne mrazovne kožne okvare pozimi ter sončarico, sončno rdečino in sončne opekline v vročih poletnih mesecih.

Poklicne kožne bolezni sem že omenil. Opazimo jih posebno v umazanih obratih, kakor v kovinarski industriji, gradbeni stroki, usnjarstvu, industriji nafte in drugod. Najbolj znane obratovine, ki povzročajo v naših razmerah največkrat poklicne kožne bolezni in razne kožne okvare, so: apno, cement, karbid, umetno gnojilo, mazilna in vrtnala olja, terpeninovo olje, firnež, lošč, razne barve; bencin; benzol; nafta, petrolej, katran (ter), razne smole, kisline in lužine ter še druge. Kdor ima opravka z eno od naštetih obratovin, naj skrbno neguje svoje roke, kajti delo je življenje, se pravi, obstanek! Delaš pa lahko samo tako

dolgo, dokler si res zdrav. Bolna koža ti lahko onemogoči sploh vsako delo. Medicinska kozmetika torej ni prazna beseda, niti najmanj pa ni njen namen zgolj lepoticenje ali lišpanje, marveč ti kaže pravo pot k zdravju in zasluzku — k obstanku.

Če je medicinska ali zdravstvena kozmetika tako važna že za zdravega, kaj šele, če kdo oboli za kakšno boleznijo oziroma če boleha že kronično na njej. Bolna koža potrebuje še prav posebno skrbno nego, vsekakor pa je boljše kožne bolezni preprečevati kot zdraviti. Medicinska kozmetika preprečuje vse polno kožnih bolezni, predvsem nalezljive in poklicne kožne bolezni.

Če povzamemo na kratko glavno misel iz pravkar povedanega, tedaj pridemo do zaključka, da je pravilna medicinska kozmetika hkrati tudi lepota kozmetika — v toliko namreč, v kolikor preprečujemo z njo tudi razne bolezni. Smemo namreč trditi, da je lepo to, kar je istočasno tudi zdravo. Nikakor pa ne more biti lepo, kar izmaliči modna kaprica — muha enodnevnica. Okus — ali po naše moda — se sicer s časom menja, ne smemo pa pri tem mimo najosnovnejših zdravstvenih načel. Nam gre za kozmetičnost — telesno urejenost, duševno ubranost in lep videz. Vse to pa zviša oziroma obvaruje tudi delovno sposobnost — vir življenja, kolikor je to v delovnem procesu sploh mogoče. Pot do teh ciljev ni lahka, saj gre tudi tu za borbo, bojno geslo pa se glasi — za zdravje in lepoto!

PRANJE VENDAR NI TAKO PREPROSTO

Inž. M. P.

Presneto težko najdeš danes moškega, ki bi pomislil, ko oblači srajco, po perilu, koliko truda je bilo treba, da je njegova srajca zopet čista. Ne le, da na to ne pomisli, še ve ne kako se to dela, kaj se je godilo s srajco med pranjem; sam bi si je bržkone ne znal niti pošteno oprati. No, ne grajajmo preveč moških zavoljo tega, saj je tudi prenekatera ženska prav na istem. Zato si oglejmo, kako je s pranjem, katere snovi potrebujemo, kakor tudi o delovnem postopku samem. Mnogokateremu se bo mogoče zdelo nepotrebno, da pišemo o stvarih, ki naj bi bile tako in tako vsem znane. Ker to važno opravilo vendar ni tako enostavno, kakor bi se nam prvi hip dozdevalo, bo vsekakor dobro, da se nekoliko podrobneje poučimo o tem pomembnem poglavju iz našega vsakdanjega življenja.

Kako je bilo v starih časih

Kaj nam pove zgodovina o pericah in njihovem delu? Nimamo točnih zapiskov iz davne preteklosti, ki bi nam podrobneje poročali o stvari. Vsekakor kaže, da so stari Grki iz dobe Homerja prali tkanine tako, da so jih tolkli in drgnili v čisti vodi. O milu, ki je dandanes vsakomur znano pralno sredstvo, govori prvokrat šele starorimski prirodoslovec Plinius. Ta poroča, da so takrat pridelovali milo iz kozje maščobe in lesnega pepela. Brž ko so ljudje spoznali, da nastaja pri kuhanju maščob z lužnatimi snovmi neki proizvod, s katerim lahko v vodi peremo zamazano perilo, namreč milo, je nastal tudi nov poklic — milarjev. Ti obrtniki so »kuhal« milo na razne načine in po svojih lastnih recepturah, a vendar le v malem obsegu. Ko so kemiki

začeli proučevati spremembe, ki se dogajajo pri «kuhanju» mila, je ta nova proizvodna stroka vedno bolj pridobila na pomenu. Zelo uspešno je bilo zanimanje kemikov za milarstvo. Na tržišče so prihajale vedno boljše vrste mila, a majhne obrti so povečevali v tovarne. Izreden razmah pa je dobilo milarstvo takrat, ko je kemik Leblanc izumil postopek, po katerem so lahko na umetni način pridobivali sodo, ki je izredno važna surovina za izdelovanje mila. Nekaj desetletij pozneje je iznašel Solvay še boljši način umetnega izdelovanja sode. S tem je bil postavljen temelj kemijski veleindustriji sode, a vzporedno so se razvile milarne v industrijska podjetja. In v tej razvojni dobi milarstva imajo mnogo za slug tudi popotniki, ki so iz tropskih krajev prinašali v Evropo razne rastlinske maščobe: kokosovo mast, palmovo olje, arašidno olje itd. Vse te snovi so namreč nujno potrebne, če hočemo izdelati dobra mila z značilnimi lastnostmi. Velik korak dalje je napravila tehnika pranja takrat, ko so prišli na trg razni praški ter mnogo važnih nadomestkov mil.

Katere snovi potrebujemo za pranje?

Pri pranju potrebujemo mnogo snovi, da z njimi odstranimo razno vrstno umazanijo z našega perila. Dobra pralna sredstva morajo hitro in temeljito prepoznati perilo, od njega odločiti nesnago ter jo razločiti na majhne delce. Brž, ko se nesnaga od-

loči od perila, jo morajo pralna sredstva obkrožiti in prikleniti nase. Nadalje pa zahtevamo od pralnih sredstev tudi to, da povzročijo obilno peno.

Voda je pač najvažnejša snov, ki jo rabimo pri pranju. Najbolje peremo takrat, kadar uporabljamo deževnico. V tej vodi ni raztopljenih teh ali onih rudninskih snovi in zato pravimo taki vodi **mehka voda**. Kadar pronica deževnica skozi zemeljske plasti in kamenine, tedaj na svoji poti raztaplja mineralne snovi, predvsem apnenec. Tako nastaja tako imenovana **trda voda**. To je tista vrsta vode, ki je napeljana v naša stanovanja. Zaradi raztopljenih mineralnih snovi pa trda voda ni primerna za pranje, zlasti če peremo veliko perila. V

trdi vodi se namreč milo ne topi popolnoma in zato je milnica motna. In tako gre milo v izgubo. V 100 litrih trde vode uničimo 190 g mila. Ta izguba je vsekakor malenkostna v domačem gospodinjstvu, v velikih pralnih obratih pa je kar pomembna. Vendar ni neugodnost trde vode le v materialni izgubi mila. Izreden neprijeten je pojav, da se v vodi neraztopljeni delci mila priklenejo na vlakna tkanin in tvorijo tanko plast, ki daje perilu neprijeten duh in povzroča obrabo tkanine.

Zato v velikih pralnicah ne smemo uporabljati trde vode, temveč le mehko. V ta namen vodo v posebnih napravah «omehčamo» nakar šele topimo v njej milo. Če nimamo naprav za pripravljanje mehke vode, si lahko pomagamo tudi s sodo. Postopek je zelo enostaven: v 100 litrih srednje trde vode topimo 50 g kalcinirane sode oziroma 100 g kristalne sode. Milo ali pa milni prašek lahko dodamo tako obdelani vodi šele takrat, ko je postopek mehčanja povsem izvršen. V mrzli vodi traja proces mehčanja 20-30 min., v topli vodi 5-10 min., v vreli vodi pa manj od ene minute. Toliko o vodi. Sedaj pa še nekaj o drugih pralnih sredstvih.

Kljub mnogoterim pomožnim pralnim sredstvom, ki v vedno večji meri prihajajo na tržišče, je še vedno **milo** najpomembnejši in najboljši pripomoček pri pranju z vročo vodo. Saj ima milo vse tiste lastnosti, ki nam zagotavljajo dober uspeh pranja. Danes je še vedno milo glavna pralna snov v velikih obratih kakor tudi v domačem gospodinjstvu.

Tako preidemo k **pralnim praškom**. Te lahko ločimo v dve veliki skupini: pralne praške, ki vsebujejo milo in praške, ki so iz sintetičnih pralnih snovi.

Milo vsebujoči pralni praški sestojeta v glavnem iz drobcev mila, ki so jim primršane določene količine sode in belilnih snovi. Kakor milo samo imajo tudi ti pralni praški neugodno lastnost, da nimajo popolne učinkovitosti v trdi vodi.

Praški iz sintetičnih pralnih snovi so pa primerni tudi za pranje v trdi vodi. Obstajajo najrazličnejše vrste takih praškov. Prvi tovrstni proizvodi niso imeli zadostne pralne moči za čiščenje belega perila. Navedena sintetična pralna sredstva pa ustrezajo stavljenim zahtevam in so primerna predvsem za pranje volne in svile. Končno je v najnovjšem času uspelo, da so pripravili take pralne praške, ki vsebujejo milo in pri uporabi omeščajo trdo vodo, kakor tudi raztapljajo in odstranjujejo madeže, ki

so nastali na perilu, ki je bilo poprej prano z milom v trdi vodi. Če uporabljamo te sodobne pralne praške, je postopek pranja zelo poenostavljen in to še bolj, kadar peremo v modernih pralnih strojih.

To so glavna pralna sredstva. Vsekakor pa moramo omeniti tudi pomožna pralna sredstva. To so predvsem **soda, fosfati, silikati**. Omenjene snovi nam z enestrani zmanjšajo trdoto vode, z druge strani pa dopolnjujejo učinek glavnih pralnih sredstev. Silikati imajo to lastnost, da vežejo nase izredno majhne količine železnih soli, ki so raztopljene v vodi in lahko bi povzročile porumenenje perila. S fosfati pa dosežemo dokončno omeščanje vode. Nadalje imajo fosfati tudi to lastnost, da odpravljajo umazanijo. Najboljši pralni učinek za belo perilo ima lužnina, ki jo pripravimo tako, da v 50 litrih vode raztopimo 200-300 g pralne sode. Kadar pa peremo volno, svilo in drugo perilo iz finih tkanin, ne smemo uporabljati teh alkalij! Pri tej priložnosti moramo opozoriti na **encimatična pomožna pralna sredstva**. Te pralne preparate pripravljajo v tvornicah iz žlez živalskih prebavnih organov. Omenjeni proizvodi vsebujejo encime lipazo, diastazo in predvsem proteazo. Lipaza povzroča, da se maščobe razkroje že pri temperaturi pod 40 stop. C. Diastaza pa ima to lastnost, da razkrajajo netopljiv škrob. Z imenom proteaza označujemo tiste encime, ki razkrajajo beljakovine. Lužnine, ki vsebujejo navedena encimatična pralna sredstva, so nam v veliko pomoč, če pred glavnim pranjem v njih namakamo zamazane kuhinjske prtice, nadalje perilo z madeži krvi in raznovrstnih mazil.

Pri pranju večkrat uporabljamo **belilna sredstva**. To so kisik in klor vsebujoči kemijski proizvodi. Prednost dajemo kisikovim belilnim sredstvom (**natrijev perborat, vodikov superoksid**). Te kisike razvijajoče snovi dodamo lahko tudi med pranjem. Vsekakor pa moramo paziti na to, da ima pri njih dodatku kopel temperaturo okoli 50 stop. C, ki jo potem počasi zvišujemo. Pri uporabljanju belilnih sredstev moramo biti previdni. Če jih je preveč, lahko pokvarimo tkanine. V 50 litrih vode smemo raztopiti največ 30-50 g natrijevega perborata (z 10 odst. aktivnega kisika), oziroma 20-40 g vodikovega superoksida (2,15 odst. aktivnega kisika). Pri pranju rabimo belilna sredstva zato, da povrnemo porumenelim tkaninam belino in čistimo madeže.

V poslednjih letih so tehniki ugotovili neki nov in zelo zanimiv postopek, s kate-

rim dobimo izredno belo perilo. Mislim namreč na **optična belila**. To so prašnate snovi, ki pa nimajo nikakršnega kemijskega učinka, torej ne čistijo madežev. Njih delovanje sloni v tem, da pretvarjajo nevidne ultravijolične žarke — ki padajo na perilo — v svetlobne žarke, in ti povzročijo videz izredno belega in svetlega perila. Po takih pralnih dodatkih lahko s pridom posežemo tudi pri barvnih tkaninah: močno bodo poživili njih barvitost. Dandanes so ta optična belilna sredstva primešana tudi mnogim pralnim praškom.

Se nekaj o tehniki pranja

Pranje je eno najtežjih del gospodinje. Zato mora pač paziti, da pravilno izvrši to opravilo in ne trati po nepotrebnem preveč svoje sile. Pri pranju ne sme samo na to misliti, da očisti umazano perilo. Paziti mora, da ne bodo stroški preveliki, bodisi za delo samo kakor tudi za porabljeno toploto, pralna sredstva in vodo. In poleg tega mora perica strogo paziti še na to, da se perilo prehuo ne izrabi.

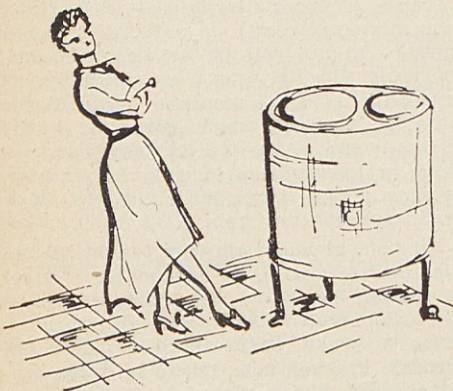
Vsi tisti, ki imajo opravka s pranjem perila, morajo vedeti, da mnogokatero snovi povzročajo nečistočo. Na umazanem perilu dobimo **prah in saje** ter še druge snovi, ki so v zraku. **Beljakovinske madeže** povzročajo kri, pot, urin, mleko in druge hranilne snovi. Škrob vsebujoča hrana kakor tudi škrob, ki ga rabimo v pralnicah, puste na perilu **madeže škroba**. Potem so še **madeži maščob in mineralnih olj, kakor tudi barvni madeži**, vina in sadja.

Ker se vsaka teh snovi nahaja na perilu ter se te sestavine na svojevrsten način obnašajo pri pranju, moramo to vsekakor upoštevati. Saje, prah in škrob odstranimo iz perila že takrat, ko mešamo perilo v pralni tekočini, čigar temperatura znaša manj od 50 stop. C. Perilo z madeži beljakovin (urin, kri itd.) pa moramo krepko izpirati z mrzlo vodo. Beljakovine namreč koagulirajo pri temperaturi, ki znaša nekaj nad 40 stop. C in bi se pri ujetju perila nad to temperaturo močno oklenila tkanine in zato bi jih bilo težko odstraniti. Kadar so na perilu madeži maščob in mineralnih olj, moramo doseči temperaturo 70-80 stop. C. Barvaste madeže, ki jih povzroča vino in sadje v spošnem odstranimo le z belilnimi sredstvi.

Poleg zgoraj navedenih dejstev vpliva na način pranja tudi snov, iz katere je tkani-
na izdelana.

In pralni stroji

Industrija je postavila na tržišče mnogo vrst pralnih strojev. Naloga teh naprav je, da razbremenijo gospodinjno mučnega dela, ki ga ima pri drgnjenju, tolčenju in še drugih načinih ročnega pranja. Kakor je že iz tega razvidno, je glavno delovanje pralnih strojev v gibanju perila. Razne vrste strojev vrše to na različne načine. Pri nekaterih kroži pralna lužnina, v pralnih strojih s križnim gibalom ter v vakuumskih strojih se giblje perilo, v bobnastih pralnih strojih se istočasno gibljejo posoda, lužnina in perilo.

Nekateri stroji izvrše popolnoma samostojno ves pralni postopek, pri drugih mora sodelovati gospodinja med posameznimi stopnjami pranja.

Temperatura kopeli ima velik vpliv na uspeh pranja. Kakor je bilo že iz prejšnjega poglavja razvidno, moramo temperaturo lužnine počasi višati, da bo zadosten čistilni učinek na vse mogoče snovi, s katerimi je perilo onesnaženo. Pri nekaterih pralnih strojih opazamo, da so temperature lužnine, ki znaša približno 30 stop. C pri namakanju perila počasi dviga do 85 stop. C, najvišje v pralnem stroju dosežene temperature. Ta počasni porast temperature je ugoden predvsem takrat, kadar uporabljamo belilna sredstva. Približno pri 50 stop. C se iz teh snovi sprošča kisik, ki ima na perilo belilni učinek. Pri počasnem višanju temperature se zato vrši vedno intenzivnejše in dolgo trajajoče razvijanje kisika. Ta belilni postopek pa ne pride toliko do izraza če naenkrat močno povišamo temperaturo. Na primer takrat ko namakalni kopeli s temperaturo 30 stop. C dolijemo vročo lužni-

no temp. 80 stop. C. Ako tako ravnamo, se bo kisik hitro sprostil iz belilnega sredstva in le delno učinkoval na perilo.

Nekatere gospodinjne so mnenja, da bi morale ugreti milnico v pralnem stroju prav do vrenja. Vendar je to nesmiselno. V kotlih pralnic res ugrevamo milnico do vrenja, vendar to le zato, da z vrenjem povzročimo kroženje lužnine in nje prodiranje skozi perilo. Ali mar volnene in svile tkanine, kakor tiste iz umetne svile pri pranju kuhamo? In kljub temu jih očistimo. Zakaj bi torej s premočnim ugrevanjem po nepotrebnem trošili kurivo, pralna sredstva in obenem povzročili preveliko obrabo perila? Se nekaj za **razkuženje perila** zadoštuje, da ga peremo v lužnini s temperaturo 85 stop. C.

Na strošek pranja v avtomatih vpliva tudi **časovno obdobje**. Opozarjamo, da se v 10 minutah odloči od perila 63 odst. umazanije. Ker sedaj ta zamazana milnica le počasi čisti perilo od preostanka nesnage (v nadaljnjih 20 min. le 17 odst.) je zato bolje, da po teh prvih desetih minutah pranja še enkrat ali pa dvakrat zamenjamo milnico. Iz gornjega torej sledi, da je popolnoma nepotrebno polurno gibanje perila v eni sami zamazani milnici.

Vsaka gospodinja mora gledati zlasti na **izpiranje perila**. Zato naj bodo pralni stroji čimbolj učinkoviti pri izpiranju. Če je perilo premalo izprano, se izločijo na njem ostanki pralnih sredstev kakor tudi delci umazanije. Vse to povzroča porumenenje pri likanju, neprijeten duh in tudi obrabo tkanine.

Koliko perila lahko vložimo v pralni stroj? Če bo v stroju preveč perila, se to ne bo dobro premešalo z lužnino in čistilni učinek bo malenkosten. Običajno prilagajo tovarne navodila, v katerih je določena množina perila za tisti pralni stroj. Vendar po navadi tudi proizvajalci pralnih strojev povedo večjo množino kakor je primerna za uspešno pranje. S poskusi so tehniki dokazali, da mora biti razmerje med količino perila in velikostjo strojevega kotla najmanj 1:12. Torej pri prostornini 12 litrov smemo pratj največ 1 kg suhe teže perila. Pri zelo zamazanem perilu naj znaša to razmerje 1:14. Na Švedskem in v Ameriki pa jemljejo celo razmerje 1:16. Predvsem pri pralnih strojih, ki jih rabimo v domačem gospodinjstvu (s premerom 40 do 50 cm) moramo paziti, da ne bi bilo v njih preveč perila.

Na strošek pranja mnogo vpliva **množina lužnine**, ki jo uporabimo za 1 kg suhega perila. Pri vsaki vrsti pralnih strojev je

to razmerje določeno. Glede koncentracije lužnine naj omenimo, da ta ne sme znašati manj od določene minimalne količine. V splošnem se lahko ravnamo po pravilu, da bo pranje dobro, če bomo z mehko vodo pripravili 1 liter lužnine z 2 do 3 g sode in 3,5 g mila. Pri tej priliki naj še enkrat opozorimo na to, da v velikih obratih mehčamo vodo s posebnimi napravami, v gospodinjstvu pa rabimo v ta namen določena kemijska sredstva.

Pralni stroji so pač poenostavili delo gospodinje. Vedno bolj izginjajo iz naših domov veliki kotli za pripravljanje pranja, a namesto njih stoji na kateremkoli prostoru stanovanja lični stroj za pranje perila.

A tudi slika tržaških ulic se je spremenila. Kje so tisti časi, ko se je navsezgodaj pomikala po Istrski cesti dolga vrsta osličev, ki so počasi nosili v mesto snežnobelo perilo, ki so ga oprale pridne roke slovenskih peric iz tržaške okolice...

KUHARSKI RECEPTI

Mineštre

Mineštra iz koruze: Zvečer namoči nekoliko (za 4 osebe dober 1/4 kg splane (stolčene) koruze. Posebej kuhaj nekoliko fižola. Ko je korusa že zavrela, prideni nekaj srednjede-belih olupljenih krompirjev. Posebej sesekljaj kos slanine, nekoliko zelene in strok česna ter prideni koruzi. Ko je krompir kuhan, ga na krožniku pretlači z vilicami in vrzi spet v mineštro. Prideni tudi fižol. Mineštra mora biti precej gostljata.

Mineštra iz stročjega fižola. Očisti in zreži na majhne koščke 1/4 kg zelenega fižola, olupi 3 srednjedebele krompirje in 4 paradižnike, daj kuhat v slan krop. Temu dodaj še dobršen koren, ki ga naribaš, in nekoliko naribane zelene. Napravi prežganje iz nekoliko olja in žlice moke ter vlij v mineštro.

Parmezanova juha. Iz masla in moke napravi svetlo prežganje, ga zalij s kostno juho ali z vodo, prideni 6 dkg naribanega parmezana in ko zavre, zakuhaj vanjo 2 pesti riža ali na kratko zlomljenih makaronov.

Zdrobova juha. V kozico deni presno maslo, sesekljan peteršilj in pšenični zdrob (za 4 osebe 1/4 l). Mešaj na ognju, da svetlo zarument, nato zalij z 2 litra slanega kropla. Pusti malo vreti in daj na mizo. V loncu za juho vmešaj 1 do 2 rumenjaka, potem med vztrajnim mešanjem prelivaj juhe in takoj nesí na mizo.

Prikuhe

Jajčevac (melancana) kot prikuha. Vzemi lepe, mlade melancane, operi jih, odluči pecelj in jih razreži na kocke kar z olupkom. Deni jih v skledo, osoli in obteži. Pol ure zadostuje. Potem razbeli v kozici 3 dobre žlice olja, prideni žlico drobno sesekljane čebule, peteršilja in 4 sesekljane stroke česna. Prevri vse v olju, prideni ožete melancane, premešaj in duši jih 10 minut na močnem ognju. Medtem operi enako količino paradižnikov (zrelh in mesna-

tih), očisti jih ter dodaj melancanam. Premešaj in zavri, pokrij in kuhaj še pol ure. Po okusu osoli in popoprjaj.

Ocvrti jajčevac (melancana). Operi jajčevac in ga razreži po dolgem na tanke rezine. Povlalaj jih v moki, malo otresi in ocvri lepo svetlo-rumeno na vročem olju.

Nadevani jajčevac (melancana). Operi jajčevac in ga obriši. Ne lupi, samo pecelj odreži. Prereži vsak sad po dolžini in izdolbi iz njega nekaj mesa, osoli ostalo, deni narobe v skledo in obteži. Med tem časom pripravi nadev iz sesekljanega izdolbenega mesa jajčevca, nekaj opranih sesekljanih gob, žlice čebule in petršilja, 1 do 2 stroka strtega česna, malo soli in popra. Zmešaj dobro in naloži v izdolben sad. Postavi jih v nizko kozico, polij z vrelim oljem, potresi vsak sad z drobtinam, pokapaj še s svežim oljem in peci 20 minut v vroči pečici. Olje mora pokriti dno kozice, da se jajčevac ne prime.

Drug način. Razreži olupljeni jajčevac v rezine za prst debele po vsej dolžini. Posoli jih in obteži. Namaži kozico ali pekač s presnim maslom ali oljem. Razvrsti plast jajčevca in potrosi z zmesjo sesekljanega peteršilja, čebule, česna in malo drobtinic. Pokapaj z oljem. Pripravi enako količino očiščenih paradižnikov in jih položi v kozico. Potresi jih z isto zmesjo. Plasti lahko ponoviš. Po vrhu razdeli koščke presnega masla. Ne pozabi osoliti in po okusu popoprati. Peci v pečici.

Zelena kot prikuha. Razreži olupljeno zeleno na kocke in jo pristavi v mrzlo vodo. Ko malo prevre, odlij vodo, prilij olja, prideni drobno sesekljanega zelenega peteršilja, česna in presejanih drobtinic. Malo soli in popraj. Prilij še toliko juhe, da je zelena slabo pokrita. Pokrij in kuhaj počasi toliko časa, da bo zelena kuhana. Juha mora skoraj popolnoma povreti, tako da ostane zelena v gostljati omaki.

Jedilne buče kot prikuha. Mlade buče operi (starejše moráš olupiti, ker imajo trd olupek) in zreži kar v kozico na tanka kolesca. Sesekljaj precej zelenega peteršilja ter dober strok česna. Prideni bučam! Očisti še nekaj lepih, mesnatih in popolnoma zrelih paradižnikov, razreži jih na primerne kose in daj vrhu buč. Polij povrhu precej olja, osoli, pokrij in daj na nepremočan ogenj; večkrat premešaj! Ko vsa voda povre in ostane samo olje, so buče gotove.

Zelena paprika. Vzemí lepe, mesnate paprike, operi jih in dobro očisti. Zreži jih v kozico na rezance. Sedaj vzemi približno enako količino zrelih paradižnikov, operi jih, očisti in dodaj paprikam. Posebej sesekljaj zelenega peteršilja, strok česna in nekoliko čebule. Vse priloži paprikam, osoli in polij z oljem. Duši na majhnem ognju! Večkrat premešaj!

Nadevana zelena. Vzemí osem drobnih glavíc zelene in jih na pol skuhaj v slanem kropu. Potem jih izdolbi in nadevaj s sledečim nadevom: sprazi v masti pest riža, primešaj mu jajce, drobno zrezano šunko, smetano in sredo zelene. Na masti preprži pol žlice moke, prilij malo juhe, zdevaj vanjo zelene in dobro pokrite pari do mehkega. Nato jih nadevaj okrog mesa.

Grah. Mladi grah olušči, preberi in operi. V kozico vlij nekoliko olja, žlico drobno zrezanega peteršilja, stresi vanj grah, posoli, pokrij in pari do mehkega. Večkrat ga rahlo premešaj, da se enakomerno zmehča.

Zabeljena cvetača (karfijola). Srednjeveliko karfijolo osnaži in kušaj v slanem kropu. Ko je mehka, jo odcedi, zloži na krožnik. Zabeli jo s presnim maslom, v katerem si zarumenila malo drobtinic. Zabeljeno karfijolo lahko uporabiš za oblogo k mesu.

Cvetača (karfijola) kot prikuha. Cvetačo razdelimo na šopke, operemo in skuhamo do mehkega. Medtem napravimo svetlo prežganje z 2 dkg masla in 2 dkg moke, dušimo v njem prav na hitro malo sesekljane čebule in peteršilja, začínimo z oreščkom in limonovim sokom, zalijemo s cvetačnim kropom, da dobimo precej gosto omako. Ko je omaka dobro kuhana, jo stepemo z malo mleka, nakar dodamo cvetačo z zelenjem vred, ki naj se še za hip duši v omaki.

Zabeljeni šparglji. Osnaži šparglje tako, da jih ostrgaš od glavičice proti debelemu koncu (odstraniš kožico). Zveži jih rahlo v snopiče, odreži jih nekoliko na spodnjem debelem koncu ter jih skuhaj v slani vodi. Ko so mehki, jih vzemi iz posode z lopatico, razveži jih ter

jih zabeli s surovim maslom, v katerem si zarumenila nekoliko krušnovih drobtinic.

Nadevani paradižniki. Prereži 5 srednjih paradižnikov na polovico po širini, očisti jim seme. Potresi nekoliko notranjost s soljo in poprom. Posebej napravi nadev: 10 dkg naribane kruha, 10 dkg sira gorgonzola, 5 dkg surovega masla, žlico olja, sol, poper in nekoliko peteršilja. Napolni s to zmesjo paradižnike in jih postavi v pekač ali kozico, ki si ga namazala z oljem. Peci jih počasi v pečici približno 3/4 ure.

Drug način. Paradižnike pripravimo kot zgoraj. Nadev: nekoliko zelenega peteršilja sesekljamo, nato še strok česna. Temu dodamo nekaj žlic krušnovih drobtinic in nekoliko soli. S tem nadevamo paradižnike, jih položimo v pomazano kozico. Po vrhu pa pokapamo z olivnim oljem in spečemo v pečici.

Ribe

Marinirane ribe (savor). (Za to vzamemo lahko sardele, ki so najboljše v marcu in juniju, sardoni najboljši v decembru in januarju, ali pa manjše škombre, najboljši v maju in juniju.)

Vzemí 1 kg rib, očisti jih, povaljaj v moki in cvri na razbeljenem olju. Na olju povcvi zrezano čebulo. Ko se zmehča, dolij kozarec kisa in kozarec vode ter dodaj malo soli. Vroče vlij na pripravljene ribe, ki jih pripraviš tako: ocvrte ribe zloži v primerno skledo in vmes natrosi sesekljanega česna in peteršilja. Tako pripravljene ribe stojijo lahko dalj časa.

Polenovka. 1/2 kg polenovke očisti in zreži na primerne kose. Posebej osnaži 3 dkg sardel in jih zreži. Sesekljaj zelen peteršilj in česen. Kose polenovke povaljaj v moki in zloži v kozico, vrsto polenovke, potresi nekoliko peteršilja, česna in nekaj koščkov sardele. To ponovi, dokler imaš kaj polenovke. Ko si vse zložila, posoli, popopraj, polij nekoliko z oljem in končno z mlekom, da je pokrito. Pokrij in pristavi k ognju, kjer naj se počasi kuha približno 3/4 ure.

Sipe v kozici. Sipe osnaži in zreži na primerne kose ter jih daj v kozico, v katero si vllila nekoliko olja in nekoliko vode. Dodaj še sesekljanega peteršilja, česna, nekoliko popra in soli. Ko zavre, naj se duši na majhnem ognju.

Nadevani liganj. Očisti ga, odreži glavo z lovkami in pazi, da ostane vrečica cela. Posebej napravi nadev: Sesekljaj glavo, nekoliko zelenega peteršilja, strok česna in prideni nekoliko krušnovih drobtinic, soli in popra. Dobro premešaj in nadevaj vrečice, katere spni z

zobotrebem. Zlico nadeva prihrani. Tako pripravljene kalamare zloži v kozico, v katero si vlija malo olja. Pristavi na neprevroč štedilnik. Pazi, da se lepo zarumenijo na obeh straneh. Ko so lepo rumeni zgoraj in spodaj, prilivaj po žlicah vode, da se še malo pokuhajo. Preden začne dolivati vode, prideni ostali nadev, da nastane v kozici nekoliko omake.

Opomba: Liganj (calamari) je najboljši v mesecu januarju, avgustu in septembru.

Slaniki s krompirjem. Krompir skuham, ga odcedi in ko se nekoliko shladi, ga zreži na listke. Vzemí slanik in ga zreži na tanke rezine. V kozici pripravi bledorumenno, razredčeno prežganje, dodaj krompir in slanik ter pusti, da dobro prevre. Preden odstaviš, dodaj nekaj žlic kisle smetane ali malo kisa, kumno in poper.

Nadevani sardoni. Vzemí namočen in ožet kruh, prideni sesekljane peteršilja, malo nastrganega parmezana, nekaj masti, sesekljane česna, 1 jajce. Dobro premešaj. Očiščene sardone polagaj po dva skupaj, vmes pa naloži pripravljene nadev. Povaljaj jih v moki in ocvri na olju.

Pečena tunina. Rezine tunine osolimo, pokapamo jih z oljem in pečemo na mrežici. Posipamo jih s koromačem in damo tunino z limonovimi rezinami na mizo.

Tunina v omaki. Sesekljamo zelenega peteršilja, česna in malo čebule ter vržemo to na vroče olje. Potem pridenemo takoj kose tunine, povalljane v moki. Ko vse to nekoliko prevre, primešamo malo vode, nekaj pretlačenih paradižnikov, pol lovrovega lističa, po okusu janeževega cvetja in naposled žlico kisa. S tako pripravljeno tunino serviramo lahko polento ali makarone.

Brancin. Očistimo ga in ga kuhamo tako dolgo, da mu izstopijo oči. Okrasimo ga z zelenim peteršiljem in limoninimi rezinami. Prav dobro se mu prilaga majoneza.

Razno

Pomarančni liker. V 1 l vode daj: 1 kg sladkorja, 1 vanilijo, lupino dveh limon in lupino dveh pomaranč ter dva beljaka.

Postavi na ogenj, kjer naj vre 5 minut. Sedaj dodaj še 8 kock žganega sladkorja in pusti vreti še 2 minuti. Odstavi in počakaj, da se shladi. Hladnemu dodaj 1/2 l špirta, precedi skozi krpo in nalij v steklenico.

Smokvine (figove) kroglice. 8 dkg arančnov, 15 dkg sladkorja v prahu, sok pol pomaranče, lupino cele pomaranče in 1/2 kg smokv sesekljaj in dobro premešaj. Iz tega izoblikuj kroglice. Ponudi surovo.

Cokoladna salama. Zmešaj v skledi: 10 dkg surovega masla, 20 dkg sladkorja (sipe), 1 celo jajce, 2 žlici ruma, 1 1/2 žlice kakaa. Mešaj dobro, da se speni. Dodaj 20 dkg zdrobljenih piškotov. Oblikuj salamo in jo povalljaj v sladkorju. Postavi na hladno, da se strdi.

Cokoladna strjenka. Deni v lonček na štedilnik 3/4 mleka, 6 dkg masla, 2 dkg kakaa ali 6 dkg čokolade in mešaj, dokler ne zavre. Posebej mešaj, da postane gladko 10 dkg moke, 10 dkg sladkorja in 1/4 l mrzlega mleka. To vlij v vrelo čokolado in mešaj dalje, da se skuha. Iz 4 beljakov napravi trd sneg ter ga naglo zmešaj v vrelo čokolado. Vlij v oplačnjeno skledo in postavi na hladno, da se strdi.

Hladila pijača za vroče dni. Na 10 litrov vode 1 kg sladkorja, na kose zrezano limono, 1/4 l dobrega vinskega kisa, 10 velikih bezgovih cvetov in premešaj dvakrat na dan skozi tri dni. Nato precedi skozi krpo in napolni steklenice, katere dobro zamaši. Vrat zaveži. Po 8 do 10 dneh lahko že natočiš.

Dobra predjed. Jajčevce olupiš in zrežeš po dolžini na pol centimetra debele rezine ter ga ocvreš na vročem olju. Posebej pripravi precej gosto paradižnikovo omako. Vzemí model in zloži vanj plast jajčevca, namaži s paradižnikovo omako, potrosi naribanega sira in povrh natrosi še sesekljane mesne ostanke. Ako teh nimaš, daš lahko nekoliko šunke ali mortadele. Povrh pomažeš s tepenim jajcem. To ponavljaš, dokler vsega ne porabiš. Na vrhu mora biti jajce. Postavi v pečico in peci približno 3/4 ure. Ko je pečeno, zvrni na desko in zreži na primerne rezine.

KAKO SPRAVLJAMO JAJCA ZA ZIMO

Mnogo je načinov za spravljanje jajc čez zimo. Imamo jih lahko spravljen v pepelu, v pesku, v otrobih, v olivnem olju, v apneni vodi, itd. Od vseh je najbolje spravljeti jajca v stekleni vodi.

V 10 litrih vrele vode (to zadostuje za 100 jajc) raztopite 650 g sodijevega silikata in 350 g kalijevega silikata. To dobite v vsaki lekarni ali drogeriji. Nato tekočino dobro premešajte. Ko se ohladi, jo počasi vlivajte v stekleno, lončeno, emajlirano, cementno ali kamnito posodo, kamor ste bili že prej položili jajca v plasteh drugo vrh drugega. Paziti morate, da pride tekočina vsaj 5 cm višje od zgornje vrste jajc. Posodo nato pokrijte s papirjem in postavite v klet. Ko jih potrebuje, jemljite jajca vedno zvrha in jih lahko nadomeščate z novimi.

Jajca morajo biti sveža, največ 4 dni stara, in neoplojena.

TEHNIČNE ZANIMIVOSTI

Inž. M. P.

KAMNITA VOLNA

Saj nam vendar ovce dajejo volno! In ta nas greje in varuje pred mrazom. Res. Vendar izdelujejo tudi kamnite niti, ki nas prav tako ščitijo pred mrazom. In zato smo krstili to nenavadno snov z imenom «kamnita volna».

Svojevrstno je izdelovanje te snovi. V določenem razmerju pomešajo med seboj zdrobljene minerale sernefit, apnenec in dolomit. To mešanico potem talijo v obločnem plamenu električne peči pri temperaturi okoli 1500 stop. C Talina belega žara se isteka iz peči v to kamnito tekočino usmerjejo tok stisnjenega vročega zraka. Kaj se zgodi? Talina brizga v žarečih pramenih na vse strani in se strdi v izredno tanke niti, ki dosežejo po debelini le desetino lasu.

Kamnito volno uporabljamo v stavbarstvu, da z njo preprečimo izmenjavo toplega in hladnega zraka skozi stene. Izkazala se je za zelo dobro sredstvo za toplotno osamljevanje.

KJE SO DOMA LJUDJE SVETLIH OČI?

Ko neko osebo pogledamo, bomo vsekakor tudi ugotovili, da je svetlooka ali pa temnooka. Take izbire v ugotavljanju oči seveda nimajo Švedi, ker imajo od vseh Evropejcev največ svetlih oči. Praviijo, da je na Švedskem več kot 70% prebivalcev s svetlimi očmi. Med Danci je že več temnookih, ki še pogosteje nastopajo pri Norvežanih, Švicarjih, Skotih, Slovencih itd. Cenijo, da je med Slovenci 59% oseb s svetlimi očmi. Torej so pri našem narodu še vedno v večini svetlooki nad temnookimi. Pri Jugoslovanih pa je enaka moč na obeh straneh. Med Angleži je le še 45% svetlookih. Evropski narodi, ki se odlikujejo po temnih očeh so pa Romuni, Italijani in Zidje.

ORLOŽNE PLOSCE IZ UMETNE SNOVI

Vsako stanovanje je lepo, dokler vlada v njem čistoča. Lesk snažnosti pa izgine, brž ko se onesnažijo obarvani zidovi, plošče vrat in druga stanovanjska oprema, s katero smo najbolj v stiku pri dnevni opravilih. Kako naj očistimo zid, kako naj odpravimo madeže z mize v kuhinji? Kemiki so hoteli pomagati gospodinjam in so zato ustvarili svojevrstne obložne plošče debeline 1,6 mm, s katerimi lahko prekrijemo zidove, obložimo vrata, mize in še različne druge predmete.

Nadalje služijo te svojevrstne plošče za opremo kopalnic, laboratorijev, trgovin z živili, mlekarn, barov in še mnogih drugih objektov. Proizvajalno podjetje nudi te plošče v različnih barvah, pa tudi take, katerih površina je marmorirana.

Še nekaj besed o njih izdelavi. Osnovna, jedrna snov teh plošč je močen papir, ki jim daje primerno trdnost. Jedrni papir vodimo skozi raztopino fenolskih smol, da se z njimi impregnira in potem ga osušimo. Ustvariti površinske plasti pa služi fini papir, ki je enotno obarvan ali so pa na njem natisnjeni različni vzorci. Tudi ta papir površinske plasti impregniramo z raztopino smol, vendar v tem primeru pripravimo to raztopino s sečninskimi ali pa z melaminskimi smolami. Pred nadaljnjim obdelovanjem razrežemo tako jedrni kakor tudi površinski impregnirani papir. Zatem pride na v isto zlaganje tako obdelanega papirja in končno stiskanje v veliki hidraulični stiskalnici. Na sveženj papirja, velikosti 274 x 122 cm izvaja stiskalnica pritisk 5000 ton. Plošči stiskalnice pa morata biti segreti na 160 stop. C, da se pri tej temperaturi omečajo smole, s katerimi so bili listi papirja obdelani. Pod pritiskom ostanejo toliko časa, dokler se ne ohladi na 50 stop. C. Plošče iz umetnih snovi so tako izgotovljene. Potrebno jih je še obrezati na trgovsko velikost in poslati na tržišče.

HLADNA SVETLOBA

Položi roko nad gorečo svečo, primi žarečo žarnico! Presneto se boš spekel! Saj vendar razsvetljujemo s plamenom ali pa z žarečim telesom. Torej je nastanek svetlobe vedno povezan z razvijanjem toplote. Tako bi vsaj ugotovili v naših vsakdanjih pogovorih.

Vsekakor je taka trditev zmotna. Obstajajo tudi «hladne» svetilke, viri svetlobe, ki pri proizvodnji svetlobnih žarkov ne ogrevajo. Kje nastaja taka «hladna» svetloba?

Naj vas le opozorimo na čarobno svetlikanje gnilega lesa, v temi sveteče se kalezalce in številke ure, zeleni žar kresnic, na sveteče organe globokomorskih rib, na pravilčno nočno blesketanje morja ...

V gnilem lesu žive sveteče glive, na razpadajočem mesu suhozemskih živali kakor tudi rib se naselijo sveteče bakterije, katere pri mnogih nepoučenih ljudeh povzročijo

jo grozno domišljivo o prisotnosti strahov. Zanimive prizore so videli pri opazovanju svetečega črva na Bermudih. Ta je prišel iz svojega zavetja med koralniki na površje točno 55 minut po sončnem zahodu. Tam je ostal pol ure in svetil. Po preteku tega časa je svetloba ugasnila. To se je dogajalo v vseh letnih časih, a le v drugem, tretjem in četrtem dnevu po polni luni. Svojevrstno svetlikanje morja povzročajo enostanične sveteče alge in živali. Najlepše prizore iz življenja živali s svetečimi organi pa je opazoval znanstvenik Beebe, ki se je leta 1934 spustil pri Bermudskih otokih 921 m globoko v morje. Pred njim so plavale ribe, po telesu posute s svetlobnimi organi, katerih hladna svetloba je osvetljevala okolico. A neki rak je celo bruhnil ognjeni oblak, da je z njim zasleplil svojo žrtev.

NOV CEVOVOD JE POVEZAL IRAK S SREDOZEMSKIM MORJEM

V nenehni borbi za petrolejska ležišča in v težnji, da se zagotovijo dobave nafte Bližnjega vzhoda, je po angleško-perzijskem sporu mnogo pridobila na pomenu

nafta, ki jo črpajo v Iraku. Važen prispevek v tem stremljenju je vsekakor zgradba novega cevovoda, ki veže naftina ležišča pri Kirkuku v Iraku s sredozemskim pristaniščem Banias, ki se nahaja na ozemlju Sirije.

Cevovod je 895 km dolg, njega premer pa znaša 762 mm. Lastnica omenjenega cevovoda je petrolejska družba «Iraq Petroleum Company». Ta cevovod se je pridružil že obstoječim cevovodom ki povezujejo ležišča pri Kirkuku z lukama Tripoli oziroma Hajfa v Palestini. Po novem cevovodu se bo lahko pri polnem obratu v enem letu pretočilo okoli 14 milijonov ton nafte. Ta količina pa zdaleč presega proizvodnjo nafte Iraka, ki je znašala leta 1951 le 8,200.000 ton. Vendar pa moramo opozoriti na dejstvo, da je na podlagi iraško-angleškega dogovora o petroleju (sklenjen 13.8. 1951.) predvideno, da bo Iraq Petroleum Company skupno z Mosul Petroleum Company črpala letno najmanj 22 milijonov ton nafte.

Pri tej priliki naj omenimo, da je v Perziji dosegla leta 1950 letna proizvodnja nafte 32,258.000 ton, leta 1951 pa le 16,700.000 ton.

KORISTNI DROBIŽ

Kako strojimo krzno doma

Cesto se dogaja, da imamo doma kože do mačih ali divjih zajcev, indijskih prašičkov, jagnjet itd., in ne vemo, kako bi z njimi, da bi nam bile v korist. Služile bi nam lahko kot preproge, kot krzno za otroške plašče in ovrtnike itd., a ne znamo jih strojiti.

Podajamo vam tukaj prav lahek in preprost način strojenja, ki je poleg tega tudi zelo poceni. Dobro je, da delamo še s svežimi kožami. Če pa bi bile te že suhe, jih moramo osvežiti tako, da jih imamo dva dni namočene v čisti vodi, v kateri smo raztopili eden do dva grama salicilne ali fenične kisline na vsak liter vode. Svežo ali osveženo kožo razpnemo na ploh ali na marmornato ploščo s kosmato stranjo obrnjeno k plošči; nato golo stran očistimo morebitnih mesnih in mastnih ostankov z noževim hrbtom ali rezilom, če nož ne reže preveč. Paziti moramo, da ne ranimo kože, zato moramo delati s potrpljenjem, ker mora postati koža gladka in čista.

Potem pripravimo tekočino, v kateri bomo kože strojili. V 5 litrih vrele vode raztopimo 450 g galuna in 200 g kuhinjske soli. Ko se je

tekočina nekoliko ohladila, položimo vanjo kožo, najbolje s kosmatim delom navzgor, da je popolnoma potopljena v tekočino in jo obložimo s kamenjem, da ne zleze na površje. Tu pa tam jo obrnemo in premencamo. Iz tekočine jo vzamemo po treh ali štirih dneh. Nato jo denemo sušiti na leseno deščico, lepo raztegnjeno, z dlako obrnjeno na notranjo stran. Da je koža bolj napeta, jo pritrdimo z žeblički. Tako deščico s kožo spravimo v zračen in senčen prostor (ne na sonce), nekoliko po strani, da se voda ocedi.

Se preden je koža suha, jo snamemo in z rokami razvlečemo na vse strani, da se dobro raztegne. Nato jo položimo z golo stranjo na naslanjalo stolice, na ograjo ali na klin pri lestvi ter jo vlačimo sem in tja, da postane bolj mehka. Ko so kože suhe, jih raztegnemo na marmornato ploščo in vso notranjo stran zdrgnemo s plovcem. Nato jih namažemo z vazelinom ali z mandeljnovim oljem, za kar rabimo kosmič bombaža. Potem jih spet razvlečemo na vse strani. Maščobo posušimo s suhimi otrobi ali s smukcem. Po dveh ali treh urah iztepemo prah s paličko. Končno še posušimo dlako in ji damo prvoten blesk tako,

da jo drgnemo s kosmičem bombaža napojenim v bencinu.

Razni nasveti

1. Če hočete odpraviti neprijeten blesk, ki nastane na bolj rabljenih mestih temnih oblek, vam zadostuje polovica svežega krompirja, s katerim namažete svetli del obleke, preden jo zlikate.

2. Če bi radi odmašili trdno zamašeno steklenico in nimate pri rokah nobene priprave, si lahko pomagate z navadnim vijakom. Najprej ga zavijete v zamašek in nato ga potegnete s kleščami, lahko pa tudi z žico ali vrvičco, ki ste jo prej zavezali okoli glavičice vijaka.

3. Da od sveče ne kaplja, dosežete, če svečo vsaj nekaj ur pustite ležati v močno slani vodi. Nato pustite, da se sveča sama posuši: ne smete je obrisati.

4. Nerodno je, če so cementna tla prašna. To lahko preprečite, če cement napojite z raztopino 1 dela (v teži) kositrnega sulfata in 5 delov vode. Mokra tla drgnite s trdo krtačo, da se tekočina razleze po vseh luknjicah in da se tla dobro napojijo. Ko so tla suha, jih morate pomesti.

5. Da li je blago res volneno in koliko odstotkov volne ima, spoznamo, če damo košček takega blaga v vrelo vodo, v kateri smo prej raztopili 5% kalijevega hidrata. Po desetih minutah pogledamo, kaj je s koščkom. Če je bila volna čista, ne najdemo ničesar; če pa je bila volna mešana z bombažem, bomo lahko opbrali bombaževe nitke in tako ugotovili odstotek volne.

6. Petrolej izgubi svoj duh pri gorenju, če raztopimo v njem nekaj koščkov naftalina.

7. Čevlje, ki so otrdili zaradi mokrote, spet omehčamo, če jih namažemo s parafinom.

8. Čevlje napravimo nepremočljive, če jih namažemo s toplo raztopino 400 g vazelina in 60 g voska, ki jo moramo dobro premešati. Namazati moramo predvsem podplate in šive, gumijastih delov pa ne smemo mazati, ker bi se pokvarili.

9. Kaj naj napravimo s prahom, ki nam ostane od premoga ali oglja? Ali naj ga zavržemo? O ne! Ta prah ima mnogo kalorične vrednosti. Treba ga je samo zmešati z vodo tako, da postane gost kot polenta. Takega damo na zelo močan ogenj in zgorel bo; še več: voda se bo spremenila v vodik, ki je gorljiv plin in bo tako še povečal toploto pečice ali štedilnika.

10. Da se vam svilene ali najlon nogavice ne ovijejo okoli vrvice, ko jih daste sušiti, dajte v stopalo majhno žličko, ki bo s svojo težo držala nogavico nategnjeno.

11. Krzno navadno izgublja dlako zato, ker je postalo presuho. Če ni še prepozno, si lahko pomagate s tem, da najprej namažete krzno (na notranji strani) s kakršnim koli živalskim oljem. Po 24 urah posušite maščobo s suhimi otrobi ali s smukcem. Če je krzno temne barve in bleščeče, je dobro, da ga na zunanji strani zdrgnete s krpico, namočeno v pol litra bencina, v katerem ste stopili 10 g voska in dodali 10 kapljic ricinovega olja. Ko je krzno suho, ga skrtačite v smeri dlak.

12. Kako obvarujemo pohištvo črnavosti? Najprej vbrizgamo z navadno injekcijsko brizgaliko v vsako luknjico nekaj kapljic alkohola, ki ima 90%, v katerem smo raztopili 50 g sublimata na liter. Nato zamašimo luknjice z voskom ali kitom.

13. Zaviti vijak v zid ni težko, če okoli vijaka, ki smo ga namazali z oljem, ovijemo tanko medeninasto ali bakreno žico. Takega damo v luknjo, ki smo jo napravili v zidu. Nato luknjo zamašimo z mavcem. Ko se mavec posuši, vijak odvijemo in ga uporabimo, za kar smo se namenili.

14. Če nočete, da vam kokoši uhajajo, ni treba, da jim pristrizžete peruti, dovolj je, da s trakom ali vrvičco zvežete nekaj peres ene same perutnice, pa vam ne bodo mogle več zleteti.

Cemu vse nam služi lak za nohte

Lak, ki ga mnoge žene rabijo za barvanje nohtov, lahko uporabimo za mnoge druge bolj koristne stvari. Dobro ga je imeti vedno dve stekleničici, in sicer eno brezbarvnega, in drugo temnordečega.

Brezbarvni lak nam služi:

1. Če nam pri zapestni uri rado pada steklo, ga pritrdimo z brezbarvnim lakom.

2. Če namažemo z lakom pas zapestne ure, nam bo ta dolgo trajal.

3. Če pomočimo nit v lak, jo lažje vtaknemo v iglo.

4. Če nočete, da bi vam kdo odprl pismo, zalepite ovojnico z lakom in ste lahko mirni, da vam je ne bo nihče mogel odlepiti.

5. Če želite, da bi vam kakšen kos papirja dolgo trajal, ga prepleskajte z lakom in bo kot da ste ga pokrili s kavčukom.

6. Če imate raztrgane strani v zvezku ali knjigi, jih lahko zlepite z lakom.

Temnordeči lak nam služi:

1. V primeru, da imate goste in se hočete izkazati, napišete njihova imena z lakom na kozarce in jim tako tudi določite sedež. Napiše potem lahko zbršete z acetonom. Na isti način si lahko zaznamujete stekleno in porce-

lanasto posodo ter kuhinjski pribor, če ga morate posoditi, da se vam ne izgubi.

2. Vsi imate tako ali tako leseno orodje in posodo z lesenim toporiščem. Tudi to lahko zaznamujete z rdečim lakom. Najprej napišite

svoj znak (ime, štev. itd.) s svinčnikom na les, za tem pomazite ta znak z lakom ter zažgite. Lak bo zgorel, pustil pa bo v lesu vžgano znamenje in nihče, razen če ga bo izrezal, ga ne bo mogel zbrisati.

BUTAREŠTA

MIKULA LETIČ

Prijatelj šaljivec mi je nekoč pri kvarčinčku zaupal težko, tužno besedo: »Svet se bo podrl, ko bo izšla prva slovenska knjiga brez tiskovne napake.« — Krivo je bilo vino, ki sva ga pila, ker je bilo kislo: Kislo vino, kisle misli, kisle besede.

Toda pozabil nisem. In kadarkoli se je pozneje zgodilo, da sem sedel pri vinu, ki je bilo sicer sladko in prijetno ter mi je zbuvalo ustrezne sladke in prijetne misli o vrlinah slovenskega naroda, sem se zmeraj moral spomniti, da imamo Slovenci tudi veliko napako, takorekoč narodno napako, da sedaj, ko smo republika, celo državno napako; napako namreč, da se ne moremo otresti tiskovnih napak.

Gotovo se vsi zavedamo te bridke resnice in zato se ne bom čudil, če bo kdo ob branju gornjega naslova obupano dvignil roke in vzkliknil: »Nam Slovincem res ni pomoči! Tako daleč smo že, da niti kratkega naslova ne moremo več natisniti brez napake!«

Obupani čitatelj pa se v tem primeru moti. Naslov je točen. Tu namreč ne bo govora o Bukaresti, ampak predmet te zgodbe je in ostane »butarešta«.

Seveda bi mi bilo ljubše, če tu ne bi bila pretrgana staroslavna slovenska tradicija in če bi šlo res za tiskovno napako. Kajti Bukarešto vsakdo pozna in mi torej ne bi bilo treba podajati nikake pojasnitve. Glede »butarešte« pa je stvar drugačna; neobhodno potrebno je, da povem, kakšna zverina je to.

»Butarešta« je strokovni izraz pri balincanju. Besedo smo prevzeli od Italijanov. Medtem ko imamo za druge važne pojave pri balincanju že prav lepe slovenske tehnične oznabe, nam za »butarešto« še manjka primerno ime in ga bomo najbrž še dolgo pogrešali, kajti naši jezikoslovci nimajo pravega smisla za balincanje, čeravno jim ne bi škodilo, da si včasih z njim nekoliko razmajejo kosti.

Dobesedno prevedena pomeni »butarešta«: udari-ostani. To je namreč tisti red-

ki, slavni in edinstveni dogodek pri balincanju, ko krogla, vržena z vso silo v zrak, prileti v natančno določenem loku in z glasnim pokom naravnost v nasprotno kroglo (les na les« bi rekli naši balincariji), jo z vso silo porine daleč proč, a sama ostane točno na istem mestu, kjer je bila prej nasprotnikova krogla. Zares redek je ta dogodek in ko pade »butarešta«, se navadno posebej pije. Jasno! —

Povedati moram, da sem strasten balincar. A bridka moja usoda je, da nisem »rojen« balincar. Moje rojenice so prišle po vsem soditi od daleč nekje, mogoče iz Belgije ali iz Mecklenburga; kajti prinesle so mi celo kopo talentov ki v moji ožji domovini nimajo nikake praktične vrednosti, medtem ko so na tako važen, kakor je balincarski, popolnoma pozabile. Zaradi tega sem med balincarji znan kot »ščapa«, to je neroda, zapreka, poguba, nesreča, katastrofa, smrt, skratka: ničla.

Ni torej čuda, če so me moji balincarski tovariši vedno razočarano nazadovali, ko so videli, da bom igral v njihovi skupini. Vendar pa so me radi sprejemali, ker med igro marsikatero modro rečem in ravno tako modro posredujem v neizbežnih sporih, ki nastanejo pri igri. Poleg tega svoje pomanjkanje balincarskih talentov večkrat nadoknadim s primerno zvijačo, da se dokobacam do zmage.

V tej zvezi moram omeniti vrlega, starega upokojenega nadučitelja Sulgaja, ki zdaj že dolgo let balinca tam na zelenih večnih poljanah. Bil je blaga duša, mehkega značaja, ki si ga je gotovo pridobil v stiku s tisoči otrok, ki jih je vzgojil v svojem dolgem službovanju. Kakor jaz je bil tudi on strasten balincar, toda z važno razliko, da je resnično znal balincati. Bil je talent.

Kot otrok pa se je rad pustil vplivati z besedo in to sem pri njem izrabljjal. Če je bil moj nasprotnik, sem ga z brezobzirno osornostjo nahrulil čes, kaj se meša med mlade balincarje; skrajni čas bi bil, da zaprosi za zasluženno balincarsko upoko-

jitev. To ga je tako zmedlo, da je cincal, delal zaporedoma napake in izgubljal.

Ce pa je bil moj partner, sem ga koj v začetku krepko potpreljal po rami: «Korajžno, gospod Sulgaj! Pokažimo tem ščapam, kaj zmore stara korenina!» In tedaj je delal čudeže.

Da ne pozabimo na «butarešto». Bilo je tako: Sest se nas je zbralo, da se pomerimo v trdi, junaški balincarski tekmi; pet balincarjev in jaz. Zreb je odločil, da sem «prišel skupaj» s pokojnim Bertom Sirkom in Cirilom Veluščkom. Ko me je Sirk videl ob svoji strani, je zaničljivo pogledal, potem se je obrnil vstran (nisem gotov, ampak imel sem vtis, da je pri tem pljunil) in nato dejal: «Naj bo!»

Do tega vdanega, čeravno ne preveč prijaznega vzdihja je prišel najbrž na podlagi tegale hitrega in pravilnega računa:

On sam, Sirk, je znal vse: «bližati», zbijati in voditi igro. Bil je nekak balincarski velemojster. Brez pomisleka mu je človek lahko prisodil tri sposobnostne točke. Ciril Velušček je ravno tako veljal za tri točke, ker je bil neprekosljiv v «bližanju». Bližanje pa je pri balincanju glavna stvar kakor pehota v vojski: Brez «bližanja» in brez pehote ni zmage.

Račun naše ekipe je bil torej: Sirk tri, Velušček tri, jaz ničla, skupaj šest.

V nasprotnem moštvu pa so bili trije drabri mojstri, katerih vsakemu sta šli brez dvoma pa dve sposobnostni točki. Torej: Trikrat dve je šest. Igra je bila izenačena: Sest proti šestim.

Tekma je bila običajna: Kdor prvi doseže 21 pik, je zmagovalec. Ves čas smo bili s pikami tesno skupaj, gornji račun se je izkazal za pravilen. «Kibici» so bili kar na trnju. Bilo pa jih je izredno mnogo; kajti vsi, ki smo igrali, smo bili veseljaki in poleg tega nas je bilo, ali bolje jih je bilo: pet mojstrov, med njimi dva velemojstra.

Ko je bilo stanje 15 proti 14 za našo (mojo) ekipo, nas je doletela nesreča. Nasprotniki so napravili šestico in namah potskočili na 20 pik. Sirk je razjarjeno zaskejeval, da sem bil jaz kriv te nesreče. Nisem mu oporekel in še danes mu tega ne oporekam, prvič, ker se zdaj to proti pokojniku ne bi spodobilo, in drugič, ker sem sploh miroljuben človek. Lahko bi mu zabrusil imenitno obrambo v obraz: Kako naj jaz, ščapa, dosežem za nasprotnika kar šest pik, ko pa sam zase ne dosežem niti ene!?

Ce je bila tekma prej napeta, je zdaj po-

stala naravnost dramatična. «Kibici» so začeli glasno navijati kakor lačni volkovi. Sirk in Velušček sta stisnila zobe. Tedaj mi je Sirk oblastno ukazal: «Ti, Mikula, boš zdaj igral zadnji, da kaj ne pokvariš!»

In tedaj se je zgodilo: Prvi je igral mož nasprotnne skupine in napravil lep «punt». Sirk mu ga je gladko vzel. Njegova krogla je bila prav blizu balinca. Toda naslednji nasprotnik je postavil še bliže. Sledil je Velušček, ki je dal vse iz sebe in napravil «tik»: Njegova krogla je odrinila nasprotnikovo in se prav dotaknila balinca. Sledil je tretji nasprotnik, ki je zelo spretno postavil svojo kroglo med Veluščkovo in balin.

«Punt» je bil torej nasprotnega moštva, bil je odločilen, ni ga bilo mogoče vzeti; pomenilo je 21 in nasprotnikovo zmago. Kajti zadaj sem ostal še jaz, ščapa, ničla.

«Kibici» so naravnost drgetali. Tudi mene je nekoliko prišlo, zavedal sem se vse svoje ničevosti. Toda takoj sem se pomiril: Kaj pa morem za to? Zakaj me je Sirk postavil na odgovorno zadnje mesto? Ali sem jaz kriv, da nisem balincar? In potem: Ce balincam, ne balincam zato, da bi pridobival lovorike, ampak meni je na tem, da se razvedrim in razhodim. Prava reč! Zgubili bomo, plačati bo treba četrto vina, zaradi tega ne pojdemo še v konkurz.

Ze sem hotel pognati kroglo tja na slepo, ko mi prihiteli nasproti Sirk s sklenjenimi rokami:

«Mikula moj, v tvojih rokah je naša usoda!»

Ta je lepa! Torej navadna, vsakdanja balincarska partija, smrkav kvartinček vina, to torej pomeni nič manj nego usodo treh ljudi! Tega ne razumen, to spada v tiste talente, ki jih jaz nimam.

Zdajci me je obšla hudomušna modrost. Z mirno ravnodušnostjo iz z glasom, ki je prepričevalno prihajal iz najnižjih prsnih globin, sem Sirka potolažil:

«Nič se ne boj, Berto! Bom že napravil. Saj veš: Nad juristom ne smeš nikoli obupati.»

Pomirjeno je povesil roke in se postavil v pričakovalno pozo. Jaz pa sem zamižal in vrgel kroglo tja nekam v zrak. Bo, kar bo! Plačam, pa je!

Slišal se je glasen pok, za desetinko sekunde je nastala grobna tišina, kakor da so vsi izgubili sapo, potem pa se je dvignilo glasno, skoraj nečloveško rjovenje in končno se sledilo gromovito ploskanje celokupnega zbora «kibicev». Sirk je prite-

kel k meni in me burno objel in poljubil tako da me je skoraj prevrnil. Zadoneli so živio-klici.

Kaj se je zgodilo?? Butarešta!! Kakor slepa kokoš zrno najde, tako sem bil jaz navdušenja nisem mogel razumeti in tudi danes ga ne morem. Jasen dokaz, da nisem balincar.

Kjer je bila prej nasprotnikova krogla, tam je sedaj stala moja kakor pribita. Ostali naši krogli, Sirkova in Veluščkova, sta bili takoj zraven, imeli smo šestico! Petnajst in šest je enaindvajset, partija je dobljena, slava!!

Sirk mi je prinesel kozarec vina: «Na pij, Mikula, da se oddahneš! Hočeš cigareto? Hočeš golaž? Kar naroči!»

Kakor skrbna mati okrog nežnega otroka se je sukala okrog mene. Njegovega navdušenja nisem mogel razumeti in tudi danes ga ne morem. Jasen dokaz, da nisem balincar.

Toda tista butarešta mi je kljub temu še danes v živem spominu. Trdno sem prepričan, da je bil to najlepši uspeh, ki sem ga imel v življenju — kot jurist.

TJERMEN

MIKULA LETIČ

(Aškerčev «MEJNIK» je zaradi svoje pregnantne dramatičnosti izzval nešteto parodij. Mogoče bo tudi naslednja, podana v tržaškem narečju, vzbudila zanimanje):

Franc Skerlavaj s Konkonela je bil na veselici, kjer je slišal tudi nekaj deklamacij. Ko pride domov, ga vpraša žena Ančka:

«Ben, Frence, kekù je bluo?»

«Fanj, Ančka! Te rečen: Fanj! Je biu ad'n, ke je povejdou anuo pesencuo, še nikul kej tac'ga; kù an farman! Poslùšej:»

Sem'nj je biv živ. Anka uon je t'n pruočov. Taljanom

an par volou.

Zakasnev se je, jen po anih dvanajstih kvartinih

se sprave damou.

«Ben, pravejuo, de tuod nej prou segurno huodet

takù pod nuć.

Ljedi, ke pasajuo, de radu straše lėti, na vsu muć.»

Ma naš Vanek je slùživ anbuot pr sudatih,

na vahti je stav

jen čüv je touć pa nuočj vsaku üruo. pej de be se bav!

Se t'n u Galiciji se nejs'n strašu smrti, buožja strela!

Jen zdej pej nej be se m'rbet lėti trjesu ku an demogela!?»

Pride do buoške. Čüj, ku se ad'n dere: «Kam č'n den't ta kamen?»

«Kej prašaš, pantaluon? Ce ga d'ni, kem'r si zjeu,

jen amen!»

«Znaš, Vanek, t'n u Dolíci p'r tisti-tuoji brajdi

me je pretentaluo:

S'n šou jen s'n premendou jermen na tuoje,

tekù an maluo.

Madona, jen zdej, uodk'r s'n se uodpravu

na uni svejt,

nazad ga nuosen, ta salamenski kamen, več ku stu lejt.

Oštja, ma tešči!» — Tabat se zabliška jen Vanek

pred sabuo zagleda

z anim debjilin kamnan na hrbte Pepća, sujga sasjeda.

S'n rjiku: Vanek je biu anbuot p'r sudatih

jen nej se bav.

Ma, kekù je tistu nuć damou prdrajsou, nekul nej znav.

Jen čüjte špas: Vèle u jütruo, ku je bla anci

še zgudna zora,

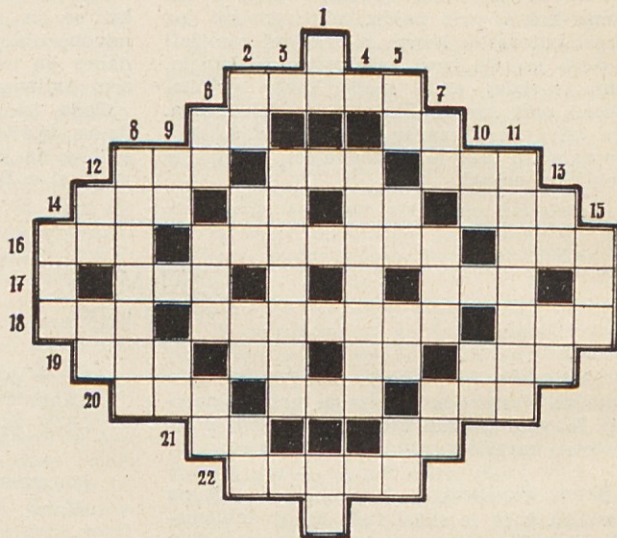
mu pavejuo, de je snučj umrv kumpare Pepć na naglen...

A?! — Orka malora!!!

KRIŽANKI

Navpično: 1. vzklik ob bolečini; začetne črke priimka in imena tržaškega skladatelja; 2. predlog; začetne črke imena in priimka slovenskega ameriškega pisatelja; začetne črke imena in priimka znanega hrvaškega časnikarja, ki je strokovnjak za vprašanje Trsta; predlog; 3. pojav v optiki (razpršenje svetlobe skozi lečo); 4. drug izraz za reč; 5. egiptovsko božanstvo; 6. kratica za šteti; glas vetra ali vode; pljača starih Slovanov; 7. kratica za spodnji; ker v hrvaščini; kratica za številko (hrvaško); 8. nedoločnik glagola, ki pomeni premikanje po strmih stenah in po drevesih; 9. igralna karta; ploskovna mera; 10. kratica, ki pomeni akademski naslov; nikalnica; 11. priimek tržaškega narodnega heroja; 12. oblika glagola biti; oblika osebnega zaimka; 13. oziralni zaimek; italijanski spolnik; 14. potrebuješ pri šivanju; 15. pogorje v južnem delu Slovenije, znano iz NOB.

Vodoravno: 6. priimek tržaškega književnika; 9. glej 12. navpično; glej 9. navpično; 12. lepa ptica z grdim glasom; orodje za poljsko delo; kratica tržaškega športnega društva; 14.

kratice nekdanje slovenske politične stranke; vrsta pesnitve; kralj (v italijanščini); osebno ime; 16. ime svetopisemske osebnosti; predmestje Trsta; si ga želimo vsi; 17. kratice tržaške oblasti; doba; 18. prislov kraja; grad na Tržaškem; pečat; 19. priimek tržaške slovenske pevke; oblika osebnega zaimka; italijanski veznik pred vokali; afriška reka; 20. kratice za mednarodno organizacijo za begunce; izraz pri šahu; uporablja voznik; 21. italijanski spolnik; ploskovna mera; 22. vas na slovenski obali.

MOŠKO IN ŽENSKO KROJAŠTVO

Poznajebšek

TRST
Ul. Crispi 32

Točno in solidno izvršeno delo

D. PERIC

Import - Export

TRST - Ul. XXX Ottobre, 8 - Tel. 24-652
Stan.: 94-373 - Brzjavi: Kapi Trieste

VELETRGOVINA Z VINOM

Franc Strancar

TRST

Drevored XX Settembre 96 = Tel. 95-6-13

Veletrgovina

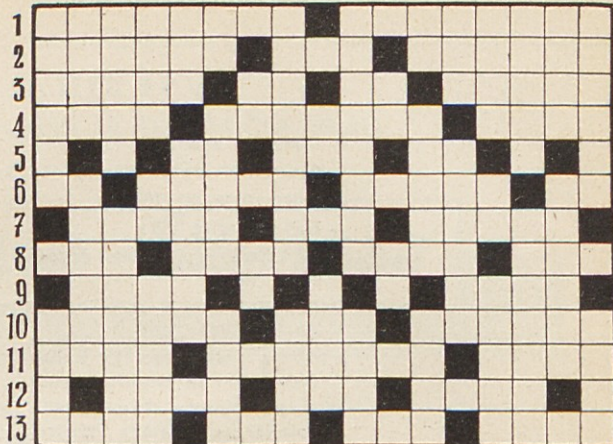
Jakob Vatovec nasl.

TRST - Ul. Torre Bianca 19 - Tel. 23-587

Navpično. A. Ime tržaškega slovenskega književnika; priprava za risanje; otočje v Atlantskem oceanu (edninska oblika); B. oblika glagola oboleti; C. zadnji del telesa; gora v Triglavskem pogorju; C. mladi slovenski violinist; egiptovsko božanstvo; fond; D. oblika glagola vedeti; nedoločnik glagola, ki označuje neko kmečko opravilo; E. italijanski spolnik; pameten; znak, ki ga uporabljajo v glasbi; F. predlog; medmet; G. prebivalec neke zemljine; pridevnik, ki ga uporabljamo za svetnike; H. dva enaka soglasnika; nastane ob dotiku; I. ime večjega kraja na robu Beneške Slovenije (fonetično); medmet, ki označuje trganje; J. veznik; pritrđilnica; K. oblika glagola biti; sposoben (v italijanščini); vrsta goriva; L. jeza (v latinščini); ime primorskega književnika in vnetega planinca; M. niso oblečeni; nemški predlog; moško osebno ime; N. druga košnja; surovina, ki se uporablja na kolovratu (množinska oblika); O. uporabljajo pri obvezovanju ran; mesto v Črni gori; P. južni sad; italijanska reka.

Vodoravno: 1. ime znane vasi na Tržaškem ozemlju; ime kraja, kjer je bila ustanovljena KP Slovenije; 2. ime drame, ki jo je napisal Ivan Pregelj; začetne črke imena italijanske politične stranke; kmet; 3. oblika glagola roditi; nikalnica; osebni zaimsek; žensko ime; 4. števnik v III. sklonu; moško ime (II. sklon); moško ime; 5. oblika glagola biti; kratica običajne fraze, ki nadomešča nadaljevanje naštevanja; dva soglasnika; 6. ital. spolnik; rastlina, ki jo uživamo pripravljeno kot solato; žensko ime; začetnice imena tržaškega likovnega umetnika umrlega l. 1951; 7. del obraza (v množini); kratica besede atlet; svetilke (tujka); 8. velika puščavska ptica; azijska država; angleški politik; trije enaki soglasniki; 9. imovina; misel (italijanski pravopis); 10. svojilni pridevnik izpeljan iz imena kraške reke; kratica za stran; tržaško predmestje (narečna oblika); 11. krstno ime znanega francoskega pisatelja; mesto v Srednji Italiji; število (nemško); 12. del noge; poziv, da se izprazni čaša; zelišče (II. sklon množine); 13. žuželka, ki nadleguje zlasti živino; listina, glas vrane; kratica, s katero označujemo ime zapadnoevropske mednarodne organizacije.

A B C Č D E F G H I J K L M N O P

Krojačnica

Bavčar

TRST - Drevored XX Settem. 22

se priporoča vsem

VSEBINA

- Navadno leto 1953 (3)
- Koledarske razpredelnice (4—15)
- Mere in uteži (16)
- Poštne tarife (17)
- Rado Cilenšek: Politični dogodki v preteklem letu (18)
- Dušan Hreščak: O zadnjih upravnih volitvah na Tržaškem (20)
- I. M.: Iz političnega in kulturnega življenja Slovencev na Goriškem (26)
- ~~Dr. Lojze Bercè: Gospodarski razvoj anglo-ameriškega področja Tržaškega ozemlja (28)~~
- Dr. Josip Kosovel: Naša kulturno-prosvetna prizadevanja v preteklem letu (34)
- Drago Pahor: Sedem let slovenske šole na Tržaškem (39)
- Tone Gorjan: Slovensko šolstvo v Italiji (41)
- Boris Racè: Ljudsko štetje leta 1951 v Trstu (43)
- Rihard Orel: Najzahodnejša postojanka slovenskega jezikovnega prostora (45)
- Dr. Andrej Budal: Vrh gore hrast (49)
- Naši veliki pokojniki (51)
- Zorko Jelinčič: Lepote in značilnosti našega Krasa (57)
- Primož Sedmak: Borba za Trst (61)
- Dr. Makso Snuderl: Sprememba ustave FLRJ (68)
- Avgust Lah: Industrija LRS (70)
- Dr. Erman Pertl: Osnove kulturnosti v splošnem življenju (73)
- Mr. ph. Andrej Bolko: Naša zdravilna zelišča (77)
- Dr. Robert Hlavaty: O zobnih boleznih (80)
- M. S.: Hranljivost jedi (82)
- K. E.: Motoscooterji (84)
- R. R.: O olimpiadi in rekordin (85)
- Dr. Erman Pertl: Nekaj o medicinski kozmetiki (89)
- Inž. M. P.: Pranje vendar ni tako preprosto (91)
- Kuharski recepti (95)
- Inž. Miran Pavlin: Tehnične zanimivosti (98)
- Koristni drobiž (99)
- Mikula Letič: Butarešta (101)
- Mikula Letič: Tjermen (103)
- Križanki (104)

POTOVALNI IN TURISTIČNI URAD

Adria-Express

*PRIREJA TURISTIČNE IZLETE
V TU - IN INOZEMSTVO*

Ul. F. Severo 5B

T R S T

Telefon 29 - 243

MARIO MARTELANC

EXPORT - IMPORT

SADJA IN ZELENJAVE

ČEBELARSTVO

in prodaja meda

Via Valdirivo št. 13

*NAJBOLJŠE LIKERJE, ŽGANJE IN
SIRUPE DOBITE PRI STARI TVRDKI*

JAKOB

Perhauc

TRST - ULICA XYDIAS 6 - 96-3-32

SPECIALITETE:

Crema marsala, jajčni
konjak, slivovka, tropinovec

Velika izbira vseh kuhalnikov in
štedilnikov na plin, tekoči plin, elek-
triko, les in premog najboljših znamk.
Električni hladilniki in hladilniki
na led - Najlepsi darilni predmeti,
servisi iz porcelana, umetniške ke-
ramike, stekla in kristali.

PLAČILNE OLAJŠAVE

TVRDKA **KERŽE**

TRST - Trg sv. Ivana 1
(Piazza S. Giovanni 1 - Tel. 50-19)

Prvovrstno posrebljeni pribor in pribor
nerjavečega jekla. Vse za gostilne, bare,
dom in kuhinjo

"MOTO GUZZI,"

EKONOMIČNA LAHKA MOTORNA KOLES
GALETTO 175 4 PRESTAVE AIRONE 250
NORMALNA - SPORT ASIORE 500 - FALCONE
SPORT MOTORNI TOVORNIK 15 Q PREVRNLJIVI

"MONDIAL PISTON,"

Bati za motorje avtomobilov, motornih koles, Diesel

MEHANIŠKA DELAVNICA ZA VSA POPRAVILA

CREMASCOLI

TRST - UL. Fabio Severo 18
TELEFON 89-03

Poznana tvrdka

Buljak Rudolf

TRST, Ul. della Guardia 15
Telefon 95089

Sivalni stroji domačega in nemškega
izdelka, za obrt in dom. Jemljemo v
račun rabljene stroje, po najvišjih
cenah. Točna popravila kakršnekoli
znamke. Prodaja na obroke po 50 lir
na dan. Brezplačne učne ure za vezenje

AVTOBUSNE LINIJE PODJETJA

"Autovie Carsiche,,

TRST - Tel. 86-51
UL. SERGIO LAGHI 3

ZADRUŽNI KONZORCIJ TRGOVCEV Z JESTVINAMI
(CONSORZIO COOP. TRA COMMESTIBILISTI, Soc. A. R. L.)

UVOZ - IZVOZ, veletrgovina z živil, uvoznik in
glavna zaloga mineralne vode »Radenska«

TRST, Ulica Valdirivo št. 3 - Telef. 50-34

Gostilna

Sosič Josip

OPČINE, Narodna ulica šte. 65
DOMAČA KUHINIJA - IZBRANA VINA

AVTOPODJETJE **STAR**

TELEFON ŠT. 5608

TOVORNI PREVOZI — OSEBNI AVTOBUSNI PREVOZI
Z MEHANIŠKO DELAVNICO - TRST

ULICA MORERI 7 - ROJAN

KLJUČAVNIČARSKA IN MEHANIŠKA
DELAVNICA

Batič Franc

T R S T - Ul. Crispi 15

Telefon 95-214

BUFFET

„*PRI Jožkotu*“

TRST - Ul. Ghega 3

TOČI PRISTNA ISTRSKA IN BRIŠKA VINA
DOMAČA KUHINJA - SVEŽE RIBE

Trst K

JADRANSKI kol

1953

323.15(45=863)(059)

019580215

MRKONJAN
KNJIŠNICA TRST

COBISS